

BELEGGING VAN SPAARBANKGELDEN



L. F. A. M. VAN OGTROP

BELEGGING VAN SPAARBANKGELDEN.

COöPERATIEVE DRUKKERIJ-VEREENIGING „PLANTIJN", AMSTERDAM.

BELEGGING VAN SPAARBANKGELDEN

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. P. K. PEL, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN OP WOENSDAG 2 JULI 1902, DES NAMIDDAGS TEN 4 UUR, IN DE AULA DER UNIVERSITEIT, DOOR LEO FRANS AUGUST MARIA VAN OGTROP, GEBOREN TE AMSTERDAM.

STELLINGEN.

I.

Naarmate het plaatselijk vereenigingsleven der mindere klassen zich ontwikkelt en uitbreidt, zullen de eigenlijk gezegde spaarbanken verdwijnen. Bij een goed spaarbankstelsel zal dit spoediger geschieden.

II.

De meening van Cujacius (Observat. et Emt. Lib. 16 cap. 21), dat l. 20. 2. D. 19. 2. slechts doelen zou op het geval, dat de koop en de daarmede gepaard gaande huur, door een lex commissoria kunnen worden opgeheven, is onjuist.

III.

Wanneer de gemeente door tusschenkomst van hare bestuurders iemand nadeel berokkent door handelingen, voortvloeiende uit eene verordening, die in strijd is met de wet, is zij verantwoordelijk volgens art. 1401 B. W.

IV.

Zoowel art. 22 als art. 24 der wet op het Notarisambt is toepasselijk op testamenten.

V.

De plaats, bedoeld in art. 1442 2° B. W., tot het ontvangen van consignatiën, is in onze bestaande wetgeving voldoende aangewezen.

VI.

Indien ten behoeve van eene meerderheid van schuldeischers ééne hypotheek is ingeschreven tot een bedrag, dat slechts voor hen gezamenlijk en niet voor ieder afzonderlijk is bepaald, zal het wegvallen van een of meer der verzekerde vorderingen geen aanwas van hypotheek ten behoeve der overblijvende schuldeischers ten gevolge hebben.

VII.

Bij herziening van het bewijsrecht in burgerlijke zaken behoort onze wetgever zich op het standpunt der vrije bewijstheorie te plaatsen.

VIII.

In het ontwerp tot herziening van de eerste zes titels van het 4e Boek B. W. is in art. 1938 terecht de bepaling van art. 1961 gehandhaafd.

IX.

Het streven van assuradeuren om een nieuwe beurspolis voor brandverzekering te verkrijgen, verdient steun, ook van de zijde van verzekerden.

X.

De schuldeischer, die zich in het geval bedoeld bij art. 341, 3° W. v. S. R. laat bevoordeelen, terwijl het faillissement nog niet is aangevraagd, is niet strafbaar als medeplichtige van den failliet.

XI.

Ten onrechte achtte de H. R. strijd met art. 7 der G. W. aanwezig bij een gemeentelijke verordening luidende: Het is verboden zonder vergunning van B. en W. aan de straat eenige aanplakking te doen of te laten doen op eene plaats, die niet door hen daartoe is aangewezen en bij openbare aankondiging als zoodanig bekend gemaakt.

XII.

De regeling van de verkiezing van leden der Eerste Kamer in art. 82 G. W. verdient afkeuring, daar zij leidt tot verwaarloozing der provinciale belangen.

XIII.

Art. 17 van het Reglement No. III van orde en discipline van de advocaten en procureurs geldt niet voor rechtsgedingen, die tot de bevoegdheid van den Kantonrechter behooren.

AAN MIJNE OUDERS.

INHOUD.

INLEIDING.

De lof der spaarzaamheid behoeft waarlijk niet meer gezongen te worden.

De groote economische en zedelijke kracht dezer eigenschap, die even ver van misplaatste zuinigheid als van verspilzucht verwijderd is, vindt een algemeene erkenning.

Ieder kent het verhaaltje van het boerenmeisje, dat met een emmer melk ter markt ging. Het is een fabel van La Fontaine:

. . . .

»Notre laitière, ainsi troussée,
Comptait déjà dans sa pensée
Tout le prix de son lait, en employait l'argent:
Achetait un cent d'oeufs, faisait triple couvée;
La chose allait à bien par son soin diligent.
Il m'est, disait-elle, facile
D'élever des poulets autour de ma maison;
Le renard sera bien habile
S'il ne m'en laisse assez pour avoir un cochon.
Le porc à s'engraisser coûtera peu de son;

Il était, quand je l'eus, de grosseur raisonnable:
J'aurai le revendant, de l'argent bel et bon.
Et qui m'empêchera de mettre en notre étable,
Vu le prix dont il est, une vache et son veau,
Que je verrai sauter au milieu du troupeau?
Perrette là-dessus saute aussi, transportée:
Le lait tombe; adieu veau, vache, cochon, couvée.

. . . .

De dichter waarschuwt in deze fabel, tegen ijdele hoop, tegen hersenschimmige verwachtingen.

Nog een tweede beeld schuilt in het gedichtje:

De macht der spaarzaamheid.

De geleidelijke verbetering en vooruitgang, die een zoo nuttig mogelijk gebruik van goederen (spaarzaamheid is niets anders) kan ten gevolg hebben, zweven PERRETTE voor oogen, en sporen haar aan tot vlijt en energie. Helaas, zij doet een weinig spaarzamen sprong en weg zijn de vooruitzichten. Ook in dit opzicht is de les uit de fabel niet moeilijk te trekken.

Het onderwerp van dit proefschrift houdt slechts in de verte verband met de voorgaande fabel, in zooverre deze ons de gevolgen der spaarzaamheid in eenvoudige vormen voor oogen stelt.

Het geldt thans den meer ingewikkelden vorm, waarin met verloop van tijd het spaarwezen zich ging voordoen, n.l. het spaarbankwezen. De moeielijke kwestie, *belegging van spaarbankgelden*, die in lateren tijd zooveel eischen van financieelen, van

economischen, ja van politieken aard stelde, omvat de volgende vraag: Hoe moet, nu de volksspaarzaamheid zich voor een groot gedeelte uit in het brengen van kleine gelden in een spaarbank, en de individueele gelden daar dikwijls tot enorme kapitalen aangroeien, aan deze kapitalen de meest geschikte bestemming worden gegeven? Is het voldoende, dat een spaarbank er voor zorgt, steeds de gelden met een kleine rente voor den inlegger disponibel te hebben, of heeft zij nog een gewichtiger taak n.l. direkt hare medewerking te verleenen aan de verbetering, den vooruitgang en de zelfstandigheid van de klassen, waaruit de gelden haar zijn toegevloeid? En zoo ja, zijn deze twee functies vereenigbaar?

Zoo moeilijk als de kwestie is, zoo verschillend is de wijze, waarop men haar heeft trachten op te lossen. In sommige landen is aan het particulier initiatief den vrijen teugel gelaten of daarin althans een ruime mate van vrijheid toegekend en hebben daar veelal de spaarbanken zich ontwikkeld tot centra, die de plaatselijke nijverheid, landbouw en handel vooral van den kleinen man, te hulp komen; — in andere landen heeft de Staat het spaarbankwezen geheel aan zich getrokken, centraliseert hij met zijn uitgebreide postadministratie de spaargelden van heinde en ver in één plaats en houdt door een beperkt beleggingsterrein de gelden onder zijn bereik. Hiertusschen treft men vele schakeeringen aan, naarmate de wetten, gewoonten en de aard van verschillende volkeren dit medebrengen.

Door verder in bijzonderheden te treden zouden wij onze taak vooruitloopen.

Toch zij reeds hier op een belangrijk volksbelang gewezen, dat, jonger dan de spaarbanken, er geheel mede samenhangt en welks behartiging in verschillende landen afhankelijk is van het spaarbanksysteem. Wij meenen het plaatselijk vereenigingsleven, der mindere klassen in 't algemeen, met een zijner voornaamste scheppingen, het volkskredietwezen in den meest uitgebreiden zin, gebaseerd op en zich ontwikkelend uit de individueele spaarzaamheid van den minderen man.

Terwijl in sommige landen door een knellend en centraliseerend spaarbankstelsel, de instellingen van volkskrediet van de zoo geëigende hulp en samenwerking met de spaarbanken grootendeels verstoken moeten blijven, zijn in vele andere landen daarentegen de spaarbanken geheel ingeweven in het overal uitgespreide tapijt van kredietbevrediging. Geen onnoodige gevaarlijke centralisatie van gelden doet in de laatste landen dit tapijt in het midden opbollen om het op andere plaatsen uit te rafelen. Toch is — de verdere inhoud van dit proefschrift zal dit duidelijk maken — vrijheid op spaarbankgebied, zonder meer, nog niet voldoende om tot die gezonde samenweving van volksspaarzaamheid en bevrediging der behoefte aan volkskrediet te komen.

Deze inleidende opmerkingen mogen volstaan.

Wij hebben voor de beschouwing van de verschillende wijzen, waarop het beleggingsprobleem door de spaarbanken wordt opgelost, de instellingen van

diè landen gekozen, die op dit punt de meest karakteristieke zienswijze huldigen. Wij willen trachten, deze zienswijzen en de verschillende gevolgen ervan, met elkaar te vergelijken, om uit de aldus opgedane ervaring eene conclusie te trekken.

HOOFDSTUK I.

De spaarbanken. Haar ontstaan uit particulier initiatief. Hare dubbele functie.

Omstreeks het einde der 18e eeuw is voor de beschaafde naties het fabrieks- of industriëele tijdperk aangebroken. De strijd om het bestaan nam in hevigheid toe: individueele krachten vereenigden zich en deze concentratie leidde tot ontzaglijke ondernemingen op industrieel en commercieel gebied.

De kleine, onafhankelijke handwerksman kon vaak niet op tegen de goedkoopere produktiewijze der groote inrichtingen. Hij sloot zijn bedrijf en ging naar de fabriek om voor vast loon te arbeiden. Deze omwenteling op industrieel gebied dreigde een verlammenden invloed op het economisch leven van den minderen stand te gaan uitoefenen, omdat de spaarzaamheid, die weleer den weg naar uitbreiding van bedrijf en verhooging van levensstandaard opende, niet meer geprikkeld werd en verflauwde. Terwijl toch in den tijd van het klein bedrijf de ambachtsman zijn gespaarde gelden besteedde tot verbetering van zijn gereedschap, maakte het fabriekswezen dit overbodig. De fabriek verschafte de gereed-

schappen en zorgde voor de aanhoudende verbetering en vernieuwing daarvan.

De werkman van zijn kant verteerde zijn vast loon geheel en al, want het direkte doel, waarvoor hij gewoon was iets ter zijde te leggen, bestond niet meer voor hem.

Het was in dien tijd, dat menschlievende mannen met leede oogen de spaarzaamheid bij de mindere klassen zagen verdwijnen en zoovele gelden onproduktief gebruiken. Overtuigd, dat van de laagste volksklassen zelve het initiatief tot verbetering van den toestand niet kon uitgaan, sloegen zij de hand aan het werk en vonden een middel om de verflauwde deugd weer aan te wakkeren en bij den minderen man de energie, om zich tot grootere welvaart, in onnoodige uitgaven zooveel mogelijk te beperken, aan te kweeken.

Dit middel was de spaarbank. Een plaats, waar de kleine individueele spaargelden zouden samenvloeien en zoo, aan een onnuttig gebruik onttrokken, ten goede konden komen aan de algemeene volkswelvaart.

Aan de oude vrije stad Hamburg schijnt de eer te moeten worden toegekend het eerst een spaarbank binnen hare vesten te hebben gehad. In het jaar 1778 richtte „die Patriotische Gesellschaft", dat ten doel had kunsten en nuttige beroepen te bevorderen, als onderafdeeling een „Ersparungs-Kasse" op. Deze spaarbank beantwoordde echter niet aan haar doel. De statuten waren zoo gemaakt, dat zij

moeielijk door den minderen man te bereiken en te gebruiken was. [1])

Inmiddels was in bijna alle landen van Europa het voorbeeld van Hamburg gevolgd en vooral na de Fransche overheersching namen de spaarbanken in aantal en beteekenis toe. Van elkander leerend en door de ondervinding wijzer geworden, ontwikkelden de spaarbanken zich langzamerhand en pasten zich aan de behoeften en eigenaardigheden van den minderen man aan.

Opmerkenswaardig is, dat overal, waar men de eerste sporen van het spaarbankwezen ontwaart, dit de vrucht is van particulier initiatief. Vóór dat in Duitschland de Landgemeinde-, Bezirk- en städtische Sparkassen ontstaan waren, hadden particulieren reeds de hand aan het werk geslagen.

In Engeland heeft men de eerste spaarbank aan de schranderheid van eene vrouw te danken. In 1798 richtte PRISCILLA WAKEFIELD te Tottenham, in de nabijheid van Londen, een instelling op, waar arme vrouwen en kinderen zeer geringe spaargelden konden brengen, die na zekeren tijd een kleine winst afwierpen. In 1804 kreeg dat bankje een soort regeling; het was de eerste spaarbank van Engeland. Lady ISABELLA

---

[1]) Bv. konden alleen sommen door 5 deelbaar in de spaarbank worden ingelegd. Eerst na 6 maanden begonnen de gelden rente te dragen. Interest van interest bestond niet. De terugbetaling van ingelegde gelden geschiedde slechts viermaal in het jaar en daarenboven moest minstens twee maanden van te voren een aankondiging hebben plaats gehad. Zie „Zur Geschichte der Hamburger Sparkasse". Dr. W. HEYDEN. Hamburg 1886 pag. 5.

Douglas volgde dit voorbeeld, door in 1808 te Bath een Servant-Savingsbank op te richten. Reverend Henry Dunkan stichtte in 1810 te Ruthwel de eerste spaarbank in Schotland.

In Italië danken de eerste spaarbanken haar ontstaan aan filantropische vereenigingen. Zoo ook in Oostenrijk en Zwitserland.

In Frankrijk vroegen een aantal mannen, waarvan Benjamin Delessert, de hertog van la Rochefoucault-Liancourt en Jacques Lafitte de voornaamste waren, aan Lodewijk XVIII de vergunning om in Parijs een spaarbank op te richten. Een koninklijke ordonnantie van 29 Juli 1818 gaf machtiging tot de oprichting van een „caisse d'épargne et de prévoyance".

Hier te lande heeft de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen aan het spaarbankwezen den eersten stoot gegeven. Naar aanleiding van de in Engeland verkregen resultaten, droeg de Algemeene Vergadering der Maatschappij, in 1817 gehouden, op voorstel van het departement Bergum, aan het hoofdbestuur op eene beschrijving uit te doen geven, waarop de spaarbanken zouden kunnen worden opgericht[1]). Ook Koning Willem I heeft zich aan de vestiging van spaarbanken hier te lande veel laten gelegen liggen.

In het Rapport uitgebracht aan de Staten-Generaal, overeenkomstig art. 228 van de Grondwet, d. i. in

---

[1]) De Friesche predikant H. Nieubuur Ferf had in het departement Bergum het eerste voorstel ter tafel gebracht.

het Armverslag over 1818, werd melding gemaakt van een koninklijk besluit van 17 Mei 1818 No. 11 »om de heilzame instelling der spaarbanken te ondersteunen en te verspreiden.« De Koning deed hierbij aan de Hoofdbestuurderen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen van zijn groote instemming blijken en beloofde tevens, dat aan de Gouverneurs der provincies de noodige aanschrijving zoude worden gedaan: »om door hun gezag en invloed de regeeringen en gemeenten aan te moedigen niets onbeproefd te laten, om ook van hunne zijde de pogingen der Maatschappij op alle mogelijke wijzen te ondersteunen; en meer bepaaldelijk om bij de steden en gemeenten de noodige middelen te beramen, dat de gelden, in de spaarbanken nedergelegd, met genoegzame zekerheid en gemakkelijkheid op renten kunnen worden aangelegd; en voorts: dat Z. M. gaarne, des aangevraagd, zal onderzoeken, of en in hoeverre de werkzaamheden der spaarbanken van de onkosten van zegel- en registratierechten zullen kunnen worden ontheven.»

De opwekking tot oprichting van spaarbanken bleef niet zonder gevolg, want zonder de bemoeiingen van het Hoofdbestuur af te wachten waren verscheidene departementen er reeds toe overgegaan spaarbanken te stichten.

De oudste spaarbanken in Nederland zijn die van Bodegraven en Workum, van 1817 dateerende. In 1818 volgden Dordrecht, Leeuwarden, 's-Gravenhage, Leiden, Rotterdam, Weesp, Edam en Enkhuizen. In 1825 bedroeg het aantal spaarbanken reeds 49

met 3251 inleggers en een te goed van *f* 1 147 756. [1])

Zoo ziet men, dat bijna overal de spaarbanken aan particulier initiatief haar ontstaan te danken hebben. Eerst later, toen deze instellingen haar moreel en economisch opvoedende kracht getoond hadden, ging de Staat zijn aandacht vestigen op dit middel tot volkswelvaart.

In Rusland, Servië, Rumenië, waar particulier initiatief ontbrak of te kort schoot, werden Rijksspaarbanken opgericht. De meeste staten hebben thans, door hunne postkantoren open te stellen tot het inleggen van gelden, aan het spaarbankwezen een ongekende vlucht gegeven. De Staat tracht, door zonder voorbehoud de terugbetaling der gelden te waarborgen, zijn spaarbanken den noodzakelijken ruggesteun, n.l. onwrikbare zekerheid te geven.

In vele landen heeft de wetgever zich ook in het particuliere spaarbankwezen gemengd: hetzij, dat de wet voor de oprichting van spaarbanken bepaalde vereischten stelt, of dat zij de finantieele operaties controleert. In Frankrijk en Engeland heeft zelfs de Regeering de leiding van het spaarbankwezen geheel aan zich getrokken, doordat de wet bepaalt dat de gelden van alle spaarbanken onder verantwoordelijkheid gesteld zijn van den staat en in een onder zijn direkt toezicht staande schatkist moeten gestort worden, ter verdere belegging.

Zoo is dan in den tegenwoordigen tijd in alle

---

[1]) Zie Mr. G. A. Fokker. Het Spaarbankwezen in Europa, in het bijzonder met het oog op Nederland, Middelburg 1853. pag. 38.

beschaafde landen, door het ijverig streven van particulieren, van vereenigingen, van den staat, van gemeenten en provincies, het spaarbankwezen ontwikkeld en heeft deze hoogst nuttige instelling zich overal diep in het volksleven ingedrongen.

Terwijl alle spaarbanken één hoofddoel nastreven, het heil van den minderen man, vertoonen zij in de middelen ter bereiking van dat doel een groote verscheidenheid, hebben zij zich in de verschillende landen aan den volksaard moeten aanpassen en rekening moeten houden met gewoonten.

Het kan verbazing wekken, dat ondanks den toenemenden bloei der spaarbanken de hooge economische beteekenis der spaarbanken eerst in onzen tijd een algemeene en onbestreden erkenning vond. Nog in het midden der vorige eeuw zijn de »Matin« in Frankrijk en de »Times« in Engeland tegen de spaarbanken te velde getrokken.

Men heeft deze instellingen verweten dat zij de aanspraken der inleggers vermeerderden, zonder dat de gespaarde gelden groot genoeg werden om hen in beteren toestand te brengen, dat zij het individualisme bevorderden, het krediet drukten en de kapitalen aan nuttige ondernemingen onttrokken; eindelijk wees men op het onzinnige om menschen te willen laten sparen die door te geringe verdiensten daartoe niet in staat waren. [1])

Deze aanval was niet gericht tegen het hoofddoel

---

[1]) Zie Dr. W. Stieda. Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirthschaft im deutschen Reich. Leipzig 1878.

der spaarbanken of tegen de spaarzaamheid zelve. De verwijten betroffen de onvoldoende middelen die de spaarbanken ter bereiking van haar doel aanwendden, m. a. w. de veronachtzaming harer functies. Toen wij hierboven beweerden, dat de hooge economische beteekenis der spaarbanken een algemeene en onbestreden erkenning heeft gevonden, was daarmede niet gezegd, dat thans het spaarbankwezen der volmaaktheid nabij is. Veel meer dan thans geschiedt, kan nog door de spaarbanken verricht worden op het ruime gebied der volkswelvaart. Zoo bestaat in Frankrijk een krachtige beweging tegen het »régime étatiste«, dat door de knellende banden der wet, de spaarbanken belet de wieken uit te slaan en hare economische functie geheel te vervullen. Maar vóór in bijzonderheden te treden, is het noodig, de dubbele functie der spaarbank te bespreken.

De verrichtingen van de moderne spaarbank zijn in twee hoofdfuncties samen te brengen. De eerste is: *Het verzamelen der spaargelden der mindere klassen* en de tweede: *die gelden vanaf de inlegging tot aan het oogenblik der terugbetaling te beleggen.*

Stambulesco [1]) vergelijkt de spaarbank in haar twee functies met het menschelijk hart als hij zegt: »De spaarbank bewerkt de samenvloeiing van kapitalen. Zij put ze uit de kleinste, onzichtbaarste maar zeer talrijke bronnen, waar de nationale nijverheid ze heeft doen ontstaan. Zij perst ze op en brengt

---

[1]) Stambulesco. Les Caisses d'épargne. Paris 1888. Pag. 243.

ze samen in een grooten vergaarbak. Dan laat zij ze terugvloeien naar den arbeid, vanwaar zij zijn voortgekomen. Zoo doet de spaarbank den dienst van het hart in het menschelijk lichaam, dat door de werking van organen en ledematen het voedsel in zich opneemt en het in den vorm van bloed naar alle lichaamsdeelen terugstuwt om ze te versterken en nieuwe krachten te geven, opdat zij wederom hun werk kunnen verrichten.«

Alvorens de functies der spaarbank verder te ontleden kan het dienstig zijn, een vluchtigen blik te slaan op de vroegere tijdperken der geschiedenis der economie, [1]) toen er nog geen spaarbanken bestonden, omdat door de minder ingewikkelde produktiewijze, het gespaarde nog op direkte wijze nuttig kon aangewend worden.

Steeds vervult de spaarzaamheid de gewichtigste rol in het economische leven van den mensch; want waar en wanneer zij in praktijk wordt gebracht, ontwikkelt zich het economische leven, treedt een verbetering van 's menschen toestand in en breidt zich zijn economische werkzaamheid uit.

Terwijl de mensch zijn eerste daden verrichtte uit eene instinctmatige zucht naar zelfbehoud, was de eerste daad van spaarzaamheid een toevallige, onbewuste han-

---

[1]) Zie Richard T. Ely: Inleiding tot de Staathuishoudkunde. Vertaald door Mr. D. A. Giel Amsterdam 1897. Pag 35 vlg.

A. J. Domela Nieuwenhuis: Das Sparen ein ökonomischer und socialer Grundsatz. Halle a. S. 1889. Pag 49.

Dr. Carl von Manteuffel: Das Sparen, sein Wesen und seine Volkswirthschaftliche Wirkung. Jena 1900. Pag. 27.

deling van den zorgeloozen mensch. Met de vermindering zijner zorgeloosheid, de eerste vrucht zijner verstandsontwikkeling, doet de spaarzaamheid zich voor als een bewuste daad. In het eerste tijdperk van jacht en visscherij neemt de mensch wat de natuur hem biedt. In tijden van overvloed heeft hij rijkelijk voedsel en denkt zelfs niet aan tijden van schaarschheid, waarin hij gebrek moet lijden. Het gelukt hem eens een smakelijk dier te dooden en met zijn jachtbuit doet hij een overvloedig maal. Vermoeid en oververzadigd valt hij tusschen de overblijfselen van zijn maaltijd in slaap. Bij zijn ontwaken vindt hij de klieken van den vorigen dag en hij is gelukkig, onmiddellijk zijn honger te kunnen stillen met datgene wat hij gisteren niet kon verbruiken. Hij behoeft nu niet terstond weer op voedsel uit te gaan. De eerste onbewuste daad van spaarzaamheid is verricht.

Is de jacht hem wéér gunstig, dan zal hij beginnen met iets ter zijde te leggen en dit keer is de spaarzaamheid een bewuste daad. Hij zal in den vrij gekomen tijd zijn vernuft laten werken, jacht- en vichtuig vervaardigen, dat hem de verkrijging van voedsel vergemakkelijkt. Reeds heeft hij door zijn spaarzaamheid nuttigheid doen ontstaan en verandering in zijn economisch leven gebracht.

Begint de mensch dieren te temmen, dan treedt het tijdperk der veeteelt in. Zijn toestand verbetert aanmerkelijk en waar den mensch een grootere verscheidenheid van voedsel wordt aangeboden, staakt hij zijn zwervend leven. Vaste woonplaatsen

worden gevestigd en de steeds dichter wordende bevolking gaat zich op landbouw toeleggen. Wanneer de oogst is binnengehaald, wordt een deel der veldvruchten afgezonderd niet alleen om na slechte oogsten geen gebrek te lijden maar ook om daarmede steeds meer grond te kunnen bezaaien.

Met het ontstaan van rijkdom was ook het verschil in standen ontstaan. In den tijd der slavernij zien wij den slaaf geldstuk voor geldstuk de noodige som bijeen garen om zich vrij te koopen. Gelukt hem dit, dan heeft wederom zijne spaarzaamheid het gewichtige gevolg dat hij zijn vrijheid krijgt en zijn algemeene toestand ontzaglijk verbetert.

De huisindustrie ontstaat en breidt zich uit. De banden tusschen lijfeigenen en hunne heeren worden losser, naarmate de beschaving toeneemt, om geheel te worden verbroken met het ontstaan der steden. Het verblijf in eene stad maakt een voormalig lijfeigene tot vrij man. Er ontwikkelen zich langzamerhand gilden van vrijen, die den bloei van handel en handwerksnijverheid bevorderen. In het gildewezen bestaan de eigenaardige graden in het bedrijf van leerling, gezel en meester. Iedere leerling en iedere gezel kan meester worden. De leerling krijgt in den regel alleen de kost of een zeer gering loon en moet zijn meester langer dienen dan voor het aanleeren van het bedrijf noodzakelijk is. Ook de gezel wordt niet betaald in evenredigheid van zijn praesteeren. Hier zijn de leerling en de gezel door den economischen toestand gedwongen te sparen. De leerlingen en gezellen leveren den meester hun

arbeid, dien hij oogenschijnlijk niet genoegzaam betaalt. Maar ook de meester was eerst leerling en daarna gezel en arbeidde toen onder dezelfde voorwaarden. Indien zij vlijtig en bekwaam zijn, wordt dezelfde weg hun opengesteld en kunnen zij in een verbeterden economischen toestand de vruchten van hun gedwongen opoffering en energie genieten. Het fabriekswezen ruimt deze vormen uit den weg. Bij den aanvang van het fabrieks- of industrieele tijdperk, heeft de arbeider, die tegen vast loon op de fabriek gaat arbeiden, te weinig kans om door zijn persoonlijken ijver en spaaarzaamheid het tot industrieel of grootondernemer te brengen, dan dat zulk een vooruitzicht hem daartoe zou doen sparen. Besteedde hij vroeger zijn spaarpenningen tot het aanschaffen van beter gereedschap, thans zorgt de fabriek voor de nieuwste machinerieën, voor de beste grondstoffen.

Het was in dien tijd dat het idee van spaarbanken opkwam en dat de spaarzaamheid der mindere klassen zich ging uiten in het samenbrengen van geringe bedragen in deze instellingen. Ook in dit nieuwe tijdperk van economische geschiedenis moet de spaarzaamheid wederom hare gevolgen hebben : nl. verbetering van den toestand van hen, die haar in praktijk brengen. Het sparen is een der noodzakelijke voorwaarden om den minderen man te brengen naar den toestand van economische onafhankelijkheid, die een halve eeuw geleden nog in nevelen gehuld was.

In Duitschland zijn Schulze-Delitzsch en Raiffeisen opgestaan en hebben hunne grootsche plannen

voor het vereenigingsleven, trots de minachting van socialisten en communisten, met groot succes ten uitvoer gebracht. Ook hunne systemen rusten geheel op den breeden grondslag der spaarzaamheid, die reeds door de spaarbank bij het volk was aangekweekt en uitgebreid.

Hiermede wordt de gedragslijn, welke de spaarbanken te volgen hebben, in 't algemeen reeds aangegeven. Zij moeten zijn een veilig hulpmiddel, dat, uitgevonden en toegepast door de hoogere klassen ten behoeve van den minderen man, hem brengt naar zelfstandigheid en eigen hulp. „La caisse d'épargne, en un mot, est le premier degré de l'éducation financière du peuple. Elle doit donc servir de point de départ, au lieu d'être considérée par les intéressés comme le but final dans la voie de la prévoyance". [1])

Wij willen thans, met dit idee voor oogen, nader onderzoeken, welke de functies zijn dezer volksinstellingen van groote beteekenis.

Eerste functie: *Het verzamelen van de spaargelden.*

Deze hoofdfunctie bestaat uit: de spaarzaamheid uitlokken, de gelden ontvangen, bewaren en terugbetalen.

De Spaarbank moet het inleggen van gelden gemakkelijk maken.

De spaarbank heeft een voorname eigenschap

---

[1]) Zie PAUL MATRAT. L'avenir de l'ouvrier. Travail et prévoyance. Paris 1884. Pag. 80.

gemeen met het van ouds bekende spaarvarken; dat zij n.l. het bespaarde geld niet slechts tegen derden maar ook tegen de zwakheid van den spaarder zelven beveiligt. Het werpen van een geldstuk in het spaarvarken gaat gemakkelijk, maar de eigenaar zal zich tweemaal bedenken voordat hij zijn varken stuk maakt om zijn spaarduiten te kunnen gebruiken. Zoo zal ook de inlegger van een spaarbank, op weg om zijn geld terug te halen, nog eens kunnen nadenken en misschien wint zijn energie het van de opwelling tot onnoodig genot. De spaarbank zal dus zooveel en zoo dikwijls mogelijk gelegenheid tot inleggen moeten geven. Naar aanleiding van deze behoefte is men op het idee gekomen om de alom verspreide postkantoren voor spaarpenningen open te stellen. In Duitschland, waar geen postspaarbank bestaat en men dus de hulp der postkantoren tot verzameling van spaargelden mist, werd op de »Spaarbankdagen« (in 't leven geroepen door A. Lammers in 1882 te Darmstadt en ten doel hebbend door wisseling van gedachten, op te wekken tot verbetering van het spaarbankwezen) herhaaldelijk aangedrongen bij de spaarbanken om steeds meer succursalen en ontvangkantoren op te richten. [1])

Loketten van inleg op de betaaldagen in de nabijheid van werkplaatsen en fabrieken hebben goede diensten bewezen. [2])

---

[1]) In Pruisen alleen, bestonden in 1898: 5008 spaarbanken, succursalen en ontvangkantoren, daarenboven nog 2917 gelegenheden om spaarzegels te koopen. Zie G. Evert. Die preussische Sparkassen im 1898. Berlin 1900. Pag. 20.

[2]) In het Neues Volkswirthschaftliches Finanzblatt „Die Sparkasse" van

In Engeland en ook hier te lande gaan wel eens spaarbankbeambten aan de huizen rond om gelden in ontvangst te nemen. Niet onaardig vonden wij deze beambten genoemd »de vrais *agents provocateurs* à l'épargne.« Meermalen is zelfs de wenschelijkheid betoogd van spaardwang voor jonge arbeiders, die verplicht zouden zijn een gedeelte van hun loon in de spaarbank in te leggen. [1])

Als faciliteit hebben de meeste spaarbanken den minimuminleg zoo laag mogelijk gesteld. Mochten de kleine bedragen administratieve moeilijkheden baren voor groote spaarbanken, dan moeten kleinere inrichtingen zich daarmede belasten. Zoo zijn ontstaan de Penny-Savings-bank, de Pfennigsparkasse, de stuiversspaarbank en de schoolspaarbank. Aan dit principe danken ook de spaarzegels hun ontstaan. [2])

De formaliteiten, waarmede de inleg en de terugbetaling gepaard gaan, moeten zoo eenvoudig mogelijk zijn en tot het hoognoodige beperkt worden.

---

20 April 1900, is het Reglement te vinden van de „Sparkasse der FRIEDR. KRUPP'schen Guszstahlfabrik". Het sparen der arbeiders is vrijwillig en wordt door de firma aangewakkerd, die bij de gewone rente nog bijzondere voordeelen aan de spaarders verleent in den vorm van toevoeging van meer rente en het verloten van spaarpremies. De bespaarde sommen worden in de Stadsspaarbank belegd.

[1]) O. a. Dr. FRIEDR. HERMANN in zijne „Staatswirthschaftliche Untersuchungen". München 1874.

[2]) Zie over de uitbreiding van het spaarbankwezen in Duitschland, op dit gebied: OSCAR KUNTZE: Sparkassen und Gemeinde-finanzen Berlin 1882. Kap. III Pag. 30—64.

Dr. CARL ROSCHER: Postsparcassen und Localsparcassen in Deutschland. Dresden 1885. Pag. 19—24.

Als gevolg hiervan zijn meestal spaarboekjes aan toonder ingevoerd. In Brandenburg, Saksen en Wurtemberg kunnen de inlagen van de eene spaarbank op de andere worden overgeschreven zonder verlies van rente en kosten. Nederland en België hebben in 1883 een overeenkomst gesloten, betreffende de overdracht en terugbetaling van gelden, die, hetzij in de Caisse Générale d'Epargne et de Retraite van België, hetzij in de Nederlandsche Rijkspostspaarbank zijn ingelegd.

Een uitvloeisel van de bevordering van het inleggen in spaarbanken is ook de bepaling ten gunste van getrouwde vrouwen en minderjarigen die in vele spaarbankwetgevingen te vinden is. Zoo kunnen sedert 1895 hier te lande minderjarigen zonder tusschenkomst van hun vader of voogd en gehuwde vrouwen zonder bijstand van hare echtgenooten spaarbankboekjes bekomen en daarop inlagen doen.[1])

De spaarbank moet een onwrikbaar vertrouwen inboezemen.

Daar de spaarbank de zuurverdiende en onmisbare penningen der mindere klassen verzamelt, moet zij zijn van absolute soliditeit.

Werd de instelling in den beginne met wantrouwen aangezien, langzamerhand deed de ontwikkeling haar invloed gelden en zag de mindere man in, welke diensten een spaarbank hem kan bewijzen. Misschien dat de gelukkige keuze van mannen,

---

1) Zie art. 9 der wet tot instelling eener Rijkspostspaarbank na hare wijziging in 1895.

die algemeen vertrouwen genoten, tot bestuurderen, mede aantrekkingskracht heeft uitgeoefend. Hierbij komt, dat de spaarbanken zich van andere bankinstellingen onderscheiden, doordat zij louter de welvaart van den inlegger op het oog hebben, en niet zooveel mogelijk winst te maken. Wel zijn zij kredietinstellingen van groote beteekenis en kunnen als zoodanig in de financieele wereld een zeer belangrijke rol spelen, maar nimmer wordt de altruistische grondslag verlaten, althans behoort dat nimmer te geschieden. Juist omdat winstbejag niet het doel is der spaarbanken, zullen de ingelegde gelden slechts een kleine rente afwerpen. De bestuurderen verleenen in den regel om niet hunne diensten en de gesalarieerde beambten zullen met de grootste zorg gekozen dienen te worden.

Met de kwestie der soliditeit hangt ten nauwste samen de tweede groote functie der spaarbanken, het beleggen der gelden. De absolute zekerheid, gelijken tred houdend met een belegging der gelden die ten goede komt aan de klassen, waarvan de spaargelden zijn voortgekomen, vormt het moeilijkste probleem van het geheele spaarbankwezen.

De spaarbank moet steeds gereed zijn tot terugbetaling der gelden.

Wanneer de spaarder voor buitengewone uitgaven komt te staan, b. v. een groote reparatie aan zijn woning, het opdoen van winterprovisie enz., zal zijn gespaard geld hem daartoe in staat stellen. Het ligt nu op den weg van iedere spaarbank die uitbetaling zoo spoedig en gemakkelijk mogelijk te doen ge-

schieden. Ook dit vereischte zal grooten invloed hebben op de wijze van belegging der gelden, met name zal de plaatsing in groote verscheidenheid en voorzichtig moeten geschieden en zullen de waarden gemakkelijk te realiseeren dienen te zijn. Voor aanvragen om terugbetaling van grootere sommen hebben de meeste spaarbanken termijnen van aanzegging ingesteld, die de terugbetaling moeten voorafgaan. Dit is gedaan, om nadeelige gevolgen voor de spaarbank te voorkomen, die onvoorziene terugbetalingen zouden kunnen veroorzaken.

Eindelijk, *moet de spaarbank,* in haar eerste functie, *het maximum vaststellen van de in te leggen som en van het te goed van den inlegger.* [1])

Door dit na te laten zou de spaarbank geen instelling meer blijven voor de volksklassen, maar het toevluchtsoord worden voor kleine renteniertjes, die niet in de spaarbank thuis behooren en die daar een welkome en veilige gelegenheid zouden vinden om hun kapitaal te beleggen. De roeping der spaarbank is echter een andere. Zij verzamelt de kleine sommetjes tot een zeker bedrag; dan houdt haar taak op. Liet zij het kapitaal maar zonder eenige beperking toevloeien, dan zou de belegging dier reuzensommen door de vereischten, waaraan die moet beantwoorden, hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk worden.

In verband met de taak, die wij ons gesteld hebben,

---

[1]) Dit laatste wordt bij de spaarbanken verschillend geregeld, hetzij dat meerdere inlagen niet toegelaten worden, hetzij dat de inlagen boven een zeker bedrag geen rente afwerpen.

stipten wij de eerste functie der spaarbank slechts even aan en moesten wij ons tot enkele gevolgen daarvan bepalen. Alvorens over te gaan tot behandeling van de tweede functie zouden wij willen wijzen op het innige verband dat tusschen de beide functies bestaat.

Zooals reeds gezegd is, hebben de spaarbanken het tegenwoordig ver gebracht in de practische direkte middelen om het sparen te vergemakkelijken en te bevorderen. De ijver, waarmede de moderne spaarbanktechniek zich in die richting beweegt, doet haar misschien een middel uit het oog verliezen, dat veel algemeener, veel wijder van strekking is. Dit middel bestaat in het medewerken van de spaarbanken tot verbetering en opheffing van de lagere standen door een doeltreffende belegging harer gelden. Steunt de spaarbank door financieelen steun de pogingen van hen, die op verschillende wijzen aan de oplossing van het sociale vraagstuk arbeiden, en treedt er inderdaad eene verbetering in van den toestand van den minderen man, dan zal het natuurlijk gevolg hiervan zijn, dat er meer gespaard kan worden en dat ook de inlagen rijkelijker zullen toevloeien. [1]) Bemerkt bv. de spaarder dat zijn spaarbank medehelpt hem een betere woning

---

[1]) „Es giebt kein besseres Mittel das Sparen zu steigern, als das, die sozialen Verhältnisse glücklich zu gestalten."

Dr. Carl von Manteuffel. Das Sparen, sein Wesen etc. Pag. 51.

„Auf dem heutigen Entwicklungsstand des Sparkassenwesens sind wir alzu sehr gewöhnt seine erzieherische Seite über der geschäftlichen zu vergessen. Man faszt beinah ausschlieszlich die Höhe der ersparten Summen ins Auge und viel zu wenig die Menge der sparenden Individuen."

A. Lammers. Die Unternehmung im Sparkassen-Geschäft. Berlin 1882, pag. 19.

te verschaffen, of ziet hij dat deze instelling financieelen steun verleent aan de oprichting van voorschot- en kredietbanken, die het krediet ook voor hem toegankelijk maken, dan zal de spaarzaamheid voor hem een nieuwen, scherp omlijnden vorm aannemen.

Men stelle zich een zieke voor die onder dokters behandeling komt. Deze maant hem aan matiger te zijn, niet te rooken, geen sterken drank te drinken en schrijft hem bovendien bittere geneesmiddelen voor. Als de patient op den langen duur geen beterschap bespeurt, zal hij zijn oude gewoonten hervatten en ophouden medicijnen in te nemen, al vouwt de dokter de poeders in ouwels en al vermengt hij de bittere dranken met kaneel en pepermunt. Voelt de zieke echter door matigheid zijn krachten herleven en werken de geneesmiddelen zoo sterk, dat hij langzamerhand beterschap bespeurt, dan zal het régime hem niet zoo moeilijk vallen en ook de ouwels, kaneel en pepermunt kunnen desnoods achterwege blijven. Zoo zal ook het sparen den minderen man licht vallen, wanneer hij als gevolg daarvan de verbetering van zijn toestand bespeurt en niet alleen het sommetje dat bij een spaarbank voor hem disponibel ligt. Al werd door de spaarbanken het sparen hem niet zoo gemakkelijk gemaakt, toch zou hij medewerken aan die nuttige instelling en met meer zelfbewustheid en ijver.

Er bestaat dus een innig verband tusschen de twee functies der spaarbank, ja een voornaam deel

der eerste functie lost zich geheel in de tweede op.

Tweede functie: *Het beleggen der spaargelden.*

Wanneer de spaargelden verzameld zijn, blijft voor de spaarbank de moeilijke taak, die gelden tot aan de terugbetaling economisch te beleggen. Over de principiëele eischen, die aan deze belegging moeten gesteld worden, is men het vrij wel eens. Vooreerst moet zij zeer solide zijn; vervolgens moet zij zich over velerlei soorten fondsen uitstrekken en van verschillenden aard zijn, om eene gemakkelijke realisatie te veroorloven, wanneer er vele opvragingen geschieden. Dan moet zij genoegzaam voordeel opleveren, opdat aan de inleggers rente kan worden uitgekeerd, de spaarbank haar geregelden gang van zaken kan hebben en een reservekapitaal gevormd kan worden. Eindelijk moet de belegging de spaargelden mee laten doen in de economische circulatie en ze ten goede laten komen aan de verbetering van den economischen toestand van hen die de spaarpenningen bijeengebracht hebben.

Ofschoon men 't over het principe eens is, zijn de opvattingen over de genoemde vereischten van verschillenden aard. Veelal worden een of meer vereischten op den voorgrond geschoven en andere daaraan opgeofferd. Het valt niet te ontkennen dat een belegging die in gelijke mate aan alle voorwaarden voldoet uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk is en dat de zware verantwoordelijkheid en de treurige ervaring van spaarbanken die het haar geschonken vertrouwen onwaardig werden, een zekere angst-

valligheid heeft doen ontstaan, die bij de belegging van invloed zal zijn.

Reeds vroeger werd gezegd, dat, toen de spaarbanken toonden van groote beteekenis te zijn voor de volkswelvaart, de staat zoowel het initiatief nam tot oprichting van dergelijke instellingen, als zich inmengde in het particuliere spaarbankwezen. Deze bemoeiing was niet overal even onbaatzuchtig, als wij 't zoo noemen mogen. De Staat, onverzadigbaar geldverslinder als hij is, keek met gretigen blik naar de reuzensommen die in de spaarbanken werden bijeengebracht en heeft niet geaarzeld de schatkist met die onuitputtelijke reservoirs te verbinden. Het sterkst merken wij dit in Frankrijk, waar sedert 1829 [1]) de gelden van alle spaarbanken in de Caisse des Dépôts et Consignations vloeien en in het schuldenboek van den Staat worden opgeschreven. In mindere mate heeft Engeland dit stelsel, zoo ook Rusland, Spanje, Rumenië, Portugal, Servië, Turkije. [2])

In de meeste landen echter zijn de spaarbanken vrij in hare beweging gelaten en kunnen zij de gelden in meerdere of mindere mate naar eigen keuze beleggen. De regeering heeft zich in die landen beperkt tot het eischen van eenige noodzakelijke waarborgen bij de oprichting en een heilzame contrôle en toezicht op het bedrijf der spaarbanken.

---

[1]) Ordonnance van 18 Juni 1829.

[2]) Ook in België heeft de staat het spaarbankwezen zoo goed als geheel aan zich getrokken. De verbinding met de schatkist is daar echter minder gevaarlijk door een uitgebreid beleggingsterrein.

Léon Say, een der grootste bestrijders van het régime étatiste, verdeelt naar aanleiding hiervan de spaarbanken in twee soorten en zegt:

„C'est faire une distinction très juste que diviser les caisses d'épargne en deux classes seulement, d'abord celles qui emploient librement leur dépôts et ensuite celles qui les livrent au Trésor public. Les caisses d'épargne françaises sont constituées en sociétés privées ou en caisses postales, mais les unes et les autres ont ce même caractère que c'est l'Etat qui place les épargnes et qui répond du placement. En Italie on fait tout autrement: l'Etat n'a pas la gestion des fonds, et il n'en est pas responsable. Il n'y a pas un économiste ni un financier qui ne doive considérer comme très supérieure la méthode italienne". [1])

Ofschoon wij deze verdeeling in hoofdzaak kunnen overnemen meenen wij, vooral met het oog op het Nederlandsche spaarbankwezen, er noodzakelijk een aanvulling aan toe te moeten voegen. Nederland neemt in de rij der landen, die eene vrije belegging der spaarbankgelden huldigen een bijna eenige plaats in. Hebben in Italië, Duitschland, Oostenrijk, Denemarken, Zwitserland enz., de spaarbanken, hare vrijheid nuttig gebruikende onder het waakzame oog der regeering zich tot volkskredietinstellingen ontwikkeld, die haar economische roeping getrouw blijven, — in Nederland waar de spaarbanken absoluut vrij zijn, waar geen enkele band van toezicht en contrôle van

[1]) Dix jours dans la haute Italie 2me. édition, Paris 1896 pag. 143.

overheidswege bestaat, is dit niet het geval geweest. En zouden de verwoede bestrijders van het régime étatiste meenen, dat in Nederland het ideaal van de werking der spaarbanken moest bereikt zijn, dan zouden zij bedrogen uitkomen. Wat hiervan de oorzaak is, en dat een inmenging van den staat, die toezicht en contrôle op het Nederlandsche spaarbankwezen invoerde, wellicht een heilzame verandering in de belegging der gelden zou kunnen tengevolge hebben, hopen wij in een afzonderlijk hoofdstuk te behandelen. Voorloopig zij hier opgemerkt dat wij duidelijkheidshalve aan de twee genoemde stelsels een derde toevoegen, dat inderdaad een uitbreiding is van het eerste en dat wij het Nederlandsche stelsel kunnen noemen. Dit stelsel hebben de Nederlandsche spaarbanken [1]) en de particuliere spaarbanken in de meeste Duitsche Staten.

Zonder reeds hier in bijzonderheden te treden over de spaarbanken in verschillende landen willen wij beproeven eerst in algemeene trekken het Fransche systeem te vergelijken met het systeem van vrije belegging. Wij zullen zien hoe een spaarbank onder het Fransche régime étatiste noodzakelijk in haar tweede functie moet tekort schieten en hoe daarentegen een vrije belegging zoowel voor de inleggers, als voor de spaarbanken zelve, het land en den staat oneindig verkieslijker kan zijn.

---

[1]) De Rijkspostspaarbank valt hier natuurlijk niet onder.

A. Wat betreft de inleggers.

De aanhangers van het systeem van uitsluitende belegging in staatspapieren herhalen aanhoudend hun lijfdeuntje: Buiten den staat geen volkomen zekerheid. Het ware voldoende, alleen slechts te wijzen op den grooten bloei van spaarbanken, die een andere zienswijze huldigen. Eug. Rostand, de ijverige voorstander van een vrije belegging der spaargelden, zegt: „Il ne faut pas mettre tous ses oeufs dans le même panier" en wijst er op hoe bij de volkeren, die den naam van groote soliditeit hebben, dit spreekwoord in toepassing wordt gebracht. [1]) Al kan een staat gemakkelijk aan eene economische krisis het hoofd bieden, er misschien soms voordeel van hebben, heel anders zal dit bij eene politieke krisis het geval zijn.

Welk een treurige gevolgen zulk een krisis voor de spaarbanken onder het régime étatiste kan hebben, leeren de jaren 1830, 1848 en 1870 in Frankrijk. Door de enge verbinding van de spaarbankgelden met de Staatsfinanciën, moesten de Fransche spaarbanken aan alle politieke bewegingen van den Staat onmiddellijk deelnemen. Het tegoed der inleggers, dat in het jaar 1847 358 millioen francs bedroeg, ging tengevolge van de Februari-revolutie op 74

---

[1]) La Réforme des caisses d'épargne françaises. Paris 1891. Pag. 70. In een noot zegt Rostand: „Par une vue inverse, vraiment prévoyante et sérieusement patriotique, beaucoup de caisses à emploi libre (en Belgique, en Suisse, en Hollande etc.) mettent en portefeuille des valeurs étrangères, afin de ne pas inonder le marché de fonds nationaux en cas de crise."

millioen frs., d. i. 79 pCt. terug, terwijl bv. in Pruisen en Saksen, waar men een vrije belegging aantreft, in het jaar 1848 slechts een teruggang resp. van 8 en 5 pCt. plaats vond. [1])

De President van de spaarbank te Milaan, ANNONI, zeide: „In onze politieke woelingen groeien de inlagen veeleer aan, juist, omdat het publiek weet, dat niet alles aan de politieke macht is toevertrouwd."

De spaarbanken met vrije belegging, hebben als grondslag voor de zekerheid der ingelegde gelden, behalve de verscheidenheid in de belegging, daarenboven de groote reservekapitalen, die zij weten te vormen, en hierin zijn zij de spaarbanken met staatsbelegging ver vooruit, omdat deze laatste zich door de staatsgarantie genoegzaam gedekt gevoelen. Uit het oogpunt van zekerheid, kan dus een vrije belegging den inlegger voldoende zekerheid bieden.

Ook zal, wanneer de gelden op verschillende manieren belegd worden, een betere realisatie mogelijk zijn. De voorstanders van het régime étatiste houden niet op, als ideaal van gemakkelijke realisatie de staatsfondsen tegenover hypotheek- en schuldbrieven ten laste van gemeenten, waterschappen enz. te stellen. Zij vergeten dat juist in een zorgvuldige en uitgebreide sorteering van fondsen de kracht van een goede en niet nadeelige realisatie gelegen is. Overigens, kan men waarlijk wel van direkte beschikbaarheid van gelden spreken bij een stelsel, dat in

---

[1]) Zie Dr. CARL ROSCHER. t. a. p. pag. 70.

geval van krisis, zijn hulp moest zoeken in een door de wet gesanctionneerd uitstel van betaling? Een vrije belegging der spaargelden komt den inleggers in ruimere mate ten goede, zij kan een hoogere rente uitkeeren en maakt mogelijk, dat bij de plaatsing der gelden rekening wordt gehouden met de economische belangen der sparenden. [1]) Zoo lezen wij in het Pruisische Spaarbankreglement van 1832 § 4 c: „Est ist darauf zu sehen dass die Einrichtung selbst hauptsächlich auf das Bedürfniss der ärmeren Klasse, welcher Gelegenheit zur Anlegung kleiner Ersparnisse gegeben werden, berechnet und der Veranlassung zur Ausartung der Anstalt vorgebeugt werde.” [2])

Dat de Fransche regeering inziet, hoezeer zij hierin te kort was geschoten, blijkt wel uit de wetten, die zij uitvaardigde en die, met behoud van het régime étatiste, zooveel mogelijk in het verzuim trachten te voorzien.

---

[1]) LUZATTI, de talentvolle leider van de coöperatieve beweging in Italië schreef in de Revue de Crédit et Coöpération van 1890: „Les épargneurs français, légion admirable, qui contribue à maintenir si haut le crédit de la nation, ne jouissent pas suffisamment du fruit de leurs efforts; s'ils ont besoin de ce crédit ils trouvent les canaux de la circulation obstrués ou difficilement praticables dès qu'ils s'éloignent du centre. L'épargne faite en un lieu, ne contribue pas à la prospérité de ce lieu, elle s'enfuit des petits lieux et se réfugie auprès de l'Etat. Oui, dans les grands centres, il se peut que par l'achat de rentes elle dégage des capitaux; mais elle n'enrichit ni la circulation, ni le crédit des autres centres. Ainsi se perpétue le vice ancien de la centralisation, apoplexie sur quelques points priviligés, paralysie dans les autres. Des caisses d'épargne libres, sagement règlées par une législation équitable, représentent un système économique bien meilleur, qui répond mieux aux principes de décentralisation, qui est l'application immédiate et féconde de la liberté et de la responsabilité.”

[2]) Sparkassen Gesetzgebung Deutschlands, herausgegeben von Dr. jur. HEYDEN. Essen 1892. pag. 6.

Ook in België hebben twee belangrijke wetten op spaarbankgebied de decentralisatie der spaargelden bevorderd.

Reeds MALCHUS wees in zijn werk over spaarbanken (Die Sparkassen in Europa, Heidelberg 1838) er op, „dass die Sparkassen bei dem richtigen Verständnis für ihre Aufgabe von der Anlage bei dem Staat zu Gunsten der Befriedigung lokaler Bedürfnisse der Vervolkommnung des landwirthschaftlichen und technischen Gewerbstriebs, überhaupt der Beförderung des algemeinen Wohlstandes in ihrem Gebiete absehen müssten".[1])

B. Wat betreft de Spaarbanken.

In zijn „Rapport général pour l'Exposition de 1889" zegt LÉON SAY: „La garantie de l'Etat a réduit ces caisses privées françaises à n'être plus que des guichets publics à la servitude de l'Etat." EUG. ROSTAND, directeur van de spaarbank te Marseille beklaagt zich dat hij slechts is een „machine à signer et à transmettre". De groote belangstelling voor de verbetering van den toestand der sparende klassen bestaat niet bij het régime étatiste, of betergezegd, zij wordt belet zich te uiten en vruchten te dragen.

Welk een krachtige beweging toonen in dezen de spaarbanken, die niet aan banden gelegd zijn. Bij de bestuurderen bestaat een groote toewijding om hun spaarbank zoo krachtig en heilzaam mogelijk

---

[1]) Zie DR. ROBERT SCHACHNER. Das bayrische Sparkassenwesen. Leipzig 1900. pag. 17.

te doen zijn. Zij bestudeeren de nooden van hun inleggers en weten dikwijls op de meest doeltreffende wijzen daarin te voorzien. (Zie b.v. de Italiaansche spaarbanken.)

C. Wat betreft het land.

Het stelsel, dat dwingt de spaargelden aan de staatsschuld toe te voegen, pompt deze gelden uit alle deelen van het land en brengt ze in één groot reservoir te zamen. Zoo waren op den 1sten Jan. 1901 in Frankrijk 2160 dergelijke pompstations, [1]) die over het geheele land verspreid, de spaargelden voor het grootste gedeelte in de Caisse des Dépôts et Consignations deden vloeien. Het tegoed der inleggers bedroeg op 31 Dec. 1900 fr. 3 220 463 500, waarvoor de Fransche Staat debiteur was. [2])

Een aardige vergelijking van Leroy Beaulieu met het oog op deze centralisatie kan hier een plaats vinden: „Supposez que toute l'humidité qui s'est évaporée de tous les points de la terre et qui s'est agglomérée pour former des nuages, au lieu de se diverser sur tous les points du globe, sous la forme de neiges et de pluies, se concentre sur deux ou trois points déterminés et s'y précipite en déluges torrentiels et continus: vous auriez un système où la terre deviendrait bientôt stérile".

---

[1]) 547 spaarbanken, 1273 succursalen en 340 ontvangkantoren. Hierbij zijn niet gerekend de kantoren der Postspaarbank.

[2]) Hierbij komt nog het bedrag in de Postspaarbank ingelegd. Dit bedroeg op 31 Dec. 1900 fr. 1 010 263 193.

Niets is meer anti-economisch dan op zulk een wijze de spaargelden aan hun normale functie te onttrekken. Toen het ontwerp van een op te richten Postspaarbank in Duitschland in den Rijksdag behandeld werd, wezen de tegenstanders (WINDTHORST o. a.) met nadruk op het gevaar van centralisatie van spaargelden in Berlijn en hier gold het nog slechts één spaarbank, die van Rijkswege zou worden opgericht. Daarenboven hadden de ontwerpers zorg gedragen de belegging der gelden in decentraliseerenden geest te regelen en wel op een wijze, die bij andere Rijkspostspaarbanken in dien tijd nog niet te vinden was (zie onder de Duitsche spaarbank).

In Frankrijk werd het krediet aan den landbouw en het klein bedrijf onttrokken; de hooge noodzakelijkheid heeft in het vastgeroeste wetsysteem der spaarbanken sinds 1895 althans een kleine wijziging gebracht.

Hoe geheel anders is de werking van de spaarbanken met vrije belegging. Zij hebben het krediet gedecentraliseerd door het coöperatief krediet te steunen en de oprichting en de levensvatbaarheid van landbouw- en volkskredietbanken mogelijk te maken. [1]) Nemen wij bv. de spaarbanken in Duitschland en Italië. In Duitschland vormen de spaarbanken en de Genossenschaften van allerlei aard eén hecht en goed-geordend weefsel dat overal zijn weldadigen invloed doet gevoelen. In Italië staan de

---

[1]) Dit geldt, jammer genoeg, niet voor Nederland, zooals hieronder blijken zal.

spaar- en volksbanken in nauwe betrekking met elkaar en deze laatste zijn juist door de medewerking der spaarbanken, kredietinstellingen geworden van den eersten rang. [1])

D. Wat betreft den Staat.

Al verdient het aanbeveling, dat allen, ook de mindere klassen, medehelpen om den Staat aan de noodige geldmiddelen te helpen, is het Staatsmonopolie der belegging van de volksspaargelden iets absurds.

In gewone omstandigheden, wanneer alles naar wensch gaat, zullen de inlagen wel steeds de uit betalingen overtreffen en kan men den spaarder die zijn geld terug ontvangt, betalen met de gelden van een ander, die inlegt. Maar breekt een revolutie uit, zooals in 1830 en in 1848, of dreigt een oorlog zooals in 1870, of brengt een krisis van welken aard ook de gemoederen in beweging, dan wordt het evenwicht verbroken, het inleggen houdt op, terwijl de opvragingen verdubbelen, ja zelfs de spaarbanken door de angstige menigte bestormd worden. Het gevolg hiervan is dat de staatsfondsen bij karrevrachten op de markt geworpen moeten worden, hetgeen groote daling veroorzaakt. De treurigste ervaringen deed de Fransche Staat in 1848 op, toen b.v. de groote Parijschespaarbank binnen

---

[1]) Zie Henry W. Wolff. People's Banks: A record of social and economic success. London 1896. Pag. 195 vlg. The „Banche Popolari" of Italy.

één jaar het te goed der inleggers van 80 millioen frs. tot 10 millioen zag inkrimpen. De spaarbank moest voor 80 millioen frs. staatsfondsen met een verlies van 2.65 millioen frs. verkoopen en ten slotte hare uitbetalingen in baar geld staken. Men betaalde de inleggers in plaats van met klinkende munt, met staatsobligaties, tegen een gedwongen koers van 80 % [1]). Zoo brengt de Staat zijn krediet aan het wankelen.

Dr. Ernst Engel, de bekende statisticus zegt: „Die Sparkassenglaübigern zu Staatsglaübigern erheben, wie es in Frankreich geschah, das heisst diese Einrichtung von den Schwankungen des Staatskredites abhängig machen und leider nur zu oft die Wechselfälle politischer Ereignisse die tüchtigsten Elemente der unteren Bevölkerungsklassen im verschärften Masse fühlen lassen.” [2])

Zoo wordt de verantwoordelijkheid van den Staat nog in hooge mate verscherpt, doordat het spaarpenningen geldt, door de nijverheid en energie van de lagere volksklassen bijeengebracht.

Ook wanneer men het belang van den Staat van zuiver financieel oogpunt beschouwt, is het régime étatiste af te keuren. Daar de gelden, bestemd voor aankoop van staatsfondsen, rijkelijk aanwezig zijn, worden deze tot een buitensporig hooge koers opgevoerd. De reuzensom der spaargelden maakt wellicht dikwijls voordeelige conversies

---

1) Deze staatsobligaties stonden op 64 %.

2) Zeitschrift des Königlich preuszischen statistischen Bureau. Jaargang 1876. pag. 343.

mogelijk en vergemakkelijkt het plaatsen van nieuwe leeningen, maar toch vermeerdert zij de uitgaven van den Staat, want door het schier onmerkbaar voortdurend toevloeien van gelden, zal de Staat er onwillekeurig toe overgaan, overdreven of onnuttige uitgaven te doen. De geldbronnen, die niet opdrogen zullen zelfs de voorzichtigste bestuurderen een minder juisten blik op den werkelijken financieelen toestand doen krijgen.

't Is daarom, dat Paul Leroy Beaulieu van het Fransche spaarbankstelsel zegt:

„Les caisses d'épargne en France sont devenues un instrument de règne, une ressource de trésorerie, un expédient de prodigue pour le Trésor, une échappatoire pour dérober l'état réel des finances à la connaissance du public et au contrôle des chambres.... Avec notre régime des caisses d'épargne, il n'y a plus de contrôle financier, disons le mot, plus de finances publiques". [1])

In de landen, waar het spaarbankwezen niet aan banden is gelegd, komt de Staat niet direkt in aanraking met de geldelijke belangen van een zoo groote menigte burgers en staat niet bloot aan dikwijls voorbarige kritiek, uitgelokt en verscherpt met politieke overwegingen. Waar de Staat zich heeft beperkt tot een heilzame contrôle op het spaarbankwezen, door voor de oprichting en de operaties der instellingen wettelijke vereischten te stellen, en soms verder te gaan door voor de belegging der gelden

---

1) Zie Economiste français, 26 Dec. 1885 en 2 Jan. 1886.

een weldoordachten leiddraad aan te geven, heeft hij medegewerkt aan eene ontwikkeling der spaarbanken in goede richting.

Wij hebben getracht, door de twee uiteenloopende stelsels in eenige punten met elkaar te vergelijken, het nadeelige van het régime étatiste aan te toonen, en het stelsel der vrije belegging als het meest geschikte voor te stellen.

Wanneer wij een blik slaan op de landen, waar de spaarbanken zich vrij kunnen bewegen, zien wij, dat in den tegenwoordigen tijd, onder den drang van een strengere opvatting der humanitaire strekking der spaarbanken, hoofdzakelijk daaraan waarde wordt gehecht, dat het door spaarinlagen verzamelde kapitaal ten goede kan komen aan dié bevolkingsklassen, uit wier midden die inlagen zijn toegevloeid.

Voor de oplossing toch van het sociale vraagstuk komt het in de eerste plaats hierop aan, het welzijn van het individu met het algemeen welzijn in voortdurende, enge verbinding te brengen en daarin te houden. De mindere man zal meer en meer doordrongen worden van het groote nut dat ieder sommetje, dat hij ter spaarbank brengt, ieder deel dat hij van zijn loon spaart, hem verschaffen kan. Hij zal als vruchten van zijn spaarzaamheid niet meer alleen zien, het rentegevend geldkapitaal, maar ook een moreel kapitaal van wilskracht, van ijver voor arbeid en vooruitgang, van tevredenheid en welzijn, dat rente van veel hooger waarde afwerpt. Hieraan knoopt zich vast,

zijne medewerking tot verbetering van zijn geheelen stand. Want de spaarbank maakt het mogelijk, dat individueele spaarzaamheid algemeene en wijdstrekkende vruchten draagt. Is dan niet de spaarbank een krachtig middel tot oplossing van het maatschappelijk vraagstuk?

De tijdperken van de geschiedenis der economie toonen de spaarzaamheid in haar verschillende vormen. Overal verschaft zij den mensch de middelen om tot een hoogeren trap van welstand te geraken. De ontwikkeling der produktie gaat hand aan hand met de ontwikkeling der spaarzaamheid. De overdracht der goederen heeft in de economische tijdperken zich in verschillende gestalten voorgedaan. De oorspronkelijke ruilhandel heeft plaats gemaakt voor den geldhandel en deze is wederom overvleugeld door den kredíethandel. De groothandel is geheel gebaseerd op het krediet. De transacties, die geschieden door kredietmiddelen, chèques, wissels enz., zijn reusachtig in vergelijking met het bedrag van het circuleerende geld.

Niet lang geleden waren deze middelen voor de lagere klassen nog onbereikbaar. Maar ziet, in de landen waar de spaarbanken [1]) zich vrij bewegen kunnen en niet gehinderd worden in het volbrengen

---

1) „Educatrices de l'épargne, elles peuvent être éducatrices aussi de ces organes économiques nouveaux, empreints d'une idée de rénovation sociale, qui ne peuvent pas encore sur le terrain strictement économique vivre d'une existence indépendante."

Zie CHARLES BROUILHET: Les fonctions sociales des Caisses d'épargne. Paris 1897. Pag. 28.

harer functies en zich die vrijheid ten nutte maken, ontwikkelt zich het coöperatief krediet, dat, geheel gebaseerd op de spaarzaamheid, voornamelijk den kleinen landbouwer en de mindere klassen in de steden ten goede komt. [1])

Een treffend voorbeeld van de kracht der algemeene energieke samenwerking tot verbetering van treurige toestanden, is de economische wederopstand van Noord-Italië in het laatste tiental jaren. Léopold Mabillau beschrijft ter inleiding van „La prévoyance sociale en Italie", in korte trekken den treurigen economischen toestand van het jonge koninkrijk in vroegere jaren.

Tot ongeveer 1880 werd de Italiaansche landbouw door woeker en hypothecaire lasten zwaar gedrukt. De woeker was verschrikkelijk: de Handelingen van de Landbouw-enquête behelzen zeer uitvoerig de gevallen van afpersing die zich hebben voorgedaan en het ergerlijk misbruik dat van den nood der landbouwende bevolking gemaakt werd. In Venetië, Lombardije en Romagna, de landen die door het coöperatief krediet sedert dien tijd gered zijn en die ons thans welvarend voorkomen, waren de voorbeelden niet zeldzaam, dat kleine sommen tegen 120 à 150 pCt. per jaar ter leen werden gegeven, waarvan de rente meestal in landbouwvoortbrengselen of door het praesteeren van arbeid betaald werd en aldus

---

1) The real „keystone of the system" is the compulsion brought to bear upon members to save, regularly and steadily."

Zie in People's Banks van Henry W. Wolff „CreditAssociations". Pag. 80.

voor den leener, hetzij een geregelde grondrente, hetzij een soort dienstbaarheid zonder einde ten gevolge had. Zelfs de grondeigenaars ontzagen zich niet van dit middel gebruik te maken, om hun inkomen te vermeerderen. Zij leverden den pachters het noodige graan, vee en landbouwgereedschappen om reeds van te voren verzekerd te zijn van de geheele opbrengst van den arbeid der pachters. Zij stapelden steeds nieuwe schulden op hen en hun toestand veranderde op die wijze in een soort slavernij.

Dikwijls ook is het de pachter, die den grondeigenaar onder den duim houdt door de geldsom, die hij gestort heeft tot zekerheid voor de betaling der pachtpenningen. Waar het groote landerijen betreft, zijn deze sommen zeer aanzienlijk en de landheeren, die ver weg wonen, beschikken over deze sommen alsof ze hun toebehooren en zijn dikwijls in de onmogelijkheid deze sommen te restitueeren, wanneer de pachter teruggave eischt. Het gevolg is dat deze van de gelegenheid gebruik maakt om vermindering van pacht te krijgen. Maar de pachter heeft de waarborgsom tegen hooge rente moeten leenen en de oorspronkelijke schuld rust op de onderneming. Dergelijke ongezonde toestanden waren vrij algemeen. Daarbij kwam dan nog de hypotheek de laatste krachten van den landbouwer verlammen. Nog den 31sten Dec. 1894 werd de gewone hypothecaire schuld van Italië volgens een matige berekening op 10 milliard 85 millioen Lire geschat.

Het woord van den afgevaardigde Borsarelli is begrijpelijk: „Italië is geen geographische uitdruk-

king meer. Wij winnen er echter weinig mede; het is thans een hypothecaire uitdrukking."

Al deze moeilijkheden, al deze rampen lieten den landbouwer maar één uitweg, de landverhuizing, en men weet, hoezeer deze sedert een halve eeuw de levenskracht der natie uitput.

Met de industrie en den handel was het niet beter gesteld. De Italiaansche industrie, die zich langzamerhand ontwikkelde, de handel, die voornamelijk bestond in het uitvoeren van landbouwprodukten, kreeg plotseling een hevigen knak door het afbreken van de handelsbetrekkingen met Frankrijk en door de concurrentie van den landbouw in andere werelddeelen. Hevig deed zich de daaropvolgende krisis gevoelen. Italië moest zeer duur geld leenen; daarbij kwam dat door de verwarring in den economischen toestand en door de nieuwe richting in de buitenlandsche politiek vele geldbronnen die vroeger rijkelijk vloeiden, gesloten bleven.

Tot overmaat van ramp begon het in de arbeiderskringen te gisten. De buitengewone bedrijvigheid van publieke werken en particuliere ondernemingen gedurende enkele jaren na 1870 hield op bij gebrek aan geld. Een menigte werklieden had plotseling geen werk en de ontevredenheid van het volk groeide aan met de moeilijkheid om aan den kost te komen. Bij deze werkloozen sloten zich aan de kleine grondbezitters en landbouwers, verjaagd van hun land, dat geen voordeel meer afwierp, en die genoodzaakt waren hun toevlucht te nemen tot allerlei ambachten. Al deze menschen werden gedreven niet

door nieuwe theorieën, noch door politieke passies, maar door de meest dringende noodzakelijkheid, door den honger, zonder meer.

Dit was in korte trekken, zonder overdrijving de gevaarlijke toestand, waaraan Italië het hoofd moest bieden om zijn toekomst te redden en in Europa den rang te behouden, waarop het door zijn geschiedenis en zijn uitgestrekt grondgebied aanspraak kon maken.

Italië heeft de verwachtingen van hen, die nog vertrouwen hadden in de onuitputtelijke hulpmiddelen van zijn genie, verwezenlijkt. Ondanks de krach van bankinstellingen, de opstanden in Sicilië, ondanks de militaire lasten en een ongelukkige koloniale politiek, heeft Italië zijn geldmiddelen verbeterd en de koers van zijn fondsen bijna tot pari, tot 98 % weten op te voeren. Meer dan dit: aan het krachtig particulier initiatief werd de vrije teugel gelaten. Er verrezen model-inrichtingen op financieel, industrieel en landbouwgebied. Door de regeering krachtig gesteund hebben deze inrichtingen op den weg van economischen vooruitgang de leiding genomen, zoodat andere landen niet geaarzeld hebben, zich in dezen op Italiaanschen leest te schoeien.

Door welk wonder van vernuft en energie heeft Italië zich weten te redden uit zijne ongunstige omstandigheden? Zeker moet een groot deel van het herstellingswerk aan de uitstekende diensten worden toegeschreven door het ministerie te dien tijde bewezen. Maar niet slechts daarin kan het geheim van een dergelijken verbazenden omkeer gelegen zijn. Men vindt dit vooral in de methode

van socialen arbeid en organisatie, waarvan de uitmuntendheid te toetsen is aan de resultaten. Het is de associatie, die het Italiaansche systeem geheel beheerscht, de partijen vereenigt, de individueele krachten verzamelt. Waar locale belangen het vorderden, heeft de associatie een bijzondere kleur of vorm gekregen om haar nog vruchtbaarder, nog heilzamer te maken; maar het ééne groote doel domineert overal. De associatie volgt het geheele produktieproces; zij treedt op bij de vorming, het gebruik en de verdeeling van den rijkdom door den nationalen arbeid voortgebracht. [1])

Welke gewichtige rol de spaarzaamheid in het algemeen en de spaarbank in het bijzonder in het Italiaansche systeem vervult, hoe zij steeds zal blijven „the real keystone of the system" hopen wij in de volgende hoofdstukken aan te toonen, waar wij de spaarbanken in haar tweede functie meer van nabij zullen beschouwen.

Daartoe zal het dienstig zijn, volgens de reeds vroeger gemaakte onderscheiding, de spaarbanken te verdeelen in drie groepen. De eerste groep omvat de spaarbanken, die vrij zijn in de belegging der spaargelden, maar onder contrôle en toezicht staan van den Staat; de tweede groep, de spaarbanken die geheel door wettelijke bepalingen worden beheerscht en eindelijk omvat de derde groep de spaarbanken die geheel vrij en onafhankelijk zijn, zonder eenig toezicht of contrôle van den Staat.

1) Zie Léopold Mabilleau. La prévoyance sociale en Italie. Paris 1898. Introduction.

HOOFDSTUK II.

Typen van de 1ste Groep.

Spaarbanken met vrije belegging onder toezicht van den Staat.

A. De Italiaansche Spaarbank

„Wie belang stelt in spaarbanken, volksbanken, landbouw-krediet moet naar het Noorden van Italië reizen. Daar treft men spaarbanken aan, waarvan elders de weergade niet is te vinden". [1])

Het is inderdaad opmerkelijk, dat de „Prévoyance sociale en Italie" in den laatsten tijd een groote vermaardheid heeft gekregen, door de buitengewone belangstelling, die haar vooral van den kant van Frankrijk is te beurt gevallen. Het régime étatiste heeft reeds lang de ontevredenheid van zeer vele Fransche economen gaande gemaakt en met bewonderenswaardigen ijver werken zij aan eene algeheele hervorming van het Fransche spaarbanksysteem. De Italiaansche spaarbanken, die een systeem hebben, juist tegenovergesteld aan het Fransche, trokken bijzonder hun aandacht en eenige voorvechters van het decentralisatiestelsel reisden naar Italië om de

1) Zie Mr. F. S. van Nierop Europeesch Landbouwkrediet, Gids 1885 Pag. 450.

betreffende inrichtingen aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen.

In 1883 trokken LÉON SAY en EMILE LABICHE tien dagen lang door het Noorden van Italië en bezochten verschillende spaar-, volks- en landbouwbanken. Hunne gewaarwordingen zijn op geestdriftige en onderhoudende wijze beschreven in het werkje, „Dix jours dans la Haute Italie, crédit populaire, épargne, coopération".

EMILE DE LAVELEYE verzond brieven vol lof over de Italiaansche inrichtingen naar zijn vaderland (Lettres d'Italie 1884).

Een rustelooze ijver voerde ook EUGÈNE ROSTAND naar Italië. Zijn werken „La Réforme des caisses d'épargne françaises", en „Une visite à quelques institutions de prévoyance en Italie" waren hiervan het gevolg.

In 1897 stelde „le Musée Social" een commissie samen van drie leden: MABILLEAU, RAYNERI en graaf DE ROCQUIGNY, die op dringende uitnoodiging van LUZATTI, minister van financiën in het kabinet DI RUDINI, gedurende een maand, dank zij de welwillende medewerking van alle Italiaansche autoriteiten, het spaarbankwezen van Italië konden bestudeeren. Het resultaat van hun onderzoek vindt men in „La Prévoyance sociale en Italië".

Ten gevolge dezer viervoudige enquête viel in allerlei tijdschriften, in de redevoeringen op congressen [1]) en in bovengenoemde werken aan het

[1]) De Congressen over Volkskrediet:
Marseille in 1889; Menton in 1890; Bourges in 1891; Lyon in 1892;

Italiaansche systeem uitbundige lof ten deel. Misschien heeft de propaganda-ijver de geestdrift te veel doen stijgen en is de beoordeeling onder den invloed geweest van het begeerde einddoel. Zoo is b.v. de gunstige toestand der spaarbanken in Italië volstrekt niet overal te bespeuren, maar beperkt zich bijna uitsluitend tot het noordelijk gedeelte van Italië. Ofschoon de uitwijdingen en bijzonderheden dus een weinig te sterk gekleurd mogen zijn, toonen de officieele gegevens en welsprekende cijfers den gunstigen toestand en de bijzonder heilzame werking van vele Italiaansche spaarbanken. Op de tentoonstelling te Parijs in 1889 waren het de Italiaansche spaarbanken, waaraan door de internationale jury de prijzen werden toegekend, (aan de spaarbank van Milaan de grand prix, die van Bologna de gouden en die van Imola de zilveren medaille) als „le type le plus complet, celui qui répond le mieux à l'idée sociale des caisses d'épargne, qui présente le moins d'inconvénients et qui résout à la fois le problème de la décentralisation du crédit". [1])

Om een juisten blik te krijgen op het Italiaansche spaarbankwezen, moet men wel onderscheiden de spaarbanken van Noord-Italië, die van het middengedeelte, en de spaarbanken in Zuid-Italië en op de eilanden. Voordat het koninkrijk ontstond, was Italië

Toulouse in 1893; Bordeaux in 1894; Nîmes in 1895; Caen in 1896; Lille in 1897; Angoulème 1898.

Congrès international des institutions de prévoyance, te Parijs in Sept. 1889.

[1]) Rapport général du groupe de l'Economie sociale au nom du Jury, par LÉON SAY.

een mengelmoes van republieken, staatjes en vorstendommen. Wellicht hebben de spaarbanken hiervan hare verscheidenheid zoowel in organisatie als in werkkring behouden. In deze verscheidenheid, die verre van ongunstige gevolgen te hebben, integendeel toont, dat de spaarbanken overal rekening gehouden hebben met plaatselijke omstandigheden, bemerkt men twee groote algemeene karaktertrekken, die aanduiden dat de Italiaansche spaarbanken de gezonde basis hebben, waarop het spaarbankwezen moet rusten en dat zij haar hooge economische roeping hebben ingezien en volvoerd. Deze algemeene karaktertrekken zijn dan vooreerst de *goede verstandhouding* [1]) tusschen de spaarbanken en hare inleggers, die zelfs in tijden van krisis niet veranderde en de *afwezigheid van winstbejag* en *speculatiezucht*. De spaarbanken deelen geen dividenden uit; zelfs wanneer zij den vorm hebben aangenomen van naamlooze vennootschappen, ontzeggen de aandeelhouders zich elk profijt. Alle voordeelen dienen om andere instellingen, die mede de volkswelvaart bevorderen, te steunen, zooals de vereenigingen tot onderlinge hulp, de volksbanken, de landbouwkassen. [2])

---

[1]) „Nous ne voulons pas dire, que l'Italie puisse se vanter d'avoir le plus grand nombre de Caisses d'épargne, ni même la plus forte proportion en égard à l'étendue de son territoire ou au chiffre de sa population. Mais il n'en est pas moins vrai, que chez nous, ces établissements sont considérés comme des amis de familles, en qui les populations mettent toute leur confiance."

Circulaire van het Italiaansche Ministerie van Landbouw aan de Directeuren der Statistische Bureaus in den vreemde. 1 Maart 1873.

[2]) Zie HENRI DESLOGES. Epargne et crédit populaires à l'Etranger et en France. Paris 1899. Pag 111.

In het Noorden zijn de spaarbanken grootendeels verbonden aan instellingen ter voorkoming van armoede; in Midden-Italië domineeren de spaarbanken die door particulieren zijn opgericht, terwijl in het Zuiden en op de eilanden het Gouvernement te hulp moest komen. De invoering van de postspaarbank in Italië in 1876 was noodzakelijk. Hoewel deze spaarbank de bovengenoemde karaktertrekken niet in die mate kan bezitten als de particuliere, werd, vooral aan de bevolking van Zuid-Italië, hiermede de gelegenheid geboden haar spaargelden veilig te beleggen. Van de 69 provincies, waaruit het koninkrijk Italië bestaat, waren er vóór de invoering der postspaarbank 8, die geen spaarbank bezaten. Deze laatste zijn bijna alle in het Zuiden gelegen. Terwijl in dien tijd voor de noordelijke provincies het maximum van het te goed per hoofd der bevolking bedroeg L. 134.95 (Milaan), het minimum L. 30.11 (Brescia), was in de Zuidelijke provincies het maximum L. 17.96 (Catania), het minimum L. 0.05 (Potenza). [1])

De spaarbanken in Italië dateeren van het jaar 1822. Het eerst kwamen de spaarbanken van Provigo, Padua en Venetië. Deze laatste was een instelling van de bank van leening en scheidde zich in 1853 daarvan af. De spaarbank van Milaan, die op 't oogenblik de krachtigste en rijkste is van geheel Europa, werd in 1823 opgericht. Daarop volgde de

---

1) Zie Statistique Internationale des Caisses d'Epargne, compilée par le Bureau de statistique du Royaume d'Italie, présentée à la IXme session du Congrès International de Statistique à Buda-Pest, Rome 1876, 1re partie pag. 18.

door de stad Turijn in 1825 opgerichte spaarbank. Paus GREGORIUS XVI toonde zich zeer ingenomen met de nieuwe instelling en drie spaarbanken werden achtereenvolgens in zijne staten opgericht: Rome 1836; Bologna 1837 en Ravenna 1840. Volgens de statistiek, door het Italiaansche ministerie van landbouw gepubliceerd, waren er in December 1893, 223 gewone spaarbanken met 172 succursalen en 4679 bureaus van de postspaarbank. De inlagen bedroegen einde 1892: voor de gewone spaarbanken, 1 214 976 134 Lire (op den 1sten Januari 1897 bereikten zij 1 346 230 563 Lire) met 1 415 308 inleggers en een gemiddelden inleg van 843 Lire; voor de postspaarbank, 365 106 755 Lire (op den 1sten Jan. 1896, 450 millioen Lire) met 2 523 796 inleggers en een gemiddelde van 145 Lire per inlegger [1]).

Het aantal gewone spaarbanken is in vergelijking met andere landen zeer gering. Men vergete echter niet, dat de meeste volksbanken, (in 1897 waren er reeds meer dan 730) coöperatieve- en weldadigheidsvereenigingen [2]) en banken van leening, spaarbanken annex hebben. Men berekende dat op den 31sten Januari 1896 het totaal van het te goed der inleggers bij dergelijke spaarbanken

---

[1]) Zie HENRI DESLOGES. t. a. p. Pag. 116 en CHARLES RAYNERI in La Prévoyance sociale en Italie. Livre I, pag. 3.

[2]) In 1895 telde men in Italië 1151 Casse di risparmio e prestiti; dit zijn kassen die afhankelijk zijn van vereenigingen voor onderlinge hulp. Zij verkrijgen gelden door contributie van werkende en honoraire leden, door giften, door den bijstand van de inrichtingen van coöperatief krediet, die onder den naam van „opere pie" geregeld daarvoor een som op haar budget afschrijven, eindelijk ook door spaarinlagen.

400 millioen Lire bedroeg tegen 110 à 120 millioen eigen kapitaal [1]). Het is zeer zeker aan de krachtige medewerking dezer laatste spaarbanken te danken, dat LÉON SAY in 1882 kon schrijven : „In de geringste dorpen treft men spaarbankboekjes en kleine inlagen, die door de bewoners worden saamgebracht om de volksbank van de streek te voeden. Boven al deze kleine banken staan de groote inrichtingen van Milaan en van Bologna. De ontzagwekkende volksbank van Milaan en de groote spaarbanken van Milaan en Bologna beheerschen van de hoogte van hare honderden millioenen het gansche volk van deze kleine banken met haar kleine spaarinrichtingen, die zich om haar heen bewegen en *overal* de spaarpenningen putten om *overal* den landbouw en de kleine industrie meer leven te geven". [2])

De Italiaansche spaarbanken volbrengen op een bijna volmaakte wijze hare functies en beantwoorden zooveel mogelijk aan de strenge eischen, die men haar stellen moet. Zij moedigen de spaarzaamheid aan, zij bewaren en vermeerderen zelfs de kleinste inlagen en gebruiken deze op de nuttigste wijze, zoowel voor de inleggers zelven als ter uitbreiding der nationale welvaart, in 't bijzonder door den woeker te bestrijden en den landbouw, de industrie en den kleinen handel te hulp te komen. Zij besteden een gedeelte van de winst om den geest van spaarzaamheid te ontwikkelen en te versterken en de

---

1) Zie EUG. ROSTAND. Le Concours des Caisses d'épargne au Crédit agricole. Paris 1897. Pag. 97.

2) Zie LÉON SAY. t. a. p. Pag. 55.

weldadigheid in hare verschillende uitingen aan te moedigen. Ongetwijfeld is op deze gunstige omstandigheden van grooten invloed geweest, de noodzakelijke verandering, die in den economischen toestand van Italië komen moest, de reactie na een tijd van algemeene uitputting. Hierbij komt de verstandige en onbaatzuchtige wijze, waarop de „sociale élite" aan het heil van de lagere klassen heeft medegewerkt, het vertrouwen van den minderen man heeft weten te verkrijgen en het zich waardig te maken.

Deze verstandhouding is mede oorzaak geweest, dat, toen in tijden van krisis groote kredietinstellingen als de Banca Generale, het Credito Mobilare, de Banca Romana, de Cassa di Sconto van Genua ondergingen, het weefsel van spaarbanken, volksbanken, landbouwkassen geen merkbare scheuren kreeg. Het is waar, ook eenige spaarbanken en coöperatieve instellingen hebben de krisis niet kunnen weerstaan en moesten liquideeren, zooals de spaarbanken te Cagliari, Argenta, Frocinare. Deze echter hadden zich niet gehouden aan de regels van het coöperatieve systeem en waren hare statuten ontrouw geworden. Het coöperatief krediet, gesteund door de spaarbanken, ging kalm zijn weg en sedert 1887 (het begin van de krisis) groeide het aantal volksbanken (de landbouwkassen inbegrepen) aan van 618 tot 720 (in 1895).[1]) Eigenaardig is de eenstemmigheid die bij alle partijen heerscht op het gebied der

---

[1]) Réponse de M. EUG. ROSTAND à M. LÉON SAY, als voorrede van den 2den druk van Dix jours dans la Haute Italie. Pag. XXVII.

sociale werkzaamheid. Léon Say verhaalt, hoe hij eens gedurende zijn reis door het Noorden van Italië samen was met aanhangers van verschillende politieke richtingen. De Rechter- en de Linkerzijde, de republikeinsche en de transformistische partij waren vertegenwoordigd. „Mais on se réserve de se disputer ailleurs. Sur le terrain des institutions de prévoyance, il n'y a ni républicains, ni Gauche, ni Droite ni transformistes. Il n'y a que des amis de prévoyance et de l'initiative individuelle, et on est absolument d'accord sur la nécessité de se dévouer pour améliorer le sort des classes laborieuses et pour aider au développement de la petite culture et de la petite industrie." [1])

Ten slotte heeft krachtig medegewerkt aan de verkrijging van een goed spaarbanksysteem de voorzichtige houding van de Italiaansche regeering. De Staat heeft niet gepoogd de beweging te leiden en heeft zich onthouden van elk ontijdig ingrijpen. Alleen wanneer de belanghebbenden het wenschten, heeft hij zijn hulp verleend. De wetgever heeft slechts geregeld, hetgeen het volk zich zelf reeds had voorgeschreven, en heeft op deze wijze een harmonie verkregen tusschen alle organen van het economische leven. Op het eerste nationale spaarbankcongres te Florence in 1886, waar de spaarbankwetgeving van 1888 werd voorbereid, zond de Italiaansche regeering haren vertegenwoordiger en verklaarde bij monde van dezen, dat geen wetsvoorstellen zouden gedaan

1) t. a. p. Pag. 66.

worden, voordat de regeering kennis had genomen van de besluiten van het congres.[1])

Vóór den 15den Juli 1888, was er geen wet op spaarbankgebied uitgevaardigd dan in de oude staten van Sardinië in 1851. Sedert dien tijd heerschten er twee opinies. De eene verklaarde zich voor een absolute vrijheid; alleen moesten de statuten ter registratie worden ingezonden. De andere was voor een diepere inmenging van de regeering met erkenning van rechtspersoonlijkheid van de spaarbanken en een gematigd toezicht ten behoeve van het publiek belang.

De wet van 15 Juli 1888 [2]), die, zooals reeds gezegd is, op het spaarbankcongres te Florence was voorbereid, regelde ten slotte het particuliere Italiaansche Spaarbankwezen.

Volgens deze wet genieten de spaarbanken rechtspersoonlijkheid (art. 1) en zijn onder toezicht gesteld van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel. Zij kunnen worden opgericht, hetzij door zedelijke lichamen, hetzij door vereenigingen van personen (coöperatieve vereenigingen, o. a.). Het oprichtingsfonds mag niet minder bedragen dan 3000 Lire (art. 3).[3]) De oprichters mogen geen voordeel

1) CHARLES RAYNERI. t. a. p. Pag. 8.

2) Legge sull' ordinamento delle Casse di Risparmio. 15 Juglio 1888 no. 5546.

3) In 't algemeen is het persoonlijk vermogen der spaarbanken gevormd door het oprichtingsfonds en door de toevoeging der jaarlijksche winsten. Einde 1893 bedroeg het vermogen der 223 spaarbanken L. 150 692 973 (waarvan L. 5 127 722 oprichtingsfondsen en L. 145 565 250 reservefondsen) zijnde 11,60 0/0 der depôts. Den 1sten Januari 1897 bereikte het persoonlijk vermogen de enorme som van L. 166 870 216.

van de spaarbank genieten, noch van het oprichtingsfonds, noch van de vermeerderingen, die dit fonds zou kunnen ondergaan.

De administrateurs kunnen niet deelen in de winst, noch vergoeding of schadeloosstelling verkrijgen, uitgezonderd zij, die het ambt van directeur bekleeden. Wanneer de spaarbanken echter een aanzienlijk kapitaal te beheeren hebben, kunnen aan de administrateurs presentiegelden worden toegekend.

De wet heeft ook voorzien in middelen, om het sparen van de geringste bedragen te vergemakkelijken en aan te moedigen en de vereenigingen van weldadigheid te steunen. Tot dit doel heeft zij vastgesteld, dat de spaarbanken een bepaalde afdeeling kunnen openen van spaarboekjes op naam ten behoeve van bepaalde inrichtingen van weldadigheid en zekere catagorieën van personen, als handwerkslieden, daglooners enz., met een zeer gering minimum van inlegbedrag, een hoogeren interest en een hooger maximum van het te goed. Het bedrag van deze boekjes te zamen mag niet meer bedragen dan $^1/_{10}$ van het totaal der spaarbankinlagen. (a. 8).

Wat de belegging der haar toevertrouwde gelden aangaat, genieten de Italiaansche spaarbanken volkomen vrijheid, en wel volgens de regelen, die zij in hare statuten hebben vastgesteld en die moeten inhouden:

a) de juiste en volledige opsomming van de wijze van belegging;

b) het maximum van de verhouding van het te

verleenen krediet op hypotheek met het bedrag van het actief vermogen;

c) de verhouding van de voorschotten, verleend aan zedelijke lichamen met het bedrag van het actief vermogen. (a. 16).

In 't algemeen bedragen de voorschotten op hypotheek niet meer dan 30 % en het krediet aan zedelijke lichamen niet meer dan 15 % van het geheele actief vermogen der spaarbanken. De minister van Landbouw waakt er met zorg voor, dat de gestelde verhoudingen gehandhaafd worden, want vóór alles wil men buitensporige vastlegging van kapitaal vermijden.

De meest voorkomende operaties zijn leeningen op hypotheek, opening van rekening courant met zedelijke lichamen onder hypothecaire of andere zakelijke zekerheid, voorschotten op wissels, die twee of meer handteekening dragen, het disconteeren van wissels, prolongatie en beleening, verleening van krediet in rekening courant gegarandeerd door borgen, of door in pand geving van effekten, schuldvorderingen en andere waarden, belegging in staatsfondsen, schatkistbiljetten, landbouwobligaties, obligaties door den staat gegarandeerd, obligaties van gemeenten en provincies, aandeelen in emissiebanken, obligaties van instellingen van bekende soliditeit, operaties in landbouwkrediet volgens de wet van 23 Juli 1887. De spaarbanken helpen ook de coöperatieve vereenigingen, door haar krediet te verleenen; zij moedigen de plaatselijke industrie aan; zij staan onder gunstige bepalingen leeningen toe aan maatschappijen

voor het bouwen van gezonde woningen, aan werklieden in de steden en op het land om zich gereedschap te verschaffen. In één woord zij vergemakkelijken elk ernstig initiatief tot socialen vooruitgang en verbetering van het lot van den minderen man.

De spaarbanken moeten 9/10 van de jaarlijksche netto winst aan het reserve fonds [1]) toevoegen. Het andere 1/10, en zelfs nog meer, wanneer het reservefonds het tiende gedeelte van het totaal der inlagen heeft bereikt, kan besteed worden òf aan werken van liefdadigheid en algemeen nut, òf aan de uitbreiding van het lichaam of de vereeniging, die de spaarbank heeft opgericht [2]). De statuten moeten inhouden de bestemming van dat tiende gedeelte. Alle zes maanden moeten de spaarbanken aan het ministerie van Landbouw verslag doen van haren toestand volgens officieel model. Ook zijn zij verplicht aan het ministerie de statistieken te zenden, die een duidelijk en getrouw beeld geven van den toestand der instellingen en o.a. ook inhouden de belegging op de door de statuten aangewezen wijze, de winsten, de verliezen, de onkosten enz. Het geheel moet vergezeld gaan van een rapport van den Raad van Administratie, inhoudende den gang der spaarbanken en der instellingen, die van haar afhankelijk zijn.

---

1) In 1893 bedroeg het gedeelte der winst dat aan de reservefondsen werd toegevoegd L. 7 543 243.— Aan het einde van datzelfde jaar bedroegen de gezamenlijke reservefondsen der gewone spaarbanken L. 145 565 250.—

2) In 1893 kon een som van L. 453 645 of 5.30 % der netto winst aan werken van weldadigheid worden besteed en L. 89 990 of 1.05 % aan werken van openbaar nut. In 1892 waren deze sommen respectievelijk L. 1 820 740 en L. 126 331.

Een wet van 21 Juni 1869 verleende der regeering de bevoegdheid, om aan eenige spaarbanken toe te staan, landbouwpapier, dat binnen 91 dagen betaalbaar was, doch door opvolgende vernieuwingen tot één jaar mocht worden verlengd, in disconto te nemen, landbouwvoortbrengselen en pandbrieven te beleenen en tot het bedrag dier operatiës landbouwbiljetten, op zicht betaalbaar, uit te geven, benevens pachten voor grondeigenaren te disconteeren of voor rekening van de pachters tegen subrogatie in de rechten van den verhuurder te betalen en belastingen voor rekening van grondeigenaars of pachters te voldoen. Voor de richtige betaling van dit landbouw-bankpapier eischte de wet eenige waarborgen: zoo moest een som tot een bedrag van één derde van het in biljetten uit te geven kapitaal in de Cassa dei depositi e dei prestiti (Staats deposito- en leenkas) gestort worden; de spaarbank moest één derde van de waarde der uitgegeven biljetten door munt gedekt hebben, de minste landbouw-biljetten moesten van 30 L zijn, enz. [1]) De resultaten van deze wet waren zeer middelmatig. [2]) Volgens een officieel bulletin

---

[1]) Zie Mr. VAN NIEROP, t. a. p. pag. 451, en EUG. ROSTAND. Concours des Caisses d'épargne enz. Pag. 112.

[2]) Société d'économie politique. Réunion du 5 Novembre 1883. Dire de M. LÉON SAY: „Or cette loi n'a produit que des effets à peu près nuls. M. MINGHETTI, qui faisait partie du nouveau cabinet, trouva sur son bureau cette loi à promulguer. Comme il la jugeait fort défectueuse, il songea d'abord à la jeter au panier sans plus de façon, mais on lui fit observer, que ce procédé était inconstitutionnel. Il en assura donc la promulgation mais en adressant au roi un rapport, où il dégageait sa responsabilité à cet égard. Ses prévisions se sont pleinement réalisées."

Journal des Economistes. Nov. 1883.

van 30 Juni 1883 had toen slechts één spaarbank (die van Bologna) landbouwbiljetten uitgegeven en wel tot een waarde van 1 800 000 Lire. De totaalwaarde der toen in omloop zijnde landbouw-biljetten bedroeg 13 537 480 Lire. Deze wet is op den 1sten Januari 1897 buiten werking gesteld.

Nog dient vermeld te worden de wet tot regeling van het landbouwkrediet van 23 Januari 1887, aangevuld door de wet van 26 Juli 1889. De hoofdstrekking dezer wet is: den landbouwers het sluiten van geldleeningen gemakkelijk te maken en hen daardoor te ontheffen van de noodzakelijkheid, waarin zij dikwijls verkeeren, om tegen hooge rente geld op te nemen, alsmede aan den grond de kapitalen te verschaffen, waaraan hij behoefte heeft. De wet is verdeeld in drie afdeelingen. De eerste handelt over geldleeningen op korten termijn. De tweede over die op langen termijn. De derde afdeeling eindelijk draagt tot opschrift „dell' esercizio del credito agrario e delle cartelle agrarie". Hier vinden wij behandeld, welke bankinstellingen zich met het landbouwkrediet mogen inlaten en van het conventioneel privilegie voordeel kunnen genieten en welke voorschriften zij daarbij hebben in acht te nemen. De gewone en coöperatieve kredietinstellingen, alsmede de spaarbanken, afzonderlijk of in vereeniging met elkander zijn bevoegd het landbouwkrediet, overeenkomstig titel I en II dezer wet uit te oefenen (art. 29). Naar luid der volgende artikelen kan bij Koninklijk besluit aan deze kredietinstellingen de bevoegdheid worden toegekend, aflosbare en

rentegevende landbouwbiljeten uit te geven, mits zij bewijzen, dat $^1/_5$ gedeelte van het volle bedrag daarvan door hypothecaire inschrijvingen is gedekt. Deze biljetten vertegenwoordigen de volgens beide vorige titels gedane leeningen en mogen in nominale waarde het in handen der debiteuren gestorte bedrag niet overtreffen. De duur van dit papier is onbepaald, maar elke kredietinstelling moet daarvan intrekken en aflossen naar gelang de gedane leeningen worden terugbetaald.[1])

Volgens EUG. ROSTAND beschouwen de spaarbanken de garantie van het privilegie als krachteloos en onnuttig, omdat de landbouwer er afkeerig van is. „Inderdaad", zegt hij, „de vrije hulp der spaarbanken evenals de locale associatie door de coöperatieve vereenigingen heeft meer voor het landbouwkrediet gedaan dan de gecompliceerde en weinig zekere schikkingen die de wetgever en de Staat hebben getroffen. Men meent, en met reden, dat de spaarbanken beter in staat zijn het landbouwkrediet uit te breiden, door hare ontzaggelijke hulpbronnen en groote reserve-kapitalen te gebruiken in een normale toepassing van het krediet, of door ongedwongen verbeteringen, die de ervaring heeft aangewezen, dan door het wringen met ongeschikte of kunstmatige werktuigen". [2])

Ook LUZATTI liet zich in dien geest uit: „Les caisses d'épargne estiment, qu'elles suffisent à l'oeuvre,

---

[1]) Zie Mr. M. W. F. TREUB. Tijdschrift der Notarissen 1887. Deel IV. Pag. 369.

[2]) EUG. ROSTAND. Concours des Caisses d'épargne enz. Pag. 114.

avec les coopératives et l'enseignement agricole: elles entendent *far da sè*".

De Italiaansche postspaarbank belegt hare gelden volgens a. 16 der Wet op de Postspaarbank van 27 Mei 1875, en wel in leeningen van den Staat, Provincies, Gemeenten en hunne „Consorzi", in hypothecaire inschrijvingen, schatkistbiljetten of in rekening-courant met de schatkist. [1])

Men geeft zich moeite (o. a. LUZATTI), om de gelden der postspaarbank mede te doen strekken ten bate van het landbouwkrediet. Zoo heeft de spaarbank te Milaan een verzoekschrift ingediend ter decentralisatie der gelden door de postspaarbank verzameld „om die met de noodige zekerheid op nieuw te gebruiken ten behoeve der landbouwstreken, waarvan zij voor het grootste gedeelte gekomen zijn".[2])

Hiermede is het voornaamste aangegeven, van wat de Italiaansche wetgever, op het gebied der spaarbanken in de uitoefening harer tweede functie, verricht heeft.

Hoe de spaarbanken hare vrijheid op nuttige en doeltreffende wijze weten te gebruiken, leeren niet alleen de verslagen, rapporten en balansen, maar veel krachtiger bewijzen geeft daarvan de groote bloei der spaarbanken en van andere inrichtingen van volkswelvaart, die van haar afhankelijk zijn of met haar in verbinding staan. En deze bloei is niet

---

[1]) Zie Die Postsparcassen im Königreiche Italien. Verlag von R. v. WALDHEIM. Wien 1882. Pag. 23.

[2]) Zie HENRI DESLOGES. t. a. p. Pag. 115.

slechts mogelijk en beperkt zich ook niet bij groote spaarbanken, zooals dikwijls tegen het Italiaansche systeem wordt aangevoerd. Het zijn juist de vele kleine spaar- en volksbanken, onafhankelijk of als succursalen, die, de locale behoeften kennend en in persoonlijke relatie staande met de inleggers en de sociétaires, direkt het meeste nut stichten en vooral de noodzakelijke contrôle op de kredietwaardigheid van personen mogelijk maken.

Wat nu verder de belegging der gelden betreft, vinden wij voor de interessante jaren 1866—1873 in de „Statistique Internationale des Caisses d'épargne" [1]) de percentages, die in Tabel I vermeld zijn. [2])

Opmerkelijk is, dat in dit tijdvak het percentage der hypothecaire leeningen steeds daalt, ondanks de oorlogsjaren. Van 1866 tot einde 1872 is deze belegging tot bijna de helft geslonken (van 40.80 % tot 20.96 %). De belegging in staatsfondsen, die sedert 1866 van 17.60 % tot 23.25 % (einde 1869) gestegen was, krijgt een gevoeligen knak in 1870, wanneer zij tot bijna de helft vermindert (12.34 %). Het percentage der leeningen aan gemeenten en zedelijke lichamen daalt tot meer dan de helft (van 22.38 % tot 11.05 %). De belegging in aandeelen in industrieele ondernemingen stijgt in 't oogloopend (van 0.50 % in 1866, tot 11.62 % in 1872). Zoo ook de rekening-courant (van 2.27 % tot 10.57 %) en de wissels en orderpapier (van 8.25 tot 16.01) met een

---

[1]) 1re Partie, pag. 31.

[2]) Zie aan het einde der rubriek DE ITALIAANSCHE SPAARBANK.

kleinen teruggang in 1870. De verkregen netto winst rijst ook, totdat het jaar 1870 een sterke daling aanwijst (van 0.70°/₀ tot 0.49 °/₀, welke in de volgende jaren weer voor eene stijging plaats maakt.

Voor een betrekkelijk klein tijdvak ondergaan de percentages inderdaad een groote afwisseling. Duidelijk merkbaar is de invloed van het oorlogsjaar 1870 op de belegging in staatsfondsen. De voortdurende vermindering der belegging in hypothecaire leeningen en de toename van aandeelen in industrieele ondernemingen wijzen op een nieuwe richting door de Italiaansche spaarbanken ingegaan.

Aan de spaarbanken in Lombardije wordt in de „Statistique Internationale" bijzondere aandacht gewijd. In deze provincie is steeds het spaarbankwezen het meest ontwikkeld geweest en zij kan in dezen de toonaangeefster van geheel Italië genoemd worden. De verhouding der belegging sedert het ontstaan der spaarbanken wordt in Tabel II aangegeven. [1]) De belegging is in 11 groepen verdeeld. Tot 1831 worden de gelden slechts op drie wijzen belegd. De staatsfondsen hebben het leeuwendeel (63.87°/₀). Na de krisis van 1830 geeft men den voorkeur aan hypothecaire leeningen, die steeds stijgen. Naarmate het percentage der staatsfondsen afneemt, rijst dat der hypothecaire leeningen, zoodat in 1855 laatstgenoemde belegging bijna 83°/₀ van het totaal vertegenwoordigt en de staatsfondsen slechts 13.60°/₀. Nog steeds kent men niet anders dan drieërlei be-

[1]) Zie aan het einde der rubriek De Italiaansche Spaarbank.

legging. In 1858 beginnen de spaarbanken wissels te disconteeren en in 1862 worden hypothecaire leeningen met geregelde aflossing ingevoerd en begint de daling van het percentage dezer belegging. In 1870 wordt een magazijn van zijde-depôt geopend, teneinde de krisis te bezweren, die een levensbelang der Lombardische industrie bedreigde. De leeningen op depôts van zijde doen hiermede haar intrede. In hetzelfde jaar zien wij de belegging der spaarbankgelden tot alle elf groepen uitgebreid.

Volgens de laatste algemeene statistieken hadden de gewone spaarbanken van Italië einde 1893 hare gelden op de volgende wijze belegd [1]):

	Lire	%
1 Hypothecaire leeningen aan zedelijke lichamen	28 284 421	1.59
2 Hypoth. leeningen aan particulieren	266 630 317	14.89
3 Leeningen tegen schuldbekentenis aan zedelijke lichamen .	138 110 811	7.77
4 Leeningen tegen schuldbekentenis aan particulieren . . .	2 530 974	0.14
5 Voorschotten op staatsfondsen of op fondsen door den Staat gegarandeerd	20 017 839	1.13
6 Voorschotten op fondsen van handel en nijverheid. . . .	14 677 903	0.83
7 Voorschotten op koopmansgoederen en kostbaarheden .	17 707 170	1.—
8 Waarden in portefeuille . .	129 640 271	7.29
9 Rekening-courant debiteuren .	64 712 574	3.64

1) Zie Charles Rayneri, t. a. p. pag. 5

	Lire	°/o
10 Schatkistbiljetten	101 722 283	5.72
11 Staatsfondsen	347 943 261	19.57
12 Fondsen door den Staat gegarandeerd	140 112 250	8.22
13 Aandeelen en obligaties van vennootschappen v. koophandel	15 745 670	0.89
14 Pandbrieven.	57 003 073	3.21
15 Obligaties van zedel. lichamen	31 083 025	1.75
16 Onroerende goederen der Spaarbanken	23 591 485	1.32
17 Roerende goederen der Spaarbanken	1 421 518	0.08
18 Bedrag in kas	23 864 037	1.34
19 Diverse schuldvorderingen. .	38 471 676	2.16
20 Incourante fondsen	22 352 204	1.26

Hoewel de belegging hier meer gedetailleerd is aangegeven, is een vergelijking met de vroegere jaren wel mogelijk. Vooreerst treft de aandacht, dat het terrein der belegging uitgebreid is. Wanneer wij de percentages der belegging No. 1, 2 en 14 samen tellen, krijgen wij voor belegging op hypotheek in 't algemeen, 19.78°/o. Voor belegging, waarop het krediet van den Staat van invloed is (No. 5, 10, 11 en 12) vinden wij het percentage 34.64. De tendens, die in vroegere cijfers te bespeuren was, blijkt nu met eenige nuanceering zich ook thans gehandhaafd te hebben. De belegging in staatsfondsen geeft een aanmerkelijk percentage, terwijl de hypothecaire leeningen nog steeds dalen. Het aandeel der spaarbankbeleggingen in handel en industrie kenmerkt zich door grootere varieteit. Wat zeer opmerkelijk is in deze

laatste statistiek, is het verleenen van persoonlijk krediet, dat van de totale belegging het belangrijke percentage van bijna 8°/₀ (No. 3 en 4) heeft bereikt.

Na dezen vluchtigen blik op de belegging der Italiaansche spaarbankgelden vroeger en in lateren tijd, zullen wij meer in 't bijzonder de wijze van beleggen en de werkzaamheid van eenige spaarbanken afzonderlijk nagaan. Het onderzoek zal loopen over spaarbanken van verschillenden rang, d. w. z. verschillend in grootte, in uitgestrektheid van bedrijf en in wijze van medewerken aan de nationale welvaart.

De Spaarbank te Bologna. [1])

De „Cassa di Risparmio" van Bologna (152.000 inwoners) werd gesticht in 1837 door eene centrale commissie van weldadigheid. Het oorspronkelijke oprichtersfonds was groot L. 26 600, verdeeld over 100 renteloоze aandeelen van L. 266. De 100 aandeelhouders konden hun aandeel niet overdragen en wanneer een hunner overleed, ging zijn aandeel niet over op zijne erfgenamen, maar werd aan hen vergoed door den nieuwen aandeelhouder die door de overblijvenden gekozen werd. De spaarbank moest beheerd worden door een raad van 12 leden gekozen

---

[1]) Door de welwillendheid van den Directeur der Spaarbank te Bologna, den heer Cesare Zucchini, verkregen wij niet alleen de zeer uitgebreide „Conti consuntivi" der spaarbank van de laatste jaren, die ook de balansen inhouden van het „Credito Fondiario" en van het „Credito Agricolo", maar tevens een werk, getiteld „La Caisse d'Epargne de Bologne. Bilan et notes explicatives pour l'exposition universelle de 1900 à Paris. Bologne, Merlani frères 1900, waaruit wij zeer interessante bijzonderheden konden putten.

uit de aandeelhouders. Deze raad vervulde zijn functie gratis. De uitvoerende macht was toevertrouwd aan een Raadsheer-Directeur, die altijd de ziel der instelling is geweest. Elk idee van speculatieve onderneming werd zorgvuldig gebannen. Hoewel de statuten herhaaldelijk veranderingen hebben ondergaan, is de oorspronkelijke grondvorm tot op heden toe onveranderd gebleven. [1]).

Niet zoo groot en machtig als de spaarbank te Milaan, geeft de spaarbank te Bologna in kleinere verhoudingen een getrouw beeld van alles, wat er te Milaan geschiedt en heeft daarenboven nog eenige eigenaardigheden, die men elders niet aantreft. Op den 31sten Dec. 1900 bedroeg het totaal der inlagen L. 39 824 327 en het reservefonds ruim 1/6 van deze som. De spaarbank van Bologna heeft voortdurend de grootste zorg gehad voor de prompte terugbetaling der inlagen. Zij heeft deze verzekerd door een groote verscheidenheid in de belegging en door een zorgvuldige keuze van fondsen en heeft tevens daarbij het oog gehad op de belangen der gemeente en der provincie. Met glans heeft zij den vuurproef der krississen doorstaan, die haar ruimschoots gelegenheid gaven haar weerstandskracht en de macht van haar krediet te toonen. Op den bovengenoemden datum had de spaarbank een stand van zaken als volgt:

---

[1]) Zie Henri Desloges. t. a. p. Pag. 121.

CASSA DI RISPA[

BALANS op

(Uit: Conto consuntivo dell' esercizio 1900. Approvato nell' asse

PASSIVA.

Oprichtingsfonds (100 aandeelen)	L	13 300	—
Ingelegd op verschillende soorten boekjes . . .	„	38 752 119	09
Inlagen met vastgestelden vervaltijd	„	220 527	71
„ in rekening-courant ten gunste van inrichtingen van weldadigheid	„	341 266	47
Inlagen van particulieren in rekening-courant .	„	354 886	13
Rekening-courant met landbouwers	„	155 527	86
Waarden in deposito	„	1 084 062	32
Herdisconteering der portefeuille	„	231 005	16
Diverse crediteuren	„	258 786	91
Pensioenfonds der beambten	„	207 002	56
Gedeelte der netto winst voor nuttige doeleinden	„	45 000	—
Speciaal fonds om bestand te kunnen zijn tegen koersschommelingen van publieke en industr. papieren	„	273 517	75
Reservefonds, bestaande uit assignaties als waarborg voor het „Grondkrediet" en voor het „Landbouwkrediet" en uit kapitalen, waarvan de interest verdeeld wordt over de speciale boekjes .	„	7 380 514	52
3/4 der netto winst van het „Grondkrediet". . .	„	69 041	13
Rest der netto winst over 1900	„	268 200	59
	L	49 654 758	20
†) In 1899 . . .	„	49 202 462	90
†) „ 1898 . . .	„	49 137 432	87
†) „ 1897 . . .	„	50 647 205	85
†) „ 1896 . . .	„	48 964 477	35

†) Uit: de „Conti consuntivi" dier verschillende jaren.

IIO IN BOLOGNA.

I December 1900.

ea generale degli azionisti tenutasi il giorno 24 marzo 1901).

ACTIVA.

Schatkistbiljetten	L	6 124 157	63
Staatsfondsen	„	7 361 373	03
Fondsen door den Staat gegarandeerd	„	3 842 454	—
Aandeelen en obligaties van handelsondernemingen	„	459 780	—
Obligaties van zedelijke lichamen	„	137 250	—
Pandbrieven (cartelle fondiarie)	„	1 744 332	—
Buitenlandsche fondsen	„	2 048 700	—
Saldo's (titoli in riporto)	„	1 386 070	—
Fondsen van particulieren in deposito	„	1 290 675	96
Wissels	„	9 800 678	44
Wissels gegarandeerd door hypotheek	„	2 047 384	11
Leeningen aan landbouwers	„	422 868	62
Geprivilegieerde leeningen aan landbouwers	„	48 183	34
Voorschot op effekten	„	65 740	80
Rek.-courant met het „Grondkrediet" en het „Landbouwkrediet"	„	448 027	74
Rek.-courant gegarandeerd door hypotheek met particulieren en gegarandeerd door fondsen met particulieren en zedelijke lichamen	„	1 485 952	04
Gewone rek.-cour. met zed. lichamen en banken	„	1 976 568	22
Hypothecaire leeningen aan particulieren	„	3 176 780	83
Hypothecaire leeningen „ zedelijke lichamen	„	393 306	46
Gewone leeningen aan particulieren	„	53 170	—
Gewone leeningen „ zedelijke lichamen	„	4 511 534	64
Leeningen door fondsen gegarandeerd aan particulieren	„	31 376	78
Leeningen door fondsen gegarandeerd „ zedelijke lichamen	„	92 014	38
Leeningen aan de kleine nijverheid	„	74 473	50
Diverse debiteuren	„	76 794	92
Bankbiljetten en specie in kas	„	555 109	76
	L	49 654 758	20
†) In 1899	„	49 202 462	90
†) „ 1898	„	49 137 432	87
†) „ 1897	„	50 647 205	85
†) „ 1896	„	48 964 477	35

Daar, in verband met ons onderwerp, de actieve kredietoperaties ons voornamelijk belang inboezemen, zullen wij deze van meer nabij beschouwen.

De spaarbank leent op twee wijzen: zonder zakelijk onderpand (mutuo senza garanzia reale) en gegarandeerd door hypotheek of waarden (con garanzia ipotecaria o di valori). De hypothecaire leeningen zijn aflosbaar in termijnen, of kunnen op den vervaltijd in eens geheel worden terugbetaald. In het eerste geval duren zij 10 jaar, in het tweede 5 jaar. Einde 1899 had de spaarbank 19 leeningen zonder bijzondere garantie (aan gemeenten, waterschappen, enz.), 3 met garantie van waarden en 88 hypothecaire leeningen, tot een bedrag van 6 083 661 Lire.

Bijzondere aandacht verdienen de wisseloperaties. Zeer vele leeningen, vooral de kleinere, geschieden door middel van wissels. De meest gebruikelijke moeten van twee handteekeningen zijn voorzien en vervallen na 4 maanden. Deze operaties zijn van zeer veel gewicht, eischen een zorgvuldige contrôle op soliditeit en krijgen nog meer waarde, doordat de spaarbank zich voornamelijk met kleine wissels (de meeste zijn van minder dan L. 500) bezighoudt. Op deze wijze helpt de spaarbank ook de coöperatieve produktie- en kredietvereenigingen. In 1899 heeft zij met deze voor 804 099 Lire wisselzaken gedaan.

Van veel belang zijn ook de landbouwleeningen. Vooreerst de „cash-credits" of „conti correnti passivi", waarover de rechthebbende met chèques kan disponeeren, ten doel hebbend aan land-

bouwers bedrijfskapitaal te verschaffen. De interest is dezelfde voor credit als voor debet. Op 31 Dec. 1899 had de spaarbank 27 dergelijke rekening-couranten tot een bedrag van 337 958 Lire. Vervolgens de landbouwleeningen met conventioneel privilege volgens de wet van 23 Januari 1887, door middel van landbouwbiljetten die na twee jaren vervallen. De jaarlijksche rente is 5 °/o, per half jaar betaalbaar.

De wet van 28 Februari 1866 machtigde de spaarbank van Bologna, in eenige provincies mede het Grondkrediet (Credito Fondiario) uit te oefenen. De spaarbank stichtte daarop een afzonderlijke instelling, maar geadministreerd en geleid door den Raad van Beheer der spaarbank en stortte daarvoor een garantiekapitaal van 1 millioen Lire [1]). Een tweede groote stichting der spaarbank is het „Landbouwkrediet." (Credito Agricolo). Deze afzonderlijke instelling had ten doel het landbouwkrediet uit te oefenen volgens de wet van 21 Juni 1869 [2]). De spaarbank verschafte aan het Landbouwkrediet een bedrijfskapitaal van L. 500 000 en een even groot garantiefonds voor de uitgifte van landbouwbiljetten. Zooals reeds vroeger werd medegedeeld, had bovenvermelde wet weinig succes. Door de afschaffing dezer wet

---

[1]) De balans over 1900 toont aan, dat het bedrijf van het „Credito Fondiario" op 31 Dec. 1900 zich uitstrekte over L. 47 799 718.49. Zie Cont. Cons. dell eserc. 1900.

[2]) Zie over de operaties van het Credito Agricolo der spaarbank te Bologna: EUG. ROSTAND. Concours des caisses d'épargne etc. Pag. 123.

moesten de operaties ophouden, [1]) maar de Raad van Beheer verklaarde, dat hoewel het Landbouwkrediet als afzonderlijke instelling zou verdwijnen, de spaarbank zelve zou voortgaan het landbouwkrediet krachtig uit te oefenen, zoodat haar landbouwerscliëntèle er niet onder zou lijden [2])

Nog veel meer nut stichtte de spaarbank van Bologna door hare krachtdadige hulp aan kleine van haar onafhankelijke instellingen, die alom in de provincie verrezen. Zoo maakte de spaarbank de oprichting mogelijk van vijf spaarbanken en vier volksbanken. [3]) De onafhankelijke instellingen zijn te verkiezen boven de succursalen. Ontstaan uit individueel initiatief, de spaargelden op de plaats zelve benuttigend, geven zij geen aanleiding tot de grief, dat de spaarpenningen uit de kleine centra worden weggevoerd, zij kunnen zich aanpassen aan plaatselijke gebruiken en behoeven zich niet te regelen naar een hoofdbank, die hare statuten voor andere toestanden gemaakt heeft. De spaarbank van Bologna verleent die kleinere banken eene belangelooze bescherming. Zij treedt op als aandeelhoudster in het stichtingsfonds, herdisconteert het papier dier banken tegen een kleine provisie en staat ze met voorschotten in moeilijke tijden bij.

---

1) De wetten van 1887 en 1896 hebben de operaties doen ophouden op 31 Dec. 1901.

2) De balans van het „Credito agricolo della cassa di risparmio in Bologna" over 1900, geeft een bedrijf aan van L. 4.543.888.48.

3) Spaarbanken te: Zola Predosa, San Giorzio di Piano, Bagni della Porretta, Castiglione dei Pepoli, Castel d'Argili. Volksbanken te: Mezzolara, Castelfranco dell' Emilia, Castel San Pietro dell' Emilia, Bazzano.

In 1885 voert de spaarbank de leeningen in aan kleine neringdoenden, om den minderen man, die eerlijk, schrander en ondernemend is, geldelijk te steunen, wanneer hij een nering wenscht op te zetten of uit te breiden en een mogelijk succes hiervan te voorzien is. De leeningen zijn zelden van meer dan L 500; zij kunnen echter ook tot een bedrag van L 1000 toegestaan worden. Zij worden uitgegeven in schuldbekentenissen op 6 maanden à 2 1/2 %.

In 1890 werd eene nieuwe afdeeling dezer kleine leeningen ingesteld ten behoeve van vrouwen. Het maximum is L. 100, aflosbaar in maandelijksche termijnen van L. 3. De interest bedraagt 2 %. De aanvragen worden onderzocht door eene commissie van dames.

Het aantal „prestiti di produzione" aan het einde van 1899 bedroeg 218 tot een bedrag van 56 567,42 Lire.

Zeer belangrijk is het aandeel der spaarbank in de hulp aan den landbouw verleend. Behalve dat zij het Landbouwkrediet als afzonderlijke instelling oprichtte en deelnam in de stichting van kleine spaar- en volksbanken ten behoeve van landbouwers, is zij voortdurend het welgevulde reservoir geweest, waaruit groote sommen naar den landbouw afvloeiden. In 1884 sticht zij een fonds van L 100 000 voor leeningen à 2 %, die landbouwverbeteringen ten doel hebben.

In 1885 bestemt zij voor dit doel een tweede fonds van L. 50 000 à 3.5 pCt., met deze eigen-

aardigheid, dat de vervallen interest niet behoeft betaald te worden gedurende de eerste jaren, maar eerst later, zonder dat interest van interest in rekening wordt gebracht.

In ditzelfde jaar komt de spaarbank den wijnbouw te hulp. Zij richt namelijk een proefkelder in, waarvan het beheer aan het „Landbouwcomité [1]) wordt opgedragen. Het doel is proeven te nemen op het gebied van den wijnbouw en met de verkregen resultaten den bloei van den wijnbouw te bevorderen. Het gevolg hiervan is geweest, dat een vennootschap van 33 leden werd opgericht voor den tijd van 10 jaren met een kapitaal van L. 49 500, die zich bezig hield met de wijnfabricage en den wijnhandel. De spaarbank heeft aan de vennootschap toegestaan om al de werktuigen en het materiaal der proefkelder ter waarde van L. 20 000 om niet te gebruiken.

---

1) Landbouw Comité „Comice Agricole" is een soort associatie in den Italiaanschen landbouw, die reeds bestond voor de coöperatieve instellingen en tamelijk oud is (gesticht in 1866). De landbouwcomités zijn ten getale van 250 à 300 over geheel Italië verspreid en werden gereorganiseerd bij Kon. Besl. van 23 Dec. 1885. Het terrein van arbeid is meestal beperkt binnen het grondgebied eener provincie. Zij hebben een officieel karakter en worden door de Regeering gesteund. De voornaamste werkkring bestaat uit inlichtingen te verstrekken; zij verschaffen den Minister van Landbouw statistische gegevens over den toestand van den landbouw en geven op aanvrage advies. In 1878 kregen zij een meer praktischen werkkring, nl. om mede te werken aan de verbetering van den veestapel. Veelal hebben de comités, bij gebrek aan geldmiddelen, haar taak niet naar behooren te kunnen vervullen.

Zie: DE ROQUIGNY in La prévoyance sociale en Italie. Livre II. La coöperation dans l'agriculture italienne. Pag. 204.

In 1886 en in 1891 stelt de spaarbank telkens weer een kapitaal van L. 50 000 disponibel voor landbouwbelangen. Zij koopt een landgoed te Corticella aan, alwaar een modelinrichting van veeteelt gevestigd wordt. Zij voegt L. 1000 toe aan elk der drie prijzen door het Ministerie van Landbouw uitgeloofd in een wedstrijd om het schoonste ooft tusschen vruchtkweekers der provincie.

Met het doel de ontwikkeling der landbouwsyndicaten te bevorderen, gaat de spaarbank er in 1893 toe over, in overeenstemming met het Landbouwcomité, leeningen toe te staan aan landbouwers tot aankoop van mest en andere grondstoffen, op de volgende voorwaarden: interest 5 pCt.; certificaat van den President van het Comité, waarin de noodzakelijkheid en het doel der leening wordt geconstateerd; vaststelling van den vervaltijd en terugbetaling der leeningen in den oogsttijd; beoordeeling van de disconto-commissie over de waarde der handteekeningen; storting van het bedrag op naam van den President van het Landbouwcomité, opdat deze waken kan over het gebruik der gelden.

Uit deze enkele feiten blijkt wel de groote belangstelling en de krachtdadige hulp, die de spaarbank te Bologna in de laatste jaren op zoo verschillende wijze aan den landbouw verleende. Aan deze vruchtbare bemoeiingen ten behoeve van landbouw en nijverheid paart zich een groote zorg voor de volkswelvaart en voor werken van liefdadigheid. De sommen van 1871 tot 1896 aan de weldadigheid besteed bedragen te zamen L. 276 937. Meermalen heeft de

spaarbank voor belangrijke bedragen deelgenomen in ondernemingen, die ten doel hebben het bouwen van gezonde en goedkoope arbeiderswoningen. Zoo in 1860, voor een bedrag van L. 150 000. Deze onderneming mocht echter niet slagen. De spaarbank liet den moed niet zinken en steunde in 1884 een coöperatieve vereeniging tot bouw van nieuwe en verbetering van bestaande arbeiderswoningen met L. 50 000. Zij heeft met de gemeente Bologna een rekening-courant geopend voor 8 jaar tot een bedrag van L. 1 400 000 à 2 pCt. met het oog op den bouw van een nieuwe wijk voor werkmanswoningen. Zij heeft L. 250 000 bestemd voor hypothecaire leeningen, aflosbaar in 10 jaar, zonder berekening van interest over het eerste jaar en rentende 2 pCt. gedurende de andere 9 jaren, om eigenaars van woningen, die door de gemeente ongezond zijn verklaard, in staat te stellen deze te verbeteren op de vanwege de gemeente aangegeven wijze.

Aan de bovenvermelde coöperatieve vereeniging werden achtereenvolgens geleend: L. 50 000 in 1891; L. 50 000 in 1893; L. 40 000 in 1896; L. 75 000 in 1898; L. 30 000 in 1899 en L. 90 000 in 1900. Deze leeningen hebben de vereeniging in staat gesteld woningen te bouwen naar de strengste eischen der hygiëne en ze te verhuren op zeer billijke voorwaarden. [1])

De Spaarbank van Parma. [2])

De Spaarbank van Parma (52.000 inwoners), als

1) Zie La Caisse d'épargne de Bologne au 31 Décembre 1899. Pag. 38 en vlg.

2) Wij hebben de meest uitgebreide bijzonderheden en gegevens dezer spaarbank te danken aan haar president, den heer E. Seletti.

middelpunt van 15 succursalen, deelt van de Apennijnen tot aan de Po hare weldaden uit. Door middel van deze van haar afhankelijke instellingen, kan zij het krediet in wijder kring verspreiden, helpt zij den den landbouw met de spaargelden in de stad verzameld, en omgekeerd de kleine stedelijke nijverheid met de spaarpenningen van den landbouwer, naarmate de behoefte aan krediet zich voordoet, zoodat hare economische werkzaamheid door LUZATTI als volmaakt in haar soort wordt geacht. „Ni en Italie ni à l'étranger, on n'a rien combiné et rien reálisé de plus complet et de plus efficace".

De spaarbank opende haar loketten den 19den Aug. 1860, als instelling gesticht door de Bank van Leening met een oprichtingsfonds van L. 2000. [1])

Eerst in 1890 scheidde zij zich af, na een herziening van hare statuten, die den 8sten Mei 1890 bij Koninklijk Besluit werden goedgekeurd.

In den beginne nederig en klein, breidde de spaarbank zich voortdurend uit, zoodat op 31 Dec. 1901 het waarborgfonds der spaarbank een bedrag van L. 3 106 928.42 bereikt had en het tegoed der inleggers L. 18 578 114.39 bedroeg. [2]) Het waarborg-

---

[1]) Zie Amedeo Soresina, Segretario dell' Istituto: Le origini della Cassa di Risparmio in Parma. Parma 1899. Pag. 29.

[2]) Zie: Situazione dei conti al 31 Dicembre 1901, uitgegeven vóór het verschijnen van de „Conto consuntivo per l'Esercizio 1901". Volgens de „Conti consuntivi" der laatste jaren bedroeg het totaal der activa en der passiva van de spaarbank met hare succursalen:

op	31	December	1896:	L.	19 728 421
„	31	„	1897:	„	22 167 265
„	31	„	1898:	„	22 164 908
„	31	„	1899:	„	23 358 858
„	31	„	1900:	„	23 946 970
„	31	„	1901:	„	24 166 190

fonds was dus grooter dan het door de wet voorgeschreven één tiende gedeelte en bestond uit L. 40 000 stichtingsfonds en L. 1 993 663 eigenlijk gezegd reservefonds. De rest van bovengenoemd waarborgfonds bestond uit een pensioenfonds, een fonds om bestand te kunnen zijn tegen koersschommelingen enz.

Eenige momenten in den levensloop der spaarbank dienen hier genoemd te worden. Zoo begon in 1861 de spaarbank de disconto- en voorschot-operaties. In het eerste jaar geschiedden deze tot een bedrag van L. 318 014 en bereikten in 1895 de som van L. 15 323 322. Een tweede gewichtig feit is de oprichting der succursalen. Niet tevreden met zich in beperkten kring nuttig te maken, begon de spaarbank in 1882 haar eerste succursalen te stichten,[1]) met het doel zooveel mogelijk de spaargelden te decentraliseeren, en vooral om aan de financieele bescherming of liever overheersching der groot-grondbezitters over de landbouwende bevolking een einde te maken. Op den 31sten Juli 1885, drie jaren na de stichting der eerste succursalen, hadden deze voor L. 1 861 385 geleend en gedisconteerd, terwijl in minder dan twee jaar een bedrag van L. 732 607 was ingelegd. De hoofdzetel der spaarbank had hiermede een ware decentralisatie van spaargelden bereikt. De succursalen bepaalden zich er niet toe, inlagen te ontvangen maar werden ook kanalen, waarlangs de vruchtbare

---

[1]) Zie G. PONCINI, direttore della Cassa di Risparmio in Parma: Quarant' anni di esercizio (1860—1899). Parma 1900. Pag. XI.

bronnen van het krediet de provincie in alle richtingen konden doorvloeien. Ook zij disconteeren en geven voorschotten in overleg en onder contrôle van den hoofdzetel der spaarbank. Het is merkwaardig dat de spaarbank bij de uitbreiding harer relaties er toe is overgegaan, ook hare organisatie uit te breiden tot nieuwe afdeelingen en mede te doen aan de finaniceele operaties der gewone bankinstellingen, namelijk uitgifte en betaling van chèques inkasseering van wissels, aankoop en verkoop van effecten voor rekening van derden, enz.

De spaarbank laat inlagen toe van drieërlei aard:[1]) gewone spaarinlagen, inlagen in rekening-courant en speciale spaarinlagen. De invoering dezer laatste soort inlagen bewijst, dat de spaarbank ondanks de groote vlucht, die haar bedrijf genomen had, haar oorspronkelijk karakter van instelling voor *volks*-spaarzaamheid niet uit het oog had verloren. De boekjes waarop de speciale inlagen gedaan worden, verstrekt de spaarbank slechts aan arbeiders, handwerkslieden, arme scholieren en aan personen, opgenomen in instellingen van weldadigheid. Een certificaat van den burgemeester moet de vereischte hoedanigheid bewijzen.[2]) De maximum inleg op ieder

---

[1]) Zie Regolamento della Cassa di Risparmio, Art. 59.

[2]) In 1896 kwamen de volgende beroepen voor deze speciale boekjes in aanmerking:

22	touwslagers	17	metselaars
15	kleermakers	12	schrijnwerkers
8	bakkers	2	glazenmakers
11	typografen	4	slagersknechts
4	boekbinders	3	kuipers

boekje is L. 500. Deze inlagen dragen gewoonlijk een rente van $4^1/_2$ %. Het totaal dezer inlagen mag $^1/_{15}$ van het totaal van alle inlagen der spaarbank niet overtreffen. Deze nieuwe maatregel is zoo gunstig ontvangen, dat de spaarbank zich genoodzaakt zag een speciaal bureau in een volkswijk daarvoor in te richten. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der spaarbank werden premies van L. 20 en L. 25 elk, aan de houders dezer boekjes uitgedeeld.

De aan de spaarbank toevertrouwde gelden worden op de volgende manieren belegd:

1°. in kredietverleening op hypotheek;

2°. in kredietverleening op schriftelijke schuldbekentenis;

3°. in wisseloperaties;

4°. in operaties van landbouwkrediet volgens de wet van 23 Januari 1887;

5°. in voorschotten op staatsfondsen of op fondsen door den Staat gegarandeerd, in pandbrieven, in aandeelen van emissiebanken, in obligaties van de stad en de provincie Parma, of in voorschotten tegen

---

6	kappers	5	hoedenmakers
7	slotenmakers	3	messenmakers
3	hoefsmeden	2	strijksters
4	landbouwers	13	kruiers
5	instrumentmakers	2	brievenbestellers
13	knechts	24	scholieren
9	kantoorloopers	77	modemaaksters
19	bewoners eener inrichting v. weldadigheid	116	naaisters
		247	corsettenmaaksters
3	behangers		enz.

Deze statistiek toont aan, dat deze afdeeling aan haar doel beantwoordt en den spaarzin bij de mindere volksklassen verspreidt en aanmoedigt.

Zie CHARLES RAYNERI. t. a. p. Pag. 26.

inpandgeving van kostbaarheden en koopmansgoederen;

6°. in rekening-courant met onderpand;

7°. in aankoop van schatkistbiljetten en van fondsen onder 5°. gespecificeerd.

Het geheel der belegging op hypotheek mag niet meer zijn dan 30 % van het totaal der inlagen. Iedere leening mag niet meer bedragen dan 2/3 van de waarde van het onroerend goed, indien het landelijk eigendom is, en de helft, indien het in de stad gelegen is. De kredietverleeningen mogen niet langer duren dan 20 jaar. [1])

Op den 31 Dec. 1900 bestonden er 260 dergelijke kredietverleeningen tot een bedrag van L. 3 093 262. Hiervan waren 250 leeningen aan particulieren en 10 aan zedelijke lichamen (enti morali); 71 leeningen hadden een vasten vervaldag, 189 waren aflosbaar in termijnen. [2])

Opening van krediet aan zedelijke lichamen op schriftelijke schuldbekentenis mag 5 % van het actief der spaarbank niet overtreffen. [3]) Op 31 Dec. 1900 waren er 36 leeningen toegestaan voor L. 651 202. [4])

De voornaamste en meest voorkomende operaties van de spaarbank zijn de disconto's (sconti) en de voorschotten (prestiti diretti). De wissels ter disconteering aangeboden, moeten minstens drie hand-

---

1) Zie Statuto della Cassa, pag 34.

2) Zie Conto Consuntivo per l'Esercizio 1900, pag. 41.

3) Zie Statuto della Cassa, art. 36.

4) Zie Conto Consuntivo per l'Esercizio 1900, pag. 43.

teekeningen dragen en mogen niet langer dan drie maanden loopen.

In 1900 zijn 25456 voorschotten verleend voor L. 13 287 220, waarvan 15539 voor L. 5 033 640 door de succursalen en 9917 voorschotten voor L. 8 253 580 door den hoofdzetel der spaarbank. Den 31sten Dec. 1900 resteerden er 12301 voorschotten tot een bedrag van L. 6 345 020, waarvan 7799 ad L. 2 503 450 bij de succursalen en 4502 ad L. 3 841 570 bij de spaarbank te Parma. [1])

De beteekenis dezer voorschotten stijgt aanmerkelijk, doordat verreweg de meeste van kleine bedragen zijn.

Vooral bij de succursalen is dit het geval. Blijkt dit reeds uit de zooeven aangehaalde cijfers, nog duidelijker wordt die verhouding door het volgende staatje: [2])

---

[1]) Zie Situazione generale dell' Istituto al 31 Dic. 1900, VII.

[2]) Zie Classificazione dei prestiti diretti per entità di somma. Conto Cons. pag. 27.

VOORSCHOTTEN VAN:	VERLEEND DOOR:		
	DE SUCCURSALEN. (Agenzie reunite.)	DE SPAARBANK ZELVE. (Sede di Parma.)	DE GEHEELE INSTELLING. (Istituto.)
Minder dan L 100	5603	1930	7533
Van L 100.01—L 100	4189	2325	6514
„ L 200.01—L 200	3638	2542	6180
„ L 500.01—L 1000	1416	1444	2860
„ L 1000.00—L 3000	556	1179	1735
„ L 3000.01—L 6000	116	336	452
„ L 6000.01—L 10.000	15	96	111
„ L 10.000.01—L 50.000	6	65	71
Gedurende het jaar 1900.			
Totaal . . .	15539	9917	25456

20227 voorschotten van de 25456 waren dus van minder dan L. 500. De succursalen verleenden 13430 van deze kleine voorschotten. Deze operatie geeft voorwaar een sprekend bewijs voor het bij uitstek decentraliseerend karakter dezer instelling en voor het groote nut, dat zij den klein-krediet-zoekenden bewijst.

Van de wisseloperaties vinden wij de volgende gegevens: Het aantal der wissels, die gedurende 1900 bij de geheele instelling inkwamen en uitgingen bedroeg, 6656 ter waarde van L. 3 848 877. Hiervan bij de succursalen, 1988 ten bedrage van L. 846 095

en bij den hoofdzetel der spaarbank, 4668 ten bedrage van L. 3 002 782.

Op 31 Dec. 1900 hadden de succursalen te zamen in portefeuille, 647 wissels (L. 293 984) en de hoofdzetel, 1263 wissels (L. 969 196). [1])

Ook bij de wisseloperaties domineeren de kleine wissels, zooals uit het volgende staatje ten duidelijkste blijkt. [2])

WISSELS VAN:	CIRCULEEREND BIJ:		
	DE SUCCURSALEN. (Agenzie riunite.)	DE SPAARBANK ZELVE. (Sede di Parma).	DE GEHEELE INSTELLING. (Istituto.)
Minder dan L. 100	264	554	818
Van L. 100.01—L. 100	512	1226	1738
„ L. 200.01—L. 200	704	1406	2110
„ L. 500.01—L. 1000	424	1020	1444
„ L. 1000.01—L. 3000	78	322	400
„ L. 3000.01—L. 6000	6	109	115
„ L. 6000.01—L. 10.000	—	30	30
„ L. 10.000.01—L. 50.000	—	1	1
Gedurende het jaar 1900.			
Totaal . . .	1988	4668	6556

3666 wissels van de 6656 waren dus van minder

[1]) Zie Conto Consuntivo 1900, pag. 29.

[2]) Zie Classificazione degli sconti entrati per entià di somma. Conto Cons. 1900, pag. 31.

dan L. 500 (= 55 °/°). De wissels beneden L. 200 maken nog bijna 40 °/₀ uit van het totaal. Ook op deze wijze tracht de spaarbank met goed gevolg het krediet te populariseeren.

Wij hebben gezien, dat de spaarbank haar succursalen niet gebruikt dan om een heilzame circulatie van kapitalen mogelijk te maken, en om in uitgebreiden kring de weldaden van het krediet te verspreiden. Het zij nog gezegd, dat de succursalen te midden eener bij uitstek landbouwende bevolking gelegen zijn en de spaarbank aldus op breede schaal het landbouwkrediet kan uitoefenen.

De spaarbank geeft ook voorschot op fondsen en op kostbaarheden. Op de eerste tot 3/4 van de handelswaarde en voor een tijd van 6 maanden; op de tweede tot 2/3 der schattingswaarde, voor een tijd van 3 maanden, met de mogelijkheid dezen termijn met 3 maanden te verlengen [1]). Deze operaties zijn onbeduidend. [2])

De spaarbank opent rekening-courant gegarandeerd hetzij door hypotheek, of door cessie van hypothecaire schuldvorderingen of door fondsen. Einde 1900 telde de rekening-courant aan debetzijde 80 hoofden tezamen L. 881 468. De interest is in 't algemeen 6 °/o. [3])

Op den 31sten December 1901 had de spaarbank belegd: in Italiaansche rente, L. 6 248 552, in spoorwegaandeelen door den Staat gegarandeerd, L. 1 339 956,

---

[1]) Zie Statuto delle Cassa, art. 42.

[2]) Op den 31sten Dec. 1900 tot een bedrag van L. 82 585. Zie Conto Consuntivo 1900, pag. 40.

[3]) Zie Conto Consuntivo 1900, pag. 38.

in pandbrieven, L. 720 899, in obligaties van de stad Parma, L. 75 568, in diversen (L. 1 550).[1])

De bruto ontvangsten bedroegen voor het jaar 1900, L. 1 016 839, waarvan L. 191 936 van de succursalen. De onkosten en verliezen bedroegen L. 859 168, waarvan L. 159 031 voor de succursalen.[2]) Aan interest werd hiervan aan de inleggers meer dan de helft uitbetaald, n.l. L. 563 513; aan administratiekosten: L. 189 319; aan belastingen: L. 69 418; de oninbare vorderingen bedroegen: L. 36 701.[3]) De netto winst bedroeg L. 157 670, waarvan 4/10 aan het reservefonds werd toegevoegd (L. 63 068); 2/10 aan het pensioenfonds der beambten (L. 31 534) terwijl 4/10 aan werken van weldadigheid of openbaar nut en ter aanmoediging der spaarzaamheid werd besteed (L. 63 068).[4])

Met deze som werden meer dan 30 instellingen van weldadigheid of openbaar nut van zeer verschillenden aard begiftigd.[5]) De „cattedra ambulante" is de meest bevoorrechte instelling en ontving in 1900, L. 10 300.

Meer nog, en weer op andere wijze dan de spaarbank van Bologna, helpt de spaarbank van Parma den landbouw. Reeds gewaagden wij met een enkel woord van een instelling de *cattedra ambulante* (rondtrekkende leerstoel), die om hare eigenaardigheid

---

[1]) Zie Situazione dei conti al 31 Decembre 1901.

[2]) Zie Conto Consuntivo per l' Esercizio 1900 Pag. 17.

[3]) Zie Conto Consuntino per l'Esercizio 1900 VIII.

[4]) Zie Conto Consuntino per l'Esercizio 1900. Pag. 13.

[5]) Istituzioni di beneficenza d'istruzione publica, agricole e commerciale, Zie Conto Consuntivo per l'Esercizio 1900. Pag. 14 en 15.

en om de uitmuntende diensten, die zij den landbouw bewijst, zeer de aandacht verdient. Met reden kunnen wij deze instelling bespreken, omdat zij de vrucht is van het Italiaansche systeem van vrijheid voor het spaarbankwezen. Het was de spaarbank van Parma, die het initiatief nam ter oprichting eener „cattedra ambulante" en, sedert dien tijd in meerdere streken van Italië ingevoerd, dankt deze instelling haar bloei aan den onverflauwden ijver en den onuitputtelijken financieelen steun der spaarbanken. In 't algemeen gezegd, is de „cattedra ambulante" een instelling, die ten doel heeft de landbouwers de hulp, vooral de finaniceele hulp, die hun door de spaarbanken en andere landbouw-kredietinstellingen geboden wordt, goed te leeren gebruiken en zoo voordeelig mogelijk aan te wenden. „Il ne suffit pas", zegt LUZATTI, „de *pouvoir faire*, ce qui s'obtient avec le capital ou avec le crédit, il faut *savoir faire*, chose bien plus difficile, surtout pour les petits cultivateurs." De „cattedra ambulante" van Parma wordt bestuurd door een commissie van 5 leden, waarvan 3 door het Bestuur der Provincie en 2 door den Raad van Administratie der spaarbank worden benoemd. Deze commissie, voor drie jaar verkozen, kiest haar President [1]) en een leeraar in de landbouwkunde, aan wien een assistent wordt toegevoegd. Deze is ondergeschikt aan den leeraar en moet zijn hulp verleenen bij het onderricht. De

---

[1]) C. GUERCI, president der „cattedra ambulante", in Parma beschreef deze instelling zeer uitvoerig in zijn werk: Istituzioni agrarie della provincia di Parma, Parma 1895.

dienst van de „cattedra ambulante" wordt geregeld door de directie in overeenstemming met den leeraar. Jaarlijks wordt een rapport van de verrichtingen der instelling door de commissie aan het bestuur der provincie en aan de spaarbank aangeboden. [1])

De spaarbank heeft in een harer gebouwen een lokaal voor den dienst der „cattedra ambulante" beschikbaar gesteld en haar tevens voor de benoodigdheden een jaarlijksche toelage van L. 3250 verzekerd. De rest der jaarlijksche onkosten, die geraamd worden op L. 10 000, betaalt de provincie. De voornaamste diensten die de Cattedra bewijst zijn dan: landbouwkundige onderrichtingen overal in de provincie, vooral praktisch onderwijs in snoeien en enten, verbetering van den veestapel, ziekte van gewassen enz., het uitgeven van bulletins. Hierbij kunnen als indirekte en aanvullende werkzaamheden genoemd worden, de bemoeiingen met de „casse agrare" en het landbouwsyndicaat. De leeraar omvat in zijn onderricht niet alleen de technische en praktische landbouw- en wijnbouwkunde, maar hij legt er zich tevens op toe, de coöperatie in hare verschillende vormen (landbouw-syndicaten, coöperatieve wijnkelders enz.) algemeen bekend te maken en te propageeren. Hij poogt den landbouwer het groote nut van goed aangewend krediet [2]) voor oogen te stellen en de vooroordeelen tegen de nieuwe

---

1) Zie de Rocquigny, t. a. p. Les chaires ambulantes d'agriculture. Pag. 253 vlg.

2) „Ce n'est plus le crédit aveugle, qui nuit, mais le crédit éclairé et guidé". EUG. ROSTAND Concours des caisses d'épargne enz., Pag. 130.

organisatie weg te nemen. De „cattedra ambulante" verheugt zich in een welverdiende populariteit. Zeer karakteristiek en sprekend voor de juiste opvatting harer sociale functie, is het aandeel der spaarbanken in deze nuttige instelling, waar zij op zulk een eigenaardige en doeltreffende wijze medewerken aan de stoffelijke en, meer in 't bijzonder, aan de verstandelijke verbetering der mindere klassen.

Is dus de „cattedra ambulante" van grooten invloed geweest op het „*savoir faire*" van den Parmesaanschen landbouwer, aan zijn „*pouvoir faire*" heeft de spaarbank de grootste belangstelling gewijd door middel der „casse agrare". Deze instellingen, door de hulp der spaarbank ontstaan, en onder haar belangeloos toezicht werkend, [1]) berusten op coöperatieven grondslag en hare statuten gelijken zeer veel op die der Raiffeisen- en Wollemborg-banken (*casse rurale*). Het grootste onderscheid tusschen deze laatste landbouwbanken en de casse agrare, is dat deze afhankelijk zijn van de spaarbank, terwijl de casse rurale geheel onafhankelijk zijn, vrij zijn om dépôts in verschillenden vorm te ontvangen, deze te gebruiken, leencontracten aan te gaan met verschillende kredietinstellingen, of zelfs met particulieren, indien haar dit wenschelijk voorkomt. De casse agrare daarentegen, staan als 't ware onder voogdij van de spaarbank, die niet alleen haar het noodige krediet verschaft, maar tevens haar raadgeefster en

---

[1]) De spaarbank belast zich b.v. met de installatiekosten, herdisconteert het papier harer casse agrare en leent geld op billijke voorwaarden.

gids is. Zoo mogen de casse agrare van de spaarbank te Parma geen gelden leenen dan bij de spaarbank. Zij onderwerpen zich onvoorwaardelijk aan haar toezicht en contrôle. Zij verbinden zich de inlagen, die zij mochten ontvangen te storten bij de dichtst nabijzijnde succursale op een boekje op naam. Zooals men ziet, verliezen de casse agrare, zoo gauw zij een beroep doen op den steun der spaarbank, gedeeltelijk hare onafhankelijkheid, maar zij winnen in regelmatigheid en soliditeit door vrijwillig de contrôle te aanvaarden van een hooger staande kredietinstelling, die haar onbaatzuchtige bescherming verleent. De „cattedra ambulante" waakt op haar beurt, over het aanwenden der gelden, die de casse agrare verstrekken. Zij kan door haar veto zich verzetten tegen aanvragen die haar onnoodig of onsolide voorkomen.

In 1896 had de spaarbank te Parma 9 casse agrare onder haar toezicht. Den 31sten Dec. 1896 bedroeg het gezamenlijk actief L. 76 408. Zij hadden in kas L. 2084 en bezaten aan landbouwgereedschappen L. 2428. Het bedrag der leeningen met de spaarbank was L. 72 235 en de reservefondsen L. 3106. [1]) Het totaal der ontvangsten bedroeg voor het jaar 1896 L. 3 963, waarvan voor onkosten en verliezen afging L. 3637, zoodat de reservefondsen met L. 325 vermeerderden.

---

[1]) In het jaar 1900 heeft de spaarbank voor L 186 840 in 53 posten, zaken gedaan met de landbouwbanken. Zie Conto Consuntivo per l'Esercizio 1900, pag. 28.

Dit net van instellingen, door de spaarbank rondom zich uitgespreid, bevredigde nog niet.

In de kleine dorpen werden nog personen aangetroffen, die aarzelden. Aan allen moest gelegenheid gegeven worden, mede te werken aan het groote werk van den economischen vooruitgang. Wederom was de spaarbank behulpzaam bij de oprichting van het Coöperatieve Landbouwsyndicaat met een onbeperkt kapitaal in aandeelen van L. 25. De eventueele winsten worden op de volgende wijze verdeeld: 5 % voor het reservefonds, 10 % voor aflossing, 5 % voor het personeel, 6 % voor de aandeelhouders. Van de rest wordt de helft ook aan het reservefonds toegevoegd, terwijl de andere helft in den vorm van aandeelen aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd, pro rata hunner aan- en verkoopen. Het syndicaat koopt en verkoopt meststoffen, zaden en landbouwgereedschappen. Het verleent uitstel van betaling op voorstel van zijn directeur, die, tevens aan het hoofd staande van de cattedra ambulante, den kooper persoonlijk kent. Het dient ook als tusschenpersoon voor leeningen met de spaarbank. Het aantal leden, dat in den beginne (1893) 141 was, bereikte in 1895 het getal 318. In dat jaar deed het syndicaat voor L. 200 000 zaken en bezat het een kapitaal van L. 22 000 en een reservefonds van L. 8500. Het deed de prijzen van de lokale markt 20 % dalen, hetgeen voor de landbouwers eene besparing meebracht van ongeveer L. 200 000.[1])

---

[1]) Zie EUG. ROSTAND Concours des caisses d'epargne. Pag. 130 en vlg.

Hoeveel nut kan een spaarbank stichten, waar zij, zich bewust van haar roeping, den economischen vooruitgang in de goede richting voortstuwt, waar zij door haar krachtig initiatief belangstelling en vertrouwen wekt in instellingen, die mede de waarachtige volksbelangen behartigen.

De spaarbank van Padua.[1])

Evenals de spaarbank van Parma, valt de spaarbank van Padua, wat cijfers van inlagen en reservefonds betreft, in 't niet bij de groote instellingen van Milaan en Bologna. Bespeurt men bij ieder der hierboven behandelde spaarbanken dezelfde algemeene karaktertrekken, een gevolg van hetzelfde systeem, van dezelfde toewijding, van hetzelfde doel, toch hebben zij ieder hare eigenaardigheden, besteden zij een bijzondere zorg aan een of ander sociaal belang, naarmate de omstandigheden of de gewoonten en behoeften van de streek, waarin zij gelegen zijn, dit meebrengen. Wat dìt punt aangaat, verschilt de spaarbank van Padua thans weinig van hare zusterinstelling te Parma. Toch heeft het zijn nut, ook deze spaarbank een oogenblik van meer nabij te beschouwen, omdat zij na een sloomen gang met weinig resultaten van bijna een halve eeuw, eerst in 1870 vrij hare gelden ging gebruiken en van dien tijd af hare bloei en heilzame invloed een aanvang nam.

---

1) Ook van deze spaarbank ontvingen wij door tusschenkomst van den President, den heer Paolo Camerini, uitvoerige verslagen van de laatste jaren.

Zij werd in 1822 opgericht ter viering van de geboorte van den Oostenrijkschen troonopvolger en werd verbonden aan de Bank van Leening. De ingelegde gelden werden uitsluitend belegd in rekening-courant met de Bank van Leening. [1]) Deze absolute afhankelijkheid belette de spaarbank hare natuurlijke functie te vervullen, de gelden op de plaats zelve in verscheiden en doeltreffenden vorm te benuttigen, zooals het meerendeel der Italiaansche spaarbanken reeds geruimen tijd met de gunstigste resultaten zijn taak opvatte. Tot hare hervorming leidde de spaarbank een weinig bemoedigend bestaan. De inlagen bereikten ternauwernood een bedrag van L. 1 500 000, het eigen vermogen L. 59 311. In 1870 werden de statuten gewijzigd; de spaarbank kreeg een eigen Raad van Administratie en de stad Padua bleef hare garantie verleenen tot een bedrag van L. 200 000, zoolang het eigen vermogen dit cijfer nog niet bereikt had. In 1881 werd deze som onder dezelfde voorwaarden tot L. 500 000 verhoogd. De vlucht, die de spaarbank sedert hare vrijheid genomen heeft, geeft een krachtig bewijs voor de uitmuntendheid van het systeem van vrije belegging boven dat van afhankelijkheid en gebondenheid. In 1875 bereikten de inlagen reeds een bedrag van L. 3 103 757 en ondanks de moeielijke jaren, waarin de grootste krediet-instellingen ten gronde gingen, (1890 en 1898) bleef die vermeerdering kalm en

---

[1]) Zie G. DANDOLO. Notizie e Documenti sulla cassa di Risparmio di Padova dal 1822 al 1897, Padova 1898. Vol. I pag. 17 en vlg.

gestadig doorgaan, zoodat op den 31sten Dec. 1900 het bedrag van L. 22 378 855 bereikt werd. Ook het eigen vermogen der spaarbank, dat in bijna een halve eeuw slechts het kleine bedrag van L. 59 311 bereiken kon, groeide in 1872 aan tot L. 105 145 en klom tot L. 2 215 313 op 31 Dec. 1900. [1])

Daarenboven bezit de spaarbank een reservefonds van L. 78 759, dat in 1892 werd gevormd.

Het volgende jaar werd een nieuw fonds gesticht, om bestand te zijn tegen de schommelingen der geldmarkt, dat einde 1900 L. 567 282 groot was. Sedert 1884 is de stad Padua ontheven van hare garantie.

Tot in 1895 bleef de spaarbank met de Bank van Leening in relatie. Moeilijkheden over het verleenen van krediet met hypothecaire zekerheid en tot een bepaald bedrag, volgens de nieuwe statuten der spaarbank, aan welke regels de Bank van Leening zich niet wenschte te onderwerpen, deden de instellingen van elkaar vervreemden. [2])

Volgens de balans op 31 Dec. 1900 [3]) had de spaarbank hare gelden aldus belegd:

---

1) Zie Resoconto della Cassa di Risparmio in Padova. Esercizio 1900. Pag. 35.

2) Zie G. DANDOLO, t. a. p., pag. 75 vlg.

3) De Resoconti der laatste jaren geven in de balansen, de volgende totalen van Passiva en Activa:

Op	31	December	1896	L.	24 479 499
„	31	„	1897	„	27 265 216
„	31	„	1898	„	28 623 071
„	31	„	1899	„	29 552 730
„	31	„	1900	„	30 666 231

Hypothecaire leeningen aan particulieren	L.	6 020 499
Leeningen aan gemeenten en andere zedelijke lichamen	,,	2 917 490
Leening aan het Gouvernement voor de universiteit van Padua	,,	98 128
Schatkistbiljetten	,,	1 148 000
Staatsfondsen en fondsen door den Staat gegarandeerd	,,	4 148 537
Dezelfde van Provincies en Gemeenten	,,	1 604 700
Obligaties van het „Credito Fondiario".	,,	4 712 688
Wissels in portefeuille	,,	2 782 833
Rekening-courant gegarandeerd door hypotheek	,,	29 135
Voorschot op fondsen	,,	231 308
Diverse debiteuren	,,	3 633
Kosten voor een nieuw gebouw. . .	,,	30 000
Onroerende goederen	,,	95 000
Meubilair	,,	7 258
Rekening-courant	,,	491 701
In kassa	,,	227 297

De onroerende goederen, die tot zekerheid dienen van de hypothecaire leeningen, moeten in de provincie Padua of in de aangrenzende provincies gelegen zijn. De leeningen kunnen voor niet langer dan 6 jaren worden aangegaan, behalve bij geregelde amortisatie. De spaarbank mag in leeningen op hypotheek en in leeningen aan gemeenten en provincies niet meer dan 48 °/₀ van haar actief kapitaal beleggen. [1]) Beleeningen van fondsen worden toe-

[1]) Statuto della Cassa di Risparmio di Padova, art. 25.

gestaan tot 4/5 van de waarde volgens den koers van de Beurs en voor een tijd, die 6 maanden niet te boven mag gaan. [1])

De belegging in schatkistbiljetten, staatsschuld, obligaties van provincies en van het „Grondkrediet" vertegenwoordigt meer dan de helft van het actief der spaarbank. Op 31 Dec. 1900 had de spaarbank 476 leeningen aan particulieren uitstaan, tot een bedrag van L. 5 998 834. Hiervan waren er 230, die minder dan L. 5000 bedroegen en 117, van minder dan L. 2500 [2])

Het disconto speelt een ondergeschikte rol en is zelfs door de statuten beperkt tot 10 °/₀ van de spaarinlagen (art. 30). In 1900 werden 434 wissels tot een bedrag van L. 2 782 833 gedisconteerd. [3])

In hetzelfde jaar werden leeningen aan zedelijke lichamen verstrekt ten getale van 88 voor L. 2 916 045. Hiervan waren er 52 beneden de L. 10 000. [4])

De winsten hebben gelijken tred gehouden met de reservegelden en de spaarinlagen. Terwijl einde 1871 de winst slechts L. 13 136 bedroeg, vinden wij einde 1900 daarvoor een bedrag van L. 256 723. De uit te keeren interest en de onkosten bedroegen L. 853 283, hetgeen te zamen een bruto ontvangst geeft van L. 1 109 976.

Sedert 1881 heeft de spaarbank een weldadigheidsfonds gesticht. Jaarlijks wordt daaraan een door

---

1) Statuto della Cassa di Risparmio di Padova, art. 27.
2) Zie Statistica dei mutui a privati. Resoconto, pag. 40.
3) Zie Statistica delle cambiali. Resoconto, pag. 45.
4) Zie Statistica dei prestiti a corpi morali. Resoconto pag. 43.

den Raad van Administratie vast te stellen gedeelte der winst toegevoegd, dat 1/10 niet mag te boven gaan, zoolang het eigen vermogen der spaarbank nog niet 1/10 der inlagen heeft bereikt. In 1900 beliepen de uitkeeringen voor nuttige doeleinden sedert 1881 L. 636 375. [1]).

De spaarbank heeft volgens hare statuten den landbouw niet direkt kunnen steunen. Zooveel te meer heeft de spaarbank langs indirekten weg voor den landbouw gedaan en zij behoort onder de spaarbanken, die het meest de stichting van „casse rurale” aanmoedigen. De eerste casse rurale werd door LÉON WOLLEMBORG te Lorreggia gesticht, onder bescherming van de spaarbank te Padua. Met de casse rurale, die langzamerhand in Venetië verrezen, heeft de spaarbank aan disconto en voorschotten gedurende den loop van 1895 voor L. 182 650 in relatie gestaan. Ook aan het Landbouwcomité van Padua heeft de spaarbank voorschotten gedaan. Aan de volksbank van Padua werd een som van L. 100 000 beschikbaar gesteld voor disconteering van landbouwpapier.

De gedaanteverwisseling van de spaarbank te Padua in de laatste 25 jaar, van een weinig bloeiende, de spaargelden centraliseerende instelling in een krachtige weldoenster, die alom vertrouwen geniet,

---

1) Hieronder b.v. L. 7800 voor arbeiderswoningen, L. 8000 voor een cattedra ambulante, L. 129 604 voor het Instituut VICT. EMMANUEL II, L. 90 399 voor een gesticht voor ongeneeslijke zieken enz. De „Prospetto delle somme disposte per beneficanza ed utilità pubblica a tutto l'anno 1900” vermeldt 40 instellingen, die door de spaarbank geregeld geldelijk zijn gesteund geworden.

sterkt de voorstanders van het decentralisatiestelsel in hun ijver. Een der Fransche economen, CHARLES RAYNERI, die deze spaarbank bezocht, en haar werkkring en inrichting bestudeerde, zegt van dezen omkeer: „Zij, die in Frankrijk door een oppervlakkige, ondoordachte en door gewoonte ingewortelde vrees, afkeerig zijn van een vrije belegging voor de spaarbanken, zullen goed doen deze spaarbank van Padua te bestudeeren, waar zij de resultaten zullen vinden van twee stelsels. 50 Jaar van gedwongen belegging van inlagen bij een centraliseerende instelling: een krachteloos leven, beperkt vertrouwen, geen hulp op de plaats zelve, geen enkel sociaal resultaat. 25 Jaar van vrije inlegging: verwonderlijke vlucht, zegevierende verovering van het algemeen vertrouwen, een vooruitstrevende en veelsoortige bedrijvigheid voor het heil van stad en landstreek." [1])

Wij hebben enkele Italiaansche spaarbanken beschouwd in de uitoefening harer tweede functie. Wij hebben gezien, hoe de spaarbanken ter bereiking van éen doel, gebaseerd op dezelfde opvatting van de strekking en de taak eener spaarbank op verschillende wijze, maar volledig gebruik gemaakt hebben van de vrijheid, haar door den wetgever gelaten en met de noodige voorzichtigheid en waarborgen haar bedrijf dikwijls tot dezelfde operaties hebben uitgestrekt, als die van gewone bankinstellingen.

Beter dan gewone bankinstellingen, hebben de

[1]) Zie CHARLES RAYNERI. t. a. p. Pag. 63.

spaarbanken in tijden van krisis het hoofd boven water gehouden. Uit de gegevens blijkt, dat in de laatste jaren van duur krediet de spaarbanken, hoewel met kalmen, soliden gang doorgaande, toch onmiskenbare bewijzen van vooruitstrevende kracht hebben gegeven.

De gewichtige vraag rijst nu, of het inderdaad in den weg eener spaarbank ligt en of het met het groote fundament dezer instelling, de absolute zekerheid, overeen te brengen is, dat zij op direkte wijze mededoet aan de verspreiding van krediet onder de mindere klassen. In theorie zal wel niemand bezwaar hebben tegen dit zeer natuurlijk en economisch gebruik van de spaargelden van den minderen man en voor de praktijk biedt Italië inderdaad zeer aanlokkelijke voorbeelden. Hoewel wij na de behandeling van het spaarbankwezen in andere landen, meer in 't bijzonder over de al of niet wenschelijkheid van de spaarbank als persoonlijk krediet gevende instelling en het verschil tusschen spaar- en volksbanken, hopen te spreken, vinde een enkele opmerking over de Italiaansche spaarbanken hier hare plaats.

De spaarbanken in Italië zijn in haar optreden volksbanken; de eigenlijk gezegde volksbanken ontvangen ook spaarinlagen. Om deze inrichtingen groepeeren zich in de landbouwstreeken de onafhankelijke casse rurale en de afhankelijke casse agrare, gesteund door de comice agricole en de verschillende soorten landbouwsyndicaten [1]) en in de

---

[1]) DE ROCQUINGY, t. a. p., pag. 217, onderscheidt: les syndicats agricoles initiaux, les syndicats ordinaires, les syndicats agricoles coopératifs.

steden de coöperatieve werklieden-vereenigingen (der braccianti) op allerlei gebied, de vereenigingen van onderlinge hulp enz. [1]). Deze veelsoortige instellingen zijn ontstaan, zeker op de eerste plaats, door den dwang der noodzakelijkheid (zie boven, pag. 42—47), maar ook door het krachtig belangloos initiatief van zoovele ijveraars voor de volkswelvaart en de gewillige medewerking van de klassen, wier belangen het gold. De gelukkige samenwerking dezer organen wordt mogelijk gemaakt, doordat de spaarbanken voor de belegging harer gelden zich niet alleen tot machtige centrale lichamen behoeven te wenden, maar ook bij de hierboven genoemde instellingen de noodzakelijke zekerheid vinden, die haar in staat stellen, deze krediet te verleenen. De uitgebreide contrôle op de soliditeit van hen, die krediet vragen, wordt, naarmate de coöperatie zich ontwikkelt, steeds gemakkelijker en dus onnoodiger. De sociétaires der volksbanken hebben er belang bij, op de kredietwaardigheid van elkander acht te slaan, en toe te zien, dat aan geen hunner onnoodig of onverdiend krediet wordt verleend. Hierbij komt de ingenieuse inrichting der volksbanken [2]) zelve, met aparte com-

---

[1]) Zie LÉOPOLD MABILLEAU, t. a. p., pag. 315 vgl. La coopération ouvrière.

[2]) LUIGI LUZATTI, de „Schulze-Delitzsch'' van Italië is de man, die de coöperatieve volksbanken in zijn vaderland heeft ingevoerd. Hij begon zijn werk in 1863, onder de leus „guerra all' usura'', oorlog aan den woeker! In hoofdzaak het systeem van Schulze-Delitzsch volgend, vervormde hij dit naarmate hij dit volgens den aard van het Italiaansche volk noodig achtte. Hij voerde inplaats van de onbeperkte, de beperkte aansprakelijkheid in en verminderde het bedrag der aandeelen. Bij de Schulze-Delitzsche banken waren de aandeelen van 360 tot 600 Lire, LUZATTI bepaalde de aandeelen op 25 tot 50 Lire; bij sommige banken op 60 tot 100 Lire. Eigenaardig en

missies van contrôle op alle transacties, op de sociétaires, die krediet krijgen, op de wijze, waarop zij de geleende gelden gebruiken, enz. (comitato di sconto en comitato dei rischi).

Dit alles heeft in Italië de democratiseering van het krediet te weeg gebracht met de gunstigste gevolgen. Volgens de etymologische beteekenis van het woord is daar „krediet" de uitdrukking geworden voor het vertrouwen, dat men stelt in de werkzaamheid en de eerlijkheid van iemand, die vraagt hem in staat te stellen tot een onderneming, die in normale omstandigheden slagen moet. De gunstige resultaten van dit geheele systeem bleven niet achterwege: de bloei en de uitbreiding van alle volks-

---

optimistisch is zijn verdediging tegen de bestrijders van de beperkte aansprakelijkheid: „De banken kapitaliseeren eerlijkheid, haar kracht moet liggen in de groote reputatie van eerlijkheid en soliditeit harer leden (la grande riputazione di onestà e di solidità)." Eenige bijzonderheden van de organisatie der Italiaansche volksbanken worden hier even aangestipt: De banken worden bestuurd door een „consiglio" of raad gekozen door de leden. Het „comitato di sconto" is een comité, ook door de leden gekozen en bestaande uit 15 tot 40 personen, aan wie de beoordeeling van de kredietverleening is opgedragen. Dit comité maakt de „castelletto" op, een tabel waarop nauwkeurig de sommen vermeld staan, waarvoor volgens zijn meening ieder lid goed is. De castelletto is strikt geheim. Naast het com. di sc. staat het „comitato" dei rischi", dat toezicht houdt op alle transacties die geschieden. De meest gewilde operaties zijn die van kleine bedragen en voor korten tijd. Elke speculatieve operatie is absoluut uitgesloten. LUZATTI heeft er herhaaldelijk op aangedrongen geen groote dividenden uit te keeren maar liever de winsten aan de reservefondsen toe te voegen. Zie HENRY W. WOLFF. t. a. p. Pag. 195 vlg.

In 1894 was het aantal volksbanken 720. Haar eigen vermogen L. 114 722 000; haar portefeuille L. 214 490 000; de dépôts L. 372 164 000. Zie de „Dernière Statistique officielle des banques populaires italiennes, publiée à l'occasion du congrès de Bologne." Zie CHARLES RAYNERI, t. a. p., pag. 105. Les Banques populaires italiennes.

kredietinstellingen, de geringe verliezen, die geleden worden, het glansrijk doorstaan van krisissen, de nauwere aaneensluiting onderling, de toenemende belangstelling onder de bevolking zijn welsprekende bewijzen. Het zal niemand verwonderen, dat vele spaarbanken, steeds ijverig en vooruitstrevend om met hare gelden zooveel mogelijk nut te stichten, bij een dergelijken stand van zaken, zich genoegzaam verantwoord gevoelden, om ook zelve, al zij het op beperkte schaal en met de noodige waarborgen (b.v. afzonderlijk fonds voor leeningen op eerewoord, borgtocht van solide personen) het persoonlijk krediet te gaan uitoefenen.

GEWONE SPAARBANKEN IN ITALIË.

TABEL I. VERHOUDING DER BELEGGING NAAR 100 FRANCS BELEGD KAPITAAL. *)

JAREN		1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
Onroerende goederen	%	0.80	1.08	1.01	0.99	0.97	1.20	1.17
Hypothecaire leeningen . . .	„	40.80	39.36	32.57	30.20	27.67	24.89	20.96
Staatsfondsen en schatkistbiljetten.	„	17.60	20.22	22.28	23.25	12.34	13.20	9.96
Leeningen aan gemeenten en zed. lichamen	„	22.38	15.68	12.75	12.65	12.24	11.11	11.05
Aandeelen in industr. ondernemingen	„	0.50	0.57	0.69	1.38	4.67	9.12	11.62
Wissels en orderpapier . . .	„	8.25	10.42	10.99	10.99	8.90	11.93	16.01
Voorschotten op handelswaarden	„	4.77	6.81	12.63	14.01	20.14	13.89	14.65
Leeningen op dépôt v. zijde en andere koopmansgoederen .	„	—.—	—.—	—.—	—.—	0.67	0.31	0.43
Rekening-courant	„	2.27	2.93	3.61	3.43	7.99	10.46	10.57
Leeningen tegen schuldbekent.	„	1.50	1.81	2.13	2.08	2.04	2.16	2.03
Andere wijzen van belegging .	„	1.13	1.12	1.31	1.02	2.37	1.73	1.55
Gemaakte winst per 100 francs kapitaal	%	0.36	0.48	0.59	0.70	0.49	0.55	0.75

*) Uit: Statistique Internationale des caisses d'épargne etc. 1re partie, pag. 31.

Gewone spaarbanken in Lombardije.

TABEL II. Verhouding der belegging naar 100 francs belegd kapitaal. *)

Jaren.	Totaal.	LEENINGEN. Hypotheek met gewone aflossing.	LEENINGEN. Annuïteits-hypotheek.	LEENINGEN. Tegen verpanding van publieke fondsen.	LEENINGEN. Aan zedelijke lichamen.	WAARDEN. Publieke fondsen.	WAARDEN. Wissels.	WAARDEN. Schatkist-biljetten.	Rekening-courant met de Nationale Bank.	Onroerende Goederen.	Leeningen op Depôts van zijde.	Diverse Schuldvorderingen.
1823—25	100	33.60	—	—	8 03	58.35	—	—	—	—	—	0.02
1830	100	32.18	—	—	3.66	63.87	—	—	—	—	—	0.29
1835	100	72.34	—	—	2.49	25.12	—	—	—	—	—	0.05
1840	100	74.57	—	—	6.04	19.35	—	—	—	—	—	0.04
1845	100	82.97	—	—	3.43	13.60	—	—	—	—	—	—
1850	100	75.95	—	6.86	5.18	10.98	—	—	—	—	—	1.03
1855	100	81.24	—	6.40	1.46	10.26	—	—	—	0.54	—	0.10
1860	100	79.41	—	6.12	0.99	7.33	—	5.53	—	0.36	—	0.26
1865	100	56.32	5.31	13.07	0.72	7.25	4.48	9.31	2.76	0.61	—	0.17
1870	100	32.98	4.41	32.84	3.19	6.27	0.57	8.44	8.04	0.94	1.15	1.17
1871	100	29.14	3.66	22.92	3.20	15.97	4.85	6.17	11.42	1.24	0.56	0.87
1872	100	23.65	3.15	27.19	3.34	19.46	8.59	2.17	10.08	0.96	0.87	0.54
1873	100	22.64	2.86	34.39	3.95	18.58	3.07	4.83	4.39	0.93	1.58	2.78
1874	100	21.04	7.35	28.15	4.72	9.83	0.47	18.18	6.69	0.70	0.99	1.88
1875	100	24.71		24.30	8.37	7.09	1.97	21.83	7.86	0.57	1.15	2.15

*) Uit: Statistique Internationale des caisses d'épargne etc. 1re partie, pag. 51.

B. De Duitsche Spaarbank.

Zooals wij boven (pag. 16) met een aanhaling van Léon Say opmerkten, kunnen de spaarbanken, zooals zij thans bestaan en werken, slechts in twee hoofdgroepen verdeeld worden, die beide wederom eigenaardige typen opleveren, naar gelang de wetgeving, de volksaard, de gewoonten in de verschillende landen dit noodzakelijk maken.

Au fond huldigen de Duitsche spaarbanken hetzelfde systeem als de Italiaansche, hebben zij dezelfde opvatting van de roeping en de taak eener spaarbank; maar gelijk reeds in Italië zelve de spaarbanken een groote varieteit vertoonen in de middelen ter bereiking van hetzelfde doel, is dit nog scherper waar te nemen bij de spaarbanken in een land, welks bevolking geheel andere zeden heeft, en welks economische geschiedenis belangrijk verschillend is.

Duitschland is de bakermat van het spaarbankwezen. De stad Hamburg heeft in 1778 het eerst een instelling binnen hare vesten gehad, die den naam droeg van „Ersparungs-Kasse". [1]) Op solide basis steunend, heeft het spaarbankwezen zich regelmatig uitgebreid. Het particulier initiatief, dat in Italië met zooveel succes bekroond is en waarbij de drang der noodzakelijkheid een groote rol speelde, heeft zich in Duitschland in veel geringer mate ge-

1) Zie boven pag. 8.

openbaard. De spaarbanken zijn daar grootendeels publieke instellingen, door den staat geautoriseerd, door plaatselijke publieke lichamen opgericht en gegarandeerd. Het spaarbankwezen in Duitschland is niet onderworpen aan Rijkswetgeving. De bondsstaten en het rijksland Elzas-Lotharingen hebben ieder een afzonderlijke regeling der spaarbanken binnen hun gebied.

De voorname karaktertrek, die de Duitsche spaarbanken met de Italiaansche gemeen hebben, is de afkeerigheid van centralisatie van spaarbankgelden. Ook in Duitschland zijn de spaarbanken *plaatselijke* reservoirs, die in de onmiddellijke nabijheid het krediet verspreiden. Deze afkeer van elken zweem van centralisatie uitte zich duidelijk, toen een wetsontwerp tot invoering eener Rijkspostspaarbank in 1884 door de Regeering werd ingediend. Dat wij dit ontwerp, in zooverre het de belegging der gelden betreft, behandelen voor de bestaande wetgevingen in de verschillende staten van het Duitsche Rijk, vindt zijn oorzaak in het feit, dat vooreerst het ontwerp van den Rijkswetgever uitging en dus alle staten betrof. Vervolgens heeft de mogelijke invoering eener postspaarbank voor geheel Duitschland aanleiding gegeven tot heel wat polemiek, zoowel in den Rijksdag, als op „Spaarbankdagen"[1]) en in geschriften,[2]) waaruit blijkt, dat een juiste opvatting

---

[1]) Zie boven, pag. 20.

[2]) Van Dr. LUDWIG ELSTER: Der Entwurf eines Postsparkassengesetzes vor dem Reichstage (Separat-Abdruck aus den Jahrbüchern für Nationalökonomie und Statistik N. F. X. Bd.), Jena 1885, en Die Postparkassen, Jena 1881.

van de roeping en het doel eener spaarbank in Duitschland algemeen is, maar dat er verschil van gevoelen bestaat, of een postspaarbank al dan niet in een werkelijke behoefte zou voorzien en als centraliseerende concurrente de bestaande spaarbanken zou benadeelen, zonder zelve de natuurlijke economische functies eener spaarbank te kunnen uitoefenen.

De voorstanders van de postspaarbank beweren, dat de bestaande spaarbanken de mindere klassen niet bereiken, te weinig gelegenheid geven tot sparen en dat zij dus afwijken van haar doel, instellingen te zijn voor den minderen man. Zoo luidt de memorie van toelichting van het wetsontwerp: „Es ist bekannt, dass die in Deutschland bestehenden Sparkassen seit dem Jahre 1870 einen lebhaften Aufschwung genommen haben. Indessen haben die Sparkassen bei dieser Vermehrung des Geschäftsumfanges sich mehr von ihrer Hauptaufgabe, Sparanstalten für den kleinen Mann zu sein, abgewendet. Der Kapitalszuwachs kommt zum grossen Theile auf Rechnung der besitzenden Klassen: die Zahl der kleinen Esparnisse hat nicht entsprechend

---

Van Oskar KUNTZE: Sparkassen und Gemeindefinanzen, Berlin 1882 en Das Sparen und die Sparkassen, Plauen 1882.

Van Stadtsyndicus DULLO: Wider die Postsparkassen, Brandenburg a. d. H. 1884; Weg mit den Postsparkassen, Berlin 1885 en Der Postsparkassengesetzentwurf und die Sparkassenreformen, Brandenburg a. d. H. 1883.

Van Dr. CARL ROSCHER: Postsparcassen und Localsparcassen in Deutschland, Dresden 1885.

Van PAUL DEHN: Zur Einführung von Reichspost-Sparkassen, München 1884.

Van Prof. VICTOR BÖHMERT: Fortschritte im Sparkassenwesen, Berlin 1882.

zugenommen." [1]) Om hierin tegemoet te komen wil echter de postspaarbank de bestaande spaarbanken geen nadeel berokkenen maar veeleer met deze samenwerken.

De tegenstanders zeggen, dat bij de voortdurende ontwikkeling van het spaarbankwezen ook uitbreiding gegeven zal worden aan de gelegenheden en de middelen om het sparen te vergemakkelijken; dat echter een postspaarbank door de spaarpenningen van heinde en ver op één punt te centraliseeren, het geld aan de plaatselijke kredietbehoefte van den kleinen man onttrekt en dus de invoering er van, niet in zijn belang is. [2])

Ongetwijfeld heeft men in het ontwerp bij de regeling van de belegging der ingelegde gelden een centralisatie zooveel mogelijk trachten te voorkomen. In dit opzicht staat het ontwerp ver boven de bestaande postspaarbankregelingen in andere landen. Toch is het niet mogen gelukken de bezwaren van de tegenstanders te overwinnen.

---

1) Zie Entwurf eines Postsparkassengesetzes, pag. 11. Zie ook Dr. Elster Der Entwurf enz. pag. 395 en Paul Dehn, t. a. p. pag. 2 vgl.

2) Zie de geschriften van Dr. Roscher, Dullo, Prof. Böhmert, Oscar Kuntze en de voorslagen tot verbetering en uitbreiding van het locale spaarbankwezen daarin vermeld. G. Drape zegt in het voorbericht van „Das Sparkassenwesen in seiner Bedeutung für die Arbeiterwohlfahrt (Schriften der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrts ein richtungen, Nr. 6. Berlin 1895): „Es will mir scheinen, dass er sehr viel weniger wichtig ist, der fluktuirenden Arbeiterbevölkerung Gelegenheit zu schaffen ihre Esparnisse an jedem Orte abheben zu können, als der sesshaften Arbeiterbevölkerung und den kleinen Landwirthe die Möglichkeit zu gewähren zum Bauen von Häusern, zum Ankauf von Land und Vieh oder zur Bestreitung sonstiger Bedürfnisse sich Darlehen zu beschaffen, ohne dem Wucherer in die Hände fallen zu müssen."

De belegging der ingelegde gelden is als volgt geregeld: Volgens § 30 van het ontwerp worden de spaarinlagen verzameld tot een afzonderlijk fonds, dat onder de opperste leiding van den Rijkskanselier en onder het voortdurend toezicht der „Reichsschulden-Kommission" staat, welke commissie door een aantal leden wordt versterkt, waarvan de helft door den Keizer voor het leven en de andere helft door den Bondsraad voor drie jaren gekozen wordt. Aan de „Landesregierungen" zullen op haar verzoek door het Bestuur van het fonds sommen worden overgedragen met het doel, om in naam en voor rekening van het fonds en onder interest- en terugbetalingsvoorwaarden, door het bestuur van het fonds vastgesteld, leeningen toe te staan:

1o) tegen bezorging van hypotheek of pandbrieven van binnenlandsche goederen op de wijze als voor de belegging van gelden van minderjarigen is voorgeschreven;

2o) aan binnenlandsche „Kommunale Verbände" (provincies, kreitsen, gemeenten, enz.) of andere openbare lichamen, bijzonder voor de algemeene behoeften van den landbouw;

3o) aan diè spaarbanken van binnenlandsche „Kommunalverbände", welke onder de regeling en toezicht staan van den Staat.

Bij uitleening van gelden volgens 2° en 3° is bij de keuze van schuldenaren de toestemming van het bestuur van het fonds noodzakelijk. Het mag slechts zijn toestemming weigeren, wanneer volgens zijn overtuiging een genoegzame zekerheid voor

betaling van interest en aflossing der leeningen niet aanwezig is. (§ 31)

De gelden, die niet volgens § 31 worden gebruikt, kunnen belegd worden:

1°. in obligaties, die worden aangeduid in § 2 van de wet van 23 Mei 1873 onder a en b [1]) benevens in dergelijke obligaties van Elzas-Lotharingen;

2°. in schatkistbiljetten van het Rijk, de Bondsstaten en Elzas-Lotharingen;

3°. in aandeelen van spoorwegen, waaraan door het Rijk of een Bondsstaat voortdurend een vaste rente verzekerd wordt;

4°. in rentebrieven van in Duitschland ten behoeve van den landbouw bestaande rentebanken;

5°. in obligaties van Duitsche „Meliorations-oder Deichgenossenschaften";

6°. in pandbrieven van Duitsche grondkrediet-instellingen op het platteland of in de stad; tevens in pandbrieven van andere kredietinstellingen, welke ook toegelaten zijn voor belegging van gelden van minderjarigen;

---

[1]) Verzinsliche Schuldverschreibungen, welche

a. auf den Inhaber lauten, oder auf den Inhaber jederzeit umgeschrieben werden können und seitens des Gläubigers umkünndbar sind, und

b. einer der nachstehend verzeichneten Gattungen angehören:

1. mit gesetzlicher Ermächtigung ausgestellte Schuldverschreibungen des Reichs oder eines deutschen Bundesstaates;

2. Schuldverschreibungen, deren Verzinsung vom Reich oder vom einem Bundesstaat gesetzlich garantirt ist;

3. Rentenbriefe der zur Vermittelung der Ablösung von Renten in Deutschland bestehenden Rentenbanken;

4. Schuldverschreibungen deutscher kommunaler Korporationen (Provinzen Kreise, Gemeinden etc.), welche einer regelmässigen Amortisation unterliegen.

7°. in obligaties van onder staatstoezicht staande kommunale spaarbanken en kommunale krediet-instellingen;

8°. in prioriteits-obligaties van Duitsche spoorwegen;

9°. in in goud betaalbare obligaties van buitenlandsche staten en in in goud betaalbare gegarandeerde obligaties van buitenlandsche spoorwegen;

10°. door beleening van de in 1° tot 9° aangeduide fondsen;

11°. in binnenlandsche en in goud betaalbare buitenlandsche wissels van den eersten rang.

Het reservefonds, volgens § 35 gevormd uit de netto winst en het vervallen tegoed van inleggers, wordt belegd op de in § 32 1°—11° aangegeven wijze.

In afdeeling IV van de algemeene memorie van toelichting (Algemeine Begründung) wordt de doelmatigheid dezer belegging aangetoond, vooral in vergelijking met de belegging bij de postspaarbanken in andere landen. Het ontwerp beveiligt dan op de eerste plaats door een veelsoortige en een veelzijdige belegging de spaarbank tegen groote nadeelen in tijden van politieke, of economische krisis: „Indess liegt ein algemein richtiger Gedanke in der Unterscheidung zwischen dem Theil des Fonds, welcher voraussichtlich selbst im Falle schwerer Krisen nicht flüssig gemacht zu werden braucht, mithin auf langsichtige Rückzahlungsfristen ausgeliehen werden kann, und dem Theil, für welchen die leichte Realisirbarkeit im Auge zu

behalten ist. Der letztere wird sich wieder aus Werthen zusammensetzen müssen, von denen die einen (Reichs- und Staatsschuldverschreibungen etc.) im Falle wirthschaftlicher Krisen, die anderen (landschaftliche Pfandbriefe, Rentenbriefe etc.) im Falle politischer Verwickelungen geeignete Deckungsobjekte bilden. Endlich wird behufs Bereithaltung der im Falle eines vorübergehenden Geldbedürfnisses erforderlichen Mittel für einen Theil des Fonds die Anlegung in Lombarddarlehen und ersten Wechseln zuzulassen sein. Behufs Entlastung des inländischen Markt bei Verwickelungen, von denen das Reich mitergriffen ist, wird ein Theil des Fonds in auf Gold lautenden ausländischen Papieren anzulegen sein. Gelingt es, durch den Verkauf derselben dem Markte in kritischen Zeiten Geld aus dem Auslande zuzuführen, so wird dies wesentlich mit zur Stärkung des Vertrauens dienen." [1])

De memorie van toelichting zegt verder, dat, om evenwicht te krijgen voor de belegging in mobile waarden, de uitleening op hypotheek en pandbrieven is toegestaan, die tevens gelegenheid biedt, om aan de algemeene doeleinden van den landbouw ten goede te komen. Door leeningen te veroorloven aan kommunale spaarbanken zal ook het kleine grondkrediet geholpen worden. Daar deze leeningen niet van het Centraal Bestuur uitgaan, maar aan de bondsstaten worden overgelaten, is er een waarborg, dat de weldaden dezer leeningen in alle deelen van het rijk ver-

---

[1]) Zie Entwurf etc. pag. 22.

spreid worden en vermindert hiermede de bedenking van centraliseering van zoo groote sommen in één hand. De bestaande spaarbanken zullen dus niet in de noodzakelijkheid gebracht worden, het krediet, dat zij tot nog toe het kleine grondbezit en den arbeidersstand verleenden, in te trekken of te beperken.

De „Besondere Begründung" geeft nog nadere toelichtingen over de belegging: „Da es sich bei der Ausleihung auf Hypotheken, auf Darlehen zu gemeinnützigen Zwecken und an Kommunalsparkassen, wie schon bei der algemeinen Begründung erwähnt, auf Seiten der Schuldner um die Eingehung von Verbindlichkeiten mit langer Erfüllungsfrist handelt, kann hierzu nur der Theil des Fonds verwendet werden, von welchen angenommen werden darf, dass er auch bei grösseren Krisen nicht zu Auszahlungen flüssig gemacht zu werden braucht. Die Bestimmung desselben ist dem Bundesrath vorbehalten, welcher auch den Massstab der Vertheilung zwischen den einzelnen Landesregierungen, also die Grenze festsetzen soll, bis zu welcher den von jedem einzelnen Bundesstaat eigehenden Anträgen auf Ueberweisung von Geldern entsprochen werden darf. (§ 34 No. 1) Es liegt auf der Hand, dass sich der Vertheilungsmassstab thunlichst nach dem Verhältniss richten wird, in welchem die von den Postanstalten der einzelnen Staaten ausgestellten Sparbücher an dem Gesammtguthaben der Sparer theilnehmen. Durch die Vorschriften des § 31 wird eine wirksame Dezentralisation eines Theiles der durch Spareinzahlungen angesammelten Beträge

erreicht und es wird eine Gewähr dafür geschaffen, dass dieselben möglichst zur Befriedigung des Kreditbedürfnisses derjenigen Kreise, aus denen sie hervorgegangen sind, verwendet werden". [1]).

De toelichting wijst verder op het verschil tusschen pandbrieven „der auf genossenschaftlicher Grundlage beruhende Institute zur Förderung des ländlichen Kredits" en kommunale pandbrieven en de pandbrieven van gewone hypotheekbanken op aandeelen. Bij deze laatste banken is belegging slechts voorwaardelijk toegelaten, daar de hypotheken minder soliede zijn en de meeste harer uitgebreide bank- en commissiezaken hebben. Het ontwerp acht de obligaties van gemeentelijke spaarbanken en van gemeentelijke kredietinstellingen voor een solide belegging, daar de gemeente voor deze verantwoordelijk is. Nogmaals wijst de toelichting op de hulp, die hierdoor aan de spaarbanken geboden wordt bij het bevredigen van kredietbehoeften. De beleening op fondsen en de belegging in eerste wissels dient, om bij een voorbijgaanden geldnood aan de postspaarbank de gelegenheid te geven zonder koersverlies de noodige geldmiddelen te verschaffen. Hoeveel op deze wijze belegd mag worden, moet de Bondsraad beslissen. Het bijzonder doel van het reservefonds vereischt eene belegging in fondsen, die gemakkelijk te realiseeren zijn. Daarom komen hiervoor slechts de in § 32 opgesomde fondsen in

---

[1]) Zie Entwurf etc. pag. 44 en 45.

aanmerking. Om in geval van een groote krisis, bij een eerste bestorming, door een prompte betaling de gemoederen te bedaren en het vertrouwen te herstellen, kan de postspaarbank volgens §§ 38 tot 41 geld krijgen op schatkistaanwijzingen, die de Rijkskanselier in buitengewone omstandigheden bij Keizerlijk besluit en met toestemming van den Bondsraad mag uitgeven tot een bedrag van ¼ van het belegd kapitaal. Hierdoor wordt voorkomen, dat de spaarbank een aanmerkelijk gedeelte harer fondsen op de markt moet brengen, hetwelk een groote koersdaling ten gevolge zou hebben en de paniek slechts zou vermeerderen. De toelichting eindigt met een tabellarische vergelijking der voornaamste postspaarbanken in Europa. Waar een overzicht gegeven wordt van het gebruik der spaargelden, blijkt het Duitsche ontwerp vooraan te staan, wat betreft de principieele erkenning van de tweede groote functie eener spaarbank. De meeste postspaarbanken (Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Zweden) centraliseeren door eene uitsluitende belegging in staatsfondsen, de spaargelden van het geheele land in de schatkist.

De ongunstige ontvangst, die dit wel doordacht ontwerp [1]) ten deel viel, toont ten duidelijkste aan, hoe men zich in Duitschland tegen elken zweem van centralisatie van spaargelden kantte.

De algemeene besprekingen over dit ontwerp

---

1) Dr. STEPHAN, Staatssekretär des Reichspostamts, is de voornaamste bewerker geweest.

werden gehouden in de vergadering van den Rijksdag van 22 Januari 1885. De voornaamste bestrijder, Dr. Windthorst, die onder grooten bijval zijner partij tegen het ontwerp het woord voerde, kantte zich voornamelijk tegen de competentie van het Rijk en tegen de centralisatie der spaargelden te Berlijn, die op geen wijze kon voorkomen worden: „Wenn dann man gemeint hat, es handele sich hier nicht um eine Konzentration des Kapitals nach Berlin, so habe ich nicht gesagt, dass alles Geld hier konzentrirt werden solle, sondern dass die beabsichtigte Einrichtung nothwendig zur Konzentration der Esparnisse führen werde; das wird die Entwickelung sein, selbst da, wo man es nicht beabsichtigt." [1])

De Saksische afgevaardigde Ackermann wees op het gevaar, dat het kleine grondkrediet dreigde. Ook de afgevaardigde Schenk vreesde, dat de heilzame invloed van de bestaande spaarbanken op de kredietbehoeften van den minderen man zou ophouden: „Es werden dadurch die bestehenden Kommunal- uud Privatsparkassen in ihrer segensreichen Wirksamkeit, die sie bisher gehabt haben, gestört; sie werden nicht mehr ausführen können, was sie bisher im Dienste der Kommunen und zur Befriedigung des Kreditbedürfnisses des kleinen Mannes geleistet haben. Es werden gewiss vielen derselben vollständig aufhören und ihr Geschäft einstellen müssen. Aber, meine Herren, wenn die Kommunal-

---

[1]) Zie Handelingen van den Rijksdag, 31ste vergadering 22 Jan. 1885. Pag. 815.

sparkassen und die Privatsparkassen aufhören, dann wird auch dasjenige aufhören, was von denselben in ihren Kreisen und Bezirken für die Kreditbedürfnisse dieser Kreise und Bezirke geleistet worden ist." [1])

Afgevaardigde Günther verklaart zich principieel tegen een postspaarbank en zegt o. a.: „Een derde principieele bedenking zou ik wenschen te maken, deze namelijk, dat de postspaarbanken in 't geheel niet aan het doel kunnen beantwoorden, dat spaarbanken in 't algemeen moeten hebben. Dit doel der spaarbanken is tweeërlei: ten eerste de kleine kapitalen zooveel mogelijk te verzamelen, ze winstgevend te beleggen en zoodoende den spaarzin te bevorderen. M.M. H.H., in deze richting kunnen de postspaarbanken misschien nog meer bereiken dan de thans bestaande. Maar M.M. H.H., het verdere doel der spaarbanken bestaat hierin, dat dat zij de verzamelde kleine inlagen den betreffenden spaarders toegankelijk moeten maken voor het plaatselijke solide krediet en dit kunnen de postspaarbanken niet doen, daar zij zich niet bezig kunnen houden met nauwkeurig onderzoek naar de soliditeit van kleine hypotheeken en het beheer van een groot aantal kleine hypotheeken niet kunnen overnemen".[2])

Afgevaardigde von Helldorf erkende evenals de vorige sprekers, dat de werkzaamheid der bestaande spaarbanken zich moet uitbreiden, dat er streken waren,

---

[1]) t. a. p. Pag. 806.
[2]) t. a. p. Pag. 807 en 808.

waar veel te weinig gelegenheid tot sparen wordt gegeven: „Aber M. M. H. H. das Schwergewicht legen wir dar auf,dass unsere bestehenden Sparkassen wesentlich der Träger des berechtigten kleinen Kredites in den mittleren Kreisen sind, des kleinen Kredites namentlich auch für den Landmann und den städtischen Grundbesitz, und dass wir unmöglich etwas thun dürfen, was auch nur im geringsten die Gefahr herbeiführt, dass diese Verhältnisse erschüttert werden können."[1])

Slechts van overheidswege werd het ontwerp verdedigd en vond verder al heel weinig steun in den Rijksdag. Wel verklaarden zich eenige afgevaardigden voor benuttiging der postkantoren uitsluitend voor voor het inzamelen van spaarpenningen. Al mogen ook politieke redenen bij de bestrijding van het ontwerp mede gewogen hebben, zeer merkbaar treedt toch op den voorgrond de algemeene opvatting over de taak en het doel der spaarbanken, die voor een postspaarbank onbereikbaar zouden zijn.

Nog duidelijker uit zich deze meening in het uitvoerig „Bericht der XII Kommission zur Vorberathung des Entwurfs eines Postsparkassengesetzes".

Door deze commissie werden de bezwaren, die alle van de hierboven vermelde opvattingen uitgingen, nog verder uitgesponnen. Haar voorstel luidde, dat de Rijksdag zou mogen besluiten:

1°. het ontwerp eener postspaarbankwet in al zijn deelen § § 1—48 af te stemmen;

---

[1]) t, a. p. Pag. 810 en 811.

2°. de verbonden regeeringen te verzoeken aan den Rijksdag een wetsontwerp voor te leggen, hetwelk zich door de medewerking van het Postwezen bij de inlage, overdracht en terugbetaling van spaargelden, de vermeerdering en verbetering van spaargelegenheden en hare uitbreiding over het rijksgebied ten doel stelt.[1])

In voorstel onder 2° erkent men, dat de post nuttig kan aangewend worden om de spaarbanken in hare eerste functie ter zijde te staan, maar voor een doeltreffende en juiste vervulling harer tweede functie wordt de postspaarbank incompetent geacht.[2])

De veranderingen, die subsidiair werden voorgesteld, hebben alle de strekking van zooveel mogelijk decentralisatie: Zoo wilde o.a. de commissie, dat minstens de helft der inlagen van ieder Postdirektionsbezirke tegen 3½% en met een opzeggingstermijn van minstens 6 maanden, aan de gemeentekassen en aan zulke spaarbanken, die genoegzaam door de gemeente gegarandeerd worden, op haar verzoek zou moeten uitgeleend worden tot verdere hypothecaire belegging en zoo mogelijk naar verhouding der spaarinlagen van iedere streek. Ook zou in § 31 2°, nevens de algemeene behoeften van den landbouw, ook genoemd worden „bevrediging van kredietbehoeften."

Nog steeds bestaat in Duitschland geen Rijkspostspaarbank en dit feit in verband met de

---

[1]) Zie Bericht der Kommission etc. Pag. 18.

[2]) Zie over deze beperking: Dr. Ludw. Elster, Der Entwurf enz. pag. 409.

lotgevallen van het wetsontwerp geeft reeds in algemeene lijnen de richting aan, waarin zich het spaarbankwezen in Duitschland beweegt. Of de Rijksregeering op het plan, een postspaarbank voor Duitschland in te voeren, terug zal komen, staat te bezien. Sedert het mislukken van de eerste poging zijn reeds vele jaren verloopen en is het lokale spaarbankwezen gestadig in bloei toegenomen en heeft groote verbeteringen ingevoerd, zoodat de uitspraak van PAUL DEHN: „Alles spricht für und nichts gegen die Postsparkassen," [1]) wel onhoudbaar kan genoemd worden.

Na Italië wekt ook Duitschland in hooge mate de belangstelling van de bestrijders van het régime étatiste. Zoo zegt EUG. ROSTAND: „Les caisses d'épargne allemandes vivant sous le régime du libre emploi décentralisé, sans assujettissement à l'Etat, sans concentration des fonds, sans garantie de l'Etat, l'épargne populaire a pris les moeurs de la décentralisation, de la liberté de la responsabilité. Rien ne l'a dès lors empêchée, ni dissuadée, d'aller aux associations locales d'épargne et de crédit, qui ont surgi sous les formes les plus variées." [2])

Wij willen thans onderzoeken, in hoeverre de wetgever in de voornaamste bondsstaten zich bij de belegging van spaarbankkapitalen laat gelden. Het openbare spaarbankwezen is in de verschillende

---

[1]) t. a. p. Pag. 695.

[2]) Zie EUG. ROSTAND. Le concours des caisses d'Epargne etc. Pag. 34.

Duitsche Staten door wetten en reglementen geregeld. De private spaarbanken, meestal instellingen van verschillende Genossenschaften, Vorschussvereine enz. hebben over 't algemeen geen bijzondere wettelijke regeling, maar vallen van zelf onder de wettelijke bepalingen, die voor deze vereenigingen bestaan.

Het oudste, wat men in Duitschland op het gebied van spaarbankwetgeving aantreft, is het Sparkassen-Reglement van *Pruisen*, van 12 Dec. 1838. Dit reglement [1]) heeft volgens de inleidende woorden ten doel de gemeenten, wanneer zij spaarbanken wenschen op te richten, een algemeen richtsnoer te geven voor de voorslagen, die zij daartoe aan de Regeering hebben te doen. Later werd dit reglement

---

[1]) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands, herausgegeben von Dr. HEYDEN, Essen 1892. I Königreich Preussen. pag. 5.

Als modelstatuten voor Kreissparkassen werden door den Min. van Buitenl. zaken bij circulaire van 30 Okt. 1873 de herziene Statuten van de Kreissparkasse van Teltow aanbevolen. Wij ontleenen hieraan de volgende bepalingen:

De spaarbank van...... is eene zelfstandige instelling; haar actief vermogen mag niet vermengd worden met eenig ander fonds; desniettegenstaande worden alle verbintenissen van de spaarbank beschouwd als een schuld van den Kreits zelven, die zich daarvoor aansprakelijk stelt. (§ 4).

Men staat een groote verscheidenheid toe voor de belegging van het kapitaal der spaarbank (§ 31) nl.:

a) hypothecaire leeningen, zoowel op huizen als op grondstukken (met bepaalde graden van zekerheid);

b) disconteeren van wissels, tot een maximum van $^2/_3$ der actieve operaties der spaarbank;

c) aankoop van fondsen aan toonder, gegarandeerd, hetzij door het Duitsche Rijk, hetzij door het Koninkrijk Pruisen of uitgegeven door corporaties of gemeenten met machtiging der Pruisische regeering en een vaste rente afwerpend;

d) leeningen tegen onderpand van grondobligaties of andere waarden, vervat onder de vorige alinea (in vastgestelde verhouding naar beurs- en nominale waarde);

ook toepasselijk verklaard op de andere openbare spaarbanken. § 4 zegt, dat bij de beoordeeling der voorslagen zal gelet worden,

1°) dat er voor de inlagen behoorlijke zekerheid bestaat;

2°) dat de gemeente-huishouding geen gevaar loopt verstoord of in wanorde gebracht te worden;

3°) dat de instelling zelve hoofdzakelijk te gemoet komt aan de behoefte der armere klassen, aan wie gelegenheid tot belegging van kleine spaargelden moet gegeven worden en dat er maatregelen genomen zijn tegen ontaarding der instelling.

Ter verkrijging van grootere zekerheid zullen de spaargelden tot een afzonderlijk fonds worden verzameld, dat afgescheiden van andere gelden moet beheerd worden (§ 6).

In hare voorslagen hebben de gemeenten aan te geven, op welke wijze zij de gelden wenschen te beleggen. Toegestaan is niet slechts belegging in eerste hypotheken, binnenl. staatspapieren en pandbrieven en andere volkomen solide fondsen, maar ook obligaties van de gemeente zelve of van leeninstellingen volgens de verordening van 28 Juni 1826

---

e) leeningen aan den kreits of de gemeente, waarin de spaarbank haar zetel heeft.

f) rekening-courant met de provinciale schatkist of met de Pruisische Bank.

Wanneer het reservefonds 10 % van het totaal der passieve operaties der spaarbank heeft bereikt, kan alle netto winst bestemd worden voor publieke doeleinden, na beraadslaging van den „Kreistag'' en met goedkeuring van den Oberpräsident (gouverneur van de provincie, waartoe de kreits behoort), (§ 32).

Zie Deutscher Reichs-Anzeiger und Königlich Preussischer Staats-Anzeiger 8 Nov. 1873.

opgericht. Wil de gemeente echter toestemming tot deze laatste wijze van belegging verkrijgen, dan moet zij van den goeden toestand van haar schuldenwezen, wat betreft rentebetaling en afllossing, doen blijken. § 7 houdt de verplichting in om een reservefonds te vormen uit de jaarlijksche winsten, totdat een voldoend kapitaal zal gevormd zijn, tot dekking van eventueele verliezen. Indien dit fonds een hooger bedrag bereikt heeft dan voor dit doel noodzakelijk is, kunnen de gemeenten met toestemming van den „Oberpräsident" over een deel daarvan beschikken voor openbare doeleinden. Om de armste volksklassen gelegenheid tot sparen te geven, schrijft het reglement in § 11 voor, dat het minimum der spaarinlagen zoo klein mogelijk gesteld moet worden en dat de rente bij een zoo gering mogelijk bedrag moet beginnen te loopen. Aan de Oberpräsidenten moeten jaarlijks inlichtingen worden verstrekt aangaande het bedrijf en de resultaten der spaarbanken.

Dit reglement werd door verscheidene besluiten, verordeningen, beschikkingen enz. gevolgd. Die, welke op de belegging betrekking hebben, zullen wij kortelings mededeelen.

Een kabinetsorder van 26 Juli 1841 bevat een uitbreiding der wijzen van belegging en staat met eenige restrictie ook andere dan eerste hypotheken toe.

Een ministerieele beschikking van 13 Sept. 1844 bepaalt, dat de spaarbanken slechts op zulke fondsen beleeningen kunnen toestaan, waarin zij hare eigen

gelden mogen beleggen. De Koninklijke Regeering verbiedt daarom beleening op buitenlandsche staatspapieren en pandbrieven en niet gegarandeerde spoorwegaandeelen en beveelt de opzegging der op zulke fondsen reeds toegestane leeningen, nogtans met de noodige termijnen om aan het gevaar van plotselinge maatregelen te gemoet te komen.

Een Koninkl. Besl. van 23 Febr. 1857 staat de spaarbanken toe, hare gelden uit te leenen tegen bloote schuldbekentenis met borgtocht.

In de Erlasse van 16 Nov. 1877 en 19 Mrt. 1880 wijst de min. v. binnenl. zaken nogmaals op het doel en de taak der spaarbanken, voornamelijk met het oog op het gebruik der winst. Hij wenscht, dat het reservefonds, dat bij de Kreissparkassen reeds algemeen op 10 pCt. van het totaal der inlagen gesteld is, ook bij de andere openbare spaarbanken dit bedrag moet bereikt hebben, wil men de winsten geheel voor andere doeleinden besteden.

Na rondvraag aan de Oberpräsidenten, wordt bij besluit van 2 April 1884 de beperking, dat leeningen van geld zonder zekerheidsstelling slechts aan de eigen gemeenten kunnen geschieden, opgeheven en kunnen deze ook geschieden aan andere openbare lichamen (provincies, kreitsen, kerkgenootschappen, enz.). Niet meer dan 1/4 der disponibele gelden mag op deze wijze belegd worden, terwijl een bepaalde aflossingstermijn moet worden vastgesteld.

Het geven van persoonlijk krediet van spaarbanken aan Genossenschaften is nog geregeld geworden bij Ministerialerlass van 24 April 1899. De

verleening van krediet is beperkt tot Genossenschaften met onbeperkte aansprakelijkheid. De leeningen mogen slechts met vaste aflossingstermijnen niet boven 10 °/₀ van het spaarbankkapitaal uitgegeven worden. Ook moeten de Genossenschaften aantoonen, dat de gezamenlijke leden zekerheid kunnen bieden voor het vijfvoudig bedrag van de verlangde leensom.

Eenige jaren geleden is er voor Pruisen een „Sparkassengesetz-Entwurf" gemaakt. Dit ontwerp is echter nooit in parlementaire discussie gekomen. Wij laten hier de voornaamste bepalingen omtrent de belegging volgen:

Minstens 10 °/₀ der spaarinlagen moet in obligaties van het koninkrijk Pruisen of van het Duitsche Rijk belegd worden. Verder:

a. in hypotheken op onroerende goederen in de stad of daarbuiten gelegen, (ook in amortisatiehypotheken) tot een bedrag van hoogstens 50 °/₀ van het te beleggen kapitaal, met toestemming van de daartoe bevoegde macht, 60 °/₀;

b. in door het Duitsche Rijk of door een Bondsstaat met wettelijke machtiging uitgegeven of gegarandeerde obligaties, in rentebrieven van Pruisische rentebanken, in obligaties van Duitsche gemeentelijke lichamen, tevens in met goedvinden van den Staat uitgegeven pandbrieven en dergelijke obligaties van dié kredietinstellingen, welke door vereenigingen van grondbezitters opgericht en van corporatierechten voorzien zijn;

c. in leeningen aan kreitsen, gemeenten en andere solide Kommunalverbände, aan school- en kerk-

genootschappen, aan openbare „Wasser-, Wiesen- en andere Meliorationsgenossenschaften" van Pruisen;

d. door beleening van bij de Rijksbank beleenbaar papier en wissels, volgens de regelen der Rijksbank.

De rentegevende belegging kan overigens nog geschieden:

e. door leening tegen wissel of schuldbekentenis of met twee solide borgen. Bepaalde aflossingstermijnen zijn hiervoor vastgesteld en niet meer dan 30 °/₀ mag op deze wijze worden belegd.

f. door inlagen bij andere Pruisische kommunale spaarbanken;

g. door uitleening op wissel of schuldbekentenis zonder borgen aan als solide bekende inwoners van het „Garantieverband" [1]) met korte opzeggingstermijnen, niet langer dan 1 jaar en niet meer dan 5 °/₀ van het belegbaar kapitaal;

h. door tijdelijke belegging bij de Pruisische Rijksbank, bij de Pruisische „Seehandlung", „Centralgenossenschaftskasse", „Provinzialhilfskasse" enz.

De spaarbanken zijn bevoegd met de in de vorige alinea aangeduide bankinstellingen en kassen in chèque-verkeer te treden en met deze rekening-courant te openen; met toestemming van de daartoe bevoegde macht, ook met gemeenten en particulieren.[2])

In *Beieren*[3]) worden de particuliere spaarinstellingen als gewone banken beschouwd en zijn niet aan

[1]) Aan inwoners dus van de provincie, Kreits, gemeente enz., die de ingelegde gelden garandeert.

[2]) Zie Finanzblatt die Sparkasse van 5 Maart 1896.

[3]) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands enz. II Königreich Bayern.

bijzondere wettelijke bepalingen onderworpen. De openbare spaarbanken zijn gemeentelijke of die van distrikten en vinden in de gemeenteverordeningen en in de wet op den Distriktsraad hare regeling. Tot in 1843 moesten de spaarbanken al hare gelden volgens eene verordening van 1823 [1]) beleggen bij de „Staatsschuldentilgungskasse". Sedert 1843 werd niet meer dan de helft op deze wijze aan den Beierschen Staat geleend, totdat in 1848, tengevolge van de politieke verwikkelingen, het spaarbankwezen zich geheel van bovengenoemde inrichting losscheurde. De gelden der openbare spaarbanken werden tot in 1874 belegd op de wijze, die ook voor gemeentelijke gelden was voorgeschreven. [2])

Door ministerieel besluit van 20 Mei 1874 werden de grondregelen van het spaarbankwezen op nieuw vastgesteld. De toelichting wijst op het onderscheid tusschen spaarbanken en andere bankinstellingen, voornamelijk met het oog op de winst: „Het ware te wenschen, dat de winst der spaarbanken uitsluitend

---

1) Zie Dr. ROBERT SCHACHNER. t. a. p.Pag. 9 en 121. Zie ook Dr. ROSCHER t. a. p. Pag. 72.

2) Kgl. Allerh. Verordn. die Capitalausleihungen der Gemeinden und Stiftungen betr. vom 31 Juli 1869.

§ 1. Die Capitalien dürfen nur ausgeliehen werden:

1. an Privatpersonen gegen genügende hypothekarische Sicherheit;

2. an den bayerischen Staat;

3. an die unter unmittelbarer Aufsicht der Organe der Staatsregierung stehenden juristischen Personen des Inlandes, wenn und soweit dieselben zur Aufnahme eines Anlehens gesetzlich ermächtigh sind;

4. an inländische Gesellschaften und Creditinstitute, soferne die Anlage von Gemeinde- und Stiftungs-Capitalien bei denselben durch Ministerial-Vorschrift ausdrücklich für statthaft erklärt ist.

den inleggers ten goede kwam. Het voordeel, dat de gemeenten door de weldadige werking van een goed ingerichte spaarbank in den vorm van verbetering van den economischen en socialen toestand verkrijgt, is meer waard dan een winst in geld".[1]) In § 9 wordt behalve in de hierboven vermelde uitleeningen toegestaan belegging:

a. in rentedragende obligaties van Duitsche Bondsstaten;

b. in leeningen aan private personen met borgtocht.

Iedere andere belegging is ongeoorloofd; dit geldt in 't bijzonder van disconteeren van wissels en beleeningen.

Alleen kan de Minister van Binnenlandsche Zaken aan sommige gemeenten met het oog op bijzondere omstandigheden deze wijzen van belegging bij uitzondering toestaan.

De spaargelden mogen slechts aan de gemeente zelve, niet aan een inrichting van de gemeente afhankelijk, b.v. de bank van leening onmiddellijk uitgeleend worden. Wil de gemeente echter dergelijke inrichtingen met spaargelden steunen, dan moet zij zelve schuldenares der spaarbank worden.

Voor het koninkrijk *Saksen* zijn de algemeene regelen, die de openbare spaarbanken te volgen hebben, vervat in de General-Verordnung des Kgl.

---

[1]) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands enz. II Konigreich BAYERN Pag. 64.

Sächs. Min. des Inn. vom 28 Dez. 1860.[1]) Ook hier blijkt het spaarbankwezen in hoofdzaak op dezelfde grondslagen te rusten, als in de andere staten van Duitschland. Uitdrukkelijk wordt er tegen gewaarschuwd, een te groot bedrag der inlagen in Saksische staatspapieren te beleggen, vooral wat het reservefonds betreft, opdat niet in tijden van krisis den druk op de geldmarkt te weinig verdeeld zou zijn.

Wat de houding der Saksische Regeering ten opzichte van het spaarbankwezen betreft, is ook van belang een opstel, dat in het Amtsblatt der Kreisdirection Leipzig van 28 Dec. 1860. verscheen. De opmerkingen, die hierin over het spaarbankwezen worden gedaan, zijn wel niet in àlle punten door het min. van binnenl. zaken goedgekeurd, maar zij geven toch in hoofdzaak weer, wat de overheid in dien tijd op het gebied van het spaarbankwezen heilzaam oordeelde.

Als inleiding wordt op het nut der spaarbanken gewezen, die oorzaak zijn „dass die kleinsten Kapitale aus dem Schlafe geweckt und fruchtbar gemacht werden." Vervolgens wordt de vraag geopperd: In hoeverre het raadzaam is, met het oog op kritieke tijden, de besturen van spaarbanken te verplichten een zeker gedeelte der spaargelden in gemakkelijk te realiseeren fondsen te beleggen? Als voldoende wordt aangenomen, dat een spaarbank met meer dan 100 000 Thlr. inlagen, dit gedeelte op ongeveer 20 %, en kleinere spaarbanken dit op 25 % vaststellen.

---

[1]) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands enz. III Königreich Sachsen.

Tevens zullen de spaarbanken met hare clientèle rekening moeten houden, daar b.v. een industrieele bevolking veel eerder hare inlagen terugneemt dan een landbouwende. Hoewel staatspapieren als goed te realiseeren fondsen worden aangemerkt, wordt er in het opstel op aangedrongen ook deze wijze van belegging te beperken, daar realisatie op groote schaal in tijden van krisis, wanneer reeds zooveel van de staatshulp gevorderd wordt, voor het staatskrediet zeer nadeelig kan zijn.

Wanneer de spaarbanken zich bezig gaan houden met beleening en disconteeren van wissels is het te vreezen, dat zij te veel op gewone bankinstellingen gaan gelijken. Nogtans kan niet ontkend worden, dat de groote en goed ingerichte spaarbanken (zooals die te Leipzig en te Breslau) met succes dit pad betreden hebben en hiermede veel nut stichten.

Over terugbetaling van door de spaarbanken toegestane leeningen zegt het blad het volgende: Den schuldenaars der spaarbanken worde toegestaan hunne leenschulden, inplaats van in eens, in vaste, b.v. viermaandelijksche, termijnen af te lossen, met beding, dat bij nalatigheid de geheele som terstond opeischbaar wordt. Op deze wijze verkrijgen de spaarbanken eene geleidelijke terugvloeiing harer kapitalen en wordt het haar mogelijk gemaakt reeds langen tijd vooruit op bepaalde termijnen sommen beschikbaar te hebben. Bij een krisis zijn deze sommen voortdurende geldbronnen, waaruit de buitengewone terugbetalingen kunnen geschieden,

terwijl zij in rustige tijden opnieuw uitgeleend kunnen worden. Het betrekkelijk geringe bedrag van iedere aflossing, waarvan het minimum misschien op viermaandelijks 1 Thlr. zou kunnen vastgesteld worden, biedt een grootere zekerheid voor de prompte terugbetaling in tijden van krisis, dan dat de schuldenaar de geheele leening in eens zou moeten aflossen. Deze wijze van leenen is vooral aan te bevelen voor kleinere spaarbanken in landbouwstreken. Voor groote spaarbanken biedt zij veel bedenking wegens de uitgebreide administratie van zooveel kleine posten.

Over het reservefonds wordt eenzelfde opinie gehuldigd als in de General-Verordnung. Wat betreft de belegging van gelden op hypotheek, de beleening van effekten, het toestaan van leeningen alleen tegen schuldbekentenis, is het blad van oordeel, dat het wenschelijk is, niet alleen in de statuten der spaarbanken, maar ook in de instructie der bestuurderen, eenige vaste regels daaromtrent op te nemen, die naar tijdsomstandigheden zouden veranderd kunnen worden: Hypothecaire leeningen mogen slechts tot op de helft der waarde (belastingwaarde) van het onroerend goed worden toegestaan. Van staatspapieren kunnen alleen Saksische en daarmede gelijkstaande binnenlandsche effekten tot 80 °/₀ en buitenlandsche tot 70 °/₀ der waarde volgens de koers van den dag beleend worden en hoogstens op drie maanden. Andere effekten te beleenen is absoluut verboden. Leeningen alleen tegen schuldbekentenis kunnen slechts geschieden met borgtocht van twee solide personen.

Sedert 1818 bestaat in *Wurtemberg* „die Württembergische Sparkasse", wier hoofdzetel te Stuttgart is gevestigd en die in 1898 reeds 528 agenturen telde. Zij wordt bestuurd door twaalf uit verschillende standen door den Koning gekozen personen.

Deze spaarbank werd op initiatief der koningin met goedkeuring der regeering opgericht door de „Centralleitung der Wohlthätigkeitsverein". In 1831 werden de grondslagen vastgesteld. Deze ondergingen in den loop der jaren eenige veranderingen. Zij houden echter geen bijzondere bepalingen in over de belegging van spaargelden. [1]) Onafhankelijk van de Württembergische Sparkasse werden nog andere openbare Gemeinde- en Bezirks-spaarbanken gesticht. [2])

In het Groothertogdom *Baden* vigeert sedert 9 April 1880 de „Gesetz, die Rechtsverhältnisse und die Verwaltung der mit Gemeindebürgschaft versehenen Sparkassen betreffend." [3]) In § 1 wordt uitdrukkelijk bepaald, dat de door de gemeenten gegarandeerde spaarbanken niet zijn private instellingen noch gemeente-instellingen in dien zin, dat haar vermogen tot dat der gemeente behoort, maar een openbare instelling met eigen rechtspersoonlijkheid.

Het doel der spaarbanken wordt in een „Entschliessung Groszh. Mins. des Inn." op § 1 nader

1) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands enz. IV. Königreich Württemberg.

2) In 1898 bestonden er 59 dergelijke spaarbanken.

3) Zie Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands enz. V. Grossherzogthum Baden.

aangeduid. „Es ist erwünscht, dass die Verwaltungsbehörde der Sparkasse bei der Anlage der Kapitalien darauf Bedacht nehmen, dass die letzteren insbesondere auch in solchen Kreisen angelegt werden, welche die Hülfe durch Anleihen besonders bedürfen und dass durch Erwerbung van Liegenschaftskaufschillingen dem Unwesen des Wuchers entgegengearbeitet wird." Behoudens de bepalingen dezer wet, kan o. a. de wijze van belegging der spaargelden, het bedrag van het reservefonds en de besteding der winst, door de statuten worden geregeld (§ 2).

§ 14 regelt de belegging der ingelegde gelden. De volgende wijzen van belegging zijn toegelaten:

1°. in leeningen tegen eerste hypotheek. In den regel moet de waarde van het verbonden onroerend goed de leening dubbel dekken; bij uitzondering kunnen in de statuten deze grenzen worden uitgebreid.

2°. in rentegevende obligaties van het Duitsche Rijk of van tot het Duitsche Rijk behoorende Staten;

3°. in rentegevende obligaties van binnenlandsche kreitsen, gemeenten, van door de gemeente gegarandeerde spaarbanken of „öffentliche Genossenschaften".

In de statuten kunnen bovendien de volgende wijzen van belegging toegelaten worden:

4°. in kooppenningen van onroerende goederen, die geheel door het privilege van den verkooper en, zoo lang dit geen dubbele dekking oplevert, daarenboven door goede borgen en persoonlijke soliditeit gedekt worden;

5°. in leeningen tegen inpandgeving van dié fondsen,

waarin volgens de statuten het vermogen van de spaarbank ook direkt mag belegd worden.

6°. in leeningen aan particulieren tegen schriftelijke schuldbekentenis met twee goede borgen en slechts voor bepaalden tijd, en niet langer dan voor drie jaren.

Meer dan 1/4 van de gezamenlijke inlagen mag in geen geval op deze wijze belegd worden. In de statuten moet bepaald worden, de langste termijn van uitleening en het maximum bedrag, waarvoor op deze wijze aan een enkel persoon krediet mag gegeven worden. Bij uitzondering kan de Regeering ook nog andere wijze van belegging en het openen van rekening-courant toestaan. Voor de spaarbanken, die met banken van leening zijn verbonden, mogen die bijzondere beleggingen in de statuten worden opgenomen.

Op dit artikel bestaan wederom eenige „Entschliessungen" van het Min. van Binnenl. Zaken. Zij bevatten grootendeels uitleg of uitbreiding van het artikel. Zoo moet de gemeente, wanneer zij met een spaarbank een rekening-courant opent, zich uitdrukkelijk aan de betreffende bepalingen in de gemeenteverordening houden. Zij zal slechts gelden mogen opnemen voor hoogst noodzakelijke uitgaven en de terugbetaling moet uit loopende inkomsten in het boekjaar kunnen te voorzien zijn. Is dit niet het geval, dan is voor elke opname van geld uit de spaarbank een bijzondere toestemming van den gemeenteraad en de goedkeuring der Regeering noodig.

Pandbrieven en aandeelen van hypotheekbanken of van andere industrieele ondernemingen behooren niet tot de kapitaalbelegging, die door de wet is toegestaan. Wat de belegging in wissels aangaat, zoo mogen slechts wissels toegelaten worden van minstens twee goede handteekeningen voorzien buiten die van den trekker.

Belegging in wissels is verder onderworpen aan de beperkende bepalingen van leeningen aan particulieren op schriftelijke schuldbekentenis. Wanneer het bedrag der leeningen aan Kredit- en Vorschussvereine en Gewerbebanken (eingetragene Genossenschaften) op schuldbekentenis of in rekening-courant het in de statuten vastgestelde maximum overtreft, is hiervoor toestemming der Regeering noodig. Belegging in pachtpenningen van onroerende goederen (Liegenschafts-pachtschillingen) is niet toegestaan.

§ 15 bepaalt, dat de netto winst op de eerste plaats moet besteed worden tot het vormen van een reservefonds. Dit fonds moet zóó belegd worden, dat het steeds spoedig gerealiseerd kan worden. De hoogte van het reservefonds moet in de statuten worden vastgesteld. Het mag niet minder dan 5 % van het gezamenlijk tegoed der inleggers bedragen. De rest der winst kan ten gunste der inleggers door verhooging van interest aangewend worden of aan de borgende gemeenten ten goede komen voor uitgaven ten algemeenen nutte, b.v. voor het school- en armenwezen.

Een verordening van 31 Juli 1887 regelt het Kassen- und Rechnungswesen der spaarbanken.

Hierin worden de noodige voorzorgen geregeld voor een goed en zorgvuldig beheer bij de spaarbanken, om een nauwkeurige contrôle van staatswege mogelijk te maken.

Wij hebben een vluchtigen blik geslagen op de voornaamste bepalingen, ons onderwerp betreffende, die in de wetgeving van eenige Duitsche staten voorkomen. Het zij nogmaals opgemerkt, dat deze wettelijke bepalingen uitsluitend het openbare spaarbankwezen beheerschen (n.l. de Bezirks-, Kreis-, Amts-, Gemeinde-sparkassen, enz.). Hoewel de openbare spaarbanken verreweg in de meerderheid zijn, qua inlagen het meest te beduiden hebben, qua soliditeit door de garandeerende lichamen de grootste zekerheid bieden en dus als typen dienen genomen te worden, moet volledigheidshalve nog gewezen worden vooreerst op de „genossenschaftliche Sparkassen", vervolgens op de „Privat-Sparkassen".

De *genossenschaftliche Sparkassen* zijn neven-instellingen der verschillende Genossenschaften of liever een onderdeel van haar bedrijf, voornamelijk van de Kreditgenossenschaften, die volgens het systeem van SCHULZE-DELITZSCH (Vorschussvereine) en van RAIFFEISEN (Darlehenkassen) het coöperatief krediet uitoefenen.

Over het gebruik der spaarpenningen van deze inrichtingen behoeven wij thans niet uit te weiden. Bij deze spaarbanken bestaat geen beleggingsprobleem. De meeste spaarders doen als coöperators mee aan het bedrijf der banken, die op coöpe-

ratieven grondslag direkt het krediet verspreiden. [1])

De *Privat-Sparkassen* (Schul- und Jugendsparkassen, Arbeitersparvereine, Pfennigsparkassen, Fabriksparkassen enz.) vormen in Duitschland verreweg de minderheid. Vele dezer spaarbanken (b.v. de Arbeitersparvereine) bepalen zich er toe, spaargelden te verzamelen voor een bepaald doel [2]) (b.v. benoodigdheden voor den winter). De belangrijkheid dezer inrichtingen moet niet onderschat worden. G. DRAPE zegt: „dié Bedeutung haben sie doch, dass sie manchen Groschen auffangen, der auf dem weiten, nur mit guten Vorsätzen gepflasterten Wege zur Sparkasse verloren gegangen sein würde und dass sie eine vortreffliche Vorschule für die öffentlichen Sparkassen sind." [3]) Zoo verhaalt PROF. SCHAEFER, [4]) dat hij een menigte dergelijke spaarbanken ontdekt had, die in het verborgen „wie ein Veilchen" bloeien en van de bezittende klassen en hare weldadigheidsinstellingen niets willen weten. Van den anderen kant moet hij bekennen, dat aan die spaar-

---

[1]) „La transformation de la simple Caisse d'épargne en Institution de credit et d'épargne s'opère par des transitions légères et presque insensibles. Instruments de nature plus délicate et plus compliquée, ces associations de crédit réprésentent sans aucun doute un progrès sur l'*abécé* de l'épargne, comme le docteur ENGEL a nommé les Caisses ordinaires."

Statistique Internationale des Caisses d'épargne etc. 2me Partie La Prusse, pag. 123.

[2]) In Nederland worden dergelijke instellingen spaarkassen genoemd.

[3]) Das Sparkassenwesen in seiner Bedeutung für die Arbeiterwohlfahrt enz. Vorbericht pag. 39.

[4]) Op de „Konferenz der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen" 7 Mei 1894.

zaamheid somtijds een minder hoog economisch idee ten grondslag ligt, zooals bij de groote „Stollensparkasse te Dresden, die door bakkers gehouden wordt en waarbij de spaarders het gansche jaar gelden inleggen om op Vastenavond naar hartelust Stollen (een soort koeken) te kunnen eten.

Van meer belang zijn de spaarbanken, die aan fabrieken verbonden zijn. In eenige fabrieken is de „Sparzwang" ingevoerd en zijn de arbeiders verplicht een gedeelte van hun loon ter zijde te leggen. Het sparen geschiedt hier meestal op voordeelige condities. De interest is hoog (dikwijls 6 % en nog meer) en vast, want brengt de belegging de vastgestelde rente niet op, dan past de directie der fabriek bij. [1]) Vele Privatsparkassen staan in verbinding met de openbare spaarbanken en beleggen wederom hare gelden bij deze grootere instellingen. [2])

Teruggekeerd tot het openbare spaarbankwezen, willen wij de hoofdkenmerken resumeeren.

Vooreerst dan is door het plaatselijk karakter der spaarbanken centralisatie van spaargelden uitgesloten. Door belegging der gelden in eigen gebied vloeien deze wederom terug naar de streken, vanwaar zij gekomen zijn. Door verbinding der spaarbanken aan plaatselijke openbare lichamen wordt de zekerheid der spaarpenningen bevorderd en een heilzame contrôle en toezicht mogelijk gemaakt. Daarenboven

---

[1]) Zie DRAPE. t. a. p. pag. 40 en 41.
[2]) Zie b.v. op pag. 21 noot, de fabrieksspaarbank der firma KRUPP.

hebben wettelijke bepalingen een te engen band tusschen spaarbank en gemeentehuishouding voorkomen. Aan de verspreiding van het krediet onder de mindere klassen, als een der hoofdfuncties der spaarbank, wordt de meeste waarde gehecht. Door de groote ontwikkeling van de Kreditgenossenschaften kunnen de spaarbanken met deze relaties aanknoopen en op volkomen zekere en doeltreffende wijze indirekt aan de kredietverspreiding medewerken. In sommige streken (b.v. in het Pruisisch Saargebied) zijn de spaarbanken er zelfs toe overgegaan direkt het „Personalkredit" te gaan uitoefenen, Vooral de kleinere spaarbanken, die niet bureaucratisch bestuurd worden en persoonlijk bekend zijn met de behoeften van de streek, kunnen in dezen met vrucht werkzaam zijn. Overal openbaart zich een ernstig streven om door uitbreiding en verbetering van spaarmiddelen en gelegenheden de spaarzaamheid te bevorderen.

Wanneer wij een algemeenen blik slaan op de belegging der spaargelden in de verschillende staten van Duitschland, zien wij terstond, dat de uitleening van gelden op hypotheek overal het leeuwenaandeel heeft verkregen. Vormen in de meeste andere landen de staatsfondsen de basis van zekerheid, in Duitschland wordt in dezen aan het grondkrediet de meeste waarde gehecht en is de hypothecaire leening de stootkant van het welgeordende weefsel der belegging. Zoo vinden wij b.v. in de Statistique Internationale voor het gewichtige jaar 1870 het percentage der

belegging op hypotheek voor Pruisen: 54.38 %; voor Saksen: 70.97 %; voor Thuringen en Anhalt: 68.53 %; voor Beieren (1869): 62.30 %; voor Baden (1873): 69.04 %) voor Oldenburg (1872): 59.46 %; voor Mecklenburg (1872): 68.54 % enz. Dat de oorlog geen direkte oorzaak was van de hooge percentages, blijkt uit de volgende cijfers: Pruisen en Beieren (1882) respect. 55 en 58 %; Saksen en Baden (1881) beide 71 %. Ten slotte vinden wij in de tabellen [1]) voor bijna iederen Staat nog hoogere percentages, b.v. voor Pruisen (1898) 56.53 %. [2])

Deze cijfers alleen toonen reeds aan, welke belangrijke rol de Duitsche spaarbanken bij het grondkrediet spelen. Dr. ROSCHER, in zijn brochure [3]), de verhouding der hypothecaire belegging in de vier laatstgenoemde staten tot basis nemende, berekende, dat in Duitschland van 3000 millioen M. spaargelden er 1800 millioen op hypotheek waren belegd. „Von allen Anstalten, welche bei uns Darlehen auf Hypothek gewähren, sind daher die Sparcassen die bedeutendsten." Vooral in Saksen is de beteekenis der spaarbanken voor het grondkrediet bijzonder groot. Terwijl b.v. in 1882 de gezamenlijke grondkrediet-

---

[1]) Zie aan het einde der rubriek DE DUITSCHE SPAARBANK.

[2]) In 1899 hadden de spaarbanken in *Wurtemberg* (de Landessparkassen met 537 ontvangkantoren en 60 Bezirkssparkassen met 1089 ontvangkantoren) te zamen M. 233 051 872 rentegevend belegd. Hiervan op hypotheek M. 164 572 647 = ruim 70 %. In hetzelfde jaar bedroeg het door de 277 *Saksische* spaarbanken belegd kapitaal M. 972 674 700. Hiervan op hypotheek M. 765 140 638 = 78.66 %. Zie Finanzblatt „die Sparkasse", nummers van 5 en 20 Dec. 1901.

[3]) t. a. p. Pag. 59 vgl.

instellingen 113 millioen M. op hypotheek hadden uitstaan, waren van de spaarbankgelden 284 millioen M. hypothecair belegd. Daarenboven maakt het veel grooter getal spaarbanken het grondkrediet beter bereikbaar en houdt de concurrentie der spaarbanken den rentevoet betrekkelijk laag.

Ook in Baden roemt men in dezen de werkzaamheid der spaarbanken: „Den örtlichen Darlehnscassen (für Grundcredit) rühmt man neben rascherer und billigerer Creditbefriedigung, günstigeren Rückzahlungsbedingungen, Gewöhnung an Ordnung und Pünktlichkeit besonders auch die Verhütung wucherlicher Geldgeschäfte nach". [1])

De gewichtige vraag rijst nu, in hoeverre het kleine grondbezit bij deze ontzaglijke belegging op hypotheek gebaat is; m. a. w. beijveren de spaarbanken zich om zooveel mogelijk de kleine grondbezitters met hare gelden te helpen?

In de algemeene officieele statistieken worden hierover geen afzonderlijke gegevens verstrekt. Toch kan men aannemen, dat de Duitsche spaarbanken in dezen veel verrichten. Vooreerst strekte juist de kredietbevrediging der kleine grondbezitters door de bestaande spaarbanken tot een krachtig wapen tegen de invoering der Rijkspostspaarbank (zie boven pag. 109 vlg.) Door de verdedigers werd dit niet tegengesproken en alleen aangemerkt dat de postspaarbank door de getroffen maatregelen ook hiertoe in staat zou zijn. In den Rijksdag voerde de afgevaar-

[1]) Ergebnisse der Erhebungen über die Lage der Landwirthschaft im Grossherzogthum Baden. Zie Roscher t. a. p. pag. 62.

digde ACKERMANN aan, dat in Saksen 15 °/₀ van het op hypotheek door de spaarbanken uitgeleende kapitaal verdeeld was over hypotheken van M. 500 en daaronder, 30 tot 35 °/₀ over hypotheken tot M. 1000 [1]). In het „Bericht der Kommission etc." werd vermeld dat er spaarbanken zijn die zelfs hypothecaire leeningen toestaan van M. 30 af [2]). ROSCHER merkt op: „Eine ganz besondere Bedeutung gewinnt das Hypothekengeschäft der Sparcassen durch den Umstand, dass es überwiegend auf sehr kleinen Darlehen beruht, welche von den meisten Hypothekenbanken überhaupt nicht gewährt werden". [3]) In groote steden is dit natuurlijk niet het geval.

Als voorbeeld haalt hij eenige Saksische spaarbanken aan van verschillende grootte:

JAAR.	SPAARBANK.	Van 100 Hypothecaire leeningen der Spaarbanken waren er						
		van 500 M. en minder.	van boven 500 tot 1000 M.	van boven 1000 tot 3000 M.	van boven 3000 tot 5000 M.	van boven 5000 tot 10 000 M.	van boven 10 000 tot 30 000 M.	van boven 30 000 M.
1881	Tharandt	15	17	35	11	14	7	1
1882	Scheibenberg	18	20	32	9	12	8	1
1882	Jöhstadt	15	29	34	11	7	4	—
1882	Grossröhrsdorf	9	22	51	10	5	3	—
1883	Rötha	14	21	28	9	10	16	2
1883	Dresden	—	0,5	1	5	21	56.5	16

1) Zie Handelingen van den Rijksdag, pag. 815. Vergadering van 22 Jan. 1885.

2) t. a. p. pag. 6.

3) t. a. p. pag. 63.

Voorts worden belangrijke gegevens verstrekt in eene brochure getiteld: „Die brandenburgischen Sparkassen und das Kreditbedürfniss der kleinen Leute". [1])

Op den 31sten Maart 1886 hadden de 85 spaarbanken belegd: M. 201 095 629. [2]) Hiervan op hypotheek: M. 84 441 040 = 42 %. Wat nu betreft de belegging in kleine hypotheken vinden wij het volgende:

a. tot een bedrag van 1000 M (incl.) belegd:	M. 2 144 278
b. van meer dan 1000 M. tot 2000 M. (incl.) belegd:	„ 3 861 454
c. van meer dan 2000 M. tot 3000 M. (incl.) belegd:	„ 5 661 198
Dit maakt tezamen:	M. 11 666 930

= 14 % van het op hypotheek belegde kapitaal.

Van de 85 spaarbanken hadden 3 dit gemiddelde percentage bereikt. Bij 51 spaarbanken was het percentage der kleine hypotheken hooger, bij 31 lager. Natuurlijk komen in de kleine plaatsen ook het meest kleine hypotheken voor en kan in groote steden, (b.v. in Berlijn), waar de onroerende goederen zeer veel waarde hebben, van kleine hypotheken bijna geen sprake zijn. Ook moet in aanmerking genomen worden, dat, wanneer M. 40 000 op hypotheek wordt uitgeleend, verdeeld over 40 posten,

---

[1]) bearbeitet im Auftrage des brandenburgischen Sparkassenverbands, Brandenburg a. d. H. 1886.

[2]) Einde 1898 bedroeg het door de 106 spaarbanken van Brandenburg belegd kapitaal M. 415 841 703. Hiervan belegd: (zonder Berlijn) in hypotheken op onroer. goederen in de stad gelegen M. 119 136 200 } 45.84 %
„ „ „ „ buiten „ „ „ M. 71 507 287 }

dit 40 maal zooveel werk vereischt als één hypotheek van M. 40 000. De brochure merkt hier echter bij op: „Doch diese Arbeit darf nicht gescheut werden und jede Sparkasse sollte sich allezeit gegenwärtig halten, dass die Kapitalien, über welche sie verfügt, aus den Spargeldern des kleinen Mannes zusammengeflossen sind und dass sie deshalb auch dem Kreditbedürfniss des kleinen Grundbesitzes zu gut kommen sollten."

Wanneer wij naar de hierboven gemaakte verdeeling van kleine hypotheken als gemiddeld bedrag onder *a*) nemen M. 750 onder *b*) M. 1500 en onder *c*) M. 2500, krijgen wij voor *a*) 2859, voor *b*) 2574 en voor *c*) 2264, in 't geheel 7697 kleine leeningen op hypotheek. Dit getal is zeker nog niet groot te noemen, te meer als men bedenkt, dat slechts $^1/_7$ van het totaal bedrag der hypothecaire leeningen in kleine hypotheken is belegd.

Ongetwijfeld is in deze verhouding verbetering gekomen. De voornaamste verontschuldiging, dat over te weinig werkkrachten wordt beschikt, kan niet gelden, wanneer het getal spaarbanken zich regelmatig uitbreidt.

Niet lang geleden is van het Beiersche Min. van Binnenl. zaken een verzoek uitgegaan aan den „Landwirthschaftsrath", dat deze zich zou verklaren voor „Annuitätendarlehen". De Raad verklaarde zich echter tegen dezen vorm en achtte „langfristige Hypothekendarlehen, mit ratenweiser Capitalsabzahlung (Zielfristen)" zoowel voor de geregelde administratie bij de spaarbank als voor het ware

belang van den kredietzoekenden landbouwer verkieslijker. [1])

Vele spaarbanken beijveren zich, om door gemakkelijke bepalingen van aflossing hare hypothecaire schuldenaren van nut te zijn. Zoo heeft b.v. de Amts Spar- und Leihcasse [2]) te Celle (prov. Hannover) reeds bij hare oprichting maatregelen getroffen, om kleine regelmatige en ook onregelmatige terugbetalingen op uitgeleende kapitalen aan te nemen en het zoo den kleinen grond- en huisbezitters mogelijk te maken, zich langzamerhand, zonder druk van de schulden te bevrijden. Bij een goede administratie zal men steeds hiermede door kunnen gaan, daar de spaarbank zich volgens de statuten een opzeggingstermijn van een half jaar heeft voorbehouden.

Ronde sommen worden tot het kleine bedrag van 5 Thlr aangenomen, wanneer de leensom niet meer dan 1000 Thlr bedraagt. Bij hoogere bedragen echter worden niet minder dan 10 Thlr aangenomen en staat het den schuldenaar vrij, niet slechts op den vastgestelden tijd die gedeelten terug te betalen maar dit naar believen te doen, naarmate zijne geldmiddelen hem dit toestaan. In bijzondere omstandigheden kan terugbetaling van voorschotten

---

[1]) Zie Finanzblatt „Die Sparkasse", 20 Mei 1901.

[2]) Bij deze spaarbank was einde 1898 ingelegd: M. 14 851 631. Van het totaal vermogen was belegd M. 18 527 893. Hiervan op hypotheek op onr. goederen in de stad gelegen: M. 2 887 861, op onr. goederen buiten de stad gelegen M. 8 593 700.

Die preussische Sparkassen in 1898 enz. G. EVERT, pag. 64.

op korten tijd in nog kleinere gedeelten geschieden, zoo zelfs, dat op iedere Thaler wekelijks 1 Groschen kan worden afbetaald. Inderdaad zal men lang moeten zoeken, voordat men hypotheekbanken vindt, die op dergelijke wijze hare schuldenaren tegemoet komen.

Ofschoon in veel geringere mate dan met het „Realkredit", [1]) hebben de spaarbanken in Duitschland zich van den beginne af met het „Personalkredit" bezig gehouden. Hoewel men onder Personalkredit alle krediet kan rangschikken dat geen Realkredit (hypotheek, beleening enz.) is, bedoelen wij voorloopig hiermede, het krediet, dat de spaarbanken verleenen aan particulieren (in wissels, in schuldbekentenissen met of zonder borgen enz.) en aan Genossenschaften (in rekening-courant of op andere wijzen). Het is juist de werkzaamheid der spaarbanken in die richting, die eene belangrijke kwestie is geworden. Van den eenen kant wordt de verleening van persoonlijk krediet (voornamelijk aan de mindere klassen) door de spaarbanken, als geheel in hare roeping liggend, toegejuicht en de uitbreiding ervan als krachtig tegenwicht voor de ontzaggelijke aangroeiing der grondschulden, waartoe hoofdzakelijk de spaarbanken medewerken, als zeer nuttig aangeprezen. Van den anderen kant wordt beweerd, dat de zekerheid der belegging een zeer beperkt per-

---

[1]) „Realkredit" is eigenlijk een verkeerde uitdrukking. Hij, die iemand geld verstrekt, doch daarbij als voorwaarde bedingt, dat een of ander goed dat de volle waarde der geleende som of nog meer vertegenwoordigt, doet niet de vertrouwingsdaad van krediet geven. De beteekenis is echter duidelijk.

centage Personalkredit vordert, en dat de spaarbanken niet dan met de noodige voorzorgen het persoonlijk krediet indirekt door middel der Genossenschaften mogen verleenen. Daarenboven vreest men, dat, wanneer het bedrijf der spaarbanken zich in deze richting gaat uitbreiden, de instellingen van aanzien zullen veranderen en het karakter zullen krijgen van gewone bankinstellingen.

De wetgever in Duitschland heeft overal het verleenen van peroonlijk krediet toegelaten, hoewel met de noodige beperkingen. De relaties der spaarbanken met Genossenschaften zijn daarenboven in de meeste staten op bijzondere wijze geregeld.

Voordat wij verder ingaan op het Personalkredit, moet gewezen worden op een gemengden kredietvorm, dien sommige spaarbanken toepassen: n.l. Realkredit in verbinding met Personalkredit. Vooral de spaarbanken in het Pruisische Saargebied zijn gewoon een gedeelte harer gelden te beleggen door overname van Güterzielern[1]) (Verkaufsprotokollen, Kaufschillingen, Steigerungsgeldern, Restkaufschillungen). Zoo luidt b.v. § 25 ten 5^e^ van het Revidiertes Statut der Kreis-Spar- und Darlehens-Kasse in Saarlouis als volgt: „De ingelegde gelden worden ook gebruikt tot aankoop en overname door cessie van uitstaande geldvorderingen voor verkochte of geexecuteerde onroerende goederen, die gelegen zijn in den kreits Saarlouis of in een aangrenzenden kreits, in zooverre deze vorderingen bij betaling in

---

[1]) Bedragen, die in termijnen verschuldigd zijn.

termijnen binnen hoogstens 6 jaar vervallen en onder voorwaarde, dat, wanneer en zoolang het voor de schuld bezorgde pand geen dubbele zekerheid biedt, ter aanvulling hiervan voldoende borgtocht moet worden verstrekt". Door deze bepaling is het de spaarbank mogelijk gemaakt voor den minderen man op hoogst nuttige wijze werkzaam te zijn. Het is namelijk bij verkoopen dikwijls gebruik, om een gedeelte der kooppenningen contant te betalen en het overige te laten staan op termijn. Wanneer de verkooper deze termijnen niet af kan wachten, verkoopt hij deze vorderingen dikwijls ver beneden de waarde. Herhaaldelijk vallen ze in handen van opkoopers en woekeraars, die uit het aankoopen van dergelijke vorderingen een zaakje maken. Dit economisch misbruik komt in arme streken veelvuldig voor.

Wanneer deze vorderingen nu door de spaarbanken kunnen worden opgekocht, krijgen de arme lieden loyale schuldeischers tegenover zich, die juist het behartigen hunner belangen en het tegengaan van den woeker op het oog hebben. De Kreissparkasse te Saarlouis had nu, volgens de in 1898/1899 opgemaakte samentelling voor M. 1 731 995 in 2841 posten van dergelijke vorderingen overgenomen.

Wij hebben reeds in het eerste hoofdstuk gewezen op het coöperatief krediet, geheel ontstaan uit en gebaseerd blijvend op de spaarzaamheid. In Duitschland, het vaderland van de stichters van het coöperatief krediet SCHULZE-DELITZSCH en RAIFFEISEN, heeft deze instelling een vlucht genomen, die niet alleen van de

grootste levensvatbaarheid getuigt, maar haar tevens een steeds gewichtiger factor doet worden van het economisch leven van Duitschland. [1]) Op andere grondslagen berustend dan het spaarbankwezen, op andere wijze werkzaam zijnde, beoogen de coöperatieve instellingen hetzelfde algemeene doel als de spaarbanken: verbetering van den economischen toestand der mindere klassen. Blijken beide instellingen zoo ontzaglijk nuttig te zijn, dan is het van het grootste gewicht, dat, wanneer de instellingen op de verschillende wegen, die zij bewandelen bij kruispunten elkaar ontmoeten, er geen botsingen ontstaan, dat zij ieder een gedeelte van den weg houden, elkaar niet negeeren maar vriendelijk groeten en behulpzaam zijn. Dat van loyale hulp in

---

1) SCHULZE DELITZSCH en RAIFFEISEN begonnen geheel onafhankelijk van elkaar in de jaren 1848 en 1849 hunne coöperatieve vereenigingen voor kleine ondernemers met onbeperkte en solidaire aansprakelijkheid harer leden op te richten. Zonder beide systemen te bespreken, zij hier op eenige belangrijke verschilpunten gewezen: De Schulze-Delitzsche volksbanken hebben meer het karakter van vennootschappen, die een maatschappelijk kapitaal bezitten, winst beoogen, haar bestuur bezoldigen, en krediet verleenen, tegen zakelijke of persoonlijke zekerheid, onverschillig waar de kredietzoekende woonachtig is. De Raiffeisensche Darlehnskassen zijn meer zedelijke lichamen, hebben een lokalen werkkring en zijn bijna uitsluitend bestemd voor landbouwers, beoogen geen winst, bezoldigen haar bestuur niet en geven krediet op langen termijn. Anders dan bij de Schulze-Delitzschbanken, waar het maatschappelijk kapitaal bestaat uit aandeelen, die ook door sparen bij die banken kunnen verkregen worden, verkrijgen de Darlehnskassen de middelen, waaruit de kredieten worden verleend bijna uitsluitend door leeningen van particulieren en door zelve krediet te nemen bij grootere instellingen. Ook nemen zij spaargelden in ontvangst.

Terwijl bij de Delitzsch-banken een ieder, die maar goede borgen heeft krediet kan krijgen, komt het bij de Raiffeisenbanken voornamelijk op den persoon van den leener en het doel der leening aan. Dit maakt, dat deze laatste banken nog voortreffelijker werken dan de eerstgenoemde (Zie Mr.

dezen meer te verwachten is dan van ijverige concurrentie, heeft men in Duitschland terecht ingezien. Ook de wetgever heeft medegeholpen om de relatie tusschen spaarbanken en Genossenschaften zoo zuiver mogelijk te krijgen. Nog niet lang geleden is deze kwestie in Pruisen opnieuw geregeld bij Min. Erlass van 31 Okt, 1901: Communale spaarbanken mogen krediet verleenen aan Genossenschaften. Zoowel aan die met onbeperkte, als aan die met beperkte aansprakelijkheid. Echter niet aan Kredit-Genossenschaften met beperkte aansprakelijkheid. Het verleenen van krediet kan geschieden met of zonder

---

F. S. VAN NIEROP, Europeesch Landbouwkrediet). Deze beide soorten coöperatieve instellingen hebben in Duitschland een enorme vlucht genomen. Van de Schulze-Delitzsche Genossenschaften kwamen ons eenige gegevens onder oogen, ontleend aan het Jaarboek uitgegeven door de „Algemeine Verband der deutschen Erwerbs- und Wirthschafts-Genossenschaften.

Op 31 Maart 1900 bestonden er in Duitschland 17988 Genossenschaften. De Algemeine Verband omvat er 1633. De 875 Kreditgenossenschaften die gegevens inzonden, verleenden in 1899 in ronde cijfers voor 2¼ milliard M. krediet. Haar gezamenlijk bedrijfskapitaal bedroeg 741 millioen M.; het eigen vermogen 170 millioen M.; de geleende vreemde gelden 570 millioen M.

Onder de geleende vreemde gelden bevonden zich de bedragen, die door de Kreditgenossenschaften voor het chèque conto opgenomen zijn. 222 Kredit genossenschaften hadden het chèqueverkeer ingevoerd.

Ondanks het duur krediet der laatste jaren is het de Kreditgenossenschaften mogen gelukken vreemde gelden tegen matigen interest op te nemen, bijzonder door middel der spaarinrichtingen die de Kreditgenossenschaften hebben; het grootste getal der Verbandskreditgenossenschaften had 5 % als interest voor kredietverleening niet overschreden.

Voor volksbeschaving en doeleinden ten algemeenen nutte kon de Verein in 1899 van de winsten 73000 Mk. besteden.

In 't algemeen wordt door het Jaarboek geconstateerd: „dass die auf Selbsthülfe begründeten deutschen Genossenschaften auch in dem abgelaufenen Jahre eine ausserordentlich segensreiche und für dass Gemeinwohl nützliche Thätigkeit entfaltet haben.

De „Generalverband ländlicher Genossenschaften für Deutschland" door

stellen van „Specialsicherheit". Zonder bijzonderen waarborg mogen slechts leeningen worden toegestaan onder de volgende voorwaarden:

a) aan een Genossenschaft met onbeperkte aansprakelijkheid tot 10% van het gezamenlijk vermogen der leden. [1])

b) aan een Genossenschaft met beperkte aansprakelijkheid tot 75 % van het totaal bedrag der sommen, waarvoor de leden aansprakelijk zijn. Deze som mag niet hooger gesteld zijn dan 10 % van het vermogen van ieder lid. Bovendien moeten bij kredietverleening zonder bijzonderen waarborg de volgende bepalingen in acht genomen worden:

1) Leeningen kunnen alleen worden toegestaan aan Genossenschaften binnen den kreits, waarin de spaarbank is gelegen en in aangrenzende kreitsen,

---

RAIFFEISEN in 1877 gesticht, omvatte in 1898, 3053 Genossenschaften. De statistiek over 1897, die slechts gegevens bevat van 978 Genosssenschaften, vermeldt, dat deze voor 7.9 millioen M. in loopende rekening stonden met de Centraldarlehnskasse. De loopende rekening met de Genossen was 6.1 mill. Mark.

De spaarinlagen en geleende gelden bedroegen ruim 17 millioen M. Aan de Genossen werd voor ruim 14.2 millioen Mark krediet verleend.

Zie Handwörterbuch der Staatswissenschaften III^er Band, onder Darlehnskassenvereine.

[1]) Die Feststellung der Höhe des Gesammtvermögens der Genossenschaftsmitglieder hat zu erfolgen, indem von der Gesellschaft der Nachweis der gerichtlichen Eintragung der Genossenschaft und der Anzahl ihrer gerichtlich eintragenen Mitglieder sowie eine vom Vorstande aufgestellte Liste ihrer eingetragenen Mitglieder beigebracht und der Vorsitzende der Veranlagungscommission über die Höhe Jahressatzes an Einkommensteuer und an Ergänzungssteuer, zu welchem die Gesammtheit der namhaft gemachten Mitglieder der Genossenschaft veranlagt ist, eine summarische Mittheilung macht. Zie de Min. Erlass onder a.

2) De Genossenschaften moeten jaarlijks hare balansen etc. overleggen.

3) De leeningen geschieden met verplichte amortisatie, terwijl de termijnen naar gelang het economisch doel der leening langer of korter genomen mogen worden.

4) Aan het bestuur der spaarbank moet het recht voorbehouden blijven, de leening binnen hoogstens 6 weken op te zeggen.

5) De kredietzoekende Genossenschaft moet bij een „Revisions-verband" zijn aangesloten. [1])

6) Het gezamenlijk bedrag der zonder bijzonderen waarborg toegestane leeningen mag 10 % der spaarinlagen niet overtreffen.

De Besturen der spaarbanken moeten minstens alle drie jaren den vermogenstoestand der Genossenschaften aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen.[2])

Waar het coöperatieve kredietwezen minder ontwikkeld is, zijn ook de relaties tusschen spaarbank en Genossenschaft minder en hebben de spaarbanken gelegenheid het persoonlijk krediet op breeder schaal uit te oefenen. [3]) De spaarbanken b.v. in de provincies

---

[1]) Door bij een Revisionsverband te zijn aangesloten staat de Genossenschaft van zelve onder geregelde contrôle wat hare statuten en bedrijf betreft, en geeft dus meerdere zekerheid.

[2]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 20 Nov. 1901. Pag. 238.

Zie ook de regeling van deze kredietverleening in het model-reglement voor Kreis-sparkassen, te vinden in: „Handbuch für Sparkassen", bearbeitet von Syndikus Dr. jur. CARL VIGELIUS. Breslau, 1902, pag. 15.

[3]) Het model reglement voor Kreis-Sparkassen geeft de volgende regeling: „Gegen Wechsel oder Schuldschein können Darlehne unter folgenden Bedingungen gewährt werden:

a) Die Darlehnsnehmer müssen in dem Kreise N.N. oder in einem unmittelbar angrenzenden Kreise ihren Wohnsitz haben.

Oost-Pruisen en Posen hadden bij openbare instellingen en corporaties einde 1898 respect. slechts 1.74 °/₀ en 5.83 °/₀ van het belegbaar kapitaal belegd, terwijl het gemiddelde percentage dezer belegging van alle spaarbanken van Pruisen 8.59 bedroeg. Zij hadden daarentegen in wissels, tegen pand en op schuldbekentenis belegd respect. 12.45 °/₀ en 10.57 °/₀. Het gemiddelde percentage van alle spaarbanken was hiervoor 6.10. In de provincie West-Pruisen was zelfs 23.08 °/₀ op deze wijze belegd. In streken, waar het Genossenschaftswezen zich meer heeft uitgebreid, vinden wij het beleggingspercentage bij openbare instellingen en corporaties hooger. Zoo b.v. einde 1898 Brandenburg 11.29 °/₀, Silezië 10.36 °/₀, Hannover 10.30 °/₀, Westfalen 10.39 °/₀. De verleening van persoonlijk krediet door de spaarbanken treedt hier dan ook zeer op den achtergrond. Voor de laatstgenoemde provincies respect.: 3.5 °/₀, 2.6 °/₀, 5.72 °/₀, 3.5 °/₀ (gemiddelde voor Pruisen 6.10 °/₀). [1]) Nog

---

b) Es muss mindestens ein Kreiseingesessener, den der Vorstand für hinreichend sicher hält, für die Darlehnsschuld selbstschuldnerische Bürgschaft übernehmen.

c) Es muss Rückzahlung des Darlehns binnen Jahresfrist ausbedungen werden, falls nicht regelmässige Tilgung mit mindestens vierteljährlich 10 °/₀ des ursprünglichen Darlehns vereinbart ist. Nur ausnahmsweise dürfen längere Rückzahlungsfristen gestattet werden, doch darf Gesammtfrist 5 Jahre nicht übersteigen. Für jede Fristverlängerung ist ein besonderer Beschluss des Vorstandes und eine erneute Prüfung der Sicherheit erforderlich.

d) Es darf zu Darlehnen dieser Art niemand mit mehr als 3000 Mark als Selbstschuldner zugelassen, auch darf niemand als Bürge über 3000 Mark hinaus angenommen werden.

e) Zu Darlehen dieses Art darf nicht mehr als der vierte Teil der gesamten Spareinlagen verwendet werden. Zie Dr. VIGELIUS t. a. p. pag. 13.

1) Statistiek der Pruisische Spaarbanken van G. EVERT. Pag. 88.

meer bijzonderheden over het persoonlijk krediet geeft de reeds geciteerde brochure van den „Brandenburgische Sparkassen-Verband": In 1886 hadden de Brandenburgsche spaarbanken (zonder Berlijn) in wissels en tegen schuldbekentenis belegd M. 7 846 943 (7 °/₀ van het totaal belegd kapitaal). 31 Spaarbanken hadden het gemiddelde percentage overschreden, 3 hadden het bereikt, 33 waren er onder gebleven en 18 hadden in wissels en tegen schuldbekentenis niets belegd. „Die letzten befinden sich meist an Orten, in denen genossenschaftliche Vorschusskassen ausreichend für das Personalkreditbedürfniss sorgen und ebendasselbe gilt von der Mehrzahl derjenigen Orte welche unter dem Durchschnittssatze bleiben. Die überwiegende Zahl derjenigen Sparkassen, welche mehr als 7 °/₀ in Wechseln oder Schuldscheinen angelegt haben, befindet sich an kleinen Orten, in denen für das Personalkreditbedürfniss anderweitig nicht gesorgt ist."

Het valt dan ook niet te ontkennen, dat door de zware verantwoordelijkheid, verleening van persoonlijk krediet, voor de spaarbanken groote moeilijkheden medebrengt en dat, wanneer bij de uitbreiding en vermeerdering der Genossenschaften door deze voldoende voor de kredietverspreiding wordt zorg gedragen, de spaarbanken zich er toe kunnen bepalen hare gelden tot dit doeleinde op indirekte wijze te gebruiken.

In kleine wissels belegd en in kleine sommen op schuldbekentenis uitgeleend (d. w. z. minder dan 3000 Mark) waren van de 7 846 943 Mark: 26.4 °/₀ of 2 072 762 Mark. Afgezien van de 19 spaarbanken,

die niet op deze wijze belegd hadden, was door 19 spaarbanken uitsluitend in kleine wissels en in kleine schuldvorderingen belegd; 32 spaarbanken hadden meer dan 24.4 °/₀ en tot 95 °/₀ op deze wijze belegd en slechts 15 spaarbanken waren onder het gemiddelde percentage gebleven. Welken invloed de ontwikkeling van de Genossenschaften gehad heeft op de direkte verleening van persoonlijk krediet door de spaarbanken in Brandenburg, blijkt wel uit het zeer verminderde percentage dezer belegging in 1898 (zie boven pag. 155).

Als bijzonderheid vermeldt de brochure, dat een spaarbank te Bobersberg het persoonlijk krediet niet uitoefende, ofschoon daar geen Kreditgenossenschaft bestond.

Over „der Personalkredit des ländlichen Kleingrundbesitzes in Preussen" werd door de „Verein für Sozialpolitik" een enquête ingesteld. De rapporteurs voor de verschillende streken van Pruisen geven een overzicht van den toestand der landelijke bevolking en van de wijzen waarop haar het noodige krediet wordt verschaft.

In de *Rijnprovincie* (Rapporteur Dr. Brüggeman) hebben de kleine grondbezitters het vooral aan den Geh. Reg. Rath. Knebel te danken, dat zij onrrukt werden aan de handen van woekeraars. In de tachtiger jaren werden de statuten der Kreissparkasse te Merzig op aandrang van Knebel herzien en kon de spaarbank in kredietverleenen gaan concurreeren met de woekeraars. Spoedig volgden de spaarbanken van Saarlouis, Ottweiler, Saarburg, St. Wendel, Völklingen enz. Door het systeem-Knebel gelukt het de spaar-

banken „nicht nur das Kreditgeschäft für die kleinbäuerliche Bevölkerung zu übernehmen, sondern mit der Zeit die wuchernden Handelsleute daraus zu verdrängen". (zie boven pag. 149).

In *Westfalen* (Rapporteur Oek. Rath WINKELMANN) heeft de verleening van Personalkredit door de spaarbanken bijna niets te beduiden. Voor het persoonlijk krediet aan landbouwers zorgen op voldoende wijze de Genossenschaftliche Spar- und Darlehnskassen, systeem-RAIFFEISSEN. (Zie boven pag. 155.)

Voor *Hannover* kan de Rapporteur Oek. Rath P. JOHANSSEN getuigen „dass die Vermögenslage unseres kleinen Grundbesitzes im algemeinen eine durchaus gesunde und befriedigende ist. Neben dem soliden Charakter der Bevölkerung trugen dazu bei das in der Provinz gut entwickelte System von Sparkassen und genossenschaftlichen Kreditinstituten. Die Einrichtung des Sparkassen dient dem Personalkredit nur in beschränktem Masse." Hij constateert dat de RAIFFEISEN-banken de taak hebben overgenomen. (Zie Pag. 155.)

Hetzelfde kan gezegd worden van *Sleeswijk-Holstein* (Rapporteur Dr. NEUMANN), De spaarbanken bepalen zich hoofdzakelijk tot het landwirthschaftliche Realkredit.

In de provincie *Posen* (Rapporteur Landrath Dr. SEIDEL) wordt het persoonlijk kredit aan de landbouwers voornamelijk door de spaarbanken verleend. „In erster Linie hält er die Kreissparkassen für berufen, den Personalkredit zu pflegen, Dass diese Organisation sich im Berichtsbezirk bewähre, gehe

schon daraus hervor, dass die Sparkassen den billigsten Kredit zu gewähren im Stande seien. (Zie boven Pag 155.) [1])

Welke rol o. a. de spaarbanken in Zuid-Duitschland vervullen bij het persoonlijk landbouw-krediet werd in opdracht van de Verein für Sozial-politik ook voor de verschillende Zuid-Duitsche staten onderzocht. [2]) Zoo werd voor de Beiersche spaarbanken geconstateerd, dat zij juist door de krachtige ontwikkeling van de coöperatieve krediet-organisatie op geen beteekenende wijze zelve het persoonlijk krediet uitoefenden en wat zij nog verleenden hoofdzakelijk de stedelijke bevolking ten goede kwam. In tabel IV vinden wij voor 1888: 3%, in 1898: 5.6%. De belegging bij Beiersche Genossenschaften en Kredit-Vereine figureeren met het flinke percentage voor 1888: 17%, voor 1898: 19.2%.

In Baden werd de door de wet vastgestelde maximum-belegging (1/4 van het totaal der inlagen, zie boven pag. 136) in lange na niet bereikt. In tabel V vinden wij voor 1888 bij een inlagenbedrag van M. 118 808 905, in leeningen aan particulieren belegd M. 15 022 750. Voor 1898 bij M. 387 289 792 inlagen, in leeningen aan particulieren M. 21 405 059.

Met de verleening van krediet in rekening-courant aan particulieren hebben de spaarbanken in Duitschland zich in 't algemeen nog niet veel bezig gehouden. Deze vorm biedt vooral voor landbouwers groote voordeelen. Toch was er b.v. bij de Fürstlich

[1]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse'' van 20 Dec. 1896. Pag. 297—269.

[2]) Finanzblatt „die Sparkasse" van 20 Sept. 1896. Pag. 192.

Lippische Sparkasse in Detmold in 1896 op 248 kwijtingen M. 378 948 ingelegd en op 623 chèques M. 419 599 uitbetaald.

Op den eersten dag der derde conferentie der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen te Berlijn (7 Mei 1894) werd behandeld „das Sparkassenwesen in seiner Bedeutung für die *Arbeiterwohlfahrt.*" [1]) Prof. SCHAEFER uit Hannover had vier stellingen opgesteld, waarvan de laatste aldus luidde: „De spaarbanken moeten niet alleen dienen tot veilige bewaarplaatsen voor de spaarpenningen der arbeiders, maar ook uit hare rijke middelen de welvaart der lagere volksklassen krachtdadig steunen. Dit kan geschieden door de bevordering van het „Realkredit" b.v. in verband met den bouw van arbeiderswoningen, meer echter door de uitoefening van het „Personalkredit", die de zekerheid der ingelegde gelden niet in gevaar brengt."

„Ofschoon de kleinere inleggers ter verkrijging der winsten van de openbare spaarbanken het minst bijdragen, moeten dergelijke winsten, indien 't mogelijk is, besteed worden tot verhooging van de arbeiderswelvaart." [2])

Prof. SCHAEFER wijst er op, dat aan de direkte kredietverleening van spaarbanken aan arbeiders groote bezwaren en moeilijkheden verbonden zijn. „Ich will offen sagen, dass, wenn ich einen Sparkassenrendanten anstellen sollte, dessen Kopf voll

---

[1]) Zie Schriften der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen Nr. 6. Pag. 46 vlg.

[2]) Over deze kwestie zal later gesproken worden.

von Wohlfahrtsideen wäre, so würde ich ihn wahrscheinlich nachstellen einem Kalkulator, der nichts weiter als Zahlen im Kopf hat." Also wir dürfen unsere Ansprüche nicht zu hoch stellen, und doch glaube ich, dass gerade die Sparkassen viel mehr für die Arbeiterwohlfahrt fruchtbar gemacht und geradezu in den Dienst der Arbeiter-wohlfahrtbestrebungen gestellt werden können."

Het „Realkredit" zal uit den aard der zaak weinig in aanmerking komen, daar de meeste arbeiders geen realia, buiten de voor de bank van leening bestemde, te verpanden hebben.

Iets anders wordt dit, wanneer de spaarbanken het voorbeeld volgen van vele verzekeringsinstellingen (Alters- und Invaliditäts-), door leeningen toe te staan voor den bouw van arbeiderswoningen, gelijk dit in de provincie Hannover is geschied. Van overheidswege werden de gemeentelijke spaarbanken in Hannover aangezocht, om grootere hypothecaire geldleeningen toe te staan voor den bouw van arbeiderswoningen. Om speculatie te voorkomen, moet de bouw aan degelijke bepalingen onderworpen worden. Ook van het reservefonds zou een gedeelte tot dit doeleinde kunnen gebruikt worden, maar met amortisatie van minstens $1\frac{1}{2}$ %. [1])

De Landesversicherungsanstalt Hannover, die onder leiding staat van den Landrath LIEBRECHT, heeft maatregelen getroffen, om bij de openbare banken ter bevordering van den arbeiderswoning-

[1]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 20 Mrt. 1901.

bouw gelden te beleggen, zoodat het krediet en gros der Versicherungsanstalt door de spaarbanken gedetailleerd kan worden.

De kwestie spaarbanken en arbeiderswoningen wordt in Duitschland in den laatsten tijd herhaaldelijk aangeroerd. Men acht ook in dezen de hulp der spaarbanken zeer doeltreffend en geheel in overeenstemming met haar taak.

In een vergadering van den „Posenscher Provinzial-Sparkassenverband" [1]) hield Dr. Unger een voordracht over: „Der Bau kleinerer Wohnungen und die Sparkassen." Uit zijn betoog zijn de volgende conclusies te trekken: 1°. Indien er behoefte bestaat aan arbeiderswoningen, ligt het in den weg der openbare spaarbanken met hare middelen (spaarinlagen, reservefonds, winsten) den bouw hiervan te bevorderen. 2°. Het is in 't algemeen niet aan te bevelen, dat de spaarbanken zelve deze woningen bouwen. Daarentegen zullen de spaarbanken door kredietverleening bijzonder aan ondernemingen ten algemeenen nutte (Actienbauvereine, Baugesellschaften en Baugenossenschaften) den bouw van arbeiderswoningen kunnen bevorderen. 3°. De gelden moeten tegen billijke rente, met verplichte regelmatige amortisatie, verstrekt worden en mogen het bedrag niet overschrijden, dat ook voor belegging van gelden van onmondigen is vastgesteld. 4°. De spaarbanken behoeven de gelden niet uitsluitend te verstrekken eerst nadat de huizen geheel afgebouwd zijn, maar

---

1) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 5 Mei 1901.

ook gedurende den bouw. 5°. De spaarbanken moeten zich op den bouw der huizen contrôle voorbehouden, zoodat deze op technisch, hygiënisch en sociaal gebied goed bewoonbaar worden. 6°. De spaarbanken kunnen den arbeiderswoningbouw ook nog door overname van aandeelen van Actienbaugesellschaften en Baugenossenschaften, door aankoop van bouwland voor arbeiderswoningen, bevorderen.

In het koninkrijk Saksen, waar het spaarbankwezen zich zoo enorm heeft ontwikkeld, beleggen de stedelijke spaarbanken geregeld gelden in den bouw van arbeiderswoningen.

Bij de belegging van Duitsche spaarbankgelden valt aan de publieke fondsen, hoewel in 't algemeen geen overmatig, toch een aanmerkelijk percentage ten deel. In Pruisen schrijven de statuten der spaarbanken meestal voor, dat zij minstens 1/10 van het belegbaar kapitaal „in vom Staate oder Kommunalverbänden und änhlichen öffentlichen Korporationen garantierten Inhaberpapieren anzulegen haben." In 1870 was 19.29 % der gelden in publieke fondsen belegd; in 1888 ruim 34 % (zie tabel III). In 1898 vinden wij voor Pruisen een gemiddeld percentage van 26.06 %. Boven dit percentage blijven 7 van de provincies (maximum Stadtkreis Berlin met 66.41 %). Het minimum in deze belegging bereikt de provincie Sleeswijk-Holstein met 8 %. [1]) Van de publieke fondsen waren ruim de helft binnenlandsche staatspapieren. (Zie tabel III.)

[1]) Zie G. EVERT t. a. p. Pag. 88.

De Beiersche spaarbanken hebben in de veertiger jaren met hare staatsobligaties treurige ervaring opgedaan. Een Koninklijke verordening (zie boven pag. 129) van 1823 vergunde de spaarbanken hare gelden bij de Staatsschuldentilgungskasse te beleggen. Hoewel men sedert 1843 hiermede had opgehouden, ontstond er tengevolge van de politieke gebeurtenissen tegen de spaarbanken en de wijze van belegging een overal verspreid mistrouwen en werden de gelden in groote hoeveelheden teruggevorderd. Eene wet van 4 Juni 1848 beproefde door den interest te verhoogen (van 3½ op 4 %) van de door de spaarbanken aan de staatskas geleende gelden het terugstroomen der spaarpenningen te stuiten. Door nood gedwongen werd zelfs aan de wet een soort terugwerkende kracht toegekend en begon de verhoogde rente reeds van af 1 April 1848 te loopen. Sedert 1 Jan. 1849 ging de Staat geregeld zijne schulden aan de spaarbanken afbetalen en werden de banden verbroken, die het spaarbankwezen aan het staatskrediet bonden.

In 1880 hadden de spaarbanken 12.9 % harer gelden in Beiersche staatspapieren belegd; in 1888 8.7 % en in 1898 7.3 %[1]), terwijl voor dezelfde jaren de percentages der belegging bij Beiersche „Gesellschaften und Kreditinstituten" aanmerkelijk stegen (resp. 12.4, 17 en 19.2 %).

Reeds vroeger wezen wij er op, hoe in tegenstelling met de runs op de Fransche spaarbanken,

[1]) Zie Tabel IV.

bij de Duitsche spaarbanken — behoudens hetgeen in Beieren in 1848 geschiedde — in de kritieke jaren 1848 en 1870 een nauwelijks merkbare achteruitgang van inlagen te bespeuren was. Juist de wetenschap bij het volk, dat zijn spaarpenningen niet met het staatskrediet medeslingerden, deed het rustig de gebeurtenissen afwachten [1]). Geen wonder, dat ook dit bij de behandeling van het Postsparkassen-Gesetz-entwurf invloed heeft gehad en dat de enge verbinding van de spaarbankgelden met de rijksschatkist, die deze instelling zou medebrengen, een der bezwaren was, die den tegenstanders een krachtig wapen in de hand gaf. Behalve op de gevaren in oorlogstijd, werd nog gewezen op de landen waar de postspaarbankgelden eenvoudig gebruikt worden om op gemakkelijke manier staatsleeningen onder te brengen (b.v. in Oostenrijk).

Nu wij de voornaamste wijzen van belegging der Duitsche spaarbankgelden hebben aangegeven, is het van gewicht te onderzoeken, hoe de winsten die de spaarbanken met de belegging maken, besteed worden.

Ook in Duitschland staat voorop, dat de spaar-

---

[1]) Een merkwaardig voorbeeld haalde de Geh. Komm.rath NIETHAMMER aan op de Konferenz etc. van 7 Mei 1894 (zie boven pag. 147). In zijn fabriek te Kriebstein met 800 arbeiders bestaat sedert lang een spaarbank met een inlagenbedrag van M. 150 000. Bij het uitbreken van den oorlog in 1866 en in 1870 werden den arbeiders hunne spaargelden ter beschikking gesteld. Eenstemmig wilden zij er echter niets van weten en geen Pfennig werd uit de spaarbank opgevraagd.

Zie Schriften der Centralstelle etc. No. 6 pag. 83.

banken zijn ingesteld voor de sparenden, m. a. w. dat zij geen „Erwerbsunternehmungen" zijn. Er bestaan nu in 't algemeen drie doeleinden, waarvoor de netto winst besteed kan worden, n.l. ter vorming en vergrooting van het reservefonds, voor hoogere rente-uitkeering en voor doeleinden ten algemeenen nutte, (zu öffentlichen, gemeinnützigen Zwecken).

De wettelijke regelingen in de verschillende staten (zie boven pag. 122 vlg.) bepalen meest alle, dat het reservefonds een bedrag van 10 °/₀ der inlagen moet bereikt hebben, wil de spaarbank de netto winst geheel op andere wijze gebruiken. Het reservefonds dient om eventueele verliezen te dekken en wordt, om in tijd van nood spoedig geld bij de hand te hebben, in gemakkelijk te realiseeren papieren belegd.

Einde 1898 bedroegen de reservefondsen der Pruisische spaarbanken M. 361 636 401 = 7.2 °/₀ van het totaal der inlagen (zie tabel III); der Beiersche spaarbanken M. 20 603 868 = 6 °/₀ (zie tabel IV)[1]; der Badensche spaarbanken 5.2 °/₀[2]) der Saksische spaarbanken (1899) ruim 8 °/₀.

Is aan het reservefonds het door de statuten vastgestelde bedrag van de netto winst toegevoegd, dan kan de rest op de genoemde wijzen besteed worden. Verhooging van de gewone rente vindt in den

[1]) Voor de Beiersche spaarbanken moet opgemerkt worden, dat haar eigen vermogen bijzonder groot is. Het bedroeg in 1893: M. 25 659 974 = 7 0/0 der inlagen (Zie Tabel IV).

[2]) De wet schrijft voor, dat het reservefonds minstens 8 0/0 der inlagen moet bedragen.

regel niet plaats. Wanneer door bijzondere omstandigheden de rentevoet verlaagd is moeten worden, besteedt men de extra-winsten wel om den gewonen interest te kunnen uitkeeren. (Zie b.v. Entschl. Grossh. min. des Inn. 1880). [1]) Sommige kleinere spaarbanken keeren een gedeelte der winst bij wijze van dividend en als spaarpremies aan de inleggers uit. De meest gebruikelijke besteding van het overschot der winst is voor doeleinden ten algemeene nutte. Wat hieronder verstaan moet worden, heeft herhaaldelijk aanleiding gegeven tot kwesties, vooral bij de gemeentelijke spaarbanken. Van den eenen kant wordt beweerd, dat de winsten, verkregen met de spaarpenningen der mindere klassen, na aftrek van alle kosten, ook geheel aan die klassen moeten ten goede komen. Anderen vinden, dat aan de gemeenten voor het risico, dat zij dragen en voor de verantwoordelijkheid, die zij hebben over deze winsten een vrijere beschikking moet worden toegekend. Daarbij komt, dat vooral de kleinere inlagen de kosten van beheer en administratie in geenen deele dekken. Hiertegen kan weer aangevoerd worden, dat de spaarbanken voor de gemeenten gewillige geldschieters zijn en dus reeds hierdoor voor haar van het grootste nut en voordeel zijn.

In de spaarbankwetgeving der verschillende Duitsche Staten wordt de besteding der winstoverschotten niet in bijzonderheden geregeld. Toch is er uit den geest en het doel dier wetgeving op te maken, dat

---

[1]) Sparkassen-Gesetzgebung Deutschlands, enz. Baden. Pag. 38.

in het bijzonder rekening moet gehouden worden met de belangen der inleggers. Uitvoeriger is de Badensche wetgeving (Erl. van 22 Juni 1886): In 't algemeen mogen de spaarbanken de overschotten niet besteden voor uitgaven, waartoe zij door de wet verplicht zijn, waaronder voornamelijk moet verstaan worden het school- en armwezen. Verder worden nog al willekeurig eenige andere uitgaven opgesomd: voor straatverlichting en riolen, politieke feestelijkheden, belooningen enz.

Het Saksische Ministerie van Binnenl. Zaken liet zich in denzelfden geest uit. Slechts wanneer de gemeenten meer praesteeren voor het algemeen welzijn, dan haar door de wet is opgelegd, kan er sprake zijn, daarvoor de winsten der spaarbank te besteden. [1])

De noodzakelijke toestemming van het bestuur van het openbaar lichaam, waaronder de spaarbank ressorteert (gemeenteraad, Kreistag, provinciebestuur, enz.) voor het gebruik der winstoverschotten en dikwijls de vereischte goedkeuring van een hooger college, zijn daarenboven waarborgen, dat niet te vrij met deze gelden wordt omgesprongen en dat niet met de spaarbankwinsten uitgaven worden gedekt die ten laste van de belastingbetalers moesten komen. Zoo vermeldt b. v. het financieele blad „die Sparkasse" van 20 Juli 1896 naar aanleiding van de spaarbank te Düsseldorf, dat volgens een besluit

---

[1]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 20 Mrt. 1900. Pag. 134.

van den Regeerings-president de winstoverschotten der stedelijke spaarbanken niet meer voor het schoolwezen mogen gebruikt worden maar slechts voor welwaartsinstellingen als volksbaden, volksbibliotheken, stadstuinen, enz., die hoofdzakelijk den kleinen man ten goede komen.

Het bedrag, dat door de Pruisische spaarbanken in 1898 voor doeleinden ten algemeenen nutte werd uitgegeven was M. 13 605 828 (sedert de oprichting der spaarbanken M. 218 985 913.) Door de Beiersche spaarbanken M. 1 296 012. Met deze sommen, de jaarlijksche premies van de energie en spaarzaamheid der kleine centra, is veel gesticht en gesteund kunnen worden op het gebied van de volkswelvaart. Zoo hebben b.v. in Bremen de spaarbankwinsten mede geholpen tot aanlegging van het Bürgerpark, „dessen gesunde Luft die ganze Bevölkerung eifrig aufsucht" en tot de inrichting van volksbadhuizen. Met deze winsten is de „Volksbildungsverein" gesteund, die in de stad en in de voorsteden bibliotheken heeft gesticht. Ook voor kinderbewaarplaatsen, gaarkeukens, ziekenhuizen, enz. zijn deze winsten gebruikt. [1])

Voor 1894 bedroeg de netto winst der spaarbank te Mainz 45 692 Mark, waarvan de helft aan het reservefonds werd toegevoegd, terwijl van de andere helft 17 490 Mark onder de Vereinsgemeinden werd verdeeld, 3000 Mark aan het pensioenfonds der beambten werd toegevoegd; 1250 Mark aan de „landwirthschaftliche Winterschule" in Mainz werd

---

[1]) Zie A. Lammers t. a. p., pag. 46.

toegestaan, 200 Mark aan de arbeiderskolonie te Neu-Ulrichstein enz. [1])

Van de winsten der stedelijke spaarbank te Breslau kon voor het jaar 1899 ruim 63 000 Mark voor de volkswelvaart besteed worden. [2])

De Hessische spaarbanken besteedden van 1876—1896 M. 3 820 0000 voor dit doel. [3])

Op de reeds meer genoemde conferentie te Berlijn in 1894 (zie boven pag. 160) kwam ook dit punt ter sprake. Prof. SCHAEFER breekt een lans voor de gemeenten, die voor haar beheer en verantwoordelijkheid wel recht hebben op een vrijere beschikking der spaarbankwinsten al „stammen diese wesentlich aus dem Beutel der unteren Volksklassen." Toch keurt hij het plan van een stad in den Rijnstreek, die deze gelden voor een standbeeld van Keizer Frederik III wilde benuttigen af.[4]) Hij noemt verder drie doeleinden, die voor steun uit de spaarbankwinsten in aanmerking dienen te komen: De inrichting van gemeentewege van „Arbeitsnachweise-büreaus", de statistiek der werkloozen en de Produktiv-Genossenschaften. [5])

Wij hebben getracht aan te toonen, welke meening men in Duitschland is toegedaan omtrent de juiste

---

[1]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 5 Febr. 1896.

[2]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 20 Sept. 1900.

[3]) Zie Finanzblatt „die Sparkasse" van 5 April 1900.

[4]) De regeering had trouwens hare goedkeuring hieraan geweigerd.

[5]) Zie Schriften der Centralstelle für Arb.wohlfahrtseinr. No. 6. Pag. 57 en 58.

belegging van spaarbankkapitalen en omtrent den werkkring, waarin de spaarbank zich bewegen moet. Evenals in de Italiaansche hebben wij in de Duitsche spaarbank gevonden een instelling, die zich niet slechts ten doel stelt een veilige bewaarplaats te zijn voor de kleine spaargelden, maar ook actief is en direkt medewerkt aan de volkswelvaart.

Als plaatselijke instelling, van de grootste beteekenis voor het grondkrediet, in nauwe verbinding staande met de verschillende Kredit- en andere Genossenschaften, ook zelve het persoonlijk krediet uitoefenende heeft de spaarbank in Duitschland zich de vrijheid, haar door den wetgever gelaten, ten nutte gemaakt, om zich — ook door de wijze van belegging der bij haar ingebrachte gelden — een voornaame plaats te veroveren in het economische leven.

TABEL III. KONINKRIJK PRUISEN.

	1888	1898	% van het totaal der belegging.
Aantal spaarbanken	1363	1562	
„ spaarbankboekjes aan 't einde van het jaar.	5 029 174	8 049 599	
Bedrag der inlagen „ „ „ „ „	M. 3 672 101 206	M. 4 968 845 251	
„ van het Reservefonds „ „ „ „ „	„ 197 171 562	„ 361 636 401	
Van de winst werd voor openbare doeleinden besteed. — sedert het bestaan der spaarbank	„ 106 303 007	„ 218 985 913	
Van de winst werd voor openbare doeleinden besteed. — in het laatste boekjaar	„ 7 685 886	„ 13 605 828	
Bedrag van het eigen vermogen der spaarbanken	„ 6 654 812	„ 3 783 802	
Van de gelden der spaarbanken werden op hypotheek belegd — op in de stad gelegen onroerende goederen.	„ 791 510 343	„ 1 721 183 389	31.04
Van de gelden der spaarbanken werden op hypotheek belegd — op buiten de stad gelegen onroerende goederen.	„ 784 132 269	„ 1 413 475 201	25.49
Belegd in „Inhaberpapieren" naar den koers van den dag, aan 't einde van het boekjaar.	„ 1 004 141 732	„ 1 556 369 288	28.06
Uitgeleende gelden — zonder borgen.	„ 5 999 379	„ 17 682 211	0.32
Uitgeleende gelden — met borgen.	„ 132 315 374	„ 157 176 995	2.83
Belegging van gelden — in wissels	„ 44 420 676	„ 84 062 390	1.52
Belegging van gelden — tegen pand.	„ 51 116 310	„ 79 478 617	1.43
Belegging van gelden — bij openbare instellingen en corporaties	„ 196 856 566	„ 476 621 926	8 59
Belegging van gelden — op andere wijze	„	„ 39 605 857	0.71
Obligaties van het Duitsche Rijk	„	„ 131 931 600	
„ „ Pruisen	„	„ 559 555 775	

Uit: Die preussischen Sparkassen im Rechnungsjahre 1898, im amtlichen Auftrage bearbeitet von G. EVERT. Berlin 1900. Pag 20—26.

TABEL IV. KONINKRIJK BEIEREN.

	1888 *		1898 **	
		% van het totaal der belegging.		% van het totaal der belegging.
Aantal spaarbanken	307		337	
„ spaarbankboekjes	530 373		—	
Bedrag der inlagen	M. 159 723 332		M. 295 974 392	
„ van het Reservefonds	„ 11 151 734		„ 20 603 868	
„ van het eigen vermogen der spaarbanken	„ 13 823 173		„ 25 659 974	
Belegging { eerste hypotheken	„ 85 893 355	56.4	„ 150 386 902	52.2
Belegging { tweede en volgende hypotheken	„ 10 360 092		„ 14 835 651	
Obligaties van Beiersche „Gesellschaften und Kreditinstute"	„ 28 987 845	17	„ 60 653 989	19.2
Obligaties van onder Staatstoezicht staande Beiersche rechtspersonen	„ 25 368 436	14.9	„ 49 832 991	15.7
Obligaties van den Beierschen Staat	„ 14 788 629	8.7	„ 23 200 250	7.3
Belegging op andere wijze (wissels, schuldbekentenissen)	„ 5 184 663	3	„ 17 668 477	5.6

* Dr. ROB. SCHACHNER. Das Bayrische Sparkassenwesen enz. Pag. 69—71.

** Finanzblatt die Sparkasse 5 Juni 1901.

TABEL V. GROOTHERTOGDOM BADEN.

	1888	1898
Aantal spaarbanken	127	147
„ spaarbankboekjes	255 622	393 731
Bedrag der inlagen	M. 218 808 905	M. 387 289 792
Eigen vermogen en reservefonds der spaarbanken	„ 14 737 113	„ 24 434 789
Van de winst werd besteed { voor uitkeering van hoogeren interest	„ 134 065	„ 31 408
Van de winst werd besteed { „ doeleinden ten algemeenen nutte	„ 660 341	„ 1 296 012
Onroerende goederen	„ 1 834 274	„ 425 308
Leeningen op hypotheek	„ 145 596 975	„ 272 017 851
Staatspapieren	„ 20 350 343	„ 36 236 812
Leeningen aan binnenlandsche kreitsen, gemeenten, enz.	„ 14 147 819	„ 26 741 774
Kooppenningen van onroer. goederen. { door overdracht verkregen / na executie toegewezen	„ 22 054 379	„ 36 826 206
Leeningen op pand	„ 701 212	„ 756 751
Leeningen aan particulieren tegen schuldbekentenis	„ 15 022 750	„ 21 405 059
Belegging op andere wijze (§ 14 al. 3 der wet)	„ 4 099 605	„ 6 206 482
Diverse inkomsten	„ 3 293 335	„ 4 372 703
Stückzinsen	„ 2 211 211	„ 4 198 567
In kassa	„ 3 660 151	„ 3 859 035
Mobilair	„ 164 412	„ 167 412

Uit: Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden 31. Jahrgang (1900).

C. De Zwitsersche Spaarbank.

„Les caisses d'épargne de la Suisse ressemblent à un homme vigoureux arrivé à la force de l'âge, sans avoir jamais été retenu au lit par une grave maladie. Il a pourtant eu comme tous ses sembables de légers malaises passagers, mais qui n'ont jamais atteint ses organes vitaux.''[1])

Het is van zeer veel belang, om na de beschouwing van de sociale werkzaamheid der spaarbanken in twee groote rijken, na te gaan hoe deze instellingen zich ontwikkeld hebben in het tusschen hen liggende land, in het kleine, vrije Zwitserland, met zijn eigenaardige geschiedenis, staatsbestuur en volksaard. Nog niet lang geleden is in het Journal de Statistique suisse berekend geworden, dat, volgens de uitkomsten van het spaarbankwezen de Denen en de Zwitsers, per hoofd der bevolking, de spaarzaamste volkeren zijn. [2]) Is het reeds hierom interessant, de inrichting

---

1) Zie Guillaume Fatio: Les Caisses d'Epargne de la Suisse. Histoire d'un siècle. Berne 1896. Pag. 13 (ouvrage ayant obtenu la médaille d'or à l'exposition nationale suisse de 1896).

2) De gemiddelde hoogte der spaarinlagen per hoofd der bevolking werd berekend door G Fatio:

Denemarken	fr. 389.40	Vereen. Staten N. Amerika	fr. 156.10
Zwitserland	„ 325.30	Oostenrijk-Hongarije	„ 135.40
Duitschland	„ 188.20	Zweden	„ 126.50
Noorwegen	„ 185.80	Frankrijk	„ 110.90
Australië	„ 183.—	Engeland	„ 103.10
België	„ 158.80		

en werkzaamheid der Zwitsersche spaarbanken na te gaan, nog meer verdienen zij de aandacht door de uitnemende wijze, waarop zij hare economische taak vervullen, met name de verzamelde gelden op doeltreffende wijze weten te decentraliseeren. Hieraan hebben de instellingen het voor 't grootste gedeelte te danken, dat bovenstaande vleiende beeldspraak zoo treffend juist is.

Zwitserland is meer begiftigd met natuurschoon, dan dat het gunstig gelegen is voor economische welvaart. Het mist toch vele bronnen van rijkdom: het wordt niet doorsneden door bevaarbare rivieren, het heeft geen zeehavens, geen mijnen, geen uitgestrekte vruchtbare vlakten en daarenboven gaat het verkeer en transport met moeilijkheden gepaard. Ongetwijfeld is het de vlijt en de spaarzaamheid van het volk, mede door de spaarbanken gekweekt en ontwikkeld, die oorzaak is van de welvaart, waarvan Zwitserland ontegenzeggelijk blijken geeft.

De Zwitsersche spaarbanken hebben wederom aan het vrij initiatief van particulieren haar ontstaan te danken. Reeds in 1787 bezat de stad Bern een „Caisse de Domestiques", die oorspronkelijk, zooals de naam aanduidde, voor een bepaalde klasse van personen bestemd was, maar zich weldra uitstrekte tot een

Italië	fr. 68.20	Japan	fr. 5.95
Canada	„ 56.55	Rumenië	„ 5.80
Nederland	„ 54,15	Servië	„ 3.50
Portugal	„ 12.70	Griekenland	„ 1.55
Rusland	„ 10.25	Bulgarije	„ 1.45
Spanje	„ 8.75		

(Extrait du Journal de Statistique suisse, 36e Année, 1900).

ieder, die wilde inleggen. Bazel volgde in 1792, Zurich in 1805 en zoo ging het door. Het aantal spaarbanken bereikte in 1896 het aantal 566 met 1 251 355 inleggers en fr. 939 855 000 inlagen.

De Bond heeft zich nimmer bemoeid met het spaarbankwezen. Wel zijn er ook in Zwitserland stemmen opgegaan ten gunste van de oprichting eener postspaarbank en werd einde 1880 door den Nationalrath Heinrich Morel een motie in dien geest voorgesteld. In een brochure [1]) bepleitte hij de wenschelijkheid eener postspaarbank met dezelfde argumenten, die ook overal elders ten gunste dezer staatsinstelling gebruikt werden.

In hoofdstuk VII, waar hij besprak de „Placirung der bei der Postsparkasse eingezahlten Gelder", prees hij de wijze van geldbelegging van de Nederlandsche Rijkspostspaarbank en achtte deze navolgenswaardig voor een eventueele Zwitsersche postspaarbank. Tot heden toe schijnt het bestaande spaarbankwezen aan alle eischen te voldoen en is de postspaarbank van de baan geschoven.

Hoewel de Zwitsersche spaarbanken een zeer groote vrijheid genieten, hebben de meeste kantonnale regeeringen een heilzame contrôle op de instellingen ingevoerd. In de kantons Aargau (sinds 1888) en St. Gall (sinds 1892) bestaan zelfs speciale wetgevingen op de spaarbanken, die echter den nuttigen werkkring der instellingen in niets belemmeren. [2]) In 1896 werd

---

[1]) Die Postsparkassen. Einführung derselben in der Schweiz. Bern 1882.
[2]) Zie G. Fatio t. a. p. pag. 12.

in het kanton Zurich een wet op de spaarbanken aangenomen, terwijl in Bern en Freiburg ontwerpen voor een speciale spaarbankwetgeving in behandeling zijn. De staatsinmenging op spaarbankgebied in Zwitserland bepaalt zich tot déze loffelijke taak, zooals G. FATIO het uitdrukt: „Forcer les mauvaises caisses d'épargne à faire malgré elles, ce que les bonnes font sans qu'on les y contraigne."

De spaarbanken kunnen naar hunne organisatie in vijf soorten worden verdeeld: [1])

1°. de eigenlijk gezegde spaarbanken (161);

2°. kredietinstellingen, die ook spaargelden in ontvangst nemen (168);

3°. spaarvereenigingen (50);

4°. fabrieksspaarbanken (28);

5°. schoolspaarbanken (150).

De spaarbanken van de eerste soort houden zich uitsluitend met de in ontvangstname, belegging en terugbetaling van spaargelden op; die van de tweede soort zijn zoogenaamde *Spar- und Leihkassen* en

---

1) Naar de wijze waarop de spaarbanken gegarandeerd worden, kunnen zij op de volgende wijze worden verdeeld:

1⁰. Spaarbanken door den Staat gegarandeerd (4 % van het totaal der Zwitsersche spaarbanken).

2⁰. Spaarbanken door de gemeenten gegarandeerd (8 %).

3⁰. Spaarbanken op aandeelen zonder garantie van den Staat of van de gemeenten (27 %).

4⁰. Spaarbanken van vereenigingen zonder garantie van den Staat van of de gemeenten (50 %).

5⁰. Private spaarbanken, zonder garantie van den Staat of van de gemeenten (11 %).

Zie G. FATIO t. a. p. pag. 6.

verdienen ten zeerste de aandacht. [1]) Terwijl in de eerste helft der vorige eeuw de eigenlijk gezegde spaarbanken, waarbij wij die van de derde soort, de zoogenaamde „Zwangssparkassen" rekenen, voornamelijk op den voorgrond traden, werden in den lateren tijd de Spar- und Leihkassen de belangrijkste, door de gewichtige rol, die zij vervullen bij de bevrediging der kredietbehoeften. Zij onderscheiden zich van de spaarbanken, door dat zij zelve ook op schuldbekentenis krediet nemen. Zij doen dienst als spaarbanken, maar beperken zich niet tot de gewone werkzaamheden en gaan een schrede verder en treden ook op als geldneemsters, al naarmate er behoefte en vraag naar geld bestaat. De gewone spaarbanken zetten juist zooveel geld uit als bij haar ingelegd en aan haar toevertrouwd wordt en zij bekommeren zich niet om de vraag naar geld, dan in zooverre zij kapitalen moeten zien te plaatsen. Het gebeurt ook, dat de Spar- und Leihkassen zich gelden verschaffen door aandeelen, maar dan wijken zij in den vorm weinig af van de gewone banken; slechts de kring van haar bedrijf blijft beperkter. Zij bepalen zich aan den eenen kant meestal tot de opname van deposito's en aan den anderen kant tot het verleenen van voorschotten. De belegging op hypotheek is bij deze banken minder in zwang dan bij de gewone spaarbanken.

Het doel, dat de stichters van de Spar- und Leihkassen beoogden, om namelijk den lieden, die weleer

---

[1]) Zie Model-Statuten voor eene Spar- und Leihkasse, E. NÄF, die Verwaltung und Buchführung bei kleineren Sparkassen. Aarau 1891. Pag. 39.

tegen woekerrente vooral de kleine kredietbehoevenden van geld voorzagen, dit bedrijf uit handen te nemen en op een gezonde basis ook het klein krediet uit te oefenen, is volkomen bereikt. De banken verheugen zich in steeds grooteren bloei, dank zij hare verstandige en onbaatzuchtige werkzaamheid, die haar slechts tegen 1/4 % meer interest geld doet uitleenen dan opnemen. Tot meerdere soliditeit moeten deze instellingen de twee takken van haar werkzaamheid zorgvuldig afgescheiden houden.

De leden der „Spaarvereenigingen" verbinden zich om geregeld, hetzij wekelijks, hetzij maandelijks, een bepaalde som te storten, waarvan het bedrag te voren is vastgesteld. De verzamelde gelden staan onder het beheer en de contrôle van de leden zelve. Deze vereenigingen verheugen zich in groote populariteit. Meestal worden zij voor een bepaalden tijd opgericht en worden bij de ontbinding, de gelden met de gemaakte winsten onder de leden verdeeld. Het eigenaardige dezer vereenigingen is, dat de leden zichzelven spaardwang opleggen.

De fabrieksspaarbanken zijn niet talrijk. Hoewel zij meestal meer rente uitkeeren dan de gewone spaarbanken, vindt de arbeider het blijkbaar aangenamer, bij een onafhankelijke spaarbank zijn penningen te beleggen dan bij een instelling, die onder het beheer staat der fabrieksdirectie.

De schoolspaarbanken hebben in Zwitserland een groote vlucht genomen, ofschoon, evenals elders, verschillende vooroordeelen tegen deze soort spaarbanken

moesten overwonnen worden. De meeste staan in verbinding met groote spaarbanken, die de belegging der gelden op zich nemen.

De spaarbanken, in haar groote verscheidenheid van vorm, zijn nu door de economische wijze, waarop zij hare gelden beleggen een voorname factor geworden van de volkswelvaart.

Bij het ontstaan der spaarbanken had Zwitserland geen openbare schuld en van zelf was men gedwongen een andere plaatsing voor de kapitalen te zoeken dan die bij de spaarbanken in andere landen, vooral in den beginne, algemeen gebruikelijk was. Ook later bleef de belegging in publieke fondsen gering. Op deze wijze bleven de spaarbanken buiten de direkte gevolgen van staatkundige troebelen. Door hare werkzaamheid op voorzichtige wijze uit te breiden hebben de instellingen nimmer moeite gehad, voor hare gelden een goede belegging te vinden. „Les sommes déposées pourront augmenter indéfiniment et jamais les caisses d'épargne ne seront obligées de reculer devant leur mandat. A mesure que les sommes s'accroissent, le commerce et l'industrie se développent par les mêmes causes et on trouve, dans le ressort même de la caisse d'épargne, plus de bons placements." [1])

De belegging op hypotheek vormt de solide onderlaag van de werkzaamheid der spaarbanken. Na de hypothecaire belegging hebben het grootste percentage, de leeningen, hetzij met borgen, hetzij

---

1) Zie G. FATIO t. a. p. pag. 10.

tegen onderpand. Vervolgens wordt een aanmerkelijk gedeelte der gelden geplaatst in wisseloperaties, in rekening-courant en voorschotten. Zooals wij reeds zeiden is het bedrag, dat aan openbare fondsen ten deel valt gering; zoo ook krijgen de aandeelen en onroerende goederen slechts een klein percentage. Volgens FATIO waren in 1895 [1]) de Zwitsersche spaarbankgelden aldus belegd:

56½ % op hypotheek.

23 % leeningen met borgen of tegen onderpand.

13 % wisseloperaties, voorschotten, saldo's in kas enz.

6 % publieke fondsen.

1 % onroerende goederen.

½ % aandeelen.

Nog dient vermeld te worden, dat de spaarbanken een hoogst nuttige werkzaamheid vinden in het openen van rekening-courant met kleine industrieelen en neringdoenden, die op deze wijze veilig en voordeelig hun bedrijfskapitaal tijdelijk kunnen plaatsen

De Aargauische Kredietinstellingen.

Het kanton Aargau heeft het eerst speciale wet-

---

1) In de Statistique Internationale des Caisses d'Epargne IIième Partie, pag. 149, vinden wij voor de jaren 1867 en 1872 de volgende belegging:

	1867	1872
op hypotheek	73.68 %	71.19 %
publieke fondsen	12.95 „	15.70 „
leeningen met borgen enz.	12.51 „	11.98 „
aandeelen	0.54 „	0.70 „
onroerende goederen	0.41 „	0.41 „
diversen	0,02 „	0.02 „

Men ziet, dat met de belegging in lateren tijd heel wat meer gelden in direkte circulatie gebracht worden en o. a. het percentage der hypothecaire belegging aanmerkelijk is verminderd.

telijke bepalingen vastgesteld op de „Kreditinstitute". Als zoodanig worden ook de spaarbanken beschouwd,[1]) of liever gezegd bijna alle „Kreditinstitute" zijn spaarbanken. (Volgens de laatste statistiek over 1899 bestonden er in het kanton Aargau 38 kredietinstellingen: 20 hiervan opgericht door Genossenschaften en 18 door Aktien-Gesellschaften. Slechts 3 van de 38 instellingen namen geen spaarinlagen in ontvangst).[2])

Ter uitvoering van art. 93 der „Aarg. Staatsverfassung" luidende: „Der Staat hebt und ordnet das Kreditwesen. Der Staat führt die Oberaufsicht über die Verwaltung der Kreditinstitute. Er trifft Massregeln zum Schutze der Gläubiger und Schuldner", besloot de Regeeringsraad in 1887 vooreerst, dat het arbeidsprogramma van het Statistisch Bureau zou worden uitgebreid tot het samenstellen en openbaar maken van een jaarlijksche statistiek der kantonnale kredietinstellingen. Deze statistiek zou bevatten aanwijzingen over het spaarwezen, de winst- en verliesrekening en de vermogensbalans der instellingen. Vervolgens werd aan deze taak verbonden een door het Statistisch Bureau uit te oefenen contrôle, die zich zou uitstrekken zoowel tot de

---

[1]) „Unter *Kreditinstitut* versteht man im Algemeinen eine Anstalt, welche die Aufgabe hat, flüssige Kapitale, deren Eigenthümer sie einstweilen nicht selber verwenden wollen, anzunehmen, und auf kurze Zeit an Solche auszuleihen, welche augenblicklige Verwendung dafür haben."

Aargauische Statistische Mittheilungen für das Jahr 1888, Aarau 1888. Pag. 10.

[2]) Zie „Die Aarg. Kreditinstitute im Rechnungsjahr 1899 bezw. 1899/1900." pag. 17. Hieronder zijn niet begrepen de school- en fabrieksspaarbanken, 10 in getal.

beoordeeling van de statuten der kredietinstellingen als van de wijze, waarop het bedrijf werd uitgeoefend naar goede beginselen van bankbeheer. Door deze maatregelen werden vele kredietinstellingen genoodzaakt haar bedrijf met de voorschriften van het „Obligationenrecht" in overeenstemming te brengen en waren zij o. a. verplicht zich in het Handelsregister te laten inschrijven.

Uit deze inmenging van overheidswege, uit de gelijkstelling van spaarbanken met andere kredietinstellingen, uit de verplichte inschrijving in het Handelsregister, blijkt, dat de spaarbanken, met uitzondering dan van de fabrieks- en schoolspaarbanken, het terrein der filantropie geheel verlaten hebben en met het karakter van volksinstelling een plaats hebben ingenomen onder de gewone „Kreditinstitute".

Van groote beteekenis voor het kredietwezen in Aargau was de oprichting in 1854 van de Aargauische Bank, die door de Regeering wordt gegarandeerd. De motieven, die tot deze instelling hebben geleid, worden als volgt weergegeven: „unfruchtbar liegende Gelder in den Verkehr zu bringen; zu mässigen Bedingungen Darlehen zu geben; die Geldbedürfnisse des Ackerbaues, der Gewerbe und des Handels zu vermitteln und durch die Anwendung der Grundsätze einer strengen Ordnung und Sparsamkeit den algemeinen Kredit und Wohlstand zu heben[1]).

---

[1]) Zie Aargauische Statistische Mittheilungen für 1888 pag. 13. Iets verder worden de motieven nog verder uitgewerkt o.a. . . . . „Eine Organisation für Geldvorschüsse" auf andere als hypothekarische Sicherheit *„die für den landwirthschaftlichen Betrieb, die Handwerke und kleinen Unternehmungen so wichtig sind*, war nicht vorhanden."

De werkzaamheid der bank laat zich volgens de statuten in drie takken verdeelen:

1) het grondkrediet uitoefenen door leeningen op langen termijn toe te staan en hypothecaire schuldvorderingen aan te koopen;

2) voorschotten te verleenen aan de landbouwbedrijven, aan de kleine industrie („den Handwerken") en aan ondernemingen van allerlei aard, op beperkte termijnen.

3) met genoemd klein bedrijf alsook met den groothandel en groot-industrie rekening-courant te openen en ze met kas- en wisselverkeer ten dienste te staan.

Als uitvloeisel van een en ander werd de „*Ersparnisskasse*" opgericht en in 1885 de „*Leihkasse*", welker oprichting bij de statuten als volgt was voorzien: „Die Bank kann als Zweiggeschäft eine Leihkasse einführen um Gelder in Beträgen von höchstens fr. 500, mindestens fr. 50 vorzustrecken. Dieselbe wird unter eine besondere Leitung gestellt und kann in den verschiedenen Landestheilen oder Bezirken Filialen errichten."

Toen de SCHULZE-DELITZSCHE Vorschusskassen in zwang kwamen, en ook in het kanton Aargau verscheidene werden opgericht, kwamen de Aarg. Bank en de bestuurders der Gewerbevereine overeen, dat de Aarg. Bank in rekening-courant aan de Vorschusskasse leeningen zou toestaan om hiermede, naarmate er behoefte was, aan de leden krediet te verleenen.

Hier volgen eenige cijfers van de Aarg. Bank:

Einde 1899 bedroeg het gestorte kapitaal fr. 6 millioen, het reservefonds fr. 600 000; de spaarinlagen fr. 4 259 208. De bank had op dien datum ten haren laste fr. 32 343 950 aan obligaties, fr. 4 385 869 aan crediteuren in rekening-courant op korten termijn en fr. 256 887 aan crediteuren op langen termijn. Bij de activa merken wij op eene belegging van fr. 33 977 958 op hypotheek; van fr. 1 529 412 in voorschotten met borgen of tegen onderpand; van fr. 6 361 767 in rekening-courant; van fr. 6 052 195 in wisselvorderingen en van fr. 3 233 527 in staatsfondsen. De netto winst bedroeg einde 1899: fr. 502 709, waarvan aan dividenden werd uitgekeerd fr. 360 000, aan tantièmes fr. 24 000 aan doeleinden ten algemeenen nutte fr. 96 000, terwijl het winstsaldo van het vorige jaar bedroeg fr. 22 709. [1])

De „genossenschaftliche Kreditinstitute" (deze zijn alle spaarbanken) onderscheiden zich van de spaarbanken der Aktiëngesellschaften: 1° doordat de *afzonderlijke aandeelen*, wijl in den regel de verschillende spaarbankinlagen ongelijk zijn en niet op afgeronde bedragen zijn vastgesteld, vlottend zijn, 2° doordat dus ook het *gezamenlijk kapitaal* vlottend is en naar believen van ieder lid afzonderlijk, vermeerderd of verminderd kan worden. Van de eigenlijk gezegde spaarbanken (de zoogen. „gemeinnützige") onderscheiden zij zich, doordat 1° de inleggers gezamenlijk eigenaars zijn van de onderneming en

1) Zie „die Aarg. Kreditinstitute im Rechnungsjahr 1899 bezw. 1899/1900. Pag. 17.

gerechtigd, om over hare eigendommen te beschikken en 2° doordat de inleggers geen vasten interest, maar een dividend genieten in overeenstemming met hunne inlagen.

De cijfers van tabel VI [1]) geven een overzicht van den toestand, het bedrijf en de ontwikkeling der Aarg. spaarbanken.

Uit deze tabel blijkt, dat in dertien jaren het bedrijf der genossenschaftliche spaarbanken 57.4 °/₀ is vooruitgegaan, dat der spaarbanken op aandeelen 67.1 °/₀. Men denke er echter aan, dat vooreerst eerstgenoemde spaarbanken met 7 verminderden, het getal der andere daarentegen 2 grooter werd. Vervolgens zijn de wisseloperaties, die bij de eerste soort spaarbanken niets beduiden, bij de tweede van veel belang. Opmerkelijk is, dat, terwijl de genossenschaftliche spaarbanken einde 1889 een reservefonds hadden van 4.6 °/₀ der passiva, dit bij de andere spaarbanken slechts 1.6 °/₀ bedroeg. Deze steunen natuurlijk op de aandeelenkapitalen, die bij de genossenschaftliche spaarbanken zeer gering zijn. [2])

Het systeem van vrije belegging en onbelemmerde

---

[1]) Zie aan het einde der rubriek DE ZWITSERSCHE SPAARBANK.

[2]) De verhouding van de eigen kapitalen (aandeelen en reservefondsen, tot de vreemde gelden was in de volgende jaren aldus:

		Bij de spaarbanken van Actiengesellschten	Bij de spaarbanken van Genossenschaften
Einde	1886	10.83 o/o van het totaalvermogen	3.32 o/o van het totaalvermogen
„	1896	10.99 „ „ „ „	4.9 „ „ „ „
„	1897	10.64 „ „ „ „	5 „ „ „ „
„	1898	10.36 „ „ „ „	5.3 „ „ „ „
„	1899	10.92 „ „ „ „	5.8 „ „ „ „

Zooals men ziet, is bij de Genossenschaften een geleidelijke stijging van

werkzaamheid voor de spaarbanken heeft in Zwitserland een zeer gelukkige toepassing gevonden. Door dat men reeds spoedig een open oog heeft gehad voor de kredietbehoeften van den landbouwer, den kleinen industrieel en neringdoende, heeft zich in Zwitserland een volkskredietwezen ontwikkeld, dat het kleine volk in dit opzicht vooraan doet staan in de rij der beschaafde naties.

De Zwitsersche spaarbanken hebben zich geheel ingeburgerd in het overal verspreide volkskredietwezen. De Spar- und Leihkassen, die over het geheele land zijn opgericht, voldoen in ruime mate aan de kredietbehoeften en niet weinig aan die der landbouwers. De trage vermeerdering van de Raiffeisenbanken wijt men aan de uitstekende wijze, waarop de Spar- und Leihkassen hare taak vervullen.

Zooals reeds vroeger gezegd werd, hebben de spaarbanken in Zwitserland nooit in enge verbinding gestaan met het Staatskrediet. De politieke krisissen hadden dan ook geen noodlottige gevolgen voor de inleggers. Toen in 1848 en in 1870 bij de inleggers, voornamelijk in de grenskantons, eenige onrust ontstond, was een proclamatie van de directie der bedreigde spaarbanken verklarende, dat het krediet der spaarbanken niets gemeen had met dat van den Staat, voldoende om een „run on the bank" te bezweren.

---

de eigen kapitalen waar te nemen; bij de Aktiengesellschaften niet. Het Statistisch Bureau geeft bij de toelichting zijner statistieken de Genossenschaften immer den raad, de eigen kapitalen tot 10 % op te voeren vooral, omdat slechts weinige de onbeperkte aansprakelijkheid hebben.

Wat andere onheilen betreft, die aan spaarbanken kunnen overkomen, oneerlijkheid van bestuurders, speculatieve operaties, natuurlijk zijn deze wel voorgekomen maar toch kan FATIO getuigen: „Loin de vouloir être optimistes, nous devons cependant avouer, que nous avons été surpris du peu de faillites importantes, que nous avons rencontrées dans cette période d'un siècle. Et pourtant beaucoup de caisses d'épargne sont gérées par des personnes, qui ne sont pas des hommes d'affaires, les administrateurs sont, ce qui vaut mieux encore des honnêtes gens, sentant la responsabilité qui pèse sur eux." [1])

Daarenboven tracht men in de meeste kantons, waar ze nog niet bestaan, staatstoezicht en contrôle in te voeren.

---

1) G. FATIO t. a. p. Pag. 12.

TABEL VI. KANTON AARGAU.

	Einde 1886.		Einde 1899	
	Genossenschaftliche Spaarbanken.	Spaarbanken van Aktiengesellschaften.	Genossenschaftliche Spaarbanken.	Spaarbanken van Aktiengesellschaften.
Aantal spaarbanken [1]	27	13	20	15
„ inleggers	38 131	27 199	54 410	47 855
Spaarinlagen	fr. 41 594 164	fr. 14 280 153	fr. 55 912 268	fr. 28 352 141
Gestorte aandeelen-kapitalen	„ 1 434	„ 8 114 350	„ 926 500	„ 10 177 020
Reservefondsen	„ 1 483 518	„ 870 094	„ 3 454 027	„ 1 737 692
Obligaties ten laste der spaarbanken	„ 2 752 119	„ 27 848 424	„ 11 388 009	„ 48 864 999
In kas	„ 284 945	„ 2 636 225	„ 387 729	„ 3 293 613
Wisselvorderingen	„ 63 605	„ 6 923 703	„ 554 577	„ 7 558 567
Bank-tegoed	„ 481 541	„ 1 145 242	„ 537 404	„ 536 512
Hypothecaire belegging	„ 39 211 820	„ 35 801 307	„ 59 710 934	„ 69 588 603
Voorschotten m. borg of tegen onderpand	„ 2 928 060	„ 3 660 808	„ 3 637 604	„ 7 568 567
Debiteuren in rekening-courant	„ 725 914	„ 6 521 346	„ 3 476 538	„ 12 394 795
Blanco krediet	„ 210 610	„ 78 949	„ 788 704	„ 182 911
Openbare fondsen	„ 1 316 120	„ 4 893 958	„ 2 740 184	„ 3 953 118
Diverse roerende en onroer. goederen	„ 249 116	„ 829 509	„ 450 780	„ 243 649
Totaal van het bedrijf	„ 47 264 859	„ 64 122 143	„ 74 437 240	„ 107 500 549
Totaal netto winst	„ 222 891	„ 786 749	„ 286 954	„ 947 732
Dividenden	„ 31 128	„ 483 814	„ 48 536	„ 605 298
Tantièmes	„ 12 210	„ 36 596	„ 19 704	„ 65 028
Aan de reservefondsen	„ 144 505	„ 72 939	„ 163 849	„ 81 440
Doeleinden ten algemeenen nutte	„ 1 200	„ 109 420	„ 11 200	„ 103 700
Winstsaldo	„ 33 848	„ 83 980	„ 43 665	„ 92 086

Uit: Aurg. Statistische Mittheilungen für 1888 und 1899.

[1] Hierbij niet gerekend: de fabrieks- en schoolspaarbanken einde 1886, 13 in aantal met 896 inleggers en een te goed van fr. 222779 einde 1899, 10 in aantal met 794 inleggers en een te goed van fr. 117 401.

HOOFDSTUK III.

Typen van de 2de Groep.

Spaarbanken, die geheel door wettelijke bepalingen worden beheerscht.

A. De Fransche Spaarbank.

Het eigenaardig verschijnsel doet zich voor, dat, terwijl men in alle landen de spaarbankkapitalen met vreugde ziet aangroeien en deze economische ontwikkeling der lagere klassen op allerlei wijzen aanmoedigt en bevordert, — in Frankrijk de gestadige toeneming der spaargelden met schrik wordt aangezien.

De reden hiervan is niet ver te zoeken en berust geheel in het verkeerde systeem van gebruik dier spaargelden. Dit systeem toch, dat meebrengt een enge verbinding van spaarbank en schatkist heeft het noodzakelijke gevolg, dat met elke vermeerdering van ingelegde gelden de staatsschuld met een gelijke som wordt vergroot en juist door den bijzonderen aard der spaarbankschuld den Staat in tijden van krisis de grootste moeilijkheden worden berokkend zóó dat hij meermalen in de onmogelijkheid is gebracht, zijne verplichtingen na te komen. En niet alleen zij, die het bestaande systeem met alle kracht bestrijden en door eene algeheele hervorming de spaarbanken in een uitgebreider, onafhankelijken en meer economischen werkkring willen

terugvoeren, wijzen op deze gevaarlijke centralisatie. Ook de aanhangers van het régime étatiste zijn bevreesd voor de steeds toenemende verantwoordelijkheid van den Staat, die de oorzaak is, dat de woorden van DE FOVILLE, in een rapport ter gelegenheid der tentoonstelling van 1889, bewaarheid worden: „Du jour où l'Etat s'est déclaré l'unique banquier des caisses d'épargne, la réglementation des dépôts individuels est devenue une question non plus d'intérêt public, mais d'intérêt gouvernemental."

Dit is wel wat kras gezegd en slechts ten deele waar. Want het is bepaald onnauwkeurig om — met DE FOVILLE — te beweren, dat de regeeringen, die zich sedert 1835 hebben afgewisseld de instelling der spaarbanken niet hebben begunstigd en bevorderd dan voor het eenige doel: een opeenhooping van kapitalen te veroorzaken, toebehoorende aan de mindere klassen en deze naar willekeur, als verkregen door een vermomde leening, te gebruiken, hopende, dat het steeds, aanwassende bedrag wel aan de publieke opinie zou ontsnappen. Toch geven de herhaaldelijke wijzigingen in de Fransche spaarbankwetgeving meer den indruk van het uitgangspunt: hoe kan bij behoud van het régime étatiste de verantwoordelijkheid van den Staat verminderd worden, dan van het streven naar een radikale hervorming van den bestaanden toestand.

Een groote zorg voor het welzijn der mindere klassen is ongetwijfeld de hoofdoorzaak geweest, dat de Staat meende de leiding en de verantwoordelijkheid der spaarbanken geheel op zich te moeten nemen. „Si les louis se défendent bien eux mêmes,

l'Etat a mission d'intervenir pour protéger les gros sous. C'est donc bien à tort que certains auteurs qui n'avaient évidemment pas étudié suffisamment cette question ont avancé, que l'Etat, en cette circonstance, s'était fait banquier, et qu'en agissant ainsi il était sorti de ses attributions au détriment de l'initiative privée pour fonder les caisses d'épargne. . . . L'initiative privée à laquelle seule doit être attribuée la création des caisses d'épargne, n'a rien pu faire pour leur fonctionnement tant qu'elle n'a pas été associée à l'action du Gouvernement, et c'est grâce à cette association que les caisses d'épargne ont pu prospérer." [1])

Zeker is van eene heilzame staatsinmenging veel goeds te verwachten. Hiervan kunnen de Duitsche en Italiaansche spaarbanken getuigen. Wanneer echter deze inmenging zich te ver uitstrekt en in een vermenging overgaat, kan zij den Staat en de spaarbanken veel nadeel berokkenen, zooals de geschiedenis van het Fransche spaarbankwezen leert.

In een vergadering van de „Société d'économie politique" op 5 Jan. 1883 [2]), toen de vraag besproken werd: „Est-il bon que l'Etat se charge de la gestion financière des caisses d'épargne?" verklaarde M. Wilson, president van de budget-commissie, dat de Staat door het spaarbankwezen geheel aan zich te trekken, niets anders deed „que répondre à une nécessité d'un ordre élevé, l'encouragement des habitudes d'économie."

---

1) Zie Paul Wallet. Traité de l'administration des caisses d'épargne. Paris 1886. Pag. 53.

2) Zie Journal des Economistes, Janvier 1883.

Wellicht heeft het systeem van SAINT SIMON, dat in den tijd van het ontstaan der spaarbanken veel invloed had, ook meegewerkt aan deze uiting van staatssocialisme. De Saint Simonisten toch wilden, dat alle ambten, beroepen en welke takken van 's menschen bedrijvigheid ook, zouden worden publieke functies, door den Staat verzameld en beloond. De leiding van de industrie als een geheel zou moeten komen bij een groote Centrale Bank, in welke alle andere banken zouden zijn gecentraliseerd en die in allerlei vertakkingen van bijkantoren zich zou moeten specialiseeren. [1])

Een andere oorzaak voor het régime étatiste is misschien te vinden in de revolutionaire troebelen die steeds van Frankrijk uitgingen, waardoor elk particulier initiatief op gebied van associatie en coöperatie door de regeerende klassen met leede oogen werd aangezien en die hen met alle kracht deden pogen om een machtigen faktor als het spaarbankwezen zelve in handen te houden. „Le gouvernement de son côté, devait prendre ombrage d'institutions libres, si modestes ou si utiles qu'elles fussent. Il vit dans les caisses d'épargne un puissant levier d'influence entre les mains de la bourgeoisie, qu'il redoutait et alors il se montra assez peu disposé à favoriser leur extension." [2])

Ook moet niet vergeten worden, dat de bestaande inrichting van het Fransche spaarbankwezen diep

---

[1]) Zie Mr. H. P. G. QUACK: De Socialisten, 2e druk. Amsterdam 1900. IIIe Deel. Pag. 41.

[2]) Zie HENRI DESLOGES. t. a. p. Pag. 230.

in de zeden en gewoonten is ingeworteld en dat juist in tijden van voorspoed, wanneer er overvloed van geld is en alles goed loopt, en dus verandering in het systeem mogelijk ware, dit met alle kracht en koppigheid verdedigd wordt. In bovengenoemde vergadering wees ALPH. COURTOIS op deze kortzichtigheid en gaf den raad, ook eens een blik te slaan op het spaarbankwezen buiten Frankrijk. „Habitués que nous sommes à ne voir, à n'observer que ce qui existe dans notre pays, nous ignorons presque ce que font nos voisins. Nous y trouvons des exemples, qui devraient cependant nous ouvrir les yeux."

Men vraagt zich af, hoe 't mogelijk is geweest, dat, na de geweldige schokken die het staatskrediet b.v. in 1830, 1848, 1870 heeft moeten doorstaan en na de treurige ervaring toen opgedaan, de Fransche Staat is doorgegaan met de spaarbankgelden te centraliseeren. De mindere man, die juist met het oog op rampvolle tijden, in normale omstandigheden met groote energie gelden heeft opgespaard, staat aan het gevaar bloot, wanneer oorlog of andere rampen dreigen, teleurgesteld te worden, als hij terugbetaling eischt. Waarom dan toch al die gelden aan de schatkist geleend? „Il fallait préserver l'épargne populaire des tentations malsaines et des placements aventureux". [1]) Ook de spaarbanken in andere landen weten door eene verstandige en doelmatige belegging de spaargelden aan speculatiezucht te onttrekken en

---

[1]) Zie AUG. MOIREAU. Le Projet de Réforme des Caïsses d'épargne. Revue de deux Mondes. Juin 1893. Pag. 882.

al kan belegging in staatspapieren in 't algemeen niet speculatief genoemd worden, in kritieke tijden geeft zij groot gevaar. Zooals wij reeds in het eerste hoofdstuk opmerkten, zijn door het régime etatiste de spaarbankkapitalen voor den Franschen Staat een machtige geldbron, die hem echter meermalen te machtig werd. Hiervan getuigen b.v. de instelling van een intermédiaire tusschen spaarbank en schatkist, n.l. de Caisse des dépots et consignations, de beperking der rekening-courant van de spaarbanken met de schatkist in 1887, voor de gewone spaarbanken tot op 100 millioen fr., voor de postspaarbank op 50 millioen, de instelling van de „clause de sauvegarde", het wettelijk uitstel van betaling en de bepaling, dat de inlegger, wanneer zijn tegoed een zeker bedrag bereikt heeft, door middel van de spaarbank, zonder onkosten staatsrente koopen kan. Deze maatregelen mogen van het standpunt der haute finance bezien onberispelijk zijn, zij toonen toch aan, dat deze taak de staatskrachten te boven groeit ten nadeele van de millioenen inleggers.

Na deze algemeene beschouwingen, zullen wij in korte trekken de geschiedenis der Fransche spaarbanken nagaan sedert haar ontstaan in 1818. Wij zullen zien, dat de moeilijkheden, waarmede het régime étatiste voortdurend te kampen heeft gehad, wel geleid hebben tot herhaaldelijke wijzigingen in de spaarbankwetgeving, maar toch tot op den huidigen dag een fundamenteele verandering niet hebben kunnen bewerken.

De eerste Fransche spaarbanken danken haar ontstaan aan particulier initiatief. De eenige formaliteit was de goedkeuring der Regeering, die volgens de wet vereischt werd voor de oprichting van elke société anonyme. Waarom men in Frankrijk betrekkelijk laat begon met spaarbanken te stichten, vindt zijn oorzaak in de minder gunstige omstandigheden waarin het land verkeerde aan het einde der 18ᵉ eeuw, zooals BAYARD zegt: „Si dans tous les temps, les maux peuvent être soulagés, l'heure n'est pas toujours propice pour les prévenir." [1]) Het voorbeeld gaf Parijs, waar in 1818 onder voorzitterschap van den hertog DE LA ROCHEFOUCAULT-LIANCOURT, met wien in één adem moet genoemd worden BENJAMIN DELESSERT, de groote verdediger van het spaarbankwezen, de eerste spaarbank werd gesticht met het doel, volgens de statuten: „à recevoir en dépôt les petites sommes, qui lui seront confiées par toutes personnes laborieuses et économes, désireuses d'y verser leurs petites économies." [2])

Weldra volgden Bordeaux in 1819, Rouaan in 1820, Marseille en Nantes in 1821, Lyon in 1822 enz. De bestuurderen der eerste spaarbanken stonden persoonlijk in relatie met de inleggers. Zij waren hunne raadgevers op den weg naar welvaart. Dit economisch karakter hebben maar weinig spaarbanken tot op heden kunnen behouden, waarbij de beroemde spaarbank „des Bouches-du-Rhône" op

---

[1]) La Caisse d'épargne et de prévoyance de Paris. Paris 1900. Pag. 12.
[2]) Zie BAYARD t. a. p. pag. 19.

de eerste plaats moet genoemd worden. [1]) De meeste spaarbanken begonnen vooral na hare verbinding met de schatkist in 1835 bureaucratisch op te treden en richtten haar bedrijf streng bankmatig in. Alle gelden werden belegd in staatsrente. Bij de spaarbank te Parijs, wier statuten door de andere spaarbanken grootendeels waren overgenomen, geschiedde de inschrijving oorspronkelijk op naam en voor risico van de inleggers, wanneer tenminste hun inleg 50 fr. bereikt had, hetgeen de minimumsom was, waarvoor men volgens de wet van 24 Aug. 1803 in het Grand-Livre de La Dette kon inschrijven. Voor de kleinere bedragen schreef de spaarbank op eigen naam in. [2]) De regeering zag met genoegen, dat de staatsrente bij de spaarbanken ijverige inschrijvers vond. Een ordonnantie van 30 Oct. 1822 vergunde de spaarbank van Parijs inschrijvingen te doen ten name van inleggers, wanneer hun tegoed een som van 10 fr. had bereikt. Nog was men hiermede niet tevreden. De spaarbank van Parijs trad in onderhandeling met de Regeering om te verkrijgen, dat de spaarbanken tegen 4 °/₀ rente hare fondsen direkt in rekening-courant met de schatkist konden storten en ze op deze wijze te stellen onder verantwoordelijkheid van den Staat. [3]) De regeering voldeed maar al te gewillig aan het verzoek en met de

---

[1]) Zie Henri Desloges t. a. p. pag. 230.

[2]) Zie Bayard t. a. p. pag. 19 vlg. en P. Brière: La caisse d'épargne et de prévoyance des Bouches-du-Rhône 1821—1899, Marseille 1900. Pag. 10 en 11.

[3]) Zie Bayard. t. a. p. Pag. 68.

ordonnantie van Juni 1829 was het eerste fundament van het régime étatiste gelegd.

De Parijsche spaarbank had einde 1829 reeds een tegoed van fr. 3 354 337, verdeeld over 34663 inleggers. Eenige spaarbanken wilden echter liever hare onafhankelijkheid bewaren en doorgaan met den inleggers de eenmaal vastgestelde rente uit te keeren. De krisis van 1830 kwam en de spaarbanken, die niet gedekt waren door de garantie van den Staat, verkeerden in hopeloozen toestand. Het verslag van ALEXIS ROSTAND, den toenmaligen president van de spaarbank des Bouches-du-Rhône (een der spaarbanken die geen rekening-courant met de schatkist geopend hadden), uitgebracht einde 1831 bevat in bijzonderheden de treurige ervaring, die de spaarbank met hare staatspapieren opdeed. Op den 31sten Dec. 1829 had de spaarbank reeds een tegoed van fr. 1 800 711, verdeeld over 5204 inleggers. De inlagen stegen voortdurend, totdat in Juli 1830 ten gevolge der revolutie de buitengewone opvragingen begonnen en in de volgende maanden onrustbarend werden. De administratie besloot al haar staatsrente te verkoopen en haar ontvangstbureau te sluiten, daar het onverantwoordelijk zou zijn nieuwe inlagen aan te nemen. In 4 maanden werden fr. 345 543 met groot verlies voor de spaarbank terugbetaald. Gelukkig, dat vele inleggers zoo verstandig waren betere tijden af te wachten. Zij, die door middel der spaarbank eigenaars geworden waren van staatspapieren, werden door de sterke daling het meest teleurgesteld. De spaarbank bleef gesloten tot 15 Juni 1832, toen

zij met gewijzigde statuten, geschoeid op de ordonnantie van 1829 hare operaties hervatte. [1]) Bij de Parijsche spaarbank werden van Augustus tot December 1830 uitbetaald fr. 2 651 841.

Tot nog toe waren de spaarbanken ondanks de ordonnantie van 1829 onafhankelijke instellingen gebleven. Van het oogenblik af, dat onder de regeering van LOUIS PHILIPPE de wet van 5 Juni 1835, die men de organieke spaarbankwet kan noemen, werd uitgevaardigd, werden de spaarbanken openbare instellingen door de regeering gecontroleerd en gegarandeerd en kregen zij een wettelijk karakter. Als natuurlijk gevolg van de verantwoordelijkheid, die de Staat op zich nam, trok hij ook de wijze van belegging der spaargelden aan zich. Volgens deze wet konden de spaarbanken hare gelden in rekening-courant plaatsen met de schatkist. De maximum inleg werd van 2000 op 3000 fr. gebracht en de door de schatkist uit te keeren rente op 4 °/₀ vastgesteld.

Inmiddels waren, dank zij de rustige tijden, de spaarbanken in aantal en bloei toegenomen en telde men den 1sten Januari 1837, 208 spaarbanken met fr. 96 588 700 inlagen, verdeeld over 178 592 inleggers. Het persoonlijk vermogen der spaarbanken bedroeg toen fr. 2 764 143 [2]).

Geen wonder, dat de Regeering deze onverwachte groote vermeerdering der spaarbankgelden en de daarmee gepaard gaande aangroeiing der vlottende

---

1) Zie P. BRIÈRE. t. a. p. Pag. 17. vlg.
„ BAYARD t. a. p. „ 76.

2) Zie Statistique internationale des caisses d'épargne IIième Partie, pag. 5 vlg.

schuld met eenige angst aanzag en middelen beraamde om hare verantwoordelijkheid te verminderen. Daartoe werd de wet van 31 Maart 1837 uitgevaardigd, die de verantwoordelijkheid van den Staat overplaatste op de Caisse des dépôts et consignations, die de gelden bij haar door de spaarbanken gestort zou moeten gebruiken tot aankoop van staatsfondsen. Indirect bleven de gelden op deze wijze toch onder garantie van den Staat.

Deze wet gaf aanleiding tot heel wat discussie. Men beschuldigde zelfs de Regeering, dat zij de caisse des dépôts ging gebruiken om met de spaargelden in haar eigen fondsen te kunnen speculeeren. Zooals te verwachten was, veroorzaakte de invoering dezer wet een paniek, die echter niet van langen duur was. De eerstvolgende verandering in de wetgeving vond plaats den 22sten Juni 1845. Wederom waren het de steeds toenemende bedragen der spaargelden, die de Regeering noopten het maximum van het tegoed van ieder inlegger te beperken tot fr. 1500, welk bedrag door rentebijschrijving mocht gaan tot fr. 2000. Te beginnen met 1 Jan. 1847 zouden alle sommen boven de fr. 2000 ophouden rente te dragen. Natuurlijk had deze maatregel merkbaren invloed op het jaarlijksch tegoed, dat in de volgende twee jaren van 393 millioen tot 381 en 338 millioen fr. daalde.

Zonder het zelve te weten had de Regeering den inleggers en zich zelve een gewichtigen dienst bewezen, want één jaar later barstte de revolutie van 24 Febr. 1848 los, die eensklaps als een bliksemstraal het geheele spaarbankwezen op zijn grondvesten

deed schudden en breede scheuren veroorzaakte. In Parijs werden in de week, volgende op den 24sten Febr., aan 2000 inleggers uitbetaald fr. 792 000; in de daarop volgende week op 4000 aanvragen bij de 2 millioen fr.; op den 5den Maart eischten 6000 inleggers betaling van ruim 3 millioen fr. [1]) De opvragingen dreigden steeds te vermeerderen. Er werd niet gewerkt en de algemeene gisting maakte den toestand uiterst gevaarlijk. Een der eerste daden van het „Gouvernement provisoire", dat een spaarbankramp zag aankomen, was in de Moniteur van 7 Mrt. het volgende bekend te maken:

„Au nom du Peuple français.

„De toutes les propriétés, la plus inviolable et la plus sacrée c'est l'épargne du pauvre.

„Les Caisses d'épargne sont placées sous la garantie de la loyauté nationale.

„La situation de ces caisses a été la première sollicitude du ministre des finances et du Gouvernement provisoire.

„Le Trésor tiendra tous ses engagements", enz. enz.

Article unique: L'intérêt de l'argent, versé par les citoyens dans les caisses d'épargne, est fixé à cinq pour cent, à partir du 10 mars prochain. [2])

Dit dekreet diende alleen maar om de gemoederen tot bedaren te brengen en de opvragingen zooveel mogelijk te stuiten. Het rapport, dat de minister van financiën, Garnier Pagès hierna over de geld-

---

[1]) Zie Bayard. t. a. p. Pag. 209.

[2]) Zie Bayard. t. a. p. Pag. 210

middelen uitbracht, gaf eerst licht over den treurigen toestand. 1)

Het volgende staatje geeft een overzicht van het wedervaren der voornaamste Fransche spaarbanken in dien kritieken tijd:

SPAAR-BANKEN	AANTAL BOEKJES OP 31 DECEMBER.			TEGOED DER INLEGGERS OP 31 DECEMBER.		
	1847.	1848.	Percentage v. d. teruggang.	1847.	1848.	Percentage v. d. teruggang.
				francs.	francs.	
Parijs	183 449	168 643	8	80 146 423	10 151 440	87
Lion	24 166	22 671	6	8 983 970	885 743	90
Marseille *)	16 274	2 278	86	12 403 764	1 653 653	86
Bordeaux	17 521	16 781	4	12 738 267	1 491 616	88
Le Mans	4 639	3 984	14	1 052 328	147 931	85
St. Etienne	5 224	4 403	15	2 614 144	295 588	88
Amiens	5 346	4 681	12	3 390 790	366 507	89
Nantes	9 665	9 010	6	6 405 509	766 662	88
Rouaan	10 804	4 124	61	5 725 756	204 324	96
Orleans	6 207	5 482	11	3 562 520	434 069	87

*) Spaarbank des Bouches-du-Rhône.

Uit dit overzicht blijkt, dat de 10 voornaamste spaarbanken van Frankrijk bij deze krisis gemiddeld

1) „Quant aux caisses d'épargne'', schreef de minister „tout le monde en connaît la déplorable histoire. Sur les 355 millions versés entre les mains de la précédente administration, je n'ai trouvé en compte courant qu'une soixantaine de millions. Le reste était immobilisé en rentes ou en actions. D'où il suit, que le gouvernement déchu s'était mis dans l'impossibilité absolue d'opérer les remboursements, qui auraient pu lui être demandés''. Zie BAYARD, t. a. p. pag. 212.

22.3 % harer inleggers verloren en 88.3 % harer inlagen. De wet van 21 Nov. 1848 stelde de livrets de compensation in, om den inleggers, die met schatkistbiljetten waren betaald, in hun verlies te gemoet te komen. [1])

Langzamerhand keerde de rust terug en met de verkiezing van LOUIS NAPOLEON tot President der Republiek, begonnen de inlagen, ondanks de droevige herinneringen te stijgen.

Den 30sten Juni had wederom een wetswijziging plaats: het maximum van het tegoed met den intrest mocht niet meer bedragen dan fr. 1000. Wanneer de inlegger niet binnen 3 maanden het meerdere had opgevraagd, kocht de spaarbank, zonder kosten voor hem, 10 fr.'s rente à 5 %.

Het tweede Keizerrijk bracht, behalve de wet van 7 Mei 1853, die den interest uit te keeren aan de spaarbanken op 4 % teruggebracht, geen verandering in de bestaande regeling. Het jaar 1870 opende zich met de gunstigste vooruitzichten. Het tegoed der spaarbanken bedroeg op den 1sten Jan. fr. 684 192 000 met 2 130 768 inleggers. [2]) Toen in Juli de berichten over den aanstaanden oorlog meer

---

1) Volgens deze wet kregen zij, wier inleg geconverteerd was in Staatspapier met een koers van 80 %, een boekje, waarop een som was ingeschreven, gelijk aan het verlies, dat zij geleden hadden, doordat de koers gedaald was tot 64 %. Dank zij dezen maatregel werd het te goed der spaarbanken van nihil op 74 millioen fr. gebracht. Vóór de revolutie bedroeg dit 355 millioen fr.

Zie ARTHUR LEGRAND. La dette flottante et les fonds des caisses d'épargne. l'Economiste français 4 Nov. 1882.

2) Zie Statistique internationale enz. IIième Partie pag. 5.

vastheid kregen, begonnen de buitengewone opvragingen om terugbetaling. De Regeering begon zich ernstig ongerust te maken. In de week van 20 Aug. bedroeg het terugbetaalde bedrag 2 300 000 fr. Thans moesten andere maatregelen genomen worden dan die in 1830 en in 1848 de onrust hadden doen bedaren. De schatkist stond thans niet, zooals in 1830, voor een schuld van 8 millioen; niet zelfs, zooals in 1848 voor 359 millioen, die opgeëischt konden worden, maar zij moest gereed staan tegenover 2 130 768 schuldeischers met een vordering van fr. 684 192 000. De minister van Financiën besloot bij dekreet van 17 Sept. dat 50 fr. per boekje in specie, en de rest in schatkistbiljetten zou worden uitbetaald [1]). De hevigste klachten lieten zich tegen dezen maatregel hooren. Vooral zij, die genoodzaakt waren de ontvangen schatkistbiljetten vóór den vervaltijd, beneden de waarde, in betaling te geven, leden gevoelige verliezen. Welke resultaten dit wreede jaar voor de spaarbanken had, wordt in de officieele statistieken niet nauwkeurig vermeld. Zeker is, dat einde 1871 het te goed met ruim 180 millioen francs was verminderd. Het behoeft niet gezegd te worden, dat 1871, '72 en '73 geen voorspoedige jaren voor de spaarbanken waren. Met 1873 keerde de kalmte terug en het spaarzame volk begon zijn gelden met vernieuwden moed in te leggen, ondanks dat voor de derde maal gebleken

---

1) Later ging men er toe over om met tusschenpoozen van 14 dagen fr. 50 in baar geld uit te betalen.

was, dat in tijden van krisis de Staat geen prompte betaler kon zijn.

Het gewichtigste feit voor het Fransche spaarbank-

JAREN.	TEGOED DER	
	PARTICULIERE SPAARBANKEN. 1)	POSTSPAARBANK. 2)
1881	*fr.* 1 408 903 630	*fr.* —
1882	„ 1 754 896 170	„ 47 599 891
1883	„ 1 816 451 452	„ 77 444 134
1884	„ 2 021 908 204	„ 115 402 034
1885	„ 2 211 350 372	„ 154 155 572
1886	„ 2 313 932 285	„ 190 674 031
1887	„ 2 364 454 094	„ 223 519 666
1888	„ 2 495 367 793	„ 266 788 602
1889	„ 2 683 595 803	„ 332 073 912
1890	„ 2 911 722 358	„ 413 439 048
1891	„ 3 052 760 223	„ 506 379 931
1892	„ 3 227 437 682	„ 616 363 425
1893	„ 3 140 261 867	„ 610 793 920
1894	„ 3 286 521 927	„ 690 844 460
1895	„ 3 395 460 185	„ 753 458 527
1896	„ 3 382 355 533	„ 784 950 207
1897	„ 3 427 096 888	„ 844 207 699
1898	„ 3 400 240 064	„ 875 021 387
1899	„ 3 405 647 025	„ 929 454 282

1) Uit: Annuaire de l'Economie politique et de Statistique der verschillende jaren.

2) Uit: Rapport à M. le Président de la République sur les opérations de la Caisse Nationale d'Epargne der verschillende jaren.

wezen in de volgende jaren was de oprichting van een postspaarbank (caisse nationale d'épargne) bij de wet van 9 April 1881, voornamelijk om de bevolking der streken, waar het spaarbankwezen nog niet voldoende doorgedrongen was en vooral ook de allerlaagste volksklassen gelegenheid te geven hare spaargelden te beleggen. Wederom was er een geweldige aangroeiing der staatsschuld te voorzien, daar deze instelling zich weldra in bloei mocht verheugen. (Zie het staatje). Eigenaardig is, dat deze wet met het bijzonder doel, zoo even vermeld, het maximum te goed van den inlegger zeer hoog stelde (2 000 fr. zelfs tot 3 000 fr.) De gewone spaarbanken vreesden hierdoor hare inleggers te zien overloopen en protesteerden tegen deze bepaling, hetgeen ten gevolge had, dat het verhoogde maximum door de wet ook op de gewone spaarbanken toepasselijk werd verklaard.

Nu wederom normale omstandigheden waren ingetreden, groeide, zooals te voorzien was, het saldo der spaarbanken steeds aan. Op 31 Dec. 1882 bedroeg het fr. 1 770 791 227, waaronder 25 millioen als persoonlijk vermogen der spaarbanken figureeren. Hiervan was belegd in staatsfondsen en in spoorweg-aandeelen fr. 811 582 938. De rest was in rekening-courant met de schatkist geplaatst, die naarmate harer behoeften hiervan gebruik maakte. De vlottende schuld werd de Regeering te machtig en in den loop van 1883 werden ruim 40 millioen fr. aan de Caisse des dépôts geremitteerd in den vorm van 3 percents aflosbare staatsschuld. Deze consolidatie was slechts gezichtsbedrog, want de toestand der staatsfinanciën

bleef dezelfde. Alleen werd aan de aansprakelijkheid van den Staat een ander aanzien gegeven. Deze maatregel, door de pers scherp gekritiseerd, verwekte een onrust, die wederom aanleiding gaf tot talrijke opvragingen. Toen vier jaar later, ondanks dat de consolidatie nog eens herhaald was, voor een derde maal de staatsschuld een enorme verhouding aannam, wilde de minister van financiën CARNOT voor goed den Staat bevrijden van de verzoeking, waaraan hij niet had kunnen weerstaan en hij liet in de wet op de geldmiddelen van 1887 een artikel van groot gewicht invoegen, dat voortaan de sommen bij de schatkist in rekening-courant geplaatst, beperkte tot 100 millioen fr. voor de gewone spaarbanken en 50 millioen voor de postspaarbank. De rest der disponibele gelden zou belegd worden door middel van de Caisse des dépôts, zonder dat de Staat er iets van zou kunnen nemen voor eigen gebruik. Die belegging was trouwens door de beperkende wetgeving reeds van te voren aangewezen. En zoo was ook dit weer eene verandering binnen den nauwen kring van het régime étatiste, die de spaarbanken in de richting van vrije belegging geen stap vooruit hielp en alleen den Staat als schuldenaar wat ontlastte.

Met 1885 treedt een tijdperk in, waarin de stemmen om verandering van het vastgeroeste beleggingssysteem zich luider doen hooren en van den kant van vele economen een sterke actie uitgaat, om op voorbeeld van het buitenland en doordrongen van de gewichtige rol, die de spaarbank in de economische ontwikkeling

der lagere klassen kan vervullen, de banden te verbreken, die deze instelling aan het staatskrediet binden. Het voornaamste resultaat dezer beweging is de wet van 20 Juli 1895, die echter aan de ijverige bestrijders van het régime étatiste als „une sorte d'avortement législatif" voorkomt en volgens de rapporteur AYNARD, die voorstelde het wetsontwerp aan te nemen, slechts „une ombre de liberté" gaf, terwijl „l'essentiel restait à faire". [1])

Hiermede kunnen wij dit kort historisch overzicht besluiten en de conclusie trekken, dat de Staat sinds het ontstaan der spaarbanken steeds met zijn centraliseerend régime étatiste geworsteld heeft. Politieke krisissen, met de daarmede gepaard gaande gevaren voor het staatskrediet, hebben altijd geleid tot wettelijke maatregelen, waarbij in den dreigenden nood het heil der schatkist meer dan dat der inleggers op den voorgrond moest treden. Waar het régime étatiste heerscht, tracht men het belang van de staatsfinanciën paralel te doen gaan met het belang der inleggers, hetgeen onmogelijk is, wanneer dit laatste belang vordert, dat de spaarbanken zich als *plaatselijke* kredietinstellingen ontwikkelen en in kleine centra hare economische functies uitoefenen. Toen in den lateren tijd de pogingen tot verandering van systeem meer kans van slagen kregen, werd de hervormingscampagne met kracht aangevat. Dit leidde tot een wet, waaraan wel neiging tot meer vrijheid

---

[1]) Zie CHARLES BROUILHET. t. a. p. Pag. 15.

ten grondslag ligt, maar die toch duidelijk aantoont, dat de Regeering en de voorstanders van het régime étatiste worden gehypnotiseerd door den geweldigen terugslag, die een vrije belegging op de markt der staatsfondsen zou te weeg brengen. Het essentieele punt van het Fransche beleggingssysteem is niet veranderd.

Voordat omstreeks 1885 de hervormingsplannen een vasteren en meer algemeenen vorm kregen, was ook reeds vroeger terloops op andere belegging van spaarbankgelden gewezen. Zoo schreef L. Wolowski in 1846 een artikel getiteld: „Les caisses d'épargne et le crédit foncier." [1]) Over de wet van 1845 sprekend, (zie boven pag. 201) zegt hij: „On s'est égaré à la recherche d'un moyen propre à diminuer la dette flottante de l'Etat, en énervant l'action de l'épargne populaire, tandis que l'on aurait dû s'occuper de l'emploi des fonds apportés au Trésor. L'engorgement ne se produit que parce qu'on n'a pas songé à déverser sur le pays, par des voies régulières, les capitaux, qui affluent entre les mains de l'Etat par le canal de l'épargne individuelle." Het grondkrediet was slecht georganiseerd in Frankrijk, voornamelijk door de onvoldoende wettelijke regeling der hypotheek. Vandaar dat men veel liever zijn geld belegde in staatspapieren, dat geen moeilijkheden veroorzaakt, dan op hypotheek, hetgeen veel formaliteiten vereischte en dikwijls door de mogelijke wettelijke hypotheken nog niet eens

---

[1]) Zie Annuaire de l'Économie politique pour 1846, pag. 81 vlg.

een geheel veilige belegging was. Met het voorbeeld van Duitschland voor oogen, waar vooral de spaarbanken voor het grondkrediet van de grootste beteekenis zijn en de hypotheek met geregelde aflossing zoo goed werkt, hoopt de schrijver, dat de „réforme hypothécaire", waarmede men zich in die dagen bezig hield, zou leiden tot een goede organisatie van het grondkrediet. Deze zou wederom een middel bieden tot goede belegging van spaarbankgelden, die thans in één plaats opgehoopt, gevaarlijk zijn voor de schatkist.

In 1864 stelde HORN in den Senaat voor de spaarbanken volkomen vrijheid te geven: de inrichting, administratie en de belegging der gelden geheel aan particulier initiatief over te laten. Hem werd tegengeworpen, dat de bloei van het spaarbankwezen juist gelegen was in de Staatsgarantie, en de Senaat ging over tot de orde van den dag. [1])

In 1882 brengt ARTHUR LEGRAND de leeningen aan gemeenten en departementen ter sprake en beveelt het disconteeren van wissels en vooral de leeningen aan banken van leening voor de spaarbanken aan. [2]) Sinds 1885 werden herhaaldelijk pogingen tot wetsverandering gedaan: In 1885 wetsvoorstel van HUBBARD, in 1886 van CARNOT, LOCKROY en GRANET. In 1889 brengen de afgevaardigden HUBBARD en SIEGFRIED een voorstel ter tafel.

Van al deze wetsvoorstellen kan hetzelfde gezegd

---

[1]) Zie HENRI DESLOGES, t. a. p. pag. 238.

[2]) Zie l'Economiste français van 11 Nov. 1882. La Dette flottante et les fonds des caisses d'épargne.

worden. Zij waren te radikaal, ze hielden te weinig rekening met het diep ingewortelde régime étatiste, dat slechts voor een langzame wijziging vatbaar was. Intusschen had men buiten het Parlement ook niet stilgezeten. LÉON SAY, ROSTAND, LEROY BEAULIEU, PICOT e. a. trachtten op verschillende wijzen de publieke opinie ten gunste der hervorming te bewerken. [1]) Op de tentoonstelling van Parijs in 1889 hadden de Italiaansche spaarbanken de prijzen behaald en waren de Fransche instellingen ver ten achter gebleven (zie boven, pag. 49). Zooals reeds vroeger werd gezegd, trok het Italiaansche systeem bijzonder de aandacht en de „prévoyance sociale en Italie" werd meer dan eens ter plaatse onderzocht en uitbundig aangeprezen.

Ten slotte besloot de Regeering in 1890 zelf een wetsontwerp in te dienen, dat door de Kamer aan eene parlementaire commissie ter bestudeering werd opgedragen. Deze commissie bracht in 1891 rapport uit en het wetsontwerp, met eenige veranderingen op nieuw ingediend, werd ten slotte de wet van 20 Juli 1895.

Het rapport, opgemaakt door AYNARD, bevat de uitdrukkelijke verklaring, dat de wet geen organieke, maar een overgangswet is. [2]) Geen ander systeem

---

[1]) Zie hunne talrijke geschriften in l'Economiste français van 1890—'94.

[2]) „La loi que nous présentons à la Chambre n'est pas une loi organique des Caisses d'épargne. Elle ne peut pas être *qu'une loi de transition;* on sera sans doute contraint de procéder à une réforme plus énergique. Votre commission a la confiance de préparer cette réforme complète, en ne vous proposant que des mesures qui ne modifient le grave état de choses actuel que dans le sens de la prévoyance et de la liberté.... Nous sommes arrivés à une oeuvre qui n'est ni définitive, ni bien etendue, mais qui consacre un certain nombre de réformes, dont quelques-unes seront de la plus haute importance"....

is ingevoerd. Het is in 't geheel niet de absolute vrijheid, die Lockroy en Hubbard in hunne voorstellen wenschten; het is veel meer het principe, de kiem van vrijheid, die men gepoogd heeft in de wetgeving in te voeren. Het gewichtige probleem van de belegging der spaarbankgelden bleef nog bijna in zijn geheel op te lossen.

Bij de behandeling der wet van '95 zullen wij er ons bij bepalen alleen de artikelen te bespreken, die ons onderwerp betreffen. Art. 1 luidt als volgt:

„Les caisses d'épargne ordinaires sont tenues de verser à la caisse des dépôts et consignations toutes les sommes qu'elles reçoivent des déposants; ces sommes sont employées par la caisse des dépôts, sous la réserve des fonds jugés nécessaires pour assurer le service des remboursements:

1° En valeurs de l'Etat ou jouissant d'un garantie de l'Etat; 2° en obligations négociables et entièrement libérées des départements, des communes, des chambres de commerce, en obligations foncières et communales du crédit foncier.

Les achats et les ventes de valeurs sont effectués avec publicité et concurrence, sur la désignation de la commission de surveillance instituée par les lois des 28 avril 1816 et 6 avril 1876, et avec l'approbation du ministre des finances. Les achats et ventes de valeurs autres que les rentes pourront être opérés sans publicité ni concurrence.

Les sommes non employées ne peuvent excéder dix pour cent (10 °/₀) du montant des dépôts au 1er janvier. Elles sont placées soit en compte courant

au Trésor dans les mêmes conditions que les autres éléments de la dette flottante portant intérêt, soit en dépôt à la banque de France. La partie déposée en compte courant au Trésor ne peut dépasser cent millions de francs (100 000 000)."

De spaarbanken blijven dus hare gelden in de centrale kas storten; alleen is de kring der belegging uitgebreid, die tot nog toe uitsluitend tot staatsrente beperkt was. Door de laatste alinea is het mogelijk gemaakt, dat er op een gegeven oogenblik meer geld disponibel is. De commissie had zelfs voorgesteld, om ook binnenlandsche en buitenlandsche wissels toe te laten tot een maximum van 100 millioen fr., van minstens drie handteekeningen voorzien en na hoogstens drie maanden vervallende, en ook buitenlandsche staatspapieren. Dit voorstel had de strekking om in tijden van krisis de realisatie zoo gemakkelijk mogelijk te maken.

Art. 6 houdt voor de Caisse des dépôts de verplichting in, om een reservefonds te vormen, dat niet meer mag bedragen dan 10 % der inlagen. Dit reservefonds was reeds officieus ingesteld en de oorspronkelijke administratieve maatregel werd thans tot wettelijke bepaling gemaakt. Het fonds wordt beheerd door de Caisse des dépôts onder contrôle van de commissie van toezicht.

Daarenboven moet volgens art. 9 iedere particuliere spaarbank zelve een reservefonds stichten, dat bestaat uit:

1°. Het dotatiefonds en de giften en makingen, die haar kunnen worden gedaan;

2°. Het overschot, dat gemaakt wordt door een zuiniger beheer dan waartoe de wet verplicht;

3°. Rente en amortisatiepremies van het fonds zelve.

Alle verliezen zullen op het reservefonds worden afgeschreven. Over dit artikel had geen discussie plaats en het werd aangenomen na voorlezing.

Art. 10 luidt als volgt:

„Les caisses d'épargne sont autorisées à employer leur fortune personnelle:

1°. En valeurs de l'Etat ou jouissant d'une garantie de l'Etat;

2°. En obligations négociables et entièrement libérées des départements, des communes, des chambres de commerce;

3°. En obligations foncières et communales du Crédit foncier;

4°. En acquisition ou construction des immeubles nécessaires à l'installation de leurs services.

Elles pourront en outre employer la totalité du revenu de leur fortune personnelle et le cinquième du capital de cette fortune:

En valeurs locales énumérées ci-dessous, à la condition que ces valeurs émanent d'institutions existant dans le département où les caisses fonctionnent: bons de monts-de-piété ou d'autres établissements reconnus d'utilité publique; prêts aux sociétés coopératives de crédit ou à la garantie d'opérations d'escompte de ces sociétés; acquisition ou construction d'habitations à bon marché; prêts hypothécaires aux sociétés de construction de ces habitations ou aux sociétés de

crédit qui, ne les construisant pas elles-mêmes, ont pour objet d'en faciliter l'achat ou la construction, et en obligations de ces sociétés.

Les caisses d'épargne seront tenues, dans les cas prévus par le paragraphe précédent, d'adresser au ministre du commerce, chaque année, dans la première quinzaine de février, l'état des opérations de l'année précédente. Le ministre pourra toujours, sur l'avis de la commission supérieure, suspendre l'exercice de ce mode d'emploi.

Lorsque le fonds de réserve et de garantie représentera au minimum deux pour cent (2 %) des dépôts, un cinquième du boni annuel pourra être employé à l'augmentation du taux d'intérêt servi aux porteurs des livrets sur lesquels le mouvement des retraits et des dépôts, y compris le solde antérieur, n'aura pas dépassé la somme de cinq cents francs (500 fr.) pendant le courant de l'année."

Dit artikel bevat dan „l'ombre de liberté", waarvan AYNARD in zijn rapport gesproken had en hiermede werd na lange debatten in de beide Kamers van het Parlement, de kwestie van vrije belegging van spaarbankgelden voor het oogenblik opgelost.

Art. 1 dezer wet was het eerste symptoom geweest van de heerschende opinie, die zich begon te verklaren tegen de geforceerde toevoeging van de spaarbankgelden aan de staatsschuld. Art. 10 is een tweede stap in de richting der decentralisatie. Het staat de spaarbanken toe, haar eigen vermogen, verkregen giften en reservefondsen

gedeeltelijk en volgens reglement zelve te beleggen [1]). Tweeërlei overwinning werd door deze artikelen op op het régime étatiste behaald: een vooruitgang in den formeelen tekst der wet en een vooruitgang van het idee, dat aan de wet ten grondslag lag. De tekst houdt een uitbreiding in van de wijzen van belegging en kent tevens de spaarbanken een zekere vrijheid toe; de strekking der wet schiet inderdaad een bres in het aloude régime, dat langen tijd zelfs onbestrijdbaar leek, en erkent, dat een spaarbank in haar tweede functie een belangrijke rol te vervullen heeft op sociaal gebied. Vele spaarbanken waren met de verkregen resultaten niet tevreden. Het spaarbankcongres van Parijs in 1890 had eenstemmig verklaard: „à repousser le taux gradué, à reclamer le libre emploi des fortunes propres, la disponibilité d'un cinquième des bonis annuels en oeuvres locales de bien social." Deze eenstemmigheid noopte de Commission Supérieure, saamgesteld volgens art. 11 der wet [2]) en voor het eerst vergaderd 26 Oct. 1895, om bij het betreffende ministerie de wenschelijkheid uit te spreken, dat het vijfde gedeelte der jaarlijksche winsten zou kunnen

---

1) De spaarbank des Bouches-du Rhône had sedert 1889 bij ministerieele beschikking de vergunning verkregen om gedurende vijf jaren één tiende der jaarlijksche winst te gebruiken, „en fondations locales utiles au progrès économique, ou moral du peuple laborieux et économe."

Zie P. Brière. t. a. p. Pag. 166.

2) Deze commissie bestaat uit 20 leden, die minstens één keer in het jaar moet vergaderen om de kwesties over spaarbanken te bespreken en daarover advies uit te brengen. O.a. hebben daarin zitting 8 presidenten van spaarbanken, 3 personen bekend om hun arbeid op gebied van sociale instellingen van voorzorg, de directeur der postspaarbank, enz.

besteed worden voor plaatselijke doeleinden van voorzorg en bijstand, zooals ook door de Kamer van Afgevaardigden en door den Senaat na eerste beraadslaging was voorgesteld. De minister richtte aan alle spaarbanken (hoewel de bepaling alleen spaarbanken gold met een reservefonds, groot 2 °/₀ der inlagen) het verzoek, om zich uit te spreken over het votum hem door de Commissie gedaan. Het behoeft geen verwondering te wekken, dat de antwoorden der spaarbanken zeer uiteenliepen, geinfluenceerd als zij waren door de heftige polemieken in de dagbladen en de levendige discussie in den Senaat. Van de 307 spaarbanken, die antwoordden, lieten 176 zich ten gunste van het votum uit; 117 ongunstig en 14 verklaarden zich van oordeel te onthouden.

De spaarbanken, die gunstig antwoordden, motiveerden haar gevoelen door te wijzen op de gewichtige diensten, die zij hierdoor zouden kunnen verleenen en op het juiste principe van de taak eener spaarbank om aan het volk, dat de spaargelden had bijeengebracht, het gebruik daarvan, althans voor een gedeelte te doen terugkeeren. Dit principe was overal in het buitenland tot basis genomen.

De spaarbanken, die deze vrijheid niet wenschten, wezen op de uitdrukking: „subventions à des oeuvres locales de prévoyance et d'assistance", die zeer vaag was. Zij kon bij de directeuren der spaarbanken aanleiding geven tot favoritisme, dat de achting en het algemeen vertrouwen in de werkzaamheid der spaarbanken zou kunnen schaden.

Het eigenlijke doel van het reservefonds — garantie voor eventueele verliezen — verzet zich tegen ander gebruik. De taak der directeuren was volkomen aangegeven in de wet en statuten en mag niet uitgebreid worden tot een willekeurig besteden van gelden, die hun eigendom niet zijn. Het is gevaarlijk, dat bij de tegenwoordige strooming, de werkzaamheid der spaarbanken zich in deze richting ontwikkelt, die dan waarschijnlijk van karakter zullen veranderen. Deze en andere moeilijkheden, die deels voortkwamen uit een vasthouden aan het oude en deels haar oorsprong vonden in een te beperkte opvatting van de taak eener spaarbank, werden tegen het votum ingebracht.

De spaarbank „des Bouches-du-Rhône", aan de spits staande bij de bestrijding van het régime étatiste, stuurde een zeer uitvoerig antwoord in ten gunste der meerdere vrijheid. Als eerste overweging diende de juistheid van het principe: „Considérant que la libre disponibilité d'une part des bonis annuels par les caisses d'épargne en oeuvres locales d'utilité populaire, après attribution de la part la plus importante à leurs réserves, repose sur le principe, juste et harmonique à leur mission, de faire retourner au peuple créateur des épargnes une fraction des bénéfices réalisés sur la gestion de ces épargnes, et sous forme d'efforts tendant à améliorer sa condition économique ou morale; qu'une telle liberté est en même temps la meilleure récompense de l'administration gratuite et désintéressée des caisses d'épargne pour ceux qui veulent bien en assumer la charge";

enz. [1]) Verder wordt gewezen op de werkzaamheid van de spaarbanken in Duitschland, Italië, Oostenrijk, Zwitserland en Denemarken, waar overal dit principe toepassing vindt.

Behalve deze artikelen, die in 't bijzonder ons onderwerp betreffen, dient nog vermeld te worden, dat volgens art. 4 het te goed der inleggers niet meer mag bedragen dan 1500 fr. en dat het totaal der stortingen van 1 Jan. tot 31 Dec. een bedrag van 1500 fr. niet mag te boven gaan. Hiertegen lieten zich heftige protesten hooren, vooral tegen de laatste toevoeging. Op een rondvraag van den minister, of het wenschelijk was deze te laten vervallen, antwoordden van de 317 spaarbanken, die van zich lieten hooren, 278 hierop bevestigend, vreezende, dat hierdoor aan de spaarzaamheid een gevoelige knak zou worden toegebracht. Het doel van dit artikel was natuurlijk de enorme toevloeiing van kapitalen in de Caisse des dépôts te matigen. Zooals uit het staatje op pag. 206 blijkt, deed de werking van deze bepaling zich einde 1896 wel gevoelen, maar de stijging van het te goed gaat toch steeds door en weldra zullen 5 milliard fr. spaarpenningen, uit alle deelen van Frankrijk aangevoerd, door de Caisse des dépôts aan het spaarzame volk verschuldigd zijn.

Wat kan nu verder van de gevolgen van de wet van '95 gezegd worden? Beantwoordt zij aan haar doel; wordt de verantwoordelijkheid van den Staat verlicht en maken de spaarbanken gebruik van de

---

[1]) Zie P. Brière t. a. p. pag. 170.

weinige vrijheid haar geschonken? Wij hebben gezien, dat de poging van den wetgever om de toestrooming van spaargelden minder te doen worden vrij wel mislukt is, zooals trouwens te voorzien was. En wat het tweede punt betreft, zegt ROSTAND: „les Français sont habitués souvent à ne pas se servir des droits, dont ils jouissent.” [1])

Van regeeringswege wordt zeker niets gedaan, om door een bekrompen toepassing van de wet het beetje vrijheid aan de spaarbanken verleend te beknibbelen en ze op den nieuw aangewezen weg tegen te houden. Integendeel wijst de minister van handel, industrie enz., in een circulaire van 10 Mrt. 1897, geadresseerd aan de spaarbankdirecteuren, over de toepassing van art. 10 der wet van 1895 en de leeningen aan „sociétés de construction d'habitations à bon marché”, op het belang, dat de wetgever stelt in de ontwikkeling dezer vereenigingen en op de hulp der spaarbanken, die in dezen verwacht wordt. „Connaissant exactement la situation des localités, se trouvant en contact direct avec une clientèle de déposants dans laquelle se recrutraient vraisembablement les futurs acquéreurs ou locataires de maisons à bon marché, rapprochés par leurs relations administratives ou personnelles de ceux qui pourraient utilement provoquer et mener à bien la création de sociétés de construction, les administrateurs des caisses d'épargne sont mieux placés que quiconque pour susciter ou soutenir les premières tentatives et pour faciliter, par des prêts sagements consentis, la réalisation des projets

[1]) Zie Concours des Caisses d'épargne etc. Pag. 182.

correspondant à des besoins avérés.[1]) Hij maant de spaarbanken aan, het voorbeeld te volgen van hare zusterinstellingen te Parijs, Lyon en Marseille, die reeds met veel toewijding en succes in deze richting gearbeid hadden. Van den anderen kant toont het zenden dezer circulaire, dat de meeste spaarbanken eene opwekking wel noodig hadden.

Van de spaarbanken,die met ijver den nieuwen weg zijn ingeslagen, verdient die van de Bouches-du-Rhône wel bijzondere aandacht. Sedert 1886 heeft zij als directeur Eug. Rostand, een der meest onvermoeide ijveraars voor de afschaffing van het régime étatiste. In zijn talrijke geschriften en in welsprekende redevoeringen op congressen is door hem op de ondeugdelijkheid van het Fransche systeem gewezen en hij heeft niet, zooals dikwijls geschiedt, maar afgekeurd en afgebroken, zonder er iets anders en beters voor in de plaats te weten. Door persoonlijk onderzoek buiten zijn vaderland is hij tot de overtuiging gekomen, dat het systeem van vrije belegging voor de economische werkzaamheid der spaarbanken noodzakelijk is en met de gunstigste gevolgen kan worden toegepast.

De geschiedenis van deze spaarbank, door Eug. Rostand bestuurd, is in een keurig werk, waarnaar wij reeds meermalen verwezen hebben, tot in de kleinste bijzonderheden opgeteekend.[2]) Het bevat zeer nauwkeurig de werkzaamheid der spaarbank in haar beide functies sedert de oprichting tot 1900. Bij

---

[1]) Zie deze circulaire: Henri Desloges. t. a. p. Pag. 344. Annexe G.

[2]) P. Brière. La Caisse d'épargne et de prévoyance des Bouches-du-Rhône 1821—1900. Marseille 1900.

het uitoefenen harer eerste functie heeft de spaarbank gezorgd filialen op te richten, die einde 1899 reeds 30 in aantal waren; daarenboven zijn ten behoeve der inleggers nog 13 hulpbureaus in Marseille opgericht. In 1876 is de spaarbank begonnen met de „épargne scolaire". Einde 1899 spaarden 13 033 kinderen met een tegoed van fr. 57 453. Ook de spaarzegels (van 10 centimes) werden ingevoerd in 1891. Sedert de invoering werden 3 596 129 zegels verkocht.

In haar tweede functie heeft de spaarbank allereerst een werkzaam aandeel gehad bij de belangrijke kwesties over de belegging der spaarbankgelden, die in het Parlement en daarbuiten zoo heftig besproken werden: Een mémoire getiteld: „La question d'emploi des fonds des Caisses d'épargne ordinaires", van de hand van EUG. ROSTAND, werd aan alle spaarbanken toegezonden. Doch niet alleen in woorden uitte zich het oordeel der spaarbank over een doelmatige en economische belegging der gelden. [1]) De

---

1) Het persoonlijk vermogen der spaarbank des Bouches-du-Rhône was op 31 Dec. 1899 als volgt saamgesteld:

Hotel central de Marseille et immeubles des succursales . .	fr.	395 499
Groupe d'immeubles de la Capelette (habitations ouvrières) . .	„	459 756
40 Actions de la Société des Habitations salubres et à bon marché de Marseille	„	20 000
98 Obligations de la même société	„	49 000
80 parts de la soc. coop. La Pierre du Foyer	„	4 160
Prêts hypothécaires individuels pour habitations de famille . .	„	61 946
„ „ à une soc. coop. d'habitations à bon marché	„	10 153
„ aux sociétés cooperatives de crédit agricole	„	7 800
Mobilier de la caisse centrale et des annexes, amorti de 10 %	„	33 695
Rentes sur l'Etat	„	498 858
Débiteurs divers, prêts à effectuer	„	9 500
Fonds en compte courant à la caisse des dépôts	„	1503 424
Capital au 31 Dec. 1899 . .	fr.	3 053 793

spaarbank van Lyon bracht in 1886 op nieuwe wijze het idee in toepassing om de spaarbankgelden wederom ten goede te laten komen aan het volk, dat ze had saamgebracht en van oordeel „que le vrai remède à la plupart des maux dont souffre le peuple est la constitution de la famille, et que pour constituer la famille, la maison doit être habitable", leende zij fr. 150 000 tot het bouwen van gezonde en goedkoope arbeiderswoningen aan eene „Société de logements économiques" en nam in het kapitaal voor fr. 500 000 aandeelen. Ook de spaarbank des Bouches-du-Rhône bleef niet achter en verkreeg sedert 1888 bij verschillende dekreten de goedkeuring der Regeering om achtereenvolgens fr. 160 000, fr. 20 000 en fr. 70 000 tot dit doeleinde te beleggen. In 1892 gebruikte de spaarbank, daartoe gemachtigd, een som van fr. 305 000 om haar werk voort te zetten.

De aanwending dezer gelden geschiedt op verschillende wijzen: 1°. *De spaarbank laat zelve woningen bouwen.* Hiermede heeft zij veel succes gehad. De huur (hoogstens fr. 320, belasting inbegrepen) wordt geregeld betaald en de huizen voldoen aan de noodige eischen. [1]) 2°. *De spaarbank verleent steun aan eene*

---

[1]) Met zeker welbehagen wordt een beschrijving gegeven van de gebouwde woningen: „Avec leurs rues ALEXIS ROSTAND, JEAN DOLFUS et GEORGES PICOT avec leur boulevard BENJAMIN DELESSERT, elles présentent un ensemble pittoresque de coquettes habitations pareilles, à un étage sur rez-de-chaussée, en partie bâties sur caves, pourvues chacune de son jardin, de son lavoir, de toutes les installations prescrites par l'hygiène et forment une sorte de village, où circulent de toutes parts l'air sain de la campagne et la lumière."
Zie P. BRIÈRE t. a. p. pag. 105.

„Société anonyme". Deze werd opgericht op initiatief van de spaarbank onder den naam van „Société des Habitations salubres et à bon marché de Marseille", op aandeelen van 500 fr. Daartoe gemachtigd nam de spaarbank voor 20 000 fr. aandeelen. [1]) 3°. *De spaarbank staat tot dit doel hypothecaire leeningen toe aan particulieren.* Dit geschiedt op verschillende voorwaarden, o. a. à 3,5 °/₀ met jaarlijksche aflossing. Het maximum der leening is 7000 fr. en mag niet meer bedragen dan 70 °/₀ van de waarde van het te bouwen perceel. De leener moet inlegger zijn bij de spaarbank voor minstens 500 fr. Op 31 Dec. 1899 had de spaarbank uitstaan op 17 leeningen, 61 946 fr. Hiervan was door amortisatie terugbetaald 6124 fr. De betaalde interest bedroeg 2127 fr. [2]) 4°. *De spaarbank verleent hulp aan eene „Société coöpérative de construction"* (gebruik van 1/10 der jaarlijksche winst bij ministerieele machtiging van 16 December 1889). Einde 1890 werd, wederom op initiatief van de spaarbank, een coöperatieve vereeniging opgericht onder den naam van „La Pierre du Foyer" met 1107 aandeelen van 50 fr. In 1891 had zij een kapitaal van 65 000 fr. en keerde een dividend van 4 °/₀ uit. Het persoonlijk vermogen der spaarbank rendeerde in het jaar 1895, fr. 54 321 Volgens art. 10 der wet van '95 stelde de president

---

[1]) Binnen een maand was bij deze maatschappij reeds voor 228 000 fr. ingeschreven. Zij heeft 4 groote huizengroepen laten bouwen, bezit een aandeelen-kapitaal van 350 000 fr. en sloot een obligatie-leening van 300 000 fr. à 2.75 °/₀. De spaarbank nam 100 obligaties.

[2]) Zie P. Brière, t. a. p. Pag. 114.

voor, hiervan 34 000 fr. bij de coöperatieve vereeniging te beleggen à $2^{1}/_{2}$ %.

De spaarbank des Bouches-du-Rhône is de eerste in Frankrijk geweest, die op voorbeeld van Italië de „prêts sur l'honneur" beproefd heeft. In 1889 stelde de Raad van Administratie, voor de eerste maal van de winst 2000 fr. disponibel voor leeningen van 20 tot 150 fr., zonder interest. Deze leeningen geschieden volgens reglement [1]; zij mogen o. a. niet meer bedragen dan 150 fr. en niet langer dan voor 1 jaar. Hoe gering deze bedragen ook zijn, zij kunnen groote diensten bewijzen. Met het oorspronkelijk daarvoor beschikbaar gesteld kapitaaltje, dat tot 3500 fr. werd vermeerderd, kon men 131 aanvragers helpen. Alleen door het inkomen van afgeloste leeningen en het uitgaan van geleende gelden werd voor 15 850 fr. uitgeleend.

Door het rusteloos ijveren van Eug. Rostand (zie o. a. zijn bekroond werk, reeds meermalen door ons aangehaald: „Le concours des caisses d'épargne au crédit agricole") was de spaarbank, die hij beheert, weer vooraan om te helpen bij de organisatie van het landbouwkrediet. Uitgaande van het principe: „Restitution de l'épargne locale, retenue sur place, ou au moins d'une part des profits réalisés

---

[1]) Art. 1 van het reglement luidt als volgt:

Le prêt sur l'honneur n'a en rien le caractère d'un acte de charité.

Il a pour but de récompenser l'honnêteté et les habitudes laborieuses, en procurant, dans une crise de gêne et de dénuement, les avantages du crédit, sans garantie ni gage autre que la probité de l'emprunteur, et gratuitement, sans intérêt.

Zie P. Brière, t. a. p. Pag. 118.

sur la gestion de cette épargne, au sol local, à la production locale, aux justes besoins locaux de crédit personnel à bon marché", [1]) werd in 1894 begonnen met leeningen van 2000 fr. aan „Associations coopératives d'épargne et de crédit rural" gebaseerd op een der in Duitschland en Italië bestaande systemen. Voordat de leeningen werden toegestaan, moesten de statuten door de spaarbank onderzocht en voldoende zekerheid geconstateerd worden.

Bij gelegenheid van den 75sten verjaardag der spaarbank in 1896 werd de nieuwe wet van '95 voor het eerst in dezen toegepast en 20 000 fr. in tien leeningen van 2000 fr. à 3 % en voor 2 jaar voor landbouwkredietvereenigingen disponibel gesteld. In 1899 werd de interest van 3 % op 2.75 % teruggebracht. De caisses agricoles door toedoen van de spaarbank „dans les Bouches-du-Rhône" opgericht, zijn 10 in getal. Hare werkzaamheden bestonden uit 384 leeningen tot een bedrag van 166 883 fr. [2])

Wij hebben hiermede aangetoond, dat de spaarbank in Frankrijk, ondanks de knellende banden van het régime étatiste en de beperkende bepalingen der wet, sinds de wet van 1895 hare sociale werkzaamheid een weinig kan uitbreiden en mededoen, al is het dan ook in zeer bescheiden afmetingen, aan de verspreiding van het krediet. De verkregen hervormingen zijn echter niet van groote beteekenis.

---

1) Zie Eug. Rostand. Concours etc. pag. 183.

2) Zie P. Brière, t. a. p. Pag. 238.

Van een geregelde samenwerking van de spaarbanken met coöperatieve vereenigingen van verschillenden aard, met landbouwsyndicaten enz., kan in Frankrijk bij deze wet geen sprake zijn. De instellingen werken daar, gescheiden door de wet, afzonderlijk. Bijna alle gelden worden naar de groote centrale kas gevoerd, terwijl de plaatselijke kredietbehoeften onbevredigd blijven. Het spaarbankwezen, dat een sterke hefboom kan zijn tot bevordering der volkswelvaart, heft in Frankrijk meer de koers der staatspapieren naar boven. „Veel moet er nog veroverd worden" zegt ROSTAND, en met onverflauwden moed blijft hij de hervorming van het spaarbankwezen propageeren om te verkrijgen: „Substitution graduelle d'un régime de libre emploi, décentralisé, facultatif, réglé par la loi et en modes variés à l'adduction des épargnes populaires dans un emploi à peu près unique, la Dette d'Etat." [1])

Het régime étatiste in het Engelsche Spaarbankwezen.

Wij willen de bespreking van het Fransche systeem niet eindigen, voordat wij het hebben vergeleken met het spaarbanksysteem in Engeland, waar ook het régime étatiste heerscht. In 1817 begon de Engelsche regeering zich met het spaarbankwezen in te laten, [2]) oordeelende, dat de spaarbanken tot dusverre waren bestuurd door onvoorzichtige, onbekwame en niet volkomen solide personen. De drie

---

[1]) Zie EUG. ROSTAND. La Réforme des Caisses d'Epargne françaises, Pag. 229.

[2]) De eerste spaarbank dateert van 1798 (zie boven pag. 9).

voornaamste wetten op het private spaarbankwezen zijn die van 1817, 1863 en 1891, terwijl bij de wet van 1861 de Post-Office Savings-Bank werd opgericht. Al deze wetten hebben ten doel aan de spaarpenningen een zoo groot mogelijke veiligheid te verzekeren.

Bij de wet van 1817 dan werd de administratie der spaarbanken opgedragen aan „Trustees", vandaar dat de private spaarbanken den naam kregen van Trustees Savings-Banks. Zij zijn verplicht hare gelden te storten bij de National Debt Office, die ze belegt in staatspapieren of in door den Staat gegarandeerde fondsen (parliamentary securities).

De wetten van 1861 en 1863 werden uitgevaardigd naar aanleiding van eene parlementaire enquête in 1858 gehouden, die constateerde:

1°. dat de trustees de inlagen niet geheel hadden overgedragen aan de National Debt Office, zooals hun door de wet van 1817 was opgelegd; maar een gedeelte der gelden naar eigen goedvinden hadden belegd;

2°. dat er verliezen waren geleden, veroorzaakt, deels doordat deze belegging speculatief was geweest, deels door onvoldoende contrôle van de trustees op hunne kassiers;

3°. dat de National Debt Office het gedeelte der inlagen, dat van de spaarbanken ontvangen was, slecht had geadministreerd. [1])

Wanneer de fondsen, waarin de gelden door de National Debt Office waren belegd, in 1858 waren gerealiseerd geworden naar de koersen van den

---

[1]) Zie Statistique internationale des Caisses d'Epargne. Grande-Bretagne. Monographie. IIIième Partie pag. 104.

dag, zouden zij niet voldoende geweest zijn om het krediet der Old Savings-Banks te dekken, maar een deficit hebben achtergelaten van ongeveer 3.5 millioen p. st.

Het eerste gevolg dezer ongunstige bevindingen was het grootste feit in de spaarbankgeschiedenis van Engeland, waarvan het plan reeds langen tijd de gemoederen had bezig gehouden, de invoering van de Post-Office Savings-Bank in 1861, met een uitsluitende belegging der gelden in „consols". Men kan niet zeggen, dat de invoering dezer rijksinstelling slechts was een radikaal middel tegen de grove onregelmatigheden, die bij de Trustees-spaarbanken waren voorgevallen. Zeer zeker lag er een veel breeder gedachte aan ten grondslag: het spaarbankwezen in wijder kring toegankelijk te maken en de absolute zekerheid aan de spaarinlagen te verzekeren. Na de eerste en gunstige resultaten der postspaarbank kwam in 1863 de wet op de trustees-spaarbanken, die niet vrij te pleiten is van onwelwillendheid tegenover de particuliere instellingen; o. a. maakte een strenge contrôle op het bedrijf der spaarbanken de onbaatzuchtige taak der trustees niet aangenamer. Nadat in de volgende jaren wederom bij verscheidene Trustees-spaarbanken tekorten en onregelmatigheden waren geconstateerd, [1]) werd de wet van 1891 uitgevaardigd, die als waarschuwing uitdrukkelijk ver-

---

1) B.v. in 1878 bij de spaarbank te Epsom, in 1879 bij die van Alnwick, Thame en Newark, in 1886 bij die van Cardiff, enz.

Zie A. DE MALARCE. Nouvelle loi organique anglaise sur les caisses d'épargne. Journal des Economistes Nov. 1891.

klaarde, dat het Gouvernement niet aansprakelijk was voor inlagen, gebracht in handen der trustees, maar alleen voor het geld door de trustees bij de National Debt Office gestort.

Verder werd een permanent college van contrôle ingesteld met „a staf of inspectors".

Over de rol die het spaarbankwezen in Engeland voor den minderen man vervult, zegt HENRY W. WOLFF het volgende: „The Post Office Savings Bank is a save money-box. But to the poor it is nothing more. To them is it a brick building with a slot in its wall to receive their pennies — and a bit of blue paper sent out to tell, often enough to the wrong people, who the depositors are. The Trustee-Bank has ears, as well, with which to listen to questions, and a mouth wherewith to give advice, and in many cases also a heart to make that advice more than judicious, to make it kind. However, they are not in official favour, and, under the application of modern legislation, under the effects of control which they find irksome, and interference which debars them from rendering as good service as some of them otherwise might render to the public, both their number and and their business are declining."[1])

Evenals voor de Fransche heerscht dus ook voor de Engelsche spaarbanken het régime étatiste. Ook in Engeland heeft men te kampen gehad met de moeilijkheden, die het régime étatiste medebrengt. Herhaaldelijk zag men de staatsschuld door de spaarpenningen

---

1) t. a. p., pag. 383.

schrikbarend aangroeien en werd evenals in Frankrijk hetzij de minimum-inleg, hetzij de rentevoet verlaagd. Daarenboven waakte een ingenieus amortisatiesysteem door Gladstone ingevoerd voor een al te groote verantwoordelijkheid van den Staat. Daar echter in de afgeloopen eeuw de politieke gebeurtenissen in Engeland een veel rustiger verloop hadden dan in Frankrijk en het staatskrediet niet zoo geteisterd werd, kwam een algeheele verwarring in het spaarbankwezen, zooals dit tot driemaal toe in Frankrijk geschiedde, niet voor. Engeland heeft dus met niet geheel dezelfde gevolgen het spaarbankwezen aan zijn staatskrediet verbonden. „Inderdaad is het belangwekkend de staatsbemoeiing met het spaarwezen krachtig te zien werken in een land, waar *self-government* heerscht en waar *self-help* spreekwoordelijk is geworden." [1]). Is dan in Engeland de *self-help* op het gebied der spaarzaamheid door het régime étatiste geheel verdrongen en centraliseert de schatkist binnen haar enge wanden alle spaargelden van heinde en ver? Neen — en hierin treedt dunkt ons een verschil tusschen het Engelsche spaarwezen en het Fransche op den voorgrond, terwijl in beide landen het eigenlijke spaarbankwezen aan hetzelfde beperkende staatsrégime onderworpen zijn.

---

[1]) Zie Mr. L. DE HARTOG: Een blik op de spaarbanken in Groot-Brittanië en Nederland.

Gids van Nov. 1870 pag. 248.

In dit opstel worden zeer belangrijke bijzonderheden gegeven over de knoeierijen, waardoor de Engelsche spaarders benadeeld zijn geworden en wordt de invoering der Post Office Savings Bank uitvoerig besproken.

In Engeland heeft door de meer voorspoedige economische ontwikkeling, de spaarzaamheid der mindere klassen een anderen uitweg gevonden en laat daarheen meer geld vloeien dan naar de spaarbanken met haar régime étatiste.

Die uitweg zijn de coöperatieve en andere werkliedenvereenigingen: de Distributive Societies, Building Societies, Friendly Societies, Industrial and Provident Society, Collecting Societies, Loan Societies, Railway Savings-Banks, Trade Unions, die met hare machtige kapitalen de volkswelvaart behartigen en uitbreiden. Volgens eene berekening van BRELAY, die reeds van 10 jaar geleden dateert, en door onvolledige opgaven nog beneden de werkelijkheid is, hadden in 1892 een kapitaal van 90 millioen p. st. verdeeld over 9 800 000 sociétaires [1]).

Terwijl in de meeste landen de spaarbanken met haar hooge economische taak meer of minder duidelijk voor oogen, de mindere klassen, bij den steeds aanwassenden en overstelpenden stroom der grootindustrie en groothandel, tracht te steunen in hun streven naar verbetering en welvaart, heeft in Engeland de mindere man zelfstandig een sprong gewaagd en ook zonder de direkte medewerking der spaarbanken, aan zijn spaarzaamheid een nuttigen en economischen vorm gegeven.

---

[1]) Zie Economiste français 26 Nov. 1892.

B. De Belgische Spaarbank.

Met deze spaarbank bedoelen wij de „Caisse Générale d'Epargne et de Retraite sous la garantie de l'Etat", die in 1865 werd opgericht.

Deze instelling, die reeds langen tijd de leiding genomen heeft van het Belgische spaarwezen en haar weinige zusterinstellingen, die het ontstaan aan particulier initiatief dankten, geheel overvleugeld heeft, is ook onderworpen aan een régime étatiste, maar biedt, vooral wat de belegging der gelden betreft, eigenaardigheden, die haar van de Fransche en Engelsche spaarbank grootelijks doen verschillen. Hoewel wij, door hare overwegende belangrijkheid, de Caisse générale als type van de Belgische spaarbank, uitsluitend zullen behandelen, vinden eerst eenige algemeene bijzonderheden over het Belgische spaarbankwezen hier eene plaats.

Toen België zich in 1830 van Holland afscheidde, was het spaarbankwezen in België nog zeer weinig verspreid (6 spaarbanken). Sedert dien tijd beproefden verschillende vereenigingen spaarbanken op te richten. De spaarbank, opgericht door de „Société générale pour favoriser l'industrie nationale", breidde zich met veel succes uit en vestigde langzamerhand succursalen in alle steden, waar genoemde

vereeniging een agentschap had. Dit duurde tot in 1848, toen deze spaarbank een gevoeligen knak kreeg, die het te goed der inleggers van ongeveer 60 millioen frs. tot ruim 22 millioen deed slinken. Het was in dien tijd, dat men plannen begon te beramen tot oprichting eener staatsspaarbank. De wet van 5 Mei 1830, inhoudende de organisatie van de „Banque nationale" gaf uitzicht op zulk eene instelling, doordat art. 11 bepaalde: „S'il est institué une Caisse d'épargne, le Gouvernement se réserve le droit d'en faire opérer le service par la Banque." De oprichting werd verwezenlijkt door de wet van 16 Maart 1865 [1]), die instelde „la caisse générale d'épargne et de retraite sous la garantie de l'Etat". Ofschoon deze wet geen monopolie schiep voor de staatsspaarbank en de particuliere instellingen liet voortbestaan, bleven deze laatste, zooals reeds gezegd is, weldra ver achter, hetgeen blijkt uit de statistische gegevens. Het volgende staatje [2]) diene tot vergelijking van de werkzaamheid der particuliere en de enkele gemeentelijke spaarbanken met die der Caisse générale:

---

[1]) Ontworpen door den minister van financiën FRÈRE-ORBAN.

[2]) Uit: Ministère de l'Intérieur et de l'Instruction Publique. Annuaire Statistique de la Belgique. Tome XXXI. 1900. Bruxelles 1901. Pag. 175 seq.

Bij de cijfers der particuliere en gemeentelijke spaarbanken moeten nog geteld worden het te goed der inleggers bij de Banques populaires (Sociétés coopératives). Bovenvermelde statistiek geeft van deze slechts cijfers tot op 1 Jan. 1897: 22 Banques populaires met 12 235 025 fr. spaarinlagen.

Einde 1901 had de Caisse générale d'épargne 1 867 431 inleggers met een te goed van fr. 735 333 170.

Zie de Moniteur belge van 3 Mei 1902. pag. 1974.

SPAARBANKEN.	EINDE 1899.	
	Aantal boekjes.	Te goed der inleggers.
Soc. gén. pour fav. l'ind. nat.	15 153	fr. 20 940 618
Banque Liégeoise	11 691	„ 4 932 153
Banque de Huy (Succ. de Seraing).	188	„ 109 284
Soc. an. de la Vieille-Montagne	1 074	„ 1 609 943
Soc. an. John Cockeril . .	1 048	„ 3 921 353
Ville d'Alost.	1 079	„ 887 411
„ de Malines.	1 616	„ 968 742
„ de Nivelles	2 311	„ 3 687 945
„ de Tournai	11 367	„ 3 926 448
Totaal . .	45 527	fr. 40 983 897
Caisse Générale d'épargne .	1 642 778	„ 608 440 774

De staatsspaarbank heeft dus, op een klein gedeelte na, het spaarwezen aan zich getrokken. Oorspronkelijk waren alleen de Banque Nationale en hare succursalen met het in ontvangstnemen van spaarpenningen belast. Toen deze onvoldoende [1]) bleken werden in 1870 de postkantoren aan den dienst der spaarbank toegevoegd (in 1899: 917 kantoren.

De spaarbank heeft haar zetel te Brussel (a. 1.); zij wordt bestuurd door een „Conseil général", een „Conseil d'administration" en een Directeur-generaal.

---

[1]) Oorspronkelijk waren deze 36 in getal. Einde 1899, 70. Hieronder zijn de registratie-bureau's begrepen, waar ook spaargelden in ontvangst worden genomen van landbouwers, die gelden geleend hebben.

Zie Annuaire Statistique etc. Pag. 175.

Allen worden benoemd en kunnen ontslagen worden door den Koning. De Conseil général bestaat uit een president en 24 leden. (a 6.) De Conseil d'administration, uit bovengenoemden raad gekozen, bestaat uit een president en 6 leden voor 6 jaar benoemd. (a 7.) De Conseil général bepaalt met goedkeuring van den minister van financiën de rentetax en oefent toezicht uit op de nakoming der reglementen. (a 10.) De Conseil d'administration bestuurt en waakt over alle operaties van de spaarbank. (a 11.) De Directeur heeft uitvoerende macht en vervult de functie van rapporteur; hij vertegenwoordigt de spaarbank in rechten. (a 13.)

Het groote verschil nu tusschen het Belgische stelsel en dat van Frankrijk en Engeland is gelegen in de wijze van belegging der ingelegde gelden. Reeds uit de memorie van toelichting van de wet van 1865 blijkt de afkeer van eenzijdige belegging en het ligt in den geest van de wet om de spaargelden, die noodzakelijkerwijze gecentraliseerd worden, zooveel mogelijk terug te voeren naar de plaatsen, vanwaar zij gekomen zijn, tot bevordering der plaatselijke nijverheid en landbouw. [1]) Op twee manieren heeft de wetgever, uitgaande van dit idee, het moeilijke beleggingsprobleem trachten op te lossen. Vooreerst door een eigenaardige regeling van de belegging der gelden. De betreffende wetsartikelen luiden aldus:

---

[1]) Zooals wij reeds zagen, is dit idee ook op het Duitsche wetsontwerp voor eene Rijkspostspaarbank van invloed geweest. Zie boven pag 114.

Art. 27. L'actif de la caisse est divisé en trois catégories :

1°. Le fonds de roulement ;

2°. La part destinée à des placements provisoires ;

3°. La part destinée à des placements définitifs.

Le fonds de roulement reste dans la caisse de la Banque Nationale.

Art. 28. La part de l'actif destinée à être placée provisoirement est utilisée d'une des manières suivantes :

1°. Escompte de lettres de change et billets à ordre ;

2°. Avances sur effets de commerce, bons de monnaies ou d'affinage du pays ou de l'étranger ;

3°. Avances sur warrants ;

4°. Avances sur fonds publics belges ou des Etats étrangers, des communes ou des provinces, actions ou obligations de sociétés belges.

Ces placements et la réalisation se font par les soins et à l'intervention de la Banque Nationale, qui en tient des comptes et des portefeuilles distincts et indépendants des siens.

Art. 29. La part de l'actif de la Caisse, destinée à un placement définitif, est rendue productive par l'achat de valeurs des quatre catégories suivantes :

1°. Fonds publics belges ou autres valeurs garanties par l'Etat ;

2°. Obligations sur les provinces, les villes ou les communes de la Belgique ;

3°. Cédules ou prêts hypothécaires ;

4°. Obligations des sociétés belges qui, depuis cinq

ans consécutifs au moins, ont fait face à tous leurs engagements au moyen de leurs ressources ordinaires."

Het doel, dat men beoogt met het actief kapitaal te verdeelen over twee soorten belegging, de voorloopige en de definitieve, is duidelijk. De voorloopige belegging dient om, indien het noodig is, spoedig geld bij de hand te hebben en tevens om een aanzienlijk gedeelte der gelden in omloop te houden ten voordeele van landbouw, handel en nijverheid. De gelden, die definitief belegd zijn en het reservefonds zijn als 't ware de solide ruggesteun van de spaarbank, en zouden slechts in kritieke tijden voor realisatie in aanmerking behoeven te komen. Ook hier heeft men gewaakt tegen een eenzijdige belegging en juist door de te beleggen gelden te verdeelen over staatspapieren en over hypothecaire leeningen en handels- en industrieele fondsen heeft men bestand willen zijn zoowel tegen politieke als tegen industrieele, landbouw- of handelskrisissen. Bij een politieke krisis zullen de industrieele en commercieele waarden in den regel minder worden aangetast dan de staatspapieren, sommige daarvan zullen waarschijnlijk onveranderd blijven, andere zelfs rijzen; dientengevolge kan allicht, door een voordeeligen verkoop dezer waardehoudende fondsen, de spaarbank zonder direkte verliezen aan de buitengewone opvragingen gevolg geven. Van den anderen kant kan bij een krisis in de industrie, handel of landbouw de koers der staatspapieren stijgen en zal in dit geval de realisatie dezer fondsen zonder bezwaren kunnen geschieden.

Op de tweede plaats heeft de wetgever bij het instellen der staatsspaarbank, de locale kredietbehoeften niet uit het oog verliezend, de terugvloeiing der opeengehoopte kapitalen in de hand willen werken door de financieele operaties der spaarbank op te dragen aan de Banque Nationale. En niet alleen de hoofdzetel der bank te Brussel is hiermede belast, maar ook hare comptoirs, die over geheel België zijn verspreid, zorgen voor de voorloopige beleggingen en kunnen op deze wijze aan de plaatselijke kredietbehoeften tegemoet komen.

Reeds in zijn verslag over het jaar 1867 merkte Léon Cans, toenmalig directeur-generaal der spaarbank op, dat de voorloopige belegging aan haar doel beantwoordde: „Les placements provisoires ont été effectués par les soins de la Banque Nationale et ils ont été procurés, dans une assez large proportion, par quelques-uns de ses comptoirs, notamment par ceux de Malines, Huy etc. Le montant total des escomptes, par l'intermédiaire et avec la garantie de ces institutions, s'est élevé pour 1867 à fr. 5 552 569,25. Il suffit de citer ce chiffre pour réfuter le reproche qui a été adressé à la Caisse d'attirer et de concentrer à Bruxelles des capitaux fournis par l'épargne en province, lorsqu'ils y seraient si nécessaires pour vivifier l'industrie dans les localités mêmes qui les ont produits. Loin de mériter ce reproche la Caisse d'épargne, dès le commencement de ses operations, a fait savoir aux agences de la Banque Nationale, que des capitaux seraient mis à la disposition de leur comptoir, dans la proportion

des dépôts qu'elles auraient reçus. Cette proportion a été partout dépassée. [1])

Het verslag over 1867 vermeldt verder, dat op het einde van dit jaar definitief belegd waren fr. 2 418 574. Dit is betrekkelijk weinig, wanneer men weet, dat de balans voor voorloopige belegging fr. 13 679 959 aanwijst. Wel een bewijs, dat de Caisse générale zoo weinig mogelijk gelden aan de dagelijksche kredietbehoeften onttrok en dit alleen deed, wanneer er geen of geen voordeelige gelegenheid tot plaatsing was. De verhouding tusschen voorloopige en definitieve belegging is echter in den loop der jaren aanmerkelijk gewijzigd: [2])

Jaren 31 Dec.	VOORLOOPIG BELEGD:	Percentage der totale belegging.	DEFINITIEF BELEGD:	Percentage der totale belegging	Percentage der Staatsfondsen over de totale belegging.
1866	fr. 6 324 402	100	fr. —	0	0
1870	„ 20 225 122	84	„ 3 790 181	16	6.8
1875	„ 34 481 824	61	„ 21 315 621	39	29.8
1880	„ 81 177 059	62	„ 48 158 052	38	28
1885	„ 82 095 158	43	„ 108 664 260	57	37.4
1890	„ 104 474 364	31	„ 229 687 002	69	40.7
1895	„ 132 420 206	28	„ 334 890 202	72	33.9
1900	, 198 579 470	29	„ 482 337 663	71	27.5

[1]) Zie Compte rendu des opérations et de la situation de la Caisse Générale d'Epargne et de Retraite, présenté au Conseil d'administration, Année 1867. Pag. 11.

[2]) Zie de balansen der „Comptes rendus" dier verschillende jaren.

Ofschoon de oorzaak van deze omkeer in de verhouding tusschen de definitieve belegging en de voorloopige in de verslagen niet vermeld wordt, moet volgens onze meening die stellig gezocht worden in de ontzaglijke uitbreiding der spaarbank en in de moeilijkheid om de steeds aangroeiende kapitalen door een centrale inrichting te laten beleggen op de wijzen, die voor de voorloopige belegging zijn toegelaten, ook al wordt dit lichaam hierbij door zijne succursalen geholpen.

Het verslag, dat uitgebracht werd over het jaar 1870, is van bijzonder gewicht, omdat vooreerst de spaarbank gedurende de eerste vijf jaren van haar bestaan twee moeilijke perioden moest doorstaan, 1866 en 1870, en vervolgens, omdat sedert den 1sten Jan. 1870 de postkantoren voor den dienst der Caisse générale waren geopend. Ook had volgens art. 31 der wet van 1865 voor het eerst een uitdeeling van buitengewone rente plaats uit het reservefonds.

Na gewezen te hebben op de rampen, die zoovele spaarbanken in 1866 en 1870 getroffen hadden, zegt de directeur: „Nous pouvons nous féliciter de ce que la nôtre ait traversé ces deux crises très-heuresement et sans la moindre secousse. En 1870 comme en 1866, le ralentissement sinon la suspension du travail, les besoins du commerce, la perturbation des affaires industrielles ont causé, chose inévitable, une reduction des dépôts en même temps qu' une augmentation des demandes de remboursement; mais l'une et l'autre se sont produites dans des proportions

qui n'avaient rien d'excessif et dans des conditions qui ne révélaient, de la part des déposants, aucune appréhension et aucune défiance sur la solidité de notre institution placée, d'ailleurs, sous la garantie de l'Etat" [1]). Iets verder wordt melding gemaakt van de dépôts van gemeenten en publieke instellingen, die door hun stabiliteit tot den geregelden gang der spaarbank in tijden van krisis niet weinig hadden bijgedragen [2]). Zeer wijselijk worden echter de bedragen dier dépôts in het verslag over 1870 niet opgegeven, opdat de goede resultaten niets van hun effekt zouden verliezen. In een algemeen overzicht, gevoegd bij het verslag over 1875 vinden wij die inlagen afzonderlijk vermeld en nu blijkt, dat in 1866 van het totaal te goed fr. 2 293 422, de gemeenten en publieke instellingen fr. 1 108 331 verdeeld over 458 inlagen en in 1870 van het totaal te goed fr. 19 620 726 zij fr. 9 205 677 hadden gedeponeerd, verdeeld over 804 inlagen [3]). In beide jaren waren dus de gemeenten en publieke instellingen voor bijna de helft van het totaal der inlagen door de spaarbank gecrediteerd. Daar dit soort inleggers, dat eigenlijk niet in een spaarbank thuis behoort, niet zoo spoedig door een panischen schrik bevangen wordt, vormden in tijden van krisis hun inlagen als 't ware een reservefonds en kan men hierdoor den geregelden gang der spaarbank en de afwezigheid van moeilijkheden nog beter begrijpen.

---

1) Zie Compte rendu etc., 1870 pag. 1.

2) Zie Compte rendu etc., 1870 pag. 5.

3) Zie Compte rendu etc., 1875 pag. 13.

Art. 31 der wet van 1865 houdt de verplichting in, dat alle netto winsten zullen verzameld worden tot het reservefonds der spaarbank. [1]) Nogtans kan de regeering alle vijf jaren bepalen, dat een gedeelte van het reservefonds zal verdeeld worden over de boekjes, die minstens één jaar oud zijn en naar gelang de inleggelden. Toen deze maatregel in 1870 voor het eerst werd toegepast, bedroeg de uit te deelen som ongeveer 1/3 der uitbetaalde rente (fr. 504 704), zoodat de genoten interest, die nominatief 3 % per jaar had bedragen, door deze uitkeering op 3.9 % werd gebracht.

Voordat wij onderzoeken, welke de toestand van de Caisse générale d'épargne is geweest in den laatsten tijd en hoe zij na een ontwikkeling van ruim 35 jaren hare gelden plaatst, moet melding gemaakt worden van de belangrijke uitbreiding, die het terrein van belegging de spaarbank onderging. Hiermede wordt bedoeld, de invoering van de „carnets de rente" in 1875, de direkte verbinding van de spaarbank met de organisatie van het landbouwkrediet in 1884 en met de financieele kwestie van goede volkshuisvesting sinds de wet van 1889.

De „Carnets de rente".

Een carnet de rente is een boekje, waarop de spaarbank een gedeelte der verschillende inschrij-

---

[1]) Op 31 Dec. 1900 bedroeg dit reservefonds fr. 13 859 186. Zie Compte rendu etc., 1900 pag. 53.

vingen in de nationale schuld (van 2½, 3, 4 en 4½ °/₀), die zij zelve bezit, aan de inleggers, die een genoegzaam te goed hebben en dit wenschen, overdraagt. Een carnet de rente remplaceert dus voor den titularis het uittreksel van de inschrijving op het Grootboek. Wanneer de houder van een carnet daartoe order geeft, verkoopt de spaarbank tegen den koers van den dag en zonder courtage zijn staatsschuld en het bedrag wordt wederom op het gewone spaarbankboekje ingeschreven. Reeds in de wet van 1865 werd de uitgifte van carnets de rente mogelijk gemaakt. Art. 34 dier wet toch luidt: „La Caisse peut délivrer des coupures au porteur ou en nom pour les inscriptions qu'elle possède sur le grand-livre de la dette publique belge. Elle peut également émettre des livrets pour ces inscriptions."

Tot den 1sten April 1875, toen de carnets de rente volgens Kon. Besl. van 13 Febr. 1875 in werking traden, konden de inleggers ook door middel der spaarbank staatspapieren aankoopen. Deze bleven bij de spaarbank gedeponeerd. De rente werd op het gewone spaarboekje ingeschreven. Hierbij waren echter de noodige formaliteiten te vervullen, die door de invoering der carnets uit den weg werden geruimd. De operatie van aankoop van staatsfondsen voor rekening der inleggers was dus blijven voortbestaan. Alleen werd ze zeer bevorderd door den gemakkelijken vorm, waarin zij gegoten werd. Bij deze uitbreiding van de werkzaamheid der spaarbank heeft de Belgische wetgever zoowel de belangen van den inlegger als die der spaarbank op 't oog

gehad gehad. Hij redeneerde aldus: De inleggers bij de spaarbanken kunnen hunne inlagen niet beschouwen als een plaatsing van hun bijeengegaard kapitaaltje. De spaarbanken zijn voornamelijk instellingen om de vorming van kapitalen te bevorderen door opeenhooping van sommetjes, die op zich zelf te klein zijn, om op voordeelige manier te worden belegd. Bereiken echter de individueele inlagen een bedrag, groot genoeg voor een individueele plaatsing, dan is het wenschelijk, dat dit geschiedt. De spaarbank wil zich hiermede belasten en zal voor den inlegger op gemakkelijke wijze staatsfondsen koopen. Het belang voor de spaarbank en in casu ook voor den Staat, dat deze operatie meebrengt, ligt voor de hand: Ontheffing van een gedeelte der verantwoordelijkheid voor de prompte betaling der ingelegde gelden. Terwijl gewone inleggers integrale terugbetaling der ingelegde sommen kunnen eischen, zijn de bezitters van carnets de rente, houders van staatsschuldvorderingen, die onderhevig zijn aan de schommelingen van de beurs en eventueele verliezen zijn voor hunne rekening.

Men kan nu vragen, of dit een der middelen is om tot een doelmatige oplossing te komen van het moeilijke probleem der belegging van spaargelden, Zeker worden op deze wijze vele kleine lieden afgehouden van spelen in loterijen en van andere speculatieve belegging. Van den anderen kant werkt dit middel stremmend op de uitbreiding van een meer en meer bewuste volksspaarzaamheid, die zich langzamerhand op moet lossen in een breed en

zich zelf helpend vereenigingsleven der mindere klassen, en die de eigenlijk gezegde spaarbank zal gaan beschouwen als een subsidiaire instelling, wat zij ook zijn moet. Elke uitbreiding van geldbelegging door een spaarbank, die dit doel niet beoogt, dunkt ons hoogstens van een tijdelijk nut te zijn en niet op den weg dier instelling te liggen. Wij zouden willen wijzen op den minderen man in Noord-Italië, in Duitschland en in Zwitserland, waar het spaarbankwezen, ons inziens, zich op uitmuntende wijze uitbreidt. Hij is misschien geen bezitter van staatsfondsen, maar doet daarentegen mede aan één krachtig coöperatief leven, is aandeelhouder van een volksbank, heeft door zijn spaarzaamheid een levensverzekering kunnen sluiten enz.

De carnets de rente hebben in België veel succes gehad. Terwijl op den 31sten Dec. 1874 slechts 174 inleggers voor fr. 214 200 door de spaarbank staatsfondsen hadden laten aankoopen, [1]) waren op 31 Dec. 1875 reeds 716 carnets de rente uitgegeven voor fr. 845 000 nominaal. Op 330 carnets was staatsrente ingeschreven à 4½ %. [2]) Deze schuld, die door de hoogere rente meer in trek was, liep natuurlijk meer kans om uitgeloot of geconverteerd te worden. In de jaren, dat de rentevoet der spaarbankboekjes werd verlaagd (in 1882, '87, '92) steeg het aantal carnets de rente het meest. Op 31 Dec.

---

[1]) Zie Compte rendu etc., 1874 pag. 21.

[2]) Zie Compte rendu etc., 1875 pag. 21.

1900 bestonden er 40 855 carnets de rente met een bedrag van fr. 185 092 000. [1])

Niet onwaarschijnlijk zullen bij de Nederlandsche Rijkspostspaarbank ook carnets de rente (staatsschuldboekjes) worden ingevoerd. Sedert de wijziging der wet op de Rijkspostspaarbank in 1895 bestaat er voor de inleggers bij deze instelling gelegenheid om door haar tusschenkomst Nationale Schuld te verkrijgen. Van deze gelegenheid werd tot heden toe weinig gebruik gemaakt. 1164 Inleggers lieten voor ± 900 000 gulden staatspapier koopen, terwijl einde Januari j.l. het getal inleggers ruim 907 000 bedroeg met een tegoed van meer dan 94½ millioen gulden. Om hierin verbetering te brengen heeft men, waarschijnlijk door de gunstige resultaten in België daartoe aangespoord, het oog laten vallen op de carnets de rente. De onder-directeur der Rijkspostspaarbank, de heer du Bois, heeft onlangs in eene brochure [2]) deze kwestie behandeld. Wij zullen later, bij de behandeling der Nederlandsche Spaarbank, hierop terugkomen. Voorloopig zij hier reeds gezegd, dat de heer du Bois zich tegen deze uitbreiding van den werkkring der Rijkspostspaarbank verklaart.

De Caisse Générale d'Epargne en het Landbouwkrediet.

Evenals in bijna alle andere landen, is in België sedert geruimen tijd het landbouwkrediet een kwestie

[1]) Zie Compte rendu etc., 1900 pag. 22.

[2]) Over het al dan niet wenschelijke om den werkkring der Rijkspostspaarbank te verruimen. Amsterdam, Maart 1902.

van den dag.[1]) De moeite, die de landbouwer had om aan geld te komen en de daarmede gepaard gaande verslapping in het landbouwbedrijf, had ten zeerste de aandacht getrokken. Groote bankiers hielden zich niet met het landbouwkrediet op en kleinere banken, die wel aan landbouwkredietzaken deden, kwamen in moeielijkheid, omdat de Banque Nationale geen landbouwpapier disconteert. Wel verklaarde de minister van binnenlandsche zaken in 1879, dat sinds de wijziging van de Code de Commerce de Bank landbouwpapier kon disconteeren, indien het zaken betrof van commercieel karakter, maar toch toonde de Banque Nationale zich in dezen steeds zeer gereserveerd.[2])

De wet van 15 April 1884 trachtte uitkomst te brengen, door de machtige Caise générale d'épargne in verbinding te stellen met het landbouwkrediet. Art. 1 dezer wet luidt aldus:

„La Caisse générale d'Epargne et de Retraite est autorisée à employer une partie de ses fonds disponibles en prêts, faits aux agriculteurs. Ces prêts sont assimilés, suivant leur forme et leur durée soit

---

[1]) De toestand van het landbouwkrediet in België vóór 1884 wordt in een werkje getiteld: „La Caisse générale d'épargne et de retraite de Belgique et ses différents services", Bruxelles 1900, aldus beschreven: „ Avant 1884, le crédit agricole n'avait reçu en Belgique aucune organisation légale et n'existait qu'à l'état rudimentaire; ses seuls organes étaient le propriétaire et le marchand d'engrais accordant délai au cultivateur pour le paiement des fermages et des fournitures, le notaire rural prêtant aux uns les épargnes que les autres lui avaient confiées, enfin l'usurier dont l'action occulte échappe à toute appréciation."

[2]) Zie Louis Durand. Le crédit agricole en France et à l'étranger. Paris 1891. Chap. IX Le crédit agricole en Belgique pag. 404.

aux placements provisoires, soit aux placements définitifs de la Caisse d'Epargne, et réalisés à l'intervention de comptoirs qui seront établis dans les localités où l'utilité en sera reconnue".

Door het „Conseil général" der spaarbank werd een reglement gemaak ter uitvoering van art. 1 der wet van 1884. De „comptoirs agricoles" zijn volgens dit reglement of de comptoirs van de Banque Nationale of speciale comptoirs, die met goedkeuring van het „Conseil général" der spaarbank zijn opgericht, n.l. associaties van grondeigenaren (minstens 3), die de taak hebben het lanbouwkrediet te verspreiden en daarop toezicht te houden. De leden zijn solidair verantwoordelijk voor de gelden, die de spaarbank door hunne bemiddeling heeft voorgeschoten. Zij vormen dus om zoo te zeggen een kredietinstelling, die als tusschenpersoon dient tusschen den geldleener en de spaarbank. Het comptoir moet zekerheid stellen, hetzij door hypotheek hetzij op andere wijze. Behalve de indirekte verbinding van de Caisse générale met den kredietzoekenden landbouwer heeft de wet van 1884 een conventioneel privilege ten gunste der intermédiaires in het leven geroepen. [1])

Louis Durand zegt in zijn reeds geciteerd werk over deze wet het volgende: „Cette loi est très importante au point de vue purement théorique, car elle a servi de modèle à plusieurs lois ou projets

---

[1]) Zie meerdere bijzonderheden over de comptoirs agricoles bij Louis Durand t. a. p. en in Compte rendu etc., 1884 pag. 8.

de lois qui ont été votés ou déposés dans plusieurs parlements étrangers: elle est la première qui donne aux prêteurs un droit de préférence sur le cheptel agricole, et à ce point de vue elle mérite l'attention des jurisconsultes. Malheureusement, elle n'a pas donné les résultats pratiques qu'on en attendait et elle n'a été d'aucun secours pour l'agriculture. Tout le monde est d'accord en Belgique pour reconnaître cet insuccès". [1])

Ook hier te lande was deze wet herhaalde malen onderwerp van beschouwingen. O. a. behandelt de heer ARMAND SASSEN, Directeur der Rijks-postspaarbank, deze wet in het verslag getiteld „Landbouwkrediet", naar aanleiding van het internationaal landbouw-congres te 's Gravenhage in 1891 gehouden, door hem uitgebracht in zijne qualiteit van afgevaardigde der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid. Ook hij wijst op de geringe resultaten dezer wet. [2])

Mr. F. S. VAN NIEROP komt in zijn reeds meer aangehaald opstel „Europeesch Landbouwkrediet" op tegen het „droit de suite", dat het gevolg is van het conventioneel privilegie der wet van 1884. Ook acht hij het toezicht, dat de spaarbank dient te houden op de comptoirs agricoles zeer bezwarend.

---

[1]) LOUIS DURAND t. a. p. pag. 405.

[2]) Verder behandelt de heer SASSEN deze wet nog in het Weekblad voor Provinciale, Gemeente- en Waterschaps-obligaties, Anno 1891 no. 36; ook in zijn aparte nota, gevoegd achter het verslag, uitgebracht door de Commissie Landbouwcrediet van het Nederlandsche Landbouw-comité (zie Verslag van de handelingen van dit comité over 1897, pag. 54 en vlg.)

Ook in zijn „Spaarbankkroniek" in „de Economist" Jaargangen 1884—1887.

De resultaten dezer wet zijn zeer middelmatig geweest. Op 31 Dec. 1900 bestonden er nog maar negen comptoirs. Op denzelfden datum liepen er 990 leeningen tot een bedrag van fr. 5 375 821. Opmerkelijk is, dat 588 dezer leeningen door tusschenkomst van éen comptoir, dat van Genappe, werden verstrekt en wel voor een bedrag van fr. 3 317 762. De rentevoet, die oorspronkelijk 4% was, is sedert 1895 teruggebracht op 3.75 % voor de leeningen meer dan 10 000 fr. en op 3,50 % voor de leeningen die dit bedrag niet te boven gaan.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de leeningen sints 1884 tot 1 December 1900 door middel van de comptoirs agricoles toegestaan: [1])

	Aantal	Bedrag
Beneden fr. 1 000	109	fr. 66 295
Van fr. 1 000 tot fr. 5 000	706	„ 1 727 465
„ „ 5 000 „ „ 10 000	327	„ 2 148 920
„ „ 10 000 „ „ 20 000	186	„ 2 223 310
„ „ 20 000 „ „ 30 000	55	„ 1 266 000
„ „ 30 000 „ „ 40 000	18	„ 578 000
„ „ 40 000 „ „ 50 000	8	„ 335 000
„ „ 50 000 en daarboven	24	„ 1 495 000
Totaal . . .	1433	fr. 9 839 990

De ooraak van dit weinig succes is een drievoudige: Vooreerst een zekere afkeerigheid bij de boeren van een krediet waarbij, tenminste wat den vorm betreft, de tusschenkomst van verschillende personen noodig

[1]) Zie Compte rendu etc., 1900, Chap. V. Credit agricole pag. 36 en 37.

is, hetgeen vanzelf openbaarheid medebrengt; vervolgens de moeilijkheden, die zich bij het samenstellen der comptoirs voordoen. Slechts weinige menschen, die daartoe bekwaam zijn, willen deel uitmaken van een comptoir agricole, de zware verantwoordelijkheid tegen eene geringe vergoeding [1]) op zich nemen en daarenboven veel tijd besteden om het gevraagde krediet te onderzoeken en toezicht te houden op de loopende leeningen. Daar het aantal geschikte personen gering is, krijgt het comptoir een te ruim arbeidsveld, hetgeen de beoordeeling der kredietwaardigheid nog moeilijker maakt. Eén derde oorzaak is te vinden in de schemerachtige zekerheid, die het conventioneel privilege den geldschieter biedt voor de terugbetaling der geleende gelden. [2])

De onbevredigende resultaten van de wet van 1884 hadden bewezen, dat de verleening van landbouwkrediet zich moeilijk liet wringen in den weinig doelmatigen vorm, waarin de instelling van comptoirs agricoles ze gebracht had. Geen wonder, dat het coöperatieve landbouwkrediet, dat in Duitschland reeds gedurende veertig jaar met groot succes werd uitgeoefend en zich langzamerhand ook in andere landen

---

[1]) 1/4 van de bruto-winst der operaties, sedert 1895, 1/5 %.

[2]) Wijlen de heer LÉON CANS, Dir. gen. der Caisse générale d'Epargne schreef den 16den Jan. 1887 aan den heer SASSEN: „Les prêts agricoles progressent lentement, à raison de la difficulté de trouver à organiser des comptoirs, qui en assument la responsabilité, et aussi par la répugnance, que ressentent les agriculteurs, et les gens de la campagne, en général, à laisser savoir, qu'ils empruntent." Zie het boven vermeld verslag naar aanleiding van het Intern. Landbouwcongres.

had ontwikkeld, ook in België in hooge mate de aandacht trok. De beweging ten gunste van het coöperatief landbouwkrediet, waarbij de namen van L. MAHILLON, den vroegeren directeur-generaal der Caisse générale (in 1896 overleden) van D'ANDRIMONT, JOTTRAND enz. met eere moeten genoemd worden, had ten gevolge, dat den 21sten Juni 1894 een wet werd uitgevaardigd, die om de uitbreiding en de ontwikkeling van het coöperatief landbouwkrediet te steunen, aan de Caisse générale d'Epargne de bevoegdheid gaf, in 't vervolg niet slechts aan landbouwers, door tusschenkomst der comptoirs, geld te leenen, maar ook aan „sociétés coopératives de crédit agricole" [1]). Om de oprichting van dergelijke sociétés te bevorderen en om hare statuten in overeenstemming te doen zijn met de eischen door de wet en de spaarbank voor verkrijging van krediet gesteld [2]), gaf de Caisse générale in 1898 een „manuel" uit, voorzien van een inleiding door L. MAHILLON en bevattende uitleg van de nieuwe wet, modelstatuten voor op te richten coöperatieve vereenigingen enz. Een beschrijving te geven van de inrichting en werkzaamheid der caisses rurales, wier

---

1) Art. 1 der wet van 15 April 1884 sur les prêts agricoles luidde van dien tijd af:

„La Caisse générale d'Epargne et de Retraite est autorisée à employer une partie de ses fonds disponibles en prêts faits soit aux agriculteurs, soit aux sociétés coopératives de crédit agricole."

2) Art. 2 luidde in 't vervolg aldus:

„Le conseil général de la Caisse d'Epargne détermine le taux et les conditions générales des prêts, ainsi que les conditions de l'organisation ou de l'agréation des comptoirs et des sociétés coopératives." Zie Loi du 21 Juin 1894. Compte rendu etc., 1894. Annexe III.

aantal sinds de wet van '94 sterk vermeerderde, zou buiten het bestek van dit proefschrift vallen. Het zij genoeg, hier op te merken, dat zij het meest gelijken op de Darlehnskassen van RAIFFEISEN. (Zie boven pag. 151, noot.) Hoewel er bij de caisses rurales aandeelen (parts sociales) bestaan en er dividend wordt uitgekeerd, kan men wel zeggen, dat door het geringe bedrag der aandeelen (2 of 3 fr. per lid) en door de beperking van het dividend (meestal op 5 %) aan de grondstellingen van RAIFFEISEN niet te veel gederogeerd wordt.

Wat betreft het bedrag, waarvoor aan eén caisse rurale krediet kan worden verleend, neemt tegenwoordig de Caisse générale d'Epargne de volgende berekening in acht: 200 fr. vermenigvuld met het aantal leden, vermeerderd met het saldo van het reservefonds en de helft van het totaal bedrag der uitstaande leeningen; hiervan wordt afgetrokken de passiva tegenover derden (spaarinlagen, leeningen opgenomen bij derden) en de voorschotten door de spaarbank vroeger verleend. Daar de spaarbank zich niet kan belasten met het toezicht op de caisses rurales, die over het geheele land verspreid zijn, worden door haar geen zaken gedaan met de caisses rurales dan door tusschenkomst van de „caisses coopératives centrales". Deze zijn op 't oogenblik zes in getal. De caisse centrale vervult een dubbele functie: Vooreerst oefent zij contrôle uit op de caisses rurales en neemt de overbodige gelden van de eene caisse rurale op, om ze uit te leenen aan een andere; vervolgens

dekt zij met haar cautie de verplichtingen van de caisses rurales tegenover de Caisse générale d'Epargne. [1])

De Caisse générale leent aan de caisses rurales tegen 3.25 °/₀; de caisses rurales leenen aan hare leden in 't algemeen tegen 4 °/₀.

Op 31 Dec. 1900 bedroeg het aantal coöperatieve vereenigingen van landbouwkrediet 265. 5 Caisses centrales en 191 caisses locales hadden gelden gedeponeerd bij de spaarbank, hetzij in rekening-courant, hetzij op spaarboekjes, voor een bedrag van fr. 3 156 565 (fr. 2 681 732 in rekening-courant en fr. 474 833 op spaarboekjes). Aan 85 banken was krediet toegestaan voor fr. 325 182. Hiervan was echter maar voor fr. 91 230 gebruik gemaakt. [2])

Het is een zeer opmerkelijk feit, dat de caisses rurales einde 1900 bij de spaarbank een actief hadden van meer dan 3 millioen fr. en dat zij het haar toegestane krediet slechts voor de geringe som van fr. 91 230 gebruikten. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij relaties tusschen de caisses rurales en de caisses centrales: het totaal der voorschotten door deze laatste aan eerstgenoemde toegestaan is aanmerkelijk minder dan het totaal der door de caisses rurales gedeponeerde gelden.

---

[1]) Eigenaardig is, dat de caisse rurales, die deelneemsters zijn in een caisse centrale, verplicht zijn eene „réserve conditionnelle'' te formeeren, waarvan het bedrag aan de caisse centrale vervalt, indien de caisse rurale bij uittreden wegens verandering van statuten of liquidatie, niet aan hare verplichtingen kan voldoen.

[2]) Zie Compte rendu etc., 1900. Chap. V. § 2. Pag. 39 en 40.

De heer Omer Lepreux [1]) laat op deze resultaten de volgende beschouwing volgen:

„Ce résultat démontre que, malgré la multiplicité des bureaux et agences ouverts au service de la Caisse d'Epargne, celle-ci est encore loin de recueillir la totalité de l'épargne nationale restant sans emploi. Il faut ajouter aussi que les résultats obtenus répondent à un désideratum maintes fois formulé par l'administration de la caisse Générale d'Epargne et de Retraite; elle a toujours été la première à redouter les dangers d'une trop grande concentration de l'épargne; elle a toujours été désireuse de prêter son concours à l'organisation du crédit agricole comme à l'oeuvre des habitations ouvrières, *mais avec la pensée de ne devoir que soutenir les premiers pas d'institutions naissantes et de pouvoir un jour mettre fin à cette mission de tutelle lorsque l'initative, individuelle, vivifiée par le principe fécond de l'association serait assez puissante pour recueillir une bonne part de l'épargne populaire et pour en faire l'application dans la région même où elle serait née* [1]).

De sociétés coopératives, die voldoende gegevens inzonden aan de Caisse générale (ten getale van 246), hadden op den 31sten Dec. 1900 in leeningen uitstaan een bedrag van fr. 2 382 306, terwijl op denzelfden datum de spaarinlagen bij die sociétés beliepen fr. 5 472 239 [3]). Met deze cijfers wordt aangetoond,

---

1) Directeur-Generaal der Caisse Générale d'Epargne et de Retraite, van wiens hand sedert 1896 de verslagen zijn.

) Zie Compte rendu etc., 1900. Pag. 40. (Wij cursiveeren.)

3) Het aantal deelnemers bedroeg 11059.

dat de sociétés rurales aanmerkelijke sommen als spaarinlagen ontvangen en zelfs meer nog fungeeren als spaarbanken dan als leenbanken. Dit feit verklaart de weinige belangrijkheid van de voorschotten door de caisses rurales aan de Caisse générale gevraagd; het meerendeel der lanbouwbanken vindt overvloedige hulpbronnen in de haar toevertrouwdc spaargelden.

De Caisse Générale d'Epargne en de Arbeiderswoningen.

De wet van 9 Aug. 1889 was een tweede poging om de volksspaarzaamheid te leiden op den weg naar zelfstandigheid en om meer en meer de plaatselijke coöperatieve instellingen de plaats te doen innemen van de centraliseerende staatsspaarbank. Op het internationaal congres over goedkoope volkshuisvesting, gehouden te Parijs in Juni 1889, hadden de wijzen, waarop men in de verschillende landen deze gewichtige sociale kwestie tracht op te lossen de revue gepasseerd en hadden vooral de Engelsche Building Societies door de buitengewone resultaten zeer de aandacht getrokken [1]).

Toen nu de wet van 1889 de Caisse générale d'Epargne machtigde, om een gedeelte harer gelden

---

[1]) In dien tijd (einde 1888) was het aantal Building Societies in Engeland 2541 met gemiddeld 299 leden per Society. 2234 Societies hadden in het jaar 1888, £ 20 415 857 ontvangen. — 2246 Societies hadden een gedetailleerde balans ingezonden met een actief van £ 49 486 618 hypothecaire schuldvorderingen en £ 3 735 680 in kas en in voorschotten met verschillende zekerheid. Te zamen £ 53 222 298. Het passief verdeelde zich over £ 36 116 749 aandeelen; £ 15 225 023 dépôts en verschillende crediteuren en £ 2 019 695 reservefondsen en dividenden aan deelnemers verschuldigd.

te plaatsen in leeningen voor den bouw of den aankoop van arbeiderswoningen en de directie der spaarbank maatregelen moest treffen, om aan deze wet uitvoering te geven, wees de heer L. MAHILLON, toenmalig Directeur-generaal der spaarbank, in de toelichting van het ontwerp voor een daartoe strekkend besluit van den Conseil général, op het voortreffelijke van coöperatieve vereenigingen als de Engelsche Building Societies. Hij achtte voor België oprichting van dergelijke vereenigingen, die als tusschenpersonen zouden optreden tusschen de Caisse générale d'Epargne en de arbeiders, meer gewenscht dan een direkte relatie, wederom om op deze manier de zelfstandige plaatselijke spaarzaamheid te bevorderen. „Le système des *Building*, se constituant elles-mêmes en sociétés d'épargne, prêtant aux ouvriers pour leur faciliter la construction ou l'achat de maisons, est bien digne d'être imité, même si l'on ne tient pas compte des résultats prodigieux qu'il a produits en Angleterre. Le flot des dépôts qui arrivent à la Caisse d'Epargne va chaque jour grossissant, et il semble que, dans l'intérêt même de la cause de l'épargne, il serait extrèmement avantageux de pousser progressivement à la formation d'organismes locaux concourant au même but que la Caisse, mais faisant intervenir l'initiative individuelle qui est si efficace pour accroître dans de larges proportions le bien moral qui peut résulter d'une bonne gestion de dépôts." [1])

---

[1]) Zie Compte rendu etc., 1891 Annexe II. Pag. VIII.

Het betreffende besluit van den Conseil général van 25 Maart 1891 regelt de wijze, waarop het krediet in kwestie, wordt uitgeoefend. Art. 1 luidt als volgt:

„Le Conseil d'administration statue, après avis du Comité de patronage, sur toute proposition de prêt ou d'avance soumise à la Caisse en vertu de la loi du 9 août 1889, par des particuliers, par des associations, par des provinces, des communes ou des établissements publics. Il fixe les garanties à fournir par les emprunteurs et détermine la forme suivant laquelle chaque opération doit être réalisée, en se conformant aux conditions générales indiquées par le présent arrêté". Het belangrijkste zijn de leeningen aan associations.

Verder bevat het besluit de noodige voorzorgsmaatregelen. Zoo moet de „société anonyme", die voor krediet in aanmerking wil komen, het toezicht der spaarbank aanvaarden en, wanneer een leening is toegestaan, bewijzen overleggen, dat haar passief tegenover de spaarbank en derde crediteuren een zeker gedeelte van haar actief niet overtreft (a. 5). De statuten der vereenigingen, die het toezicht der spaarbanken aanvaarden, moeten eenige bepalingen inhouden, die de zekerheid der operaties waarborgt en ook de verplichting om de spaarbank te doen toekomen afschriften der stukken, die door de wet op de „Sociétés Commerciales" vereischt zijn. (a. 7) [1]) De artikelen, die bepalingen inhouden omtrent den

---

1) Zie Compte rendu etc., 1891. Annexe II. Pag. XII en XIII.

interest, zijn bij besluit van den Conseil géneral van 27 Juli 1899 veranderd en luiden thans als volgt:

Art. 10. Le taux de l'intérêt des prêts et avances effectués par application du présent arrêté est fixé à 3.25 °/₀ l'an.

Art. 11. Le taux de l'intérêt peut être exceptionnellement réduit à 3 °/₀ lorsque la Caisse contracte avec une association de crédit pour achat d'habitations ouvrières qui accepte la surveillance de l'administration de la Caisse et dont les statuts ont été soumis à son agréation préalable. Ces associations doivent en outre:

a. S'interdire d'acquérir des immeubles et contracter l'obligation de réaliser dans le délai qui sera fixé par le Conseil de d'administration de la Caisse, toute valeur immobilière qui leur echerrait en conséquence de l'exécution d'un débiteur.

b. Limiter à 3 °/₀ tout dividende sur les capitaux versés par les actionnaires et décider la mise en réserve de tout excédent de bénéfice. [1])

De vereenigingen, die verbetering van volkshuisvesting ten doel hebben, kunnen voornamelijk in twee soorten worden verdeeld, n.l. de *Sociétés de Crédit* en de *Sociétés immobilières*. De laatste hebben ten doel den bouw, aankoop, verkoop of verhuring van woningen, bestemd voor de arbeidende klassen, terwijl de eerstgenoemde uitsluitend beoogen, leeningen te verstrekken voor den bouw of den aankoop van onroerende goederen bestemd voor arbeiderswoningen.

---

1) Zie Compte rendu etc., 1899 Annexe III. Pag. XIV.

Volgens de laatste officieele gegevens der Spaarbank[1]) waren op 31 Dec. 1900 in 't geheel 140 vereenigingen met de Spaarbank in relatie. Hiervan waren er 108 „sociétés de crédit", die aan de Spaarbank fr. 35 570 374 verschuldigd waren, en 27 „sociétés immobilières", met een verschuldigd bedrag van fr. 1 654 927.

Uit deze cijfers blijkt, dat aan de kredietvereenigingen den voorkeur wordt gegeven, hetgeen van den beginne af het geval is geweest.

Verdeeld naar den interest werd er fr. 28 115 424 uitgeleend tegen 2½ %; fr. 8 550 877 tegen 3 % en fr. 559 000 tegen 5¼ %.

Het bedrag door de vereenigingen in rekening-courant gestort bij de Spaarbank bedroeg op 31 Dec. 1900: fr. 2 274 083.

Het bedrag door de Spaarbank aan de krediet-vereenigingen geleend (fr. 35 570 374) was gedekt door de kapitalen der vereenigingen ten bedrage van fr. 53 227 725[2]).

De totale waarde der hypotheken aan de sociétés bezorgd, bedroeg fr. 53 682 095.

Dank zij de opgaven door de vereenigingen verstrekt, kan het Verslag het volgende overzicht geven van de operaties door de vereenigingen sinds haar ontstaan verricht:

---

1) Zie Compte rendu etc., 1900. Pag. 41 vlg.

2) Nadere specificatie hiervan is aldus:

Genomen en niet gestorte aandeelen. . . .	fr.	10 981 135
Hypothecaire leeningen	„	36 871 696
Dépôts in rekening-courant.	„	1 875 464
Inlagen op spaarboekjes.	„	352 598
Saldo's in kas	„	226 308
Waarden verkregen door assurantiepolissen .	„	4 079 102

1	vereeniging	meer dan			1000	operaties
5	vereenigingen	van	500	tot	1000	„
20	„	„	200	„	500	„
27	„	„	100	„	200	„
82	„	minder dan			100	„

De Caisse générale heeft een dienst van inspectie georganiseerd op de bij haar aangesloten vereenigingen. De rapporten over de werkzaamheden der vereenigingen zijn zeer gunstig; de boekhouding geschiedt onberispelijk en uit de gepasseerde akten blijkt een uiterste zorg, zoowel wat de redactie betreft als het onderzoek, voor hypothecaire inschrijving noodzakelijk. Nog moet vermeld worden, dat de Caisse d'Epargne tegen persoonlijken borgtocht leeningen voor volkshuisvesting verstrekt, waarvan het saldo op 31 Dec. 1900 bedroeg fr. 95 494 verdeeld over 31 operaties. Van aan twee gemeenten tot dit doeleinde toegestane gelden resteerden op vermelden datum fr. 73 069. Ten slotte liepen er nog 5 hypothecaire leeningen voor fr. 65 064.

Het totaal bedrag, dat de Spaarbank op 31 Dec. 1900 voor verbetering van arbeiderswoningen had uitstaan, bedroeg fr. 37 459 929 tegen fr. 31 064 019 op 31 Dec. 1899.

Uit de vermelde resultaten blijkt, dat de wet van 1889 voor de Caisse générale d'Epargne een breed veld van arbeid heeft geopend. En afgezien nog van het gewichtige en heilzame doel der verstrekte gelden, den minderen man een goedkoope en gezonde woning te verschaffen, is vooral de wijze van toepassen van deze wet van groote beteekenis. De

toepassing toch, die geheel in overeenstemming is met de bedoelingen van het Bestuur der Caisse d'Epargne, heeft, tengevolge, dat de energie, de vlijt en spaarzaamheid van het volk plaatselijke vereenigingen doen ontstaan, die, in den eersten tijd van haar bestaan door de centraliseerende Staatsspaarbank gesteund, langzamerhand zelve de leiding en het gebruik der kleine spaargelden geheel op zich zullen kunnen nemen.

Op den 31sten Dec. 1900 had de Caisse Générale d'Epargne als volgt hare gelden belegd: [1])

Staatsfondsen. . . .	fr.	187 253 047,45	27.50 %
Obligaties van vereenigingen, gegarandeerd door den Staat . .	„	52 743 824,57	7.75 „
Obligaties van provincies en gemeenten .	„	97 664 462,64	14.34 „
Obligaties van Belgische vennootschappen . .	„	100 336 247,91	14.74 „
Hypothecaire leeningen	„	1 872 584,27	0.28 „
Voorschotten voor arbeiderswoningen . .	„	37 000 445,27	5.52 „
Voorschotten aan vereenigingen van landbouwers	„	91 230,—	0.80 „
Landbouwleeningen .	„	5 375 821,50	
Onroerende goederen .	„	1 500 000,—	
Wissels (binnenl.) . .	„	60 627 476,—	8.91 „
Transporteeren	fr.	544 375 139,61	

1) Zie Compte rendu etc., 1900. Pag. 27 en 28.

Transport	fr. 544 375 129,61	
Voorschotten voor arbeiderswoningen . .	„ 684 484,54	0.10 %
Wissels (buitenl.) . .	„ 90 142 509,64	13.24 „
Leeningen op pand .	„ 47 125 000,—	6.92 „
Totaal. .	fr. 682 417 133,79	

De spaarbank disconteerde in den loop van 1900: 18 717 wissels ten bedrage van fr. 492 132 978 en verstrekte 10228 leeningen op pand ten bedrage van fr. 183 123 400. In portefeuille waren op 31 Dec. 1900, 4849 wissels en er resteerden 2675 leeningen op pand. [1])

De Caisse d'Epargne maakte in 1900 een netto winst van fr. 1 229 006, die geheel aan het reservefonds werd toegevoegd. [2])

Wij meenen uit de werkzaamheid der postspaarbank te mogen opmaken, dat — ondanks het régime étatiste, waarop de instelling gebaseerd is en ondanks de centralisatie van steeds aangroeiende kapitalen en de hiermede gepaard gaande moeilijkheden in de juiste plaatsing dier kapitalen — er zoowel in de gewijzigde spaarbankwetgeving als bij hen, aan wie de leiding der spaarbank is toevertrouwd een ernstig streven te bespeuren is, om de gelden, uit alle deelen van het land verzameld, wederom terug te voeren naar de streken, van waar zij gekomen zijn

[1]) Zie Compte rendu etc., 1900. Pag. 31.

[2]) Het reservefonds bedroeg op 31 Dec. 1900: fr. 13 859 186. Zie Compte rendu etc., pag. 34.

tot bevordering der plaatselijke welvaart en vooruitgang.

Ongetwijfeld kan België door zijn kleinere uitgestrektheid er gemakkelijker dan landen als Frankrijk en Engeland toe overgaan, wijziging te brengen in een spaarbankstelsel als het régime étatiste, dat, als het eenmaal is ingeworteld, zich zoo moeilijk laat veranderen. Toch biedt de Caisse générale d'Epargne en door haar de Belgische Staat ook voor grootere landen een navolgenswaardig voorbeeld. Dit geldt vooral den vorm, waarin die wijziging geschiedt en die in 't algemeen bestaat in een krachtig steunen van het plaatselijk vereenigingsleven. Hierdoor tracht met recht de spaarbank langzamerhand eén taak van zich af te schuiven, die haar door verkeerde economische toestanden opgedrongen is.

HOOFDSTUK IV.

Type van de 3de Groep.

Spaarbanken met vrije belegging zonder eenig toezicht van den Staat.

De Nederlandsche Spaarbank.

Wij hebben in een derde groep de spaarbanken gerangschikt, die geheel vrij en onafhankelijk zijn bij de belegging der spaargelden en onder geen toezicht en contrôle staan van den Staat. Als type van deze groep nemen wij de Nederlandsche spaarbank.

Ofschoon in Duitschland de particuliere spaarbank[1]) ook over 't algemeen aan geen bijzondere wettelijke bepalingen is onderworpen, vertoont zij daar niets eigenaardigs, ten minste wat de wijze van geldbelegging en hare werkzaamheid betreft, omdat door zijn overwegenden invloed het openbare spaarbankwezen als 't ware aan de particuliere spaarbank den weg heeft aangewezen.

In theorie zou dus een afzonderlijke derde groep overbodig genoemd kunnen worden, want niets belet een spaarbank, die door den wetgever volkomen vrij wordt gelaten, op voorbeeld van andere, hare werk-

---

1) Het zij nogmaals in herinnering gebracht dat met het particuliere spaarbankwezen in Duitschland, niet het „genossenschaftliche” bedoeld wordt, dat beheerscht wordt door de wetgeving op de Genossenschaften.

zaamheid te verbeteren. In praktijk echter zien wij, dat in ons land de spaarbanken, in vergelijking met de Italiaansche, Duitsche en Zwitsersche, maar half werk verrichten, hoewel onze wetgever haar niet van een meer uitgebreiden werkkring terughoudt of daarin zou kunnen belemmeren.

Evenals overal elders heeft men in ons land bij de ontwikkeling van het spaarbankwezen verbeteringen willen invoeren. De verkregen resultaten werden onvoldoende gevonden, door de nadeelige gevolgen van krisissen was de noodige ervaring opgedaan en de belangstelling in de nuttige instelling werd gaandeweg grooter.

De gewichtige vraag rijst nu: Waarom hebben onze spaarbanken zich niet zoo ontwikkeld als in Italië, Duitschland en Zwitserland, terwijl zij toch niet door een régime étatiste daarin verhinderd werden, ja zelfs geen enkele bijzondere wettelijke bepaling haar bond? Een reeks omstandigheden zijn hiervan de oorzaak. Wij willen reeds hier in 't algemeen aanstippen: het weinig krachtige particulier initiatief hier te lande, vooral op 't gebied van volksinstellingen van financieelen aard; de geringe aandacht, die in Nederland aan de ontluikende coöperatie in Duitschland [1]) geschonken werd en waarvan het groote nut eerst in den laatsten tijd hier erkenning vond. Vervolgens de groote belangstelling, die hier aan het idee Staatsspaarbanken werd gewijd en die van zelf de aandacht aftrok van

---

[1]) De krachtige ontwikkeling der Genossenschaften toch maakte het de Duitsche spaarbanken mogelijk met deze instellingen in relatie te treden en op deze wijze hare werkzaamheid in goede richting uit te breiden.

een geheel andere ontwikkeling van het spaarbankwezen, zooals in Duitschland, Italië en Zwitserland. In den laatsten tijd kan ongetwijfeld ook als oorzaak aangemerkt worden, dat de Rijkspostspaarbank, die de grootste en machtigste spaarbank hier te lande is en op wier werkzaamheid aller oogen gevestigd zijn, nauwkeurig door de wet in haar doen en laten beperkt is en niet, zooals in België de Caisse générale d'Epargne, aan hare particuliere zusterinstellingen het voorbeeld kan geven van verleening van steun aan het ontstaan en de ontwikkeling van een plaatselijk vereenigingsleven. Ten slotte is het ontbreken van een gematigde, doeltreffende inmenging van overheidwege in het particuliere spaarbankwezen, mede een oorzaak, dat onze spaarbanken hare zusterinstellingen in de drie genoemde landen zoover ten achter zijn.

Toen in 1861 de postspaarbank in Engeland was ingevoerd en deze instelling terstond met veel succes werkzaam was, werd in de Nederlandsche spaarbanklitteratuur van die dagen, herhaaldelijk de wenschelijkheid bepleit van een spaarbankwezen van staatswege, zij het dan in den vorm van staatsspaarbanken, [1]) van een centrale spaarbank [2]) of van een postspaarbank, [3]) met behoud van de particuliere spaarbanken, die geheel vrij en onafhankelijk zouden blijven.

---

[1]) Zie „de Economist" van 1862. Pag. 17. Spaarbanken (Een woord over hare oprichting van wege den Staat). A. van Eck.

[2]) Zie „de Economist" van 1872. Pag. 313. Een centrale spaarbank voor Nederland. Mr. J. F. B. Baert.

[3]) Zie „de Economist" van 1872. Pag. 393. Rijkspostspaarbank. Mr. G. A. Fokker.

Ook lieten zich enkele stemmen hooren ten gunste van staatsinmenging op het gebied van het particuliere spaarbankwezen [1]), hetgeen echter door de meesten krachtig werd bestreden.

Wij zullen deze kwestie voorloopig niet aanroeren, maar eerst de werkzaamheid en vooral de wijze van belegging der spaarbanken in hare onafhankelijkheid aan een kort onderzoek onderwerpen, daarbij ons terrein afbakenend tot een schematisch aangeven van de voornaamste gebeurtenissen op spaarbankgebied in Nederland [2]) en meer uitvoerig behandelend de beleggingswijzen, die voor de spaarbankgelden doelmatig geoordeeld werden en die hiervoor in aanmerking zouden moeten komen. Wij zullen zien, dat ondanks de uitbreiding der fondsenmarkt en de daarmede gepaard gaande verandering en verscheidenheid in de belegging, ondanks de opgedane ervaring in bijna honderd jaren en het voorbeeld van andere landen, waar het moeilijke probleem een bevredigende oplossing vindt, — het gebruik der spaarbankgelden van den beginne af het zwakste punt was en is gebleven in de organisatie van het Nederlandsche spaarbankwezen.

Men zou de geschiedenis van ons spaarbankwezen tot heden toe kunnen verdeelen in drie tijdperken, die ook, wat de belegging der spaarbankgelden aangaat, afwisseling vertoonen. Het eerste tijdperk

---

[1]) O. a. A. F. Willink in zijn brochure: De spaarbanken in Nederland. Amsterdam 1872.

[2]) Het academisch proefschrift van Dr. D. A. Ribbe behandelt uitvoerig de geschiedenis van „Het Spaarbankwezen in Nederland". Haarlem 1890.

loopt dan van het ontstaan der spaarbanken tot na de krisis van 1848, het tweede tot aan de invoering der Rijkspostspaarbank hier te lande en het derde tot op dezen tijd.

Reeds in het begin van dit proefschrift merkten wij op, dat de nieuwe instelling, hier te lande van alle zijden met groote ingenomenheid begroet en door de Regeering krachtig aangemoedigd, haar ontstaan te danken had aan het initiatief der „Maatschappij tot Nut van 't Algemeen". Zij breidde zich langzamerhand uit en het eerste meer volledig verslag over 1822 [1]) maakte reeds melding van 48 spaarbanken met 4313 inleggers en een te goed van *f* 489 552. In dien tijd trof men de spaarbanken nog uitsluitend aan in het Noorden van ons land.

In 1828 was het aantal tot 66 geklommen, waarvan 6 in het Zuiden. Bij 51 van deze was einde 1828, *f* 1 253 627 bespaard [2]).

De spaarbanken schenen een goede toekomst te gemoet te gaan, toen in 1830 de oorlog met de Belgen een breede bres kwam slaan in de bespaarde gelden en vele spaarbanken noodzaakte tot groot nadeel der inleggers hare werkzaamheden te staken [3]). Straks zal nader aangetoond worden, dat de eenzijdige

---

[1]) Verslag omtrent den staat van het Armwezen over dat jaar.

[2]) Zie Dr. D. A. Ribbe t. a. p. pag, 14.

[3]) Reeds in 1830 ging de spaarbank te Doesburg te niet, in 1831 gevolgd door die te Harderwijk, Gouda, Schoonhoven en Joure, in 1832 te Zwartslnis, in 1833 te Nijmegen en Voorburg, in 1834 te Heusden, Brielle, Delft, Deventer en Enschedé, in 1835 te Zutfen, Zalt-Bommel, Amsterdam, Koog aan de Zaan en Zaandijk, Alkmaar en Heemstede en in 1837 nog te Epe. Zie Dr. D. A. Ribbe t. a. p. pag. 17.

belegging der spaarbankgelden, die zich voornamelijk bij staatsfondsen bepaalde, medehielp om de catastrophe te verergeren. De krisis van 1830 werkte nog langen tijd na; het vertrouwen in de instellingen scheen verdwenen, hoewel de particuliere liefdadigheid op vele plaatsen de geleden verliezen door vrijwillige bijdragen trachtte te herstellen. Van dien tijd dateeren ook de krachtiger pogingen om het spaarbankwezen van het staatskrediet minder afhankelijk te maken door het terrein der geldbelegging uit te breiden.

Korten tijd nadat de spaarbanken met vernieuwden moed hare werkzaamheden hadden hervat en het vertrouwen langzamerhand was teruggekeerd, deed de Februari-revolutie in 1848 opnieuw het spaarbankwezen schokken. Doch de instellingen waren thans beter gewapend en de krisis die van korten duur was, had minder nadeelige gevolgen dan in 1830. In 't geheel gingen slechts 6 spaarbanken te gronde.

Sinds dien tijd houdt het spaarbankwezen een rustigen gang. Het aantal instellingen vermeerderde langzamerhand, zoo ook dat der inleggers en het bedrag der inlagen. Volgens Mr. G. A. Fokker bestonden op 31 Dec. 1850 hier te lande 118 spaarbanken met een tegoed van *f* 3 811 167 verdeeld over 30 396 inleggers [1]). Door de ervaring van twee krisissen wijzer geworden, begonnen de spaarbanken zorg te besteden aan het vormen van reservefondsen,

---

[1]) Zie Mr. G. A. Fokker. Het Spaarbankwezen in Europa enz. Pag. 48.

hetgeen ten gevolge had, dat de rentevoet verminderde [1]). Deze was dan ook door vele spaarbanken te hoog opgedreven met het doel, hiermede inleggers te lokken. De verlaging der rente deed tevens vele groote inlagen, die niet in de spaarbank te huis behoorden, daaruit verdwijnen.

Intusschen gaf de algemeene toestand van het spaarbankwezen nog steeds geen reden tot groote voldoening. Immer werd geklaagd over te weinig gelegenheid tot sparen, over het gering aantal zittingsuren der spaarbanken, over de zeer uiteenloopende bepalingen bij de verschillende spaarbanken, den varieerenden rentevoet enz. Velen meenden nu, dat een spaarbankwezen van staatswege in deze gebreken zou kunnen voorzien en zoowel de gelegenheid tot sparen aanmerkelijk zou kunnen vermeerderen als de soliditeit der instellingen verhoogen.[2]) Zooals reeds met enkele woorden werd gezegd, dateert uit den tijd, dat de Engelsche Regeering de postspaarbank invoerde, de toenemende belangstelling, die men in een staatsspaarbankwezen stelde. Naarmate de Engelsche instelling bloeide, vooral nadat ook de Belgische Regeering haar Caisse Générale d'Epargne

---

[1]) Mr. Fokker (t. a. p. pag. 61) maakt melding van 50 spaarbanken, waarvan de rente, die zij uitkeerden, hem bekend was, n.l.:

7	spaarbanken	2 à $2^1/_2$	%
24	„	3	„
10	„	$3^1/_2$	„
9	„	4	„

[2]) Zie o.a twee opstellen van A. van Eck in „De Economist" van 1862.

had opgericht, werd de wrijving van gedachten [1]) omtrent deze kwestie grooter. Daarom besloot de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in hare Algemeene Vergadering van Aug. 1871 een commissie [2]) te benoemen, die de opdracht kreeg: *een onderzoek in te stellen naar de ervaringen betreffende de spaarbanken in Nederland, naar haar tegenwoordige gesteldheid en meest gewenschte regelen voor de toekomst.*

De commissie kweet zich op uitvoerige wijze van haar taak. Haar rapport verscheen in Maart 1874 en behelsde de meest belangrijke bijzonderheden en zienswijzen over de ervaringen en den toenmaligen toestand der spaarbanken, vooral ook wat de wijze van geldbelegging aangaat. Op de kwestie van de al of niet wenschelijkheid van eene Rijkspostspaarbank was echter de commissie niet diep ingegaan. Al achtte zij de voordeelen van een dergelijke instelling niet gering voor groote zoowel als voor kleine gemeenten maar in 't bijzonder voor de laatste, die geen zelfstandige spaarbanken in 't leven kunnen roepen en daardoor afdoende geholpen zouden zijn, [3])

---

[1]) Zie o.a. Mr. L. DE HARTOG: Een blik op de spaarbanken in Groot-Brittannië en Nederland, in „De Gids" van Nov. 1870, pag. 243.

Mr. J. D. VEEGENS: Overdreven bedachtzaamheid, in „de Gids" van Oct. 1872, pag. 69.

Mr. G. A. FOKKER: Rijkspostspaarbank in „De Economist" van 1872, pag. 393.

[2]) Bestaande uit: Mr. W. C. MEES, J. v. DEVENTER H.A.z., Mr. A. BLOEMBERGEN Ez., G. BOSCH, Mr. M. JACQ. DE WITT HAMER, H. P. VAN HEIJST, Mr. M. MEES, R. J. SCHIERBEEK en Mr. J. G. N. DE HOOP SCHEFFER.

[3]) Zie Rapport van de Commissie tot het instellen van een onderzoek naar spaarbanken, spaarkassen, hulp- en beleenbanken aan het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. 1873 en 1874. Pag. 30.

toch waren er ontegenzeggelijk groote nadeelen aan verbonden. Het rapport bepaalde er zich toe slechts twee schaduwzijden op te sommen, n.l. de bezwaren, die de instelling voor het krediet van een kleinen staat als Nederland zou medebrengen, als ook voor ons postwezen, waaraan een dergelijke administratie niet dan met de grootste kosten zou kunnen worden verbonden. In allen gevalle vond de commissie het zeer ongeraden, indien men, in afwachting der staatsspaarbanken, geen pogingen zou aanwenden tot verbetering van den bestaanden toestand, indien men de handen slap liet hangen, vertrouwend op de toekomst. Daartoe gaf zij de spaarbanken in grootere gemeenten den raad de noodige verbeteringen in te voeren, en voor kleinere gemeenten achtte zij gecombineerde spaarbanken, districtsbanken, vereenigingsbanken, hoe men ze dan ook noeme, het geschiktst.

Daar de bezwaren tegen postspaarbanken door de commissie opgesomd niet overwegend konden genoemd worden en op de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in 1874 door het departement Doesburg een voorstel werd gedaan, waarbij de wenschelijkheid van het oprichten van postspaarbanken werd uitgesproken, besloot de Vergadering, zonder terstond op het voorstel van Doesburg in te gaan, aan eene tweede commissie [1]) een onderzoek op te dragen: *naar de werking en de*

---

[1]) Deze commissie bestond uit Mrs. J. G. Gleichman, M. Mees en W. A. van Verschuer.

voor- en nadeelen van zoogenoemde Postspaarbanken. Het rapport dezer commissie in 1875 uitgebracht, bevat een onderzoek omtrent het spaarbankwezen in Engeland en in België, de twee eenige landen, waar in dien tijd de postspaarbank was ingevoerd. Verder behandelt het als besluit de ontwikkeling van het spaarbankwezen in landen, waar geen postspaarbank bestond, in 't bijzonder met het oog op Nederland. Aan het slot van haar rapport zegt de commissie zich geheel te kunnen vereenigen met alle conclusies, waartoe de vorige commissie gekomen was. Ook zij is van oordeel, dat een staatsspaarbank de Regeering in ernstige moeilijkheden zou kunnen brengen [1]) en zij eindigt haar verslag met de bewering, dat geen enkele reden bestaat, waarom ook zonder de hulp der Regeering, Nederland zijn spaarbankwezen niet zou kunnen opvoeren tot dezelfde hoogte, als waarop het zich in Saksen, Zwitserland en Denemarken bevindt. [2])

Intusschen legde men zich niet neer bij het weinig

---

[1]) Eigenaardig is, dat het Rapport op de mogelijkheid wijst, dat het bedrag der in de spaarbanken belegde gelden in Nederland werd opgevoerd tot 72 millioen gulden. Aangenomen, dat daarvan de helft was ingelegd in particuliere spaarbanken, dan zou voor de staatsspaarbanken overblijven een kapitaal van 36 millioen. „Het springt in 't oog, (zegt het Rapport) dat voor een land als het onze de verplichting om een zoodanig kapitaal, of zelfs maar een gedeelte daarvan, bij opvraging op betrekkelijk korten termijn terug te betalen, de Regeering aan ernstige moeilijkheden zou blootstellen." (Zie het Rapport pag. 44.) Einde Januari 1902 had alleen de Rijkspostspaarbank een tegoed van ruim 94½ millioen gulden.

[2]) Volgens het Regeeringsverslag betreffende het Armwezen bedroeg in 1874 het aantal spaarbanken 216 met 132 057 inleggers en een te goed van bijna 19 millioen gulden.

opwekkend oordeel over het staatsspaarbankwezen der beide commissies. Reeds in 1870 had Mr. FOKKER als lid der 2de Kamer bij de behandeling van het ontwerp der Postwet, als amendement een slotartikel ingediend, waarbij de Regeering gemachtigd werd postkantoren te belasten met het in bewaring nemen en de terugbetaling der spaargelden van minvermogenden naar voorschriften door den Koning bij maatregel van inwendig bestuur te stellen. Dit amendement werd verworpen met 46 tegen 23 stemmen. Hoewel bij de weifelende houding der Regeering, Mr. FOKKER door zijn amendement de Kamer uitspraak wilde laten doen of men een Rijksspaarbank al dan niet wenschelijk en met de roeping van den Staat overeenkomstig achtte, beschouwde hij de verwerping van zijn amendement niet als een eigenlijke nederlaag [1]), te meer daar velen om andere redenen dan om het principe hadden tegen gestemd.

Onder de twee volgende ministers van financiën (BLUSSÉ en VAN DELDEN) werd deze kwestie niet verder aangeroerd. Maar onder minister VAN DER HEIM werd bij Kon. Besluit van 28 Dec. 1875 een regeling getroffen, die de gelegenheid openstelde om door middel van postwissels bij de postkantoren spaarinlagen te doen in diè spaarbanken, die zich tot ontvangst daarvan langs dezen weg bereid verklaarden. Deze regeling had zeer weinig succes, voornamelijk omdat men inplaats van een rijksspaarbank met staatswaarborg — de grootste aantrekkingskracht van zulk

---

[1]) Zie Mr. G. A. FOKKER. De Rijkspaarbank. in „De Economist" van 1872. Pag. 396.

eene instelling, — slechts een gemakkelijker gelegenheid had gekregen, om bij een afgelegen spaarbank in te leggen, wier soliditeit door den inlegger in de verte moeilijk beoordeeld kon worden.

Intusschen werd de zaak krachtiger aangevat. De eerste minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, Mr. Tak, was voorstander van een Rijkspostspaarbank en beloofde voorstellen in dien geest aan de Kamer te zullen doen. Onder het volgende ministerie kwam ten slotte de Rijkspostspaarbank tot stand bij de wet van 25 Mei 1880, gevolgd door het Kon. Besluit van 10 Jan. 1881, dat de werkzaamheden dezer instelling in bijzonderheden regelde.

De particuliere spaarbanken hadden in de laatste jaren wel met eenige moeilijkheden te kampen gehad, maar ernstige rampen als in 1830 en 1848 hadden zich niet herhaald en sinds 1870 nam het spaarbankwezen een ongekende vlucht. In 1871 waren er bij 215 spaarbanken (van de 226 bestaande) 100 979 inleggers, met een te goed van *f* 13 360 000; in 1889 bij 266 spaarbanken (van de 308) 224 069 inleggers, met een te goed van *f* 36 670 823. [1])

In dien tijd begonnen zich moeilijkheden voor te doen omtrent het rechtskarakter der spaarbanken, in 't bijzonder van de instellingen, die door de departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen waren opgericht, en over de verhouding, waarin de spaarbanken tot de departementen stonden. Dit leidde

---

[1]) Zie Dr. D. A. Ribbe, t. a. p. Pag. 114.

tot het benoemen van een commissie, [1]) die zou onderzoeken, of het mogelijk en wenschelijk was, regelen te stellen, ten einde aan de departementsbesturen en aan het Hoofdbestuur rechtstreekschen invloed toe te kennen op de inrichting en het beheer der door de departementen opgerichte spaarbanken. De commissie oordeelde het dienstig in haar rapport van 1881 eenige algemeene zienswijzen vast te stellen, waarnaar zij meenden, dat de statuten der spaarbanken konden veranderd worden. Vele spaarbanken gaven aan deze wenken gehoor; maar daar volgens het oordeel van het Hoofdbestuur der Maatschappij vele dezer wenken door de departementen verkeerd waren begrepen, [2]) benoemde het Hoofdbestuur andermaal een commissie van drie leden, om een concept-reglement saam te stellen als practisch voorbeeld van de toepassing der in het Rapport van 1882 omschreven beginselen.

De bloei, waarin de Rijkspostspaarbank zich mocht verheugen, deed weldra zijn invloed gelden op het particuliere spaarbankwezen. Vele spaarbanken werden opgeheven (van 1880—1885, ongeveer 33), deels omdat zij toch niet zeer voorspoedig werkten en deels omdat de bestuurderen meenden, door de nieuwe, betere instelling van hun taak te zijn ontheven. Van de overige spaarbanken gingen sommige

---

1) Bestaande uit: Mrs. H. GOEMAN BORGESIUS, H. JACOBI, W. C. MEES, AUG. PHILIPS en C. PIJNACKER HORDIJK.

2) Zie de circulaire van het Hoofdbestuur (onderteekend: W. F. LOHMAN en A. KERDIJK) aan de bestuurders van de departementen der Mij. tot Nut van 't Alg. van Februari 1887.

in de eerste jaren na de oprichting der rijksinstelling achteruit, wat betreft het aantal inleggers en het bedrag der inlagen, andere zagen daarentegen inleggers en inlagen toenemen, hoewel in geringer mate dan vroeger. De Mei-aflevering van „De Economist" van 1889 bevat de resultaten van een onderzoek naar den toestand van 103 spaarbanken, zijnde instellingen van departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in de jaren 1880 tot 1887. Daaruit blijkt, dat in die jaren bij 17 banken, die een tegoed hadden van minder dan *f* 100 000, het aantal inleggers verminderde van 3245 tot 2618 = 19½ °/₀ en het kapitaal van *f* 447 774 tot *f* 444 622 = 1 °/₀; bij 53 banken met 11509 inleggers en met een tegoed van *f* 1 714 873 vermeerderde het aantal inleggers tot 16 536 en het bedrag van het tegoed tot *f* 2 922 195 resp. 43 en 70 °/₀.

Bij 4 spaarbanken, die een te goed hadden van meer dan *f* 100 000, verminderde het aantal inleggers van 4952 tot 3280 = 34 °/₀ en het kapitaal van *f* 714 629 tot *f* 566 761 = 21 °/₀. Bij 28 banken met 112 399 inleggers en een te goed van *f* 19 277 040 namen de inleggers toe tot 142 109 = 26 °/₀ en het te goed tot *f* 27 753 875 = 43 °/₀. [1])

Uit het volgende staatje blijkt de ontwikkeling van het particuliere spaarbankwezen naast die der Rijkspostspaarbank. [2])

---

[1]) Zie Dr. D. A. RIBBE, t. a. p. Pag. 190.

[2]) Uit: Statistiek der Spaar- en Leenbanken in Nederland, over het jaar 1899, uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek, 's Gravenhage

JAREN.	AANTAL PARTICULIERE SPAARBANKEN.	TEGOED BIJ DE PARTICULIERE SPAARBANKEN AAN HET EINDE VAN HET JAAR.	TEGOED BIJ DE RIJKS-POSTSPAARBANK AAN HET EINDE VAN HET JAAR.	AANTAL INLEGGERS PARTICULIERE SPAARBANKEN.	AANTAL INLEGGERS RIJKS-POSTSPAARBANK.
1881	288	*f* 38 143 813	*f* 858 622	234 072	22 831
1883	277	„ 42 585 825	„ 3 217 605	257 788	67 922
1885	275	„ 47 308 739	„ 6 368 017	269 349	112 308
1887	264	„ 53 178 091	„ 11 152 725	285 698	169 027
1889	258	„ 56 476 052	„ 17 522 911	395 699	241 175
1891	254	„ 59 180 573	„ 24 013 724	309 945	219 106
1893	267	„ 63 637 854	„ 32 244 498	326 960	401 046
1895	274	„ 70 127 413	„ 44 183 918	344 388	499 963
1897	276	„ 75 049 921	„ 61 641 393	359 821	627 409
1899	228	„ 73 457 803	„ 78 344 636	344 637	764 201
1900			„ 84 697 013		829 131

Deze cijfers toonen duidelijk aan, dat de Rijks-instelling zich veel krachtiger heeft ontwikkeld dan de particuliere spaarbanken en wel zóó, dat van de Nederlandsche spaarbankgelden, die einde 1899 *f* 154 145 399 bedroegen, ruim de helft door den Staat werden beheerd en belegd en inderdaad dus ons spaarbankwezen voor de helft aan een „régime étatiste" is onderworpen.

Voor een juiste opvatting van het karakter van ons spaarbankwezen, zooals het tegenwoordig werkzaam is, mag deze laatste omstandigheid niet uit

1902. Pag. 118 en 119. Het opgegeven aantal particuliere spaarbanken is dat van de instellingen, die gegevens inzonden. Voor 1899 verstrekten 47 instellingen geen gegevens. Hoewel het Centraal Bureau opmerkt, dat deze spaar banken van weinig beteekenis zijn, maakt 't toch het overzicht onvolledig

het oog verloren worden. Het zij dus nogmaals opgemerkt: De Nederlandsche Staat heeft de spaargelden voor meer dan de helft in handen.

Zal het karakter van de particuliere spaarbanken, die zich vrij kunnen bewegen en onafhankelijk zijn van de Regeering, genoegzaam blijken, wanneer wij de wijze van belegging behandelen, — bij de Rijkspostspaarbank treffen wij een element, dat in wettelijke bepalingen het karakter dezer instelling heeft vastgesteld. Dat element is de wetgever. Zijn opvatting beheerscht een zoo aanzienlijk gedeelte van de Nederlandsche spaargelden, dat het van groot belang is, die opvatting te leeren kennen en aan een kritische beschouwing te onderwerpen, vóórdat wij verder ingaan op het gewichtig beleggingsprobleem.

De Rijkspostspaarbank.

Daar in 't algemeen het zorgen voor zijn eigen materieele welvaart en vooruitgang en voor die van zijn onmiddellijke omgeving het best is toevertrouwd aan het individu zelven, is reeds voor particulieren het spaarbankwezen een taak, opgedrongen door economische toestanden, welke een categorie van menschen in een economisch afhankelijke positie brachten en beletten, dat de spaarzaamheid der mindere klassen hare normale gevolgen kon hebben.

Nog veel meer is voor den Staat het spaarbankwezen een opgedrongen taak. Al is men nog zoo gekant tegen het „laisser faire, laisser passer", het beheer van individueele spaargelden van staatswege

zal slechts in dringende noodzakelijkheid wenschelijk geacht kunnen worden. Bestaat die dringende noodzakelijkheid en komt het spaarbankwezen geheel of gedeeltelijk in handen van den Sraat, dan geeft het bijzonder karakter dezer staatsbemoeiing de richting aan, waarheen de werkzaamheid der staatsspaarbank zich moet bewegen. Ook de staats*spaarbank* zal, in 't algemeen gezegd, moeten medewerken aan de economische onafhankelijkheid der klassen, wier spaargelden zij verzamelt. Een taak, die ten slotte hierop neerkomt, aan de gelden een juiste en doeltreffende bestemming te geven, om langzamerhand haar machtig leidend talent als 't ware over te gieten in het brein der talrijke nijveren en dezen in staat te stellen een plaatselijk vereenigingsleven te organiseeren, dat de zoo gewenschte eigen hulp en zelfstandigheid in zich opsluit.

Wanneer wij nagaan de opvatting over de roeping van de staatsspaarbank en meer in 't bijzonder over de wenschelijke belegging der toevertrouwde gelden in de landen, waar de staatsspaarbank is ingevoerd of waar men ze heeft trachten in te voeren, dan zien wij, dat die opvattingen van tweeërlei aard zijn: of wel ze zijn gebaseerd op boven ontwikkeld denkbeeld, of men stelt zich op het standpunt, dat het best is aan te duiden met de verklaring van Gladstone: „Men neemt het geld der inbrengers aan en geeft hun den vollen waarborg van den Staat. Beteren waarborg kunnen zij nooit verlangen. Kunt gij hun dien geven, dan is het voor hen eene volkomen onverschillige zaak, op welke wijze die gelden worden

gebruikt, al worden ze ook op den bodem der zee geworpen. Maakt de Minister er een nuttig gebruik van, ze worden er niet rijker door; goochelt hij er mede als een kwakzalver, of speelt hij er mede als een zwendelaar, ze worden er niet armer door." [1])

Wij hebben gelegenheid gehad te zien, hoe b.v. in Duitschland ook door de voorstanders van een Rijkspostspaarbank het decentraliseerende beleggingsstelsel gehuldigd werd, hoe in het betreffende artikel van het wetsontwerp wel degelijk aan de bevrediging van kredietbehoeften was gedacht ter plaatse, van waar de gelden waren toegestroomd. (Zie boven pag. 110 vlg.) Evenals in Zwitserland, werd echter ook in Duitschland, behoudens andere gewichtige bezwaren, de dringende noodzakelijkheid van staatsbemoeiing in dezen niet aanwezig geacht. In België, waar de Staat het spaarwezen in handen heeft genomen, beheerscht het idee van decentralisatie de rijksinstelling en is men, toen deze zich krachtig had ontwikkeld, meer rekening gaan houden met de herkomst der spaargelden.

De opvatting van Gladstone treft men bij de Rijksspaarbanken van Engeland, Frankrijk, Zweden, Oostenrijk, waar de spaargelden de staatsschuld voortdurend vermeerderen en waar de Regeering slechts maatregelen poogt te treffen om den Staat van deze eigenaardige schuld zoo weinig mogelijk last te doen hebben.

Hoe is 't gesteld met de Rijksspaarbank hier te lande? Toen de Nederlandsche regeering geconsta-

---

1) Geciteerd door A. F. Willink in zijn brochure: De spaarbanken in Nederland, uit A History of Banks for Savings by William Lewins, pag. 158.

teerd had, dat het particuliere spaarbankwezen niet in de behoeften voorzag, die op dit gebied hier te lande bestonden, dat dus de particuliere krachten niet voldoende waren, om de sedert de periode van groot-industrie en groot-onderneming noodzakelijk gebleken uitlokking en leiding van de spaarzaamheid der minvermogenden op uitgebreide schaal uit te oefenen, stelde zij een Rijksspaarbank in, die, werkend door middel van de over het geheele land verspreide postkantoren in ruime mate gelegenheid tot inleggen van spaargelden zou geven.

Dat de Rijkspostspaarbank hare eerste functie op uitnemende wijze vervult, behoeft geen betoog. De cijfers (zie het staatje op pag. 281) zijn welsprekend genoeg. [1])

Van welk idee is de wetgever uitgegaan bij de regeling van de belegging der gelden?

Bij de algemeene beraadslaging over art. 1 van het wetsontwerp in de vergadering der 2e Kamer van 13 April 1879, dus over de al of niet wenschelijkheid eener Rijkspostspaarbank, is de instelling bestreden geworden ook om reden van de centralisatie van gelden, die uit alle deelen van ons land naar Amsterdam zouden samenstroomen, ten nadeele van de plaatselijke nijverheid en landbouw. [2]) Dat,

---

[1]) Wat het aantal inleggers betreft, moet opgemerkt worden, dat vele inleggers, die hun gelden terugnemen den minimum-inleg op hun boekje laten staan, om, wanneer zij opnieuw willen gaan sparen, geen nieuw boekje noodig te hebben. Ook diè inleggers tellen in de statistiek mede en vallen onder de categorie, waarop de spaarbank het meest trotsch gaat, n.l. die der kleine inleggers.

[2]) O.a. door de H.H. van Delden en Teding van Berkhout. Zie Handelingen van de 2e Kamer 1879—1880. Pag. 885.

toen eenmaal art. 1 was aangenomen, het beleggingsartikel [1]) geen bestrijding vond en zelfs zonder hoofdelijke stemming werd goedgekeurd, zal geen verwondering wekken, wanneer men weet, dat de voorgestelde belegging der gelden zich gunstig onderscheidde van die bij rijksspaarbanken in 't buitenland en dat van de treurige ervaring der Fransche spaarbanken partij getrokken en een belegging alleen in staatsfondsen uitgesloten was. Vervolgens ware 't dwaasheid geweest bij de totaal onvoldoende regeling van het volkskrediet, dat grootendeels op liefdadigheid was gebaseerd, bij de geheimzinnigheid, waarin het landbouwkrediet gehuld was, bij het weinig krachtig initiatief voor gezonde volkshuisvesting, bij het ontbreken van eenige coöperatieve organisatie van beteekenis, een regeling te treffen, waardoor de jonge instelling, wier levensvatbaarheid wel te voorzien was maar toch nog blijken moest, zich zou kunnen inlaten met genoemde volksbelangen.

Toen de instelling zich reeds spoedig in grooten bloei mocht verheugen en later in 1895 bij de wijziging van de wet op de Rijkspostspaarbank de zoo

---

[1]) Art. 16 luidde: De ingelegde gelden der Rijkspostspaarbank worden, behoudens hetgeen voor terugbetalingen beschikbaar is te houden, voor een gedeelte belegd in nationale schuld, in obligatiën ten laste van provinciën, gemeenten en waterschappen, alsmede in pandbrieven van door den Koning goedgekeurde hypotheek-maatschappijen, en voor een ander gedeelte 't welk echter in geen geval de helft van het te beleggen kapitaal zal mogen te boven gaan, in beleening op onderpand voor drie maanden of op korteren termijn, van fondsen, die als zoodanig door de Nederlandsche Bank worden toegelaten.

De belegging der gelden geschiedt in overleg met en onder goedkeuring van den Raad van toezicht.

juiste uitbreiding van den werkkring der instelling in de 2e Kamer ter sprake werd gebracht, bleek het op welke grondslagen onze rijksspaarbank berust.

Reeds bij de algemeene beraadslaging over de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1895 werd door den afgevaardigde DRUCKER de wenschelijkheid bepleit van een gedeelte der gelden van de Rijkspostspaarbank te beleggen in den bouw van arbeiderswoningen [1]). Door minister VAN DER SLEIJDEN werd hierop geantwoord, dat voor die gelden slechts eerste klas-belegging in aanmerking kon komen en dat daartoe de bouw van arbeiderswoningen niet te rekenen was [2]). Bij de behandeling van het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 25 Mei 1880 (Stbl. no. 88) tot instelling eener Rijkspostspaarbank, werd op deze kwestie uitvoerig teruggekomen [3]). Voorgesteld was n.l. art. 16 der voormelde wet aldus te lezen:

„De beschikbare gelden der Rijkspostspaarbank worden belegd voor een gedeelte:

a. in Nationale Schuld;

b. in schuldbrieven ten laste van Nederlandsche provinciën, gemeenten of waterschappen;

c. in schuldbrieven, door den Staat, Nederlandsche provinciën, gemeenten of waterschappen rechtstreeks en onvoorwaardelijk voor rente en aflossing gewaarborgd;

---

[1]) Vergadering van 12 Dec. 1894.

[2]) Vergadering van 31 Dec, 1894.

[3]) Zie Handelingen der Staten-Generaal, 2de Kamer 1894—1895. Pag. 1372—1380.

d. in schuldbrieven van overeenkomstig de Nederlandsche wet opgerichte, uitsluitend in Nederland werkende hypotheekbanken of maatschappijen voor grond-, gemeente- of poldercrediet;

e. in schuldbrieven van volgens de Nederlandsche wet opgerichte maatschappijen, die spoorwegen in Nederland of in de Nederlandsche koloniën in eigendom hebben of exploiteeren;

f. in schuldbrieven, welke door maatschappijen, als sub *e* bedoeld, rechtstreeks en onvoorwaardelijk voor rente en aflossing zijn gewaarborgd;

voor een ander gedeelte, hetwelk in geen geval de helft van het te beleggen kapitaal zal mogen te boven gaan, in beleening op onderpand voor drie maanden of op korteren termijn, van fondsen die als zoodanig door de Nederlandsche Bank worden toegelaten.

De lijst der fondsen die voor belegging in aanmerking komen, wordt in de maand Januari van ieder jaar door den raad van toezicht vastgesteld en onderworpen aan de goedkeuring van de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën. Deze lijst wordt, zoo noodig, in den loop van het jaar door den raad van toezicht, onder goedkeuring der genoemde Ministers, herzien.

De beleggingen, zoomede de tegeldemaking van inschrijvingen en effecten, geschieden in overleg met en onder goedkeuring van den raad van toezicht."

Hierop werd voorgesteld een amendement door de Heeren Kerdijk en Drucker, strekkende om in art. 16 der voormelde wet als voorlaatste lid in te voegen het volgende:

„Een gedeelte der gelden, hetwelk in geen geval een-tiende gedeelte van het te beleggen kapitaal zal te boven gaan, kan — onder de voorwaarden en waarborgen, bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen — worden belegd in schuldbekentenissen ten laste van naamlooze vennootschappen en coöperatieve of andere rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen, die zich ten doel stellen de huisvesting der mingegoeden te verbeteren."

In de toelichting van het amendement wees de Heer Kerdijk vooreerst op voorbeelden in het buitenland, in Duitschland, België en Frankrijk. Ook binnen de palen van ons eigen land hadden particuliere spaarbanken dit volksbelang behartigd. Zoo b.v. de Nutsspaarbanken te Utrecht, Sneek en Dordrecht; voor bemoeiing in dezen op kleiner schaal die te Steenbergen, 't Zandt, Winsum en Grijpskerk. Vooral op wat toen kort geleden te Arnhem geschied was, wilde de Heer Kerdijk de aandacht vestigen. Aldaar is de spaarbank een instelling van de gemeente zelve en de ingelegde gelden worden door de gemeente gewaarborgd. Op 27 April 1895 had de gemeenteraad met algemeene stemmen besloten tot een wijziging van de verordening hierop neerkomende, dat een gedeelte van het kapitaal, toen ongeveer *f* 170 000, zou kunnen worden belegd in obligatiën van de woningvereeniging „Openbaar Belang."

Eenerzijds verheelden en verzwegen de voorstellers niet, dat het hun te doen was om het hooge en dringende volksbelang van behoorlijke huisvesting der mingegoeden te bevorderen. Anderzijds

legden zij, evenzeer als het spaarbankbestuur te Arnhem, klem hierop, dat de bevordering van dat volksbelang gepaard moest gaan met veiligheid van het betrokken kapitaal; bewerende, dat, indien de maatregel genomen werd onder de noodige voorwaarden en waarborgen, deze wijze van beleggen een veilige en aanbevelenswaardige was, voor een matig deel van het kapitaal der bank. Dien eisch van matigheid geloofden de voorstellers voldoende betracht te hebben, door hun voorstel te beperken tot 1/10 der beschikbare gelden. Natuurlijk waren zij zich zeer goed bewust, dat met hetgeen zij vroegen en wenschten de woningkwestie niet tot oplossing zou komen. Er zou veel meer, ook door den wetgever moeten worden gedaan. Maar kon en mocht dit een reden voor hem zijn, om na te laten datgene, wat hij hier alvast voor zijne hand te doen vond? Het nut, dat de Staat zou stichten, was niet uitsluitend van geldelijken aard. Het nut — ook te dezen opzichte strekken de voorbeelden van België en Duitschland tot bewijs — zou tevens zich hierin openbaren, dat daardoor de stoot gegeven zou worden aan de oprichting, op deugdelijken grondslag, van menige coöperatieve bouwvereeniging en bouwmaatschappij van algemeen nut, die voor de oplossing van het woningvraagstuk van zoo uitnemend gewicht zijn.

Het amendement werd in de Tweede Kamer niet gunstig ontvangen. [1]) Reeds in het voorloopig

---

[1]) Het is verworpen met 47—21 stemmen.

verslag had de Commissie van Rapporteurs er melding van gemaakt, dat eenigen harer leden zich uit principieel oogpunt kantten tegen belegging van gelden op genoemde wijze, ook omdat „deze leden niet konden toegeven, dat het op den weg van den Staat zou liggen rechtstreeks den bouw van arbeiderswoningen te bevorderen". [1]) Hetzelfde bezwaar gold het voorstel, om de gelden der Rijkspostspaarbank ten goede te doen komen aan het landbouwkrediet.

De memorie van antwoord luidde over deze kwestie als volgt:

„Naar aanleiding van het tweetal wenschen, voorts in het Voorloopig Verslag geuit met betrekking tot de belegging der gelden van de Rijkspostspaarbank, wenschen de ondergeteekenden allereerst te doen uitkomen, dat bij de samenstelling, zoowel van de thans nog geldende wet op de Rijkspostspaarbank als van het wijzigingsontwerp, de gedachte heeft voorgezeten, dat bij de beantwoording der vraag, in welke fondsen zal mogen worden belegd, uitsluitend met de belangen van de spaarders en van den Staat, als waarborgende rente en terugbetaling, moet worden rekening gehouden; dat de gelden, der Rijkspostspaarbank toevertrouwd, zoo solied en voordeelig mogelijk moeten worden belegd in waarden, die gemakkelijk te realiseeren zijn, en dat zij niet mogen worden aangewend ter bereiking van andere, zij het op zichzelf ook nuttige doeleinden, indien daardoor

---

[1]) Zie Handelingen der Staten-Generaal, 2e Kamer 1894—1895. Bijlagen 133. 4. Pag. 9.

aan de evengenoemde vereischten zou worden te kort gedaan.

„Aan de voorstellen, om een gedeelte der gelden, van de Rijkspostspaarbank beschikbaar te stellen, ten einde den bouw van goede arbeiderswoningen te bevorderen, een ander gedeelte om den landbouw goedkoop krediet te verschaffen, ligt een andere gedachte ten grondslag; men acht zulks wenschelijk, niet omdat men daarin nu juist eene voor de Rijkspostspaarbank zoo geschikte belegging ziet, maar omdat men van meening is, dat de kapitalen in de spaarbank belegd, meer nut kunnen afwerpen en dit zullen doen, indien zij mede worden aangewend om de genoemde doeleinden te helpen verwezenlijken.

„Niet het belang van den spaarbank treedt dus hier op den voorgrond, maar een wensch, aan het belang dezer instelling geheel vreemd, namelijk dat indirect de Staat zal optreden ter bevordering van den bouw van goede arbeiderswoningen en van den landbouw. Hoe men nu ook hierover denke, in elk geval is de zaak belangrijk genoeg om niet terloops in behandeling te worden genomen, om niet te worden vastgehecht aan een wetsontwerp tot het brengen in de wet tot instelling eener Rijkspostspaarbank, van eenige wijzigingen, waaronder er zijn naar welke reeds geruimen tijd verlangend wordt uitgezien." [1])

Bij de algemeene beraadslaging werd het amendement van regeeringswege uitvoerig bestreden.

---

[1]) Zie Handelingen der Staten-Generaal 2e Kamer 1894—1895. Bijlagen 133. 5. Pag. 15.

Zooals blijken zal, was de bestrijding zoowel principieel, als gericht tegen de mogelijke uitvoering van de voorgestelde belegging, die daarenboven in strijd zou zijn met de veiligheid der toevertrouwde spaargelden.

„Er wordt hier voorgesteld", zeide de Minister van Financiën, de Heer Sprenger van Eijk, „om in de wetgeving van ons land een geheel nieuw element te brengen. Dat nieuwe beginsel nu, wil men in onze Staatswetgeving introduceeren langs een weg, dien ik mij veroorloof minder regelmatig te noemen en minder aanbevelenswaardig.

„Wij hebben eene wet van 1880, die ten doel heeft, het sparen te bevorderen, aan te moedigen en gemakkelijk te maken. Die wet, welke in ruime mate doel heeft getroffen, bevat ook bepalingen omtrent geldbelegging.

„Het doel van de wet is dus bevordering van 't sparen en tevens de zorgen voor behoorlijke regeling van bijbehoorende zaken, door waarborgen te geven voor goed beheer en solide belegging. Dat is doel en beginsel. En wat wordt nu voorgesteld? Deze Regeering en ook de vorige reeds, heeft willen voortgaan op den ingeslagen weg, aanmoediging, bevordering, gemakkelijk maken van sparen, met opruiming tevens van bezwaren aan de bestaande regeling verbonden.

„Het wetsontwerp beweegt zich dus in dezelfde lijn als de wet van 1880. Heel wat anders wil het amendement. Dat tracht nu in transitu een nieuw beginsel in de wet te brengen, dat geen schijn of schaduw

heeft van het beginsel der wet van 1880. Het wil doen constateeren, dat de Nederlandsche Staat rechtstreeks zich behoort in te laten met de bevordering van den bouw van arbeiderswoningen, een zeer belangrijk beginsel, waarover de voorstellers willen doen beslissen rauwelijks of in 't voorbijgaan, zonder de waarborgen van grondig onderzoek, die in alle andere gevallen aanwezig zijn en steeds behooren aanwezig te zijn. Want het Voorloopig Verslag constateert het met ronde woorden, dat deze hoogst belangrijke quaestie slechts in *twee* van de *vijf* afdeelingen der Kamer behandeld is geworden, terwijl toch eene beginselquaestie, van grooter of kleiner belang, wel in alle afdeelingen behoort besproken te worden.

„En waarom hebben niet alle afdeelingen zich met deze belangrijke zaak bezig gehouden? Omdat hetgeen door de Heeren Kerdijk en Drucker wordt voorgesteld niet in het kader van het wetsontwerp past, omdat iets geheel anders beoogd wordt dan betere bereiking van het doel der wet van 1880. Wie zich bepaalde tot het onderzoek van de vraag wat veranderd moest worden om de wet van 1880 beter aan haar doel te doen beantwoorden, had de denkbeelden van genoemde heeren niet te onderzoeken of te beoordeelen."

Wat blijkt nu uit deze principieele bestrijding van het amendement? Dat bij de instelling onzer Rijkspostspaarbank uitsluitend is gedacht aan eene uitstekende regeling van de eerste functie eener spaarbank: het uitlokken der spaarzaamheid, het verzamelen en het terugbetalen der spaargelden.

Bij de wettelijke omschrijving van de tweede functie der staatsinstelling is geen rekening gehouden met de herkomst der spaargelden, en hiermede rangschikken wij onze instelling onder de staatsspaarbanken, die bij het beleggen der gelden het idee van GLADSTONE zijn toegedaan (zie boven pag. 283). Verder wagen wij het bescheidenlijk op te merken, dat, volgens onze meening, principieel de vastknooping van het groote volksbelang der gezonde volkshuisvesting aan de belegging der gelden eener staatsspaarbank zeer juist is.

Over de kwestie of de *Staat* zich moet inlaten met den bouw van gezonde woningen voor minvermogenden valt te redetwisten, maar de taak der *spaarbank*, het concentratiepunt van de energie en den ijver der mindere klassen is in dezen aangewezen. Waar in alle perioden van de geschiedenis der maatschappij de beoefening der spaarzaamheid steeds ontwikkeling, verbetering en meerderen welstand bracht, zal in den tegenwoordigen tijd onder meer een gezonde woning een heilzaam en gelukkig gevolg van de spaarzaamheid der minvermogenden mogen genoemd worden. Wij meenen dus, dat er bij de kwestie van gezonde volkshuisvesting onderscheid bestaat tusschen *staats*-bemoeiing en *staatsspaarbank*-bemoeiing. Er bestaat principieel geen reden, dat een spaarbank, wanneer zij door den Staat wordt ingesteld, in de uitoefening van een harer functies zou worden teruggehouden. Er zijn natuurlijk omstandigheden, die het wenschelijk maken, dat de staatsspaarbank zich met de volks-

belangen in kwestie slechts langzamerhand en geleidelijk kan gaan bezighouden. Zoo zal b.v. eerst een solide organisatie moeten ontstaan van coöperatieve- en andere bouwvereenigingen, door wier tusschenkomst de staatsspaarbank gelden zal kunnen verstrekken. Want het is onmogelijk, dat de groote centraliseerende rijksinstelling zich direkt met het bouwen van arbeiderswoningen zou kunnen inlaten. Dit was dan ook in het vermelde amendement voorzien. Ofschoon door den Minister nog werd aangevoerd, dat, wanneer maar eenmaal een degelijke organisatie in 't leven was geroepen, er ook wel van andere zijde geld beschikbaar zou zijn, gelooven wij, dat het een meer vruchtbaren invloed zal hebben, als men tot de betreffende personen kan zeggen: „Het geld is beschikbaar, organiseert u, opdat de geldbron u kan worden opengesteld," dan dat men hun moet toeroepen: „Organiseert u en hoogstwaarschijnlijk zullen er wel geldbronnen gevonden worden, die zich voor uw doel beschikbaar stellen." Daarenboven mist men bij deze laatste wijze van kredietverleening de eigenaardige en doeltreffende spaarbankhulp, die als 't ware een brug vormt naar de nog in het verschiet liggende zelfstandigheid en onafhankelijkheid der mindere klassen.

De kwestie „Rijkspostspaarbank en gezonde volkshuisvesting", die voorloopig voor ons land werd uitgemaakt, heeft een helder licht geworpen op het karakter dier staatsinstelling. De Staat, de taak der particulieren grootendeels overnemend, heeft bij de organisatie van zijn werkzaamheid in een

belangrijk gedeelte van die taak niet weten te voorzien.

Na deze algemeene beschouwingen over de meest gewenschte wijze van belegging van postspaarbankgelden willen wij de wijze van geldbelegging, zoowel bij de particuliere spaarbanken als bij de Rijkspostspaarbank meer uitvoerig behandelen. Wij hebben reeds meermalen gelegenheid gehad om te wijzen op de moeielijkheden, die zich in dit punt bij de spaarbanken voordoen, daar deze in 't algemeen moeten zoeken naar een zeer solide, gemakkelijk te realiseeren belegging, die daarenboven een constante rente afwerpt en zoo weinig mogelijk door uitwendige omstandigheden beïnvloed wordt. Deze moeilijkheden worden grooter, naarmate de gespaarde sommen aangroeien en in éene plaats gecentraliseerd worden en minder, naar gelang de spaarbanken medewerken tot decentralisatie der gelden en tot de ontwikkeling van andere financieele volksinstellingen, die, wanneer zij zich uitbreiden en meer onafhankelijk worden, de taak der spaarbanken kunnen overnemen.

In Nederland nu heeft men den eigenaardigen toestand, dat ruim de helft der spaargelden gecentraliseerd wordt en door den Staat belegd met dien verstande, dat de gevaarlijke klip van uitsluitende plaatsing in staatspapieren is vermeden geworden. De andere helft wordt ter geheel vrije belegging overgelaten aan het particulier initiatief, dat echter door verschillende omstandigheden den werkkring der spaarbanken niet in bovengemelden

zin schijnt te uit kunnen breiden maar veel meer het voorbeeld volgt, dat de machtige Rijksinstelling geeft.

De drie voornaamste wijzen van belegging bij de particuliere spaarbanken zijn: effekten, hypotheken, prolongatie en beleening. De Rijkspostspaarbank moet zich uitsluitend tot de eerst- en laatstgenoemde wijze bepalen.

Belegging van Spaarbankgelden in Effekten.

In overeenstemming met de „Algemeene Regelen [1]) ter oprichting van spaarbanken in het Koninkrijk der Nederlanden, ten dienste van de Departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen" van 1818, die als fonds, geschikt voor de belegging der gelden de Nederlandsche rentegevende staatsschuld aanbevolen, waren de meeste spaaarbanken voor 1830 in het euvel van een eenzijdige belegging vervallen. Volgens Mr. FOKKER [2]) kan men gerust aannemen, dat tot 1830 de meeste, zoo niet alle spaar-

---

[1]) Art. 13 dezer Algem. Regelen, dat over de belegging handelt luidt als volgt: „De gelden zullen, zoo min immer mogelijk is, renteloos blijven, maar ten spoedigste moeten belegd worden, waartoe men, bij gebrek van betere gelegenheid, het beste oordeelt, het aankoopen van syndicaat eerste serie, welke 5 pCt. interest geeft, en maandelijks uitloot, waarvan de bewaring op dezelfde wijze als van het geld gezegd is, zal geschieden."

Als memorie van toelichting wordt er bij gevoegd: „Dat de gelden spoedig belegd moeten worden, spreekt als van zelve, omdat daarin het voordeel der bank bestaat; en daar men geene belegging kent, die minder vatbaar is voor daling dan het opgegevene syndicaat, en welke bij kleine sommen kan worden gerealiseerd, en dan ook bij uitloting nog eenige percenten voordeel geeft, zoo is dit het verkieslijkst voorgekomen; want hypotheken, die meestal voor meer dan één jaar vastliggen, kunnen volstrekt niet dienen."

[2]) Het Spaarbankwezen in Europa enz. Pag. 55.

banken, de haar toevertrouwde gelden, uitsluitend in landseffekten belegden. Dat de spaarbanken de gevaren, verbonden aan een sterk overwegende belegging in staatsfondsen, wel inzagen, maar door de nog geringe uitgebreidheid der fondsenmarkt daartoe wel genoodzaakt waren, blijkt uit het feit, dat herhaaldelijk bij den Koning werd aangedrongen om, ingevolge de beloften, vervat in Zijn Besluit van 1818 bij de gemeenten er op aan te dringen, om gelden van de spaarbanken in deposito te nemen. Ofschoon de Regeering wel pogingen heeft aangewend, waren de gemeenten in 't algemeen daarvoor niet te vinden.

De krisis van 1830 had de treurigste gevolgen voor de spaarbanken, hetgeen niet te verwonderen is, als men weet, dat op het einde van dat jaar 46 spaarbanken aan hare inleggers verschuldigd waren *f* 2 309 725. Door de daling der fondsen had het belegde kapitaal een waarde van *f* 1 853 754, hiervan *f* 1 561 121 in effekten.[1])

Sinds dezen tijd en nog meer na de krisis van 1848 werd de kring der belegging uitgebreid. Het rapport van een Nutscommissie van 1844 wees op het gevaar om een groot deel der gelden in effekten te beleggen, vooral om de spaarbankgelden, zooals in Frankrijk en Engeland geschiedt, aan 's lands Regeering af te staan.

---

[1]) De koers der 2½ % Nat. W. S. daalde tot 34¾ %. De obligatiën amortisatie-syndicaat in Juli 1830, 100¼ % stonden in Dec. van hetzelfde jaar 65¼ %.

Zie Dr. D. A. Ribbe t. a. p. pag. 15.

Onder den invloed van de ernstige moeilijkheden, waarin de spaarbanken verkeerd hadden, schreef de Redactie van „De Economist" van 1862 (pag. 30) het volgende:

„Wil men volstrekt in staatsschuld beleggen, dan is o.i. niets billijker, dan dat men in jaren van paniek den opvorderenden inlegger ook zijn inleg, in verhouding der gedaalde koersen betale. Heeft hij *f* 100 gedeponeerd als de 4 pCt. pari staan, dan behoort hij billijkerwijze slechts *f* 75 terug te krijgen, als hij wil opvorderen op 't oogenblik dat hetzelfde effect op 75 % is gedaald".[1]) In denzelfden jaargang werd hier echter tegen opgekomen[2]) en met recht. Want met dezen maatregel zou juist de groote aantrekkingskracht van eene spaarbank, de zekerheid van een integrale terugbetaling verloren gaan.[3]) Het is echter duidelijk, hoe men op dit idee gekomen was. Bij de groote daling van den koers der staatsfondsen waren er velen en vooral de inleggers van grootere sommen, die van den lagen koers wilden profiteeren om te speculeeren en staatspapier te koopen; maar naarmate de inleggers hunne gelden terugnamen en voordeelig staatspapier kochten, moesten de spaarbanken met groot verlies verkoopen.

---

1) Natuurlijk moet dit in de statuten voorzien zijn, zooals de Redactie zich later nader verklaart. 't Zal echter gebeuren, dat of vele inleggers deze bepaling niet kennen en in tijden van krisis aan de grootste teleurstellingen blootstaan, of dat de spaarbank veel van haar aantrekkelijkheid verliest.

2) Zie het opstel van A. van Eck pag. 288.

3) Zie de maatregelen van de Fransche regeering in de tijden van krisis pag. 199 en vlg.

Iets anders is, wanneer met toestemming van den inlegger en voor zijn rekening, de spaarbank staatsschuld aankoopt, zooals later veelal door de buitenlandsche spaarbanken (b.v. de Belgische carnets de rente) en ook hier wel gedaan werd.

Het Rapport der Nutscommissie van 1873 en 1874 (zie boven, pag. 275) deelt uit de door haar verzamelde gegevens mede, dat sommige spaarbankbesturen de gelden bij voorkeur belegden in effekten ten laste van vreemde rijken, omdat die hoogere rente opleveren dan binnenlandsche schuldbrieven. [1]) Belegging der kapitalen alleen in effekten, hetzij binnenlandsche, hetzij buitenlandsche, vond slechts bij weinige spaarbanken plaats. Van deze waren sommige uitsluitend in het bezit van staatsfondsen. Tegen het beleggen van gelden in effekten waren niet weinig besturen zoo zeer gestemd, dat zij zich uitsluitend bepaalden tot belegging op prolongatie en op hypotheek, of wel alleen op hypotheek, bij voorkeur op ongebouwde eigendommen. [2])

Wat de toenmalige verhouding der belegging aanging, kon de commissie uit de verstrekte gegevens constateeren, dat 165 spaarbanken in 1870/'71 belegd hadden *f* 14 245 519, waarvan *f* 4 378 505 in effekten, *f* 4 315 265 in beleening of prolongatie en *f* 4 228 817 in hypotheken. [3]) Zoo was dus het belegbaar kapitaal

---

1) Zie boven pag. 31, de opmerking van Eug. Rostand hierover.

2) Zie het Rapport, pag. 3.

3) Zie het Rapport, Staat G.
27 Spaarbanken hadden in 't geheel niet in effekten belegd.

ongeveer gelijkmatig over de drie voornaamste beleggingen verdeeld.

Ten slotte ried de commissie in de „Gewenschte Regeling" de spaarbanken aan, ter verzekering van soliditeit, de buitenlandsche effekten geheel uit te sluiten en bij binnenlandsche goed het oordeel des onderscheids te gebruiken. Wat aandeelen en obligaties van bijzondere maatschappijen betrof, de commissie achtte het raadzaam, dat men zich van de eerste geheel onthield, omdat de soliditeit veelal moeilijk te beoordeelen was en ook de meest solide in den regel aan sterke prijsveranderingen onderhevig waren. De tweede soort, obligaties, telde vele, die alleszins aanbeveling verdienden. [1])

Het concept-reglement van 1887, dat het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen noodig oordeelde op te laten stellen en dat tot voorbeeld moest dienen voor de inrichting van departementale spaarbanken (zie boven pag. 279) zeide in a. 19, dat „de in de spaarbank aanwezige gelden, die niet voor den loopenden dienst benoodigd zijn, zoo spoedig mogelijk rentegevend worden belegd, doch niet anders dan op de volgende wijze: voor ten hoogste één derde gedeelte van het geheele kapitaal volgens de laatst vastgestelde jaarlijksche balans in Nederlandsche staatsfondsen of in schuldbrieven van provincies, gemeenten of waterschappen, uitgegeven onder beding van regelmatige jaarlijksche aflossing, doch met uitsluiting van premie- of loterijleeningen.

---

[1]) Zie het Rapport pag. 24.

In een toelichting maakten de samenstellers [1]) er de spaarbankbesturen op attent, dat strikte bepaling van de wijze van geldbelegging, die elk ander gebruik der gelden uitsluit en van het gedeelte van het kapitaal, dat ten hoogste op deze of gene wijze mag worden belegd een der eerste vereischten voor de soliditeit eener spaarbank is en voor de noodige beperking der verantwoordelijkheid van haar bestuur. Intusschen was het ondoenlijk, een bepaalde wijze van geldbelegging en een bepaalde verdeeling daarvan aan de hand te doen, die overal in den lande zou kunnen worden aangenomen.

Het bezit van effekten diende tot een vast bepaald gedeelte van het kapitaal beperkt te zijn, omdat het aan plotselinge en aanzienlijke verandering van waarde blootstond. Ook behoorden de soorten van effekten te zijn aangewezen, die, met uitsluiting van alle andere, mochten worden aangekocht. Daarbij diende er op te worden gelet, dat sommige waarden, die wegens soliditeit aanbevelenswaardig schenen, de voor een spaarbank hoogst nuttige eigenschap misten van courante handelsartikelen te zijn en dus slechts voor een betrekkelijk gering deel van het kapitaal in aanmerking mochten komen.

Het schijnt, dat de raadgevingen in deze toelichting neergelegd, nu juist niet door vele spaarbanken zeer ter harte zijn genomen, ten minste wat de belegging in effekten betreft.

Volgens de laatste algemeene statistiek (zie Tabel

---

1) Mrs. H. Jacobi, J. P. Moltzer en A. Kerdijk.

VII [1]) blijkt, dat de spaarbanken, (waaronder de Rijkspostspaarbank) ultimo December 1899 in effekten belegd hadden 65.68 °/₀ [2]) van het belegbaar kapitaal, waarvan 48.80 °/₀ [3]) in publieke fondsen. 17 Spaarbanken, alle kleinere, hadden geen effekten.

Belegging van Spaarbankgelden op Hypotheek.

Zooals uit de toelichting van art. 13 der „Algemeene Regelen enz." van 1818 (zie boven pag. 298 noot) blijkt, werd in den beginne hypotheek niet beschouwd als een belegging, die voor spaarbankgelden in aanmerking kon komen. „Want hypotheken, die meestal voor meer dan één jaar vastliggen, kunnen volstrekt niet dienen".

Toch werd, toen na de krisissen van 1830 en 1848 verscheidenheid van belegging hoog noodig gebleken was, veelal ook bij hypotheken toevlucht gezocht. Einde 1830 was bij 46 spaarbanken voor een waarde van *f* 123 464 op hypotheek belegd, (ongeveer 6 °/₀ van de waarde van het totaal belegd kapitaal. [4]) Ook de Nutscommissie van 1844 verklaarde zich tegen belegging op hypotheek, o.a. omdat „de voorwaarden van aflossing niet zoodanig kunnen worden gesteld, dat niet de bank te eeniger tijd met het bezit van hypotheken in het nauw zou kunnen geraken." Verscheidene spaarbanken schenen

---

[1]) Aan het einde der rubriek DE NEDERLANDSCHE SPAARBANK.

[2]) Het zij opgemerkt, dat bij deze categorie ook de pandbrieven gevoegd zijn.

[3]) Slechts 1.64 °/₀ hiervan in buitenlandsche publieke fondsen.

[4]) Zie verslag omtrent den staat van het Armwezen over 1830.

echter over de bezwaren heen te kunnen stappen en vooral met de bepaling van geregelde gedeeltelijke aflossing, gaf de hypothecaire belegging geen groote moeielijkheden.

Reeds in 1853 wees Mr. FOKKER op de voordeelen, die een goed stelsel van grondkrediet ook voor de belegging van spaarbankgelden zou bieden. [1]) De pogingen in dien tijd hier te lande gedaan tot oprichting van een Nederlandsche hypotheekbank [2]) mochten niet slagen. Later is hij op deze kwestie teruggekomen, [3]) nadat inmiddels twee hypotheekbanken waren verrezen en zijne conclusie was „dat die pandbrieven eene uitkomst voor onze spaarbankbesturen mogen genoemd worden". Deze soort belegging voldoet dan aan de eischen, die men voor spaarbankgelden stellen moet: ze is solide, gemakkelijk te realiseeren en geeft een vaste rente.

De soliditeit is gelegen niet slechts in de verbonden goederen maar ook in de eigen kapitalen en waarborgfondsen der hypotheekbanken.

De goede realisatie heeft feitelijk dezelfde oorzaak en berust op de soliditeit der maatschappij, die de pandbrieven uitgeeft. Inplaats van gewone hypothecaire schuldbekentenissen, die bij het systeem van geregelde aflossing een uitgebreide administratie vereischen en daarenboven nog omslachtige formaliteiten

---

[1]) Naar aanleiding van de pogingen van L. WOLOWSKI in Frankrijk (zie boven, pag. 210.)

Zie Mr. FOKKER Het Spaarbankwezen enz. Pag. 95.

[2]) Door D'ABLAING VAN GIESSENBURG, Mr. J. ACKERSDIJK, Ph. J. BACHIENE, Mr. W. R. BOER e. a.

[3]) In „de Economist" van 1862, pag. 325.

meebrengen, heeft men thans pandbrieven, die, wanneer ze door een solide maatschappij worden uitgegeven gemakkelijk verhandelbaar zijn.

Tegen deze voordeelen kan echter aangevoerd worden, dat de pandbrieven wel is waar vertegenwoordigen eene geldswaarde op hypotheek uitgezet, doch dat daarom de eigenaar der pandbrieven zelf nog geen hypotheekhouder is. Hij geeft persoonlijk krediet aan de banken, die dergelijke pandbrieven uitgeven en vertrouwt, dat de bestuurders werkelijk het door de bank in pandbrieven uitgegeven bedrag op solide hypotheken hebben geplaatst. De banken zijn en blijven hypotheekhoudsters; de eigenaar der pandbrieven heeft alleen een vordering op de bank tot het bedrag in zijne pandbrieven uitgedrukt, welk bedrag door hypotheek gedekt is. Waar dus het aantal hypotheekbanken zeer is toegenomen, komen dus de spaarbanken voor een „embarras du choix" te staan en spreekt de soliditeit van pandbrieven niet als van zelf. Ook blijkt in de praktijk de verhandelbaarheid dier fondsen dikwijls te wenschen over te laten. Zoo onderscheiden zich dus feitelijk de pandbrieven al heel weinig van het papier van gewone financieele instellingen en komt alles neer op de soliditeit der onderneming. [1])

---

1) Ongeveer een drietal jaren geleden sprak de Raad van Toezicht der Rijkspostspaarbank de wenschelijkheid uit, voorloopig de hoeveelheid pandbrieven in het bezit dier instelling zijnde niet te vergrooten. In overeenstemming met dien wensch is sedert dat tijdstip bij voortduring gehandeld. Zie ook over belegging in pandbrieven het Duitsche wetsontwerp voor een Rijkspostspaarbank, boven pag. 116.

Door het eigenaardig karakter der pandbrieven worden deze in de statistieken terecht niet beschouwd als hypothecaire schuldbekentenissen maar gerangschikt onder de gewone effekten.

Volgens de opgave van de Nutscommissie [1]) van 1871 hadden 165 spaarbanken ongeveer 1/3 van het belegbaar kapitaal (*f* 4 121 028) in hypotheken belegd; 79 spaarbanken hadden in 't geheel geen gewone hypothecaire schuldvorderingen.

Art. 19 van het concept-reglement van 1887 adviseerde om ten hoogste één derde gedeelte van het geheele kapitaal in eerste hypotheek op ongebouwde eigendommen te beleggen en tot geen hooger bedrag dan 2/3 van de waarde en zoo mogelijk op voorwaarde van regelmatige jaarlijksche aflossing. In de toelichting acht de commissie hypotheek vooral te platten lande een goede belegging en raadt de regelmatige jaarlijksche aflossing aan om aan hypotheken niet te veel het karakter van vaste kapitaalbelegging te geven en opdat van tijd tot tijd, zonder gedwongen realisatie, klinkende munt in de kas vloeie.

Volgens tabel VII hadden de particuliere spaarbanken einde 1899, *f* 23 194 502 op hypotheek belegd = 15,06 % van het totaal door de Nederlandsche spaarbanken belegd kapitaal en 30 % van de door de particuliere spaarbanken belegde gelden. Van de spaarbanken, die hiervoor gegevens verstrekten (217), hadden 31 geen hypothecaire schuldvorderingen.

---

[1]) Zie haar Rapport, pag. 93 vlg. Staat G.

Belegging von Spaarbankgelden op Prolongatie.

Van financieel standpunt beschouwd is in prolongatie voor de spaarbanken een zeer geschikte operatie. Zij toch voldoet aan de eischen van soliditeit en gemakkelijke realisatie. De prolongatie heeft echter tegen, dat de rente niet constant is en dikwijs zeer laag kan zijn.

Sinds de krisis van 1830 kwam deze wijze van belegging meer in zwang. De Haarlemsche spaarbank b.v. belegde sedert dien tijd niet meer in effekten, zooals uit art. 11 van haar toen gewijzigd reglement blijkt :...... „zullen voor die gelden nimmer eenige effecten worden aangekocht, maar dezelve alleen mogen geplaatst worden in beleeningen op solide en courante effecten." Nog voor de krisis van 1848 was echter de spaarbank reeds van zienswijze veranderd.

Ofschoon in theorie zeker de prolongatie een zeer geschikte belegging voor spaarbanken is, ziet men in de praktijk, dat het vooral voor kleinere spaarbanken met name voor die te platten lande dikwijls moeilijk is om van deze wijze van geldbelegging gebruik te maken. Dit blijkt reeds uit de opgaven van de Nutscommissie van 1871. Van de 165 spaarbanken, die over hare belegging inlichtingen verstrekten, hadden slechts 42 gelden in beleening of prolongatie uitgezet en wel voor een bedrag van *f* 4 315 265 (waarvan de Rotterdamsche spaarbank alleen reeds *f* 2 701 279) [1]). Nog duidelijker spreekt dit bezwaar uit de laatste cijfers over 1899.

---

[1]) Zie het Rapport pag. 93 vlg. Staat G.

Volgens tabel VII was er einde 1899, 13 61 % der Nederlandsche spaarbankgelden op prolongatie uitgezet [1]). Uit de statistiek over 1899 blijkt, dat van 217 spaarbaken slechts 36 deze beleggingswijze gebruikten. Van de *f* 20 973 516 op prolongatie had de Rijkspostspaarbank *f* 10 231 000 belegd; de Rotterdamsche spaarbank [2]) *f* 3 647 250; de spaarbank voor de stad Amsterdam [3]) *f* 4 497 000.

Verder kwam bij de spaarbanken in de provincies Noord-Brabant en Drente in 't geheel geen prolongatie voor. In Limburg, Overijsel en Friesland bij slechts 1 (resp. voor *f* 1139, *f* 7050 en *f* 10 570) én in Groningen bij slechts 2 spaarbanken (voor *f* 4717).

Hiermede zijn de voornaamste wijzen aangegeven, waarop de Nederlandsche spaarbanken hare gelden. plaatsen. Wij willen thans drie volksbelangen bespreken, tot wier behartiging in zoovele landen de spaarbanken krachtig hebben medegewerkt en tevens onderzoeken, in hoeverre onze spaarbanken er zich mede hebben ingelaten. Deze volksbelangen zijn: het volkskrediet, de volkshuisvesting en het landbouwkrediet.

De Spaarbanken en het Volkskrediet.

Het schijnt oorspronkelijk in de bedoeling gelegen

---

1) Door de particuliere spaarbanken: *f* 10 742 516 = 14 % van het door deze spaarbanken belegd kapitaal.

2) De balans op 30 April 1901 wijst een belegging aan in beleening en prolongatie van *f* 5 415 300 = 50 97 % van het totaal belegd kapitaal.

3) De balans op 31 Dec. 1900 geeft een belegging in beleening en prolongatie van *f* 4 531 500 = 50 % van het totaal belegd kapitaal.

te hebben, de spaarbanken tevens hulpbanken te doen zijn, d. w. z. dat een gedeelte van het door de inleggers saamgebracht kapitaal tegen matigen interest aan kleine neringdoenden en kleine industrieelen zou worden uitgeleend.

Evenals overal elders, deed ook hier te lande de behoefte naar volkskredietinstellingen zich gevoelen. Terwijl het bankwezen voor de groot-industrie en den groothandel steeds volmaakter werd, moest de de kleine man, wanneer hij voor zijn nering of bedrijf krediet noodig had, op zeer primitieve en verkeerde manier aan geld komen, hetzij door bij derden, dikwijls tegen woekkerrente geld op te nemen, hetzij door voorschot te vragen aan degenen, die hem een bestelling gedaan of een werkzaamheid opgedragen hadden, hetgeen den kredietvrager in een afhankelijken toestand bracht, die zelden voordeelig en aangenaam was.

Ofschoon dus de spaarbanken voornemens waren haar werkkring op zeer nuttige wijze in deze richting uit te breiden, is het goede plan, over 't algemeen geheel in duigen gevallen en scheen af te stuiten, zoowel op de meer uitgebreide administratie, die hiervoor vereischt zou worden, als op het idee fixe van vele spaarbanken, dat een andere belegging dan die wij reeds behandelden, nu eenmaal voor hare gelden niet in aanmerking kon komen.

Opmerkelijk is dat, toen langzamerhand hulpbanken werden opgericht, meestal met kapitaal van meergegoeden (waardoor vanzelf de hulp- of voorschotbank veel van haar eigenaardigheid als volks-

instelling verliest) en zij meestal, hoewel op bescheiden voet, goed werkten, de spaarbanken zich liefst zoo ver mogelijk van deze soort zusterinstellingen verwijderd hielden. Wanneer de financieele medewerking van spaarbanken gevraagd werd, barrikadeerden de bestuurderen zich maar al te dikwijls met bestaande reglementsbepalingen en andere zwarigheden.

Mr. Fokker zegt in zijn reeds meermalen aangehaald werk: [1]) „Eene vereeniging van de spaarbanken met de hulpbanken biedt mijns inziens zulke voordeelen aan, dat ik wenschen zou, dat iedere spaarbank, tevens hulpbank ware; want ik ken niets eigenaardiger, niets meer gepast dan dat de minvermogende, die behoefte heeft aan eenig kapitaal om voort te komen, of voor verarming bewaard te worden, geholpen worde met het geld, hetwelk andere minvermogenden op hunne verdiensten hebben kunnen besparen en rentegevend wenschen te beleggen."

De Nutscommissie van 1844 was de vereeniging van spaar- met voorschotbanken niet gunstig gezind, „want, behalve andere daaraan verbonden bezwaren, behoort men bij de spaarbanken uit te gaan van den onwankelbaren stelregel, dat de toevertrouwde eigendom der deelgenooten op geenerlei wijze in de waagschaal mag gesteld, en zooveel mogelijk alle kansen van verlies vermeden moeten worden". (De leden 'der commissie hadden de krisis van 1830 beleefd en zouden weldra die van 1848 meemaken!)

---

[1]) Het spaarbankwezen in Europa enz. Pag. 86.

Toch waren er in dien tijd verscheidene spaarbanken, die het geven van kleine voorschotten aan minvermogenden op ruime schaal uitoefenden, zoo die te Leeuwarden, Zutfen, Kampen, Zalt-Bommel, Doetichem, Wageningen en Breda. Deze spaarbanken maakten zich vooral nuttig door het geven van voorschotten aan gepensioneerden op hun pensioen tegen matige rente en voorkwamen, dat deze lieden in handen vielen van woekeraars.

Eigenaardig is het, dat genoemde spaarbanken in 1848 niets te lijden hebben gehad van de staatkundige gebeurtenissen, die voor zoovele andere spaarbanken noodlottig zijn geweest. [1])

Het Rapport van de Nutscommissie van 1871 kan met ingenomenheid constateeren, dat eene wijze van geldbelegging, welke meer en meer gebezigd werd en naar de verstrekte mededeelingen goede resultaten opleverde, bestond in het verstrekken van voorschotten aan particulieren, onder borgtocht van soliede personen. „De ervaring heeft geleerd", zoo zegt de commissie, dat hiervan weinig of geen schade beloopen is geworden en dat de spaarbank daarbij in populariteit won". [2]) In de door haar „Gewenschte Regeling" wordt deze wijze van geldbelegging dan ook aangeprezen. De statistiek van 165 spaarbanken, die de commissie op haar rapport laat volgen, wijst onder het hoofd „belegging van voorschotten en leeningen aan particulieren" een som aan

---

[1]) Zie Mr. FOKKER t. a. p. pag. 92.

[2]) Zie het Rapport. Pag. 4.

van *f* 707 284, verdeeld over 84 spaarbanken. [1])
Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat onder deze rubriek tevens vallen de gelden „in handen van derden". Eenige spaarbanken hebben n.l. de gewoonte om of het totaal der gelden of een gedeelte tot wederopzegging toe bij een bankier of kassier te deponeeren. Deze belegging behoort natuurlijk niet tot de werkzaamheid der spaarbanken, die wij op 't oog hebben. Nog dient melding gemaakt van de hulpbanken te Deventer, Stiens en Doesburg, die haar bedrijfskapitaal van de spaarbanken in die steden ontvingen en daarvoor de winsten aan de spaarbanken afstonden.

De kwestie van de vereeniging van spaar- met hulp- of voorschotbanken is in den lateren tijd herhaaldelijk aangeroerd. Mr. H. Goeman Borgesius [2]) besprak haar in 1872 en zag in deze combinatie volstrekt geen reden tot bezorgdheid. „Aan die combinatie is dan ook nog dat voordeel verbonden, dat de kapitaaltjes, bijeengegaard door de lagere klassen, ook weer ten dienste van die klassen worden aangewend. Ons ergert steeds te zien, dat ook de kapitalen der lagere klassen meestal beschikbaar worden gesteld voor doeleinden, die, improductief als zij zijn, meewerken tot vernietiging van maatschappelijk kapitaal, en uit dien hoofde tot verlaging

---

[1]) Zie het Rapport. Staat G. Pag. 91 vlg.

[2]) In zijn geschrift: Schulze Delitzsch en zijn Crediet-vereenigingen. Arnhem 1872. Pag. 42.

van het dagloon en tot vermindering van de welvaart dier klassen."

Sommigen wilden slechts de reservefondsen der spaarbanken gebruikt zien hetzij tot direkte verleening van voorschotten aan den minderen man, hetzij tot steun van zelfstandige hulp- en voorschotbanken. [1])

Naar aanleiding van een polemiek tusschen „de Echo", volksblad van Nederland [2]) en het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage" [3]) over „Onze Rijkspostspaarbank als hulp- of credietbank" wees de heer ARMAND SASSEN [4]) terecht op het feit, dat de gang van zaken bij de particuliere spaarbanken in Nederland door geen enkele wettelijke bepaling wordt beheerscht en deze instellingen ook in dit punt een ruim arbeidsveld openstaat, terwijl voor de werkzaamheid van de Rijkspostspaarbank op dit gebied een diep ingrijpende wetswijziging noodig zou zijn. [5])

Hoe hebben onze spaarbanken dezen nuttigen tak van werkzaamheid ter harte genomen? Hetgeen wij uit de statistieken hebben kunnen verzamelen, wijst aan, dat van een krachtigen steun en een heilzame samenwerking met andere instellingen, ter bevrediging

---

[1]) O. a. de heer G. BOSCH. Zie zijn artikel in „de Economist" van 1882. Pag. 565.

[2]) Zie de nummers van 23 en 30 Sept. 1886.

[3]) Zie het nummer van 28 Sept. 1886.

[4]) Spaarbankzaken: de Economist van Januari 1887.

[5]) De kwestie werd ook besproken door den heer L. VAN ZANTEN Jzn. in „de Tijdspiegel" van 1898, 2[de] deel, Pag. 113—129 en Pag. 405. Hij treedt echter meer in 't bijzonder op het gebied van het landbouwkrediet, wat wij later zullen behandelen.

van het volkskrediet niet kan worden gesproken. Wat de spaarbanken in dit punt praesteeren is uiterst gering.

De rij van instellingen nagaande in het algemeen register van de laatste statistiek der Spaar- en Leenbanken (over het jaar 1899) hebben wij die instellingen saamgevoegd, wier naam aanduidt, dat zij zoowel spaarbanken als voorschotbanken zijn. Wij kwamen tot het getal 23.[1]) Deze instellingen kunnen als volgt worden verdeeld.

10 Spaar- en Hulp- of Voorschotbanken;

11 Coöperatieve Spaar- en Voorschotbanken (of vereenigingen);

2 Landbouwbanken met eene spaarbank (waarvan 1 coöperatief).

Van deze verstrekten over 1899, 12 banken volledige gegevens en 3 onvolledige. Van 3 andere hebben wij cijfers gevonden in de statistiek over 1898, terwijl de 5 overige instellingen ook over dat jaar geen inlichtingen over haar bedrijf verschaften. Wij krijgen dus een tamelijk volledig overzicht van slechts 18 instellingen.

Bij deze was ingelegd *f* 2 309 271, verdeeld over 10 753 inleggers. Het totaal belegd kapitaal (van slechts 15 instellingen) bedroeg *f* 2 636 379. Het aantal in het boekjaar verleende voorschotten was

---

1) Zij waren in de volgende plaatsen opgericht: Apeldoorn (1), Ede (1), Eibergen (1); Groenlo (1); Hummelo en Meppel (1); 's Gravenhage (2); Dordrecht (1); Gouda (1); 's Gravezande (1); Leerdam (1); Amsterdam (3); Middelburg (1); Goes (1); Schoterland (1); Tietjerksteradeel (3); Enschedé (1); Lonneker (1) en Winschoten (1).

2144 [1]) voor een bedrag van *f* 905 449. Wat het bedrag der voorschotten betreft hebben wij uit de statistiek de volgende verdeeling kunnen samenstellen.

Voorschotten van beneden *f* 25						172
„	„ *f*	25	tot beneden *f*		100	473
„	„ -	100	„	„ -	200	393
„	„ -	200	„	„ -	300	220
„	„ -	200	„	„ -	500	276
„	„ -	500	„	„ -	1000	310
„	„ -	1000	en hooger			290

Het aantal hulp- of voorschotbanken in 't algemeen bedroeg einde 1899, 82 (hiervan dus 23 instellingen in verbinding met eene spaarbank.)

61 instellingen verstrekten gegevens. Door deze werden 9516 voorschotten verstrekt ten bedrage van *f* 1 740 947. Het kapitaal verschuldigd aan aandeelhouders bedroeg *f* 659 628; het eigen kapitaal of reservefonds *f* 275 376; het kapitaal bij derden opgenomen *f* 685 066; verschuldigd aan diverse crediteuren *f* 74 118. [2])

Dit zijn dus de voornaamste resultaten van de wijze, waarop in Nederland het volkskrediet wordt bevredigd! [3]) Herinneren wij hier met een enkel

---

1) De 11 coöperatieve spaar- en voorschotbanken verleenden te zamen 1717 voorschotten.

De voorschottenrekening loopt over slechts 15 spaarbanken.

2) De berekening der passiva loopt over 53 instellingen. Zie Statistiek der Spaar- en Leenbanken, 1899 pag. 313.

3) De bevrediging van het landbouwkrediet door de ontluikende Raiffeisenbanken blijft voorloopig buiten besprek.

voorbeeld aan de werkzaamheid in dit punt van de spaarbanken in 't buitenland gedurende hetzelfde tijdvak. Alleen de spaarbank van Parma met hare succursalen verleende in 1899: 24 742 voorschotten ten bedrage van L. 13 136 610. Reeds de voorschotten beneden L. 200 ten getale van 13 459, overtroffen dus verre het aantal van alle voorschotten door de Nederlandsche instellingen verleend. [1]) De genossenschaftliche spaarbanken en de spaarbanken van Aktiengesellschaften (samen 35 in getal), van het Zwitsersche kanton Aargau hadden einde 1899 uitstaan in voorschotten met borgen of tegen onderpand fr. 11 206 171. [2])

Misschien wordt de opmerking gemaakt, dat ook de banken van leening hier te lande in de kredietbehoeften van den minderen man voorzien. Dit moge in sommige gevallen waar zijn, de vorm, waarin het geschiedt, is ondoelmatig en vernederend. Niet zonder grond worden deze krediet(?)instellingen met hare ongezonde uitwassen, de pandjeshuizen, „een noodzakelijk kwaad" of „een uiterste middel" genoemd. Inplaats van een instelling, waarvan een opheffende kracht uitgaat en waar middelen tot economische zelfstandigheid worden geboden, is de bank van leening maar al te dikwijls een plaats van kortstondige rust op den moeilijken weg van armoede.

---

1) Zie Conto Consuntivo par l'Esercizio 1899. Cassa di Risparmio in Bologna pag. XXIX.

Voor de gegevens over 1900 verwijzen wij naar „de Italiaansche Spaarbank", boven behandeld.

2) Zie boven pag. 190, Tabel VI.

Bij het vermelden van de resultaten der hulp- of voorschotbanken hebben wij twee soorten dezer instellingen niet onderscheiden n.l. zij die op liefdadigheid steunen en andere die „geschäftsmässig" zijn ingericht. Dat de eerstgenoemde soort instellingen geheel onvoldoende zijn, spreekt van zelf. „Zal de nijverheid, die hier in aanmerking komt, niet tijdelijk maar duurzaam worden gebaat dan moet niet de philanthropie maar „selfhelp" op den voorgrond staan." [1])

Dat de zeer gunstige resultaten van het cooperatieve systeem in den vreemde ook hier te lande weerklank zouden vinden, was te verwachten maar tevens dat de ontwikkeling van coöperatieve instellingen slechts langzaam en geleidelijk zou zijn.

De leiddraad, waarvan wij in een noot melding maken heeft regelen saâmgesteld, zoowel voor de oprichting van volkskanken in coöperatieven als in niet coöperatieven vorm. De niet coöperatieve banken zouden wij den overgang kunnen noemen van den liefdadigen bijstand der eigenlijke hulpbanken naar de gewenschte bevrediging der kredietbehoeften van den minderen man, gebaseerd op „selfhelp". Zooals Mr. Goeman Borgesius [2]) reeds in 1872 zeide, zou 'tdwaasheid zijn te onderstellen, dat binnen korte jaren over geheel Nederland coöperatieve instellingen van

---

[1]) Zie Leiddraad voor de inrichting van volksbanken opgesteld door de commissie uit het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Deze commissie bestond uit de H.H. A. C. Wertheim, Mr. H. Goeman Borgesius en C. J. M. Dijkmans.

[2]) t. a. p. pag. 40.

volkskrediet zouden gevonden worden. Ook de Nuts-commissie, die in 1892 den „Leiddraad" samenstelde, was van oordeel, dat in sommige gevallen aan het niet-coöperatieve stelsel de voorkeur moet gegeven worden. [1])

Van beide soorten bezitten wij typen, wier bloei en goede gang van zaken aantoonen dat hier te lande goed ingerichte instellingen van volkskrediet niet slechts noodig maar ook levensvatbaar zijn. Laten wij van beide soorten een enkele instelling van meer nabij beschouwen, n. l. de Haagsche coöperatieve Voorschotvereeniging en Spaarbank en de Amsterdamsche Volksbank. 2)

Eerstgenoemde vereeniging werd opgericht in 1875. Volgens art. 39 harer statuten kunnen alleen leden voorschotten ontvangen en niet langer dan voor één jaar (art. 46). Toch kan prolongatie plaats vinden. Hij die voorschot ontvangt moet twee borgen stellen, die zich hoofdelijk aansprakelijk stellen voor de stipte terugbetaling van het voorschot en de betaling der mogelijk te beloopen boeten en van alle exceptiën van uitwinning en schuldsplitsing afstand doen (art. 41). De geldmiddelen der vereeniging worden bijeengebracht:

a. door de inbrenggelden der leden.

b. door het eigen fonds of de reserve.

c. door de opneming van gelden, spaargelden daaronder begrepen.

---

1) Zie den „Leiddraad" pag. 18.

2) Uitvoerige gegevens werden ons door de resp. besturen welwillend verstrekt.

De leden stellen zich persoonlijk voor alle verbintenissen der vereeniging aansprakelijk, voor zoover het vermogen der vereeniging, waaronder zoowel de inbrenggelden als het reservefonds zijn begrepen, ontoereikend zijn. (art. 13.)

Spaarinlagen kunnen door iedereen gedaan worden.

Het Bestuur is ten allen tijde bevoegd de aanneming van spaargelden te staken. De inleggers genieten 3°/₀ rente.

Bij het 25 jarig bestaan der vereeniging werd een statistiek der werkzaamheden saamgesteld, die loopt tot ultimo December 1899. Tot dien datum werden aangevraagd 11 045 voorschotten, waarvan afgewezen of ingetrokken 1566, dus verleend 9479 voorschotten n.l. 4317 nieuwe voorschotten en 5162 geprolongeerde, tot een bedrag van *f* 4 869 756,44, waarop op gemelden datum was terugbetaald *f* 4 403 638, 81, zoodat nog uitstond *f* 466 117,63. Het aantal toegetreden leden gedurende 25 jaren bedroeg 24 75. Hiervan waren om verschillende redenen uitgetreden 1488, zoodat de vereeniging ultimo December 1899, 987 leden telden, van welke 718 met aandeelen van *f* 100 en minder 269 met aandeelen boven *f* 100 tot en met *f* 200. 724 Leden namen voorschot; 114 waren tevens inleggers van spaargelden.

Belangwekkend is de verdeeling der voorschotnemers naar hunne beroepen in 95 groepen. Buiten 's-Gravenhage werden voor de vereeniging 1343 voorschotten verleend, verdeeld over 97 gemeenten. Een indirekte aanwijzing, dat coöperatieve kredietinstellingen hier te lande nog zeer dun gezaaid zijn.

In de spaarbank werd ingelegd *f* 2 536 954.70 en terugbetaald *f* 2 219 048.53⁵. Het terugbetalen der verleende voorschotten geschiedde op bevredigende wijze, want op *f* 4 403 648.81 terugbetaalde voorschotten behoefde gedurende 25 jaar slechts *f* 9 887.34 = 0.22% op abnormale wijze (d.w.z. door afschrijving van de winst, het reservefonds en de aandeelen der leden) verhaald te worden.

In het begin van haar bestaan sloot de vereeniging twee jaarrekeningen met een verlies. Overigens ging het winstcijfer steeds crescendo. [1])

De Amsterdamsche Volksbank, die in 1892 werd opgericht berust op niet-coöperatieven grondslag. Volgens art. 1 harer statuten heeft zij ten doel: 1° industrieelen en neringdoenden uit de volksklasse door het verschaffen van kapitaal in hun bedrijf te steunen, 2° gelegenheid te geven, gelden rentegevend te beleggen.

De voorschotten worden tot geen hooger bedrag dan *f* 2000 en voor niet langer dan twee jaar verstrekt en wel:

10 onder hoofdelijke aansprakelijkheid van twee soliede borgen,

---

[1]) Op 31 Dec. 1901 was de stand der verschillende rekeningen als volgt: Gestort op aandeelen *f* 92 985.46; reserverekening *f* 29 879.06; ingelegd in de spaarbank *f* 303 739.45; voorschottenrekening *f* 419 942.87; renterekening *f* 43 565.44; winst *f* 18 682.37.

Het aantal leden bedroeg 940 (664 met aand. van *f* 100 en daar beneden, 276 met aand. van *f* 200 en boven *f* 100).

In den loop van 1901 werden verleend 829 voorschotten, waarvan 193 nieuwe en 636 geprolongeerd.

Op ult. Dec. waren in omloop 568 spaarboekjes.

2° op onderpand van effekten,

3° onder eerste hypothecair verband op onroerende goederen,

4° op pensioenen, welke niet bij vooruitbetaling uitgekeerd worden.

Voor voorschotten op pensioenen wordt 5%, voor de andere 6% rente in rente in rekening gebracht.

Het bedrijfskapitaal wordt gevormd door:

1° het bedrag door het Departement Amsterdam der Mij. tot Nut van 't Algemeen ter leen verstrekt;

2° het grondkapitaal;

3° schenkingen en legaten;

4° het uitgeven van schuldbrieven, die een vaste rente dragen en die aflosbaar worden gesteld:

a. bij jaarlijksche uitloting, of

b. krachtens aankondiging door het bestuur of opvraging door den houder;

5° het nemen van gelden in deposito en bij wijze van spaarboekjes, [1]) alsmede door andere geldleeningen op korten termijn.

De volksbank werkt met toenemend succes. De jaarverslagen wijzen steeds met voldoening op het stijgende aantal voorschotten. Uit het jaarverslag over 1901 putten wij de volgende gegevens: Op 31 December 1901 bedroeg het grondkapitaal *f* 100 100. En niet opvorderbare schuld aan het Dep. Amsterdam v. d. Mij. tot Nut van 't Algemeen bedroeg *f* 19 650; het stichtingsfonds *f* 42 96.97; de promessen

---

[1]) Het plan aan de volksbank een spaarbank te verbinden is tot heden toe nog niet verwezenlijkt.

rekening *f* 33 000; de obligatiën *f* 69 000; het reservefonds *f* 700.

Het aantal voorschotten met aflossing in termijnen was op 1 Januari 1901: 668 ten bedrage van *f* 172 965.95. In 1901 werden toegestaan 484 voorschotten ten bedrage van *f* 169 915 en afbetaald 382 voorschotten tot een bedrag van *f* 139 427.77.

Op 1 Januari 1901 hadden 17 rekening couranthouders gezamenlijk een debet-saldo van *f* 18 772. Op 31 December 1901 was door 16 rekening couranthouders opgenomen een bedrag van *f* 23 284.50.

Aan het einde van het jaar stonden er derhalve 785 voorschotten uit, gezamenlijk bedragende *f* 226 695.68, tegen 685 voorschotten bedragende *f* 191 737.95 op 31 December 1900. De beteekenis dezer vermeerdering wordt duidelijker wanneer men weet, dat deze bijna in haar geheel te vinden is bij de drie laagste categoriën voorschotten n.l. die tot *f* 300. Het Bestuur maakt in zijn verslag nog melding van één nieuwigheid, waarop het afzonderlijk wil wijzen namelijk de aftrek van een oninbaren post ten bedrage van *f* 42, het eerste verlies, dat de bank in haar negenjarig bestaan leed. Noch op de voorschotneemster noch op de borgen was dit sommetje, het saldo eener leening oorspronkelijk groot *f* 100 verhaalbaar. Andere verliezen werden niet geleden.

Ofschoon de resultaten zeer bevredigend mogen genoemd worden, maken de bestuurders de opmerking dat zij met het verkregene nog volstrekt niet tot het toppunt hunner wenschen genaderd zijn.

Hun voorschotnemend publiek komt onophoudelijk met nieuwe aanvragen en om daarom bij voortduring te kunnen blijven voldoen, moeten hunne middelen zich steeds uitbreiden. [1])

De behoefte aan volkskrediet stijgt dus, en geen wonder, want langzamerhand zal de mindere man niet alleen bij dringende nood zich tot de volksbank wenden, maar de verspreiding en de normale toegankelijkheid van het krediet zal zijn ondernemingsgeest prikkelen en kan behalve een reddende engel uit tegenspoed en ondergang tevens een krachtig middel voor hem worden tot vooruitgang en verbetering.

Het was een zeer goede gedachte van de bestuur-

---

1) In 1897 begon de Volksbank obligatiën uit te geven. Het verslag over genoemd jaar bevat hierover de volgende bijzonderheden: „De Vereeniging geeft ze uit, naar gelang der behoefte, in bedragen van *f* 1000.— en van *f* 500.—, zij dragen eene rente van $3^1/_2$ pCt. en haar totale som mag, met inbegrip van eventueele andere schulden, nooit meer bedrugen dan $^4/_5$ van het totaal der uitstaande voorschotten; in verband daarmede rust op onze Vereeniging de verplichting tot evenredige uitloting en aflossing, wanneer door daling van het totaal bedrag der verleende voorschotten de hierboven vastgestelde verhouding tusschen opgenomen en uitgeteende gelden mocht verbroken wezen. Twee eigenaardigheden onderscheiden deze obligaties van die, welke door andere instellingen worden uitgegeven. Ten eerste door de bevoegdheid aan den houder toegekend om ten allen tijde aflossing te vorderen, mits daartoe 6 maanden vooraf het verlangen kenbaar gemaakt zij, een voordeel dat voor zoover ons bekend is, geen enkele schuldbrief hier te lande bezit, en ten tweede door de waarborg, welke de in onze Statuten geregelde verhouding tusschen het Amsterdamsch Nutsdepartement, ter zake van het ter leen verstrekte kapitaal van *f* 20000.—, en de andere crediteuren onzer Vereeniging oplevert." Deze verhouding komt hierop neer, dat het Departement na ontbinding der Vereeniging zijn vordering eerst na de aandeelhouders dus ook na de obligatiehouders zal kunnen doen gelden.

deren der Volksbank, om te pogen voor hare obligaties (zie vorige noot) een onderkomen te vinden bij een spaarbank. Deze obligaties konden zoowel door de solide basis, waarop de bank berust, als door de bijzondere bepalingen, waarop zij werden uitgegeven, een zeer secure belegging genoemd worden. Maar noch door de Rijkspostspaarbank, noch door de spaarbank voor de stad Amsterdam kon op het voorstel van de Volksbank worden ingegaan. Eerstgenoemde instelling wordt beheerscht door beperkende wetsbepalingen, de tweede heeft niet minder beperkende statuten. Deze belegging valt niet onder de rubriek, die belegging eerste klas wordt genoemd. Het is inderdaad te betreuren, dat, al was het in 't eerst ook op kleine schaal, met de samenwerking van twee volksinstellingen, die door de oorzaak van ontstaan en door haar gemeenschappelijk einddoel, zoo nauw aan elkaar zijn verbonden, geen begin kon gemaakt worden. De band tusschen spaar- en volksbank is toch, blijkens talrijke en leerzame voorbeelden in het buitenland, waarlijk geen mésalliance en zeker niet als beide instellingen afzonderlijk werkzaam zijn.

Wij hebben misschien te lang stil gestaan bij de bovenbehandelde Volksbank, die in casu, helaas zoo weinig met ons onderwerp te maken heeft. Toch vestigt, wat wij van haar vermeld hebben, wederom de aandacht op een eigenaardigen toestand hier te lande: De spaarbankgelden grootendeels toevertrouwd aan staatskrediet en grootonderneming; het volkskrediet weinig ontwikkeld en langzamerhand

door de dringende noodzakelijkheid voor een klein gedeelte bevredigd door de gelden van weldenkende vermogenden, meestal meer uit liefdadigheid dan als een wenschelijke belegging van kapitaal.

De Spaarbanken en de Volkshuisvesting.

Het groote volksbelang, de gezonde huisvesting, in verbinding met de spaarbank werd reeds ter sprake gebracht, toen wij het karakter der Rijkspostspaarbank behandelden. Wat de particuliere spaarbanken op dit gebied gepraesteerd hebben, is niet van veel beteekenis. De heer KERDIJK maakte, bij de toelichting van zijn amendement, [1]) melding van een werkzaamheid in dezen van de spaarbanken te Utrecht, Arnhem, Sneek, Dordrecht, Steenbergen, 't Zandt, Winsum en Grijpskerk.

Bij de ontwikkeling van de coöperatieve vereenigingen tot den bouw van arbeiderswoningen hebben de spaarbanken een geschikt arbeidsveld in het steunen dezer beweging. Wanneer een degelijke organisatie langzamerhand ontstond zouden geregelde relaties tusschen spaarbanken en bouwvereenigingen aangeknoopt kunnen worden. Het krediet aan deze vereenigingen verstrekt zou dan voor de spaarbanken een geschikte en doeltreffende geldbelegging zijn.

De wenschelijkheid van kredietverleening door de Rijkspostspaarbank voor den bouw van gezonde

---

[1]) Zie boven pag. 289.

arbeiderswoningen hebben wij reeds uitvoerig betoogd. (Zie boven, pag. 302 vlg.)

Wij willen nog melding maken van de prae-adviezen over de werkzaamheid van staat en gemeente ter verbetering der volkshuisvesting van Mrs. S. van Houten, H. Krabbe en F. S. van Nierop. [1])

Mr. Krabbe, zijn uitvoerige betoogingen resumeerend, verklaart zich voor een krachtigen steun van gezonde volkshuisvesting van overheidswege en zegt o. a.: „In de tweede plaats zorge de Overheid er voor, dat kapitaal tegen matige rente beschikbaar worde gesteld, waartoe in het bijzonder de gelden der Rijkspostspaarbank, voornameiijk bijeengebracht door dezelfde klasse van menschen naar verbetering van wier woningen in de eerste plaats moet worden gestreefd, kunnen worden aangewend.” [2])

Mr. Van Nierop betoogt de wenschelijkheid, „dat de Rijkspostspaarbank gemachtigd werd een gering deel van hare gelden onder de bij de wet vast te stellen algemeene voorwaarden te beleggen in schuldbrieven van naamlooze vennootschappen of coöperatieve vereenigingen, die de verbetering der volkshuisvesting tendoel hebben. 3)

---

1) Uitgebracht aan de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek. Haarlem 1898.

2) Zie Prae-adviezen enz. pag. 53.

3) Zie Prae-adviezen enz. pag. 82.

Het amendement Drucker—Kerdijk komt bij Mr. Van Nierop ook ter sprake.

Hij geeft een oplossing aan de hand alleen aan woning-maatschappijen of vereenigingen onder hypothecair verband harer bezittingen gelden ter leen te verstrekken en tot meerdere zekerheid de geldnemers voor elkander borg

De Spaarbanken en het Landbouwkrediet.

Het behoeft nauwelijks te worden gezegd, dat, wanneer de wenschelijkheid betoogd wordt van de bemoeiing der spaarbanken (hetzij dan de particuliere, hetzij die van den Staat) met gewichtige volksbelangen, ook de aandacht valt op het krediet voor kleine landbouwers, dat als onderdeel van het volks-

---

te doen staan; met andere woorden de verschillende instellingen, die geld ter leen ontvangen, onder een coöperatief verband te brengen.

De bedoelde regeling wordt door hem als volgt geschetst:

De Rijkspostspaarbank is bevoegd een bedrag van hoogstens vijf percent van de som der inlagen te beleggen in rentegevende schuldbrieven van naamlooze vennootschappen of coöperatieve vereenigingen, wier werkkring zich bepaalt tot den bouw of aankoop en de verhuring van arbeiderswoningen. Onder arbeiderswoningen worden verstaan perceelen en afzonderlijk verhuurd wordende perceelsgedeelten, eene bij algemeenen maatregel van bestuur te bepalen huurwaarde niet te boven gaande.

De bouwplannen en de statuten der instellingen behoeven de goedkeuring van de Rijkspostspaarbank.

De rente en aflossing der obligatiën worden in overleg met de Rijkspostspaarbank vastgesteld.

De richtige betaling van rente, aflossing en na te noemen premie wordt gewaarborgd door een eerst hypothecair verband op de onroerende eigendommen der maatschappij of vereeniging.

Het gezamenlijk bedrag der schuldbrieven eener maatschappij of vereeniging mag drie vierde van de waarde van hare onroereude goederen niet overschrijden.

Behalve rente en aflossing, is jaarlijks eene waarborgpremie van een bij Koninklijk Besluit vast te stellen bedrag verschuldigd.

Deze premie wordt gestort in een voor de Rijkspostspaarbank te vormen waarborgfonds.

Het waarborgfonds wordt door de Rijkspostspaarbank afzonderlijk belegd. De gekweekte renten worden aan het fonds goedgeschreven.

De verliezen, die door wanbetaling van rente of aflossing mochten worden geleden, worden, voor zooverre zij niet op het hypothecair onderpand en andere goederen van de schuldenaresse kunnen worden verhaald, voor zooveel doenlijk uit het waarborgfonds gedekt.

Bij iedere maatschappij of vereeniging worden door de Koningin een of meer Regeeringscommissarissen benoemd, die de Rijkspostspaarbank van advies dienen en toezicht houden op den bouw en het onderhoud der

krediet in hooge mate belangstelling verdient, vooral in een land als het onze, waar de landbouw een der voornaamste takken van volksbedrijf is. Even onvoldoende en verkeerd als de bevrediging van het landbouwkrediet hier te lande was, even weinig was het aandeel van de spaarbanken bij de behartiging van dit groote volksbelang. Wij zouden in herhaling moeten treden, wanneer wij nogmaals de redenen vermeldden, waarom het tot de taak der spaarbank behoort zich met het landbouwkrediet in te laten. Wat wij bij de behandeling van het volkskrediet in 't algemeen en van de volkshuisvesting opmerkten over het geschikte en doeltreffende van de spaarbankhulp geldt ook hier.

Het ligt niet op den weg van dit proefschrift een beschrijving en een gemotiveerde beoordeeling te geven van den toestand van het Nederlandsche landbouwkrediet. Daarenboven werd deze belangrijke materie herhaaldelijk door ervaringrijke deskundigen behandeld. Wij willen slechts verwijzen naar het zeer belangrijke verslag van de commissie [1]) uit het Neder-

---

woningen, alsmede op de richtige nakoming der jegens de Bank aangegane verplichtingen.

Mr. VAN NIEROP is het denkbeeld toegedaan, dat de rente bij den tegenwoordigen stand op 3 % werd bepaald, mits jaarlijks $1^1/_2$ %, vermeerderd met de vrijgevallen rente, tot aflossing van de schuld werd betaald. Daarbij vleit hij zich, dat de premie op $^1/_8$ % van het nominaal bedrag zou kunnen worden vastgesteld. Met een annuïteit van $4^1/_2$ % gedurende 37 jaren zou dus in de rente en aflossing der leening kunnen worden voorzien, en met inbegrip der premie, zou zij dan een jaarlijksche uitgaaf van $4^5/_8$ % vorderen.

Zie Prae-adviezen enz. pag. 80.

1) Zie ook hierover: Europeesch Landbouwkrediet in „de Gids van 1885 van Mr. F. S. VAN NIEROP en Mr. J. C. L. VLAANDEREN Nederlandsch Landbouwcrediet Acad. Proefschrift 1900.

landsche Landbouw-Comité [1]), dat in Maart 1897 verscheen. Daarbij zijn gevoegd drie bijlagen, bevattende resp. uittreksels uit verslagen voor landbouwkrediet in 1886 van het Landbouw-Comité uitgebracht door verschillende Maatschappijen en vereenigingen, een kort relaas eener enquête door gewone, adviseerende en plaatsvervangende leden van het Comité ingesteld, benevens een kort relaas van het onderzoek, ingesteld, door de leden der Commissie zelven. Het geheel der bijlagen biedt een bonte afwisseling in antwoorden meeningen en adviezen over den toestand en de gewenschte regeling van het landbouwkrediet, die duidelijk aantoont, dat van een geregeld systeem van landbouw-kredietbevrediging hier te lande geen sprake is. Onder de veelsoortige geldbronnen, waar in de verschillende provincies de landbouwer het noodige bedrijfskapitaal kan krijgen wordt zeer sporadisch, men zou zeggen als curiositeit, ook wel eens een spaarbank genoemd. Zoo geven in de provincie Groningen de dorpsspaarbanken wel krediet, maar alleen op hypotheek; ook de spaarbank te Lochem helpt den landbouwer en eindelijk de coöperatieve Voorschot- en Deposito Landbouwbank te Hummelo en Keppel.

De Commissie, die door de enquête op zeer uiteenloopende wijze was geadviseerd geworden in zake het al of niet noodzakelijke van landbouw-

---

[1]) Bestaande uit de heeren: Mr. N. G. PIERSON, H. F. BULTMAN, P. F. L. WALDECK, Mr. A. SLOTEMAKER, F. B. LÖHNIS, ARMAND SASSEN, J. Bs. WESTERDILK, F. F. s'JACOB, Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN en Mr. A. FERF.

krediet en de doeltreffende regeling er van, had een zware taak aan deze kwestie de door haar gewenschte oplossing te geven.

Geen wonder, dat het coöperatief krediet, dat in het buitenland reeds zulke schitterende resultaten had opgeleverd, ook voor ons land in 't algemeen zeer wenschelijk werd geoordeeld. De Commissie ontveinsde zich echter niet, dat dit systeem hier met groote moeilijkheden te kampen zou hebben. Want vooreerst, zooals uit de enquête was gebleken, werd het heilzame van het krediet nog lang niet overal begrepen, ja dikwijls zoo misgevat, dat eén aanvraag om krediet-verleening als een schande beschouwd en liefst geheim werd gehouden. [1])

Vervolgens was ook de solidaire aansprakelijkheid een groot struikelblok en werd het coöperatieve systeem dikwijls met achterdocht aangezien. Vandaar, dat van verschillende kanten geadviseerd werd, dat coöperatieve landbouwkredietbanken wel levensvatbaar zouden zijn, indien ter plaatse door een deskundige op heldere wijze het stelsel werd uitgelegd en aangeprezen. [2])

De Commissie meende nu te mogen aanbevelen,

---

[1]) Zoo werd b.v. aan de commissie uit Overijsel bericht: „De oprichting van coöperatieve landbouwbanken wordt wenschelijk geacht, doch moeielijk „door geheimzinnigheid dergenen, die in geldnood verkeeren. Dezen verkoopen liever een stuk vee, terwijl hun waar belang zou medebrengen hun veestapel te vergrooten dan dat zij hunne behoeften openbaren".— Zie het Verslag, Pag. 83.

[2]) Wij hebben hier gelegenheid te wijzen op een voorbeeld in Italië, waar de „Cattedra ambulante", opgericht en gesteund door de spaarbanken, in dezen zulke goede diensten bewijst. Zie boven pag. 88.

dat het Nederlandsche Landbouw-Comité zijn Bestuur zou machtigen om het tot stand komen te bevorderen van Districts-Comités voor het landbouwkrediet, dat het den wensch zou uitdrukken, dat deze Comités hunnen invloed zouden aanwenden tot de oprichting en daarna tot onderlinge samenwerking, van coöperatieve vereenigingen, die een tusschenvorm moesten zijn van de volksbanken van Schulze-Delitzsch en de dorpsbanken van Raiffeisen, met beperkte, doch verder dan het nominaal bedrag van ieders deelneming reikende, aansprakelijkheid der leden. [1])

Vijf leden der commissie [2]) verklaarden in een afzonderlijke Nota zich tegen het in het leven roepen van een tusschenvorm van de Delitzsche banken en de Raiffeisenbanken en voor de tusschenkomst van den Staat (Rijkspostspaarbank), die door het verslag sterk was afgekeurd.

Eindelijk kon de heer Sassen zich niet vereenigen met het oordeel der vier leden, voornamelijk over de houding, welke door den Staat in zake het landbouwkrediet zou dienen aangenomen te worden. Hij wees vooral op de zeer wenschelijke bemoeiing in dezen van de particuliere spaarbanken en zeide: „Het komt mij voor, dat op het gebied, waarvan sprake, onze zoogenaamde particuliere spaarbanken eene hoogst nuttige uitbreiding van haar werkkring konden vinden; hetzij dan, dat de besturen dier banken, op het voetspoor van hetgeen in Italië en

---

[1]) Zie de volledige conclusiën in het verslag van de Handelingen van het Nederlandsche Landbouw-Comité over 1897. Pag. 49.

[2]) De heeren Löhnis, Waldeck, Westerdijk, Slotemaker en Sassen.

elders geschiedde, zelve eene afdeeling landbouw krediet aan hunne instellingen toevoegen, hetzij, dat door hen de oprichting van coöperatieve landbouw krediet-instituten, ingericht volgens een der bekende stelsels (zoo noodig naar omstandigheden gewijzigd), in de plaats waar zij gevestigd zijn, en in hare omgeving, wordt bevorderd; welke instituten dan door een deel van het kapitaal der Spaarbank konden worden gesteund.

„Wanneer die instellingen op deugdelijke grondslagen zijn gevestigd, wanneer zij solied en practisch zijn georganiseerd en met beleid worden beheerd, dan zie ik in deze manier van plaatsing van een *deel* der spaarbankgelden volstrekt geen gevaar."

Niet voor de eerste maal, liet de Heer SASSEN zich over deze kwestie in gemelden zin uit. Wij verwijzen naar de „Spaarbankkroniek" in „de Economist",[1]) waar hij herhaaldelijk de kwestie „Landbouwkrediet en de Spaarbank" aanroerde. Ook op het Internationaal Landbouw-Congres in 1891 te 's Gravenhage gehouden verdedigde hij de bemoeiing van de particuliere spaarbanken met het landbouwkrediet. [2])

---

1) Jaargangen 1885, 1886, 1887.

2) Zie het verslag aan de Directeuren der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid.

Zie ook het artikel „Het Landbouwcrediet en de Spaarbanken" in de nummers 29, enz. anno 1891 van het Weekblad voor Provinciale, Gemeente- en Waterschaps-obligaties.

In de Spaarbankkroniek van „de Economist" van Nov. 1887 komt een statistiek voor van de afdeeling „Hulpbank" der Spaarbank te Apeldoorn, waaruit blijkt, dat de hulpbank hoofdzakelijk den landbouwer helpt. Deze

Dit nu, wat betreft de bemoeiing van het particuliere spaarbankwezen met het landbouwkrediet.

Een wijziging van de belegging der gelden van Rijkspostspaarbank, opdat deze gelden ook ten goede zouden kunnen komen aan de kredietbehoeften van landbouwers is herhaaldelijk als zeer wenschelijk bepleit. Reeds op het 37ste Landhuishoudkundig Congres te Amersfoort in 1884 werd op de vraag: „Kan de Rijkspostspaarbank niet dienstbaar gemaak worden aan de bevordering van het landbouwkrediet door gedeeltelijk hare gelden te bestemmen tot verstrekking van kapitaal aan coöperatief verbonden landbouwers tegen matige rente en met periodieke aflossing?" — bevestigend geantwoord.

In 1890 werd de interventie van de Rijkspost-

---

hulpbank verleende in 1899, 230 voorschotten (waarvan 220 beneden de *f* 200) tot een bedrag van *f* 11 170.

De heer W. A. Coolen maakt in een opstel getiteld „Het Landbouwkrediet en de Spaarbank" (Economist April 1884) melding van de Hulpbank van het departement 's Hertogenbosch der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen die, in relatie staande met de spaarbank, aan minvermogenden, vooral ook aan landbouwers voorschotten verstrekte met goede resultaten.

Uit ingewonnen inlichtingen blijkt, dat tegenwoordig er hoegenaamd geen onderling verband meer tusschen de twee instellingen bestaat. Het Departement van 't Nut is voor de Hulpbank geldschieter. Dit geld is verstrekt uit het legaat „van der Heyden" en bedraagt thans *f* 18 000, waarvan een jaarlijksche rente wordt vergoed van 3 %. Bovendien maakte de Hulpbank aan overwinsten gedurende het tijdvak van haar bestaan ongeveer *f* 3000, zoodat het totaal bedrag, waarmede wordt gewerkt *f* 21 000 is.

Van de instelling wordt zeer druk gebruik gemaakt door inwoners van 's-Bosch en omstreken en gunstige uitkomsten worden over 't algemeen geconstateerd. Er worden geen hoogere bedragen dan *f* 300 als voorscbotten verstrekt en steeds onder persoonlijke borgstelling. Het bedrag, dat op het einde van het vorig boekjaar (31 Dec. 1901) onder de geldnemers uitstond was *f* 19 124. Een 150tal nieuwe voorschotten werd gedurende 1901 verstrekt.

spaarbank in dezen bepleit door Mr. MEYER ten congresse der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid, gehouden te Leeuwarden. [1])

Op het 52[ste] Landhuishoudkundig congres gehouden te Maastricht in Juni 1900 werd deze kwestie, ingeleid door den heer J. Bs. WESTERDIJK, uitvoerig besproken.[2])

Het bevreemdt den heer WESTERDIJK, dat, terwijl in Duitschland de kredietvereenigingen zoo uitnemend slagen, hier in Nederland, op enkele uitzonderingen na, men ze niet aan den gang kan krijgen. Hij vindt redenen hiervoor, vooreerst in de mindere behoeften, die hier te lande aan plaatselijke kredietinstellingen bestaan, dan in het buitenland, met name in Duitschland, waar b. v. in de Rijnprovincie de woeker verschrikkelijk was; vervolgens in het gemis van eene krachtige centrale kredietvereeniging, waarbij de kleine plaatselijke banken zich kunnen aansluiten. Hij acht eene groote centrale vereeniging van die banken noodig, want eerst dan kan men grootendeels onafhankelijk worden van de geldmarkt. Het is wenschelijk, dat die onafhankelijkheid zoo groot mogelijk zij, omdat het voor den landbouwer zeer hinderlijk is, wanneer de kleine plaatselijke dorpskassen haar rentevoet moeten laten meegaan met de schommelingen van de beurs en toch zal dit onvermijdelijk zijn, zoolang men nog genoodzaakt is de bij de bankjes belegde depositogelden op

---

[1]) Zie ook het opstel „Volkskrediet" van den heer L. VAN ZANTEN JZN. in „de Tijdspiegel" van 1898, 2e deel. Pag. 113 vlg.

[2]) Zie het Verslag pag. 25 vlg. en 220 vlg.

prolongatie uit te zetten en bij geldgebrek promessen uit te geven, ten einde die bij groote instellingen te disconteeren. Bij een centrale instelling is de zaak anders, want daar helpt de een den ander; de eene bank heeft geld te weinig, de andere geld over, zoodat de depositogelden kunnen worden heen en weder gezonden. De heer WESTERDIJK wijst nu op het voorbeeld van de Belgische Staatsspaarbank, die voornamelijk na de wet van 1894 aan den landbouwer zulke uitstekende diensten bewijst. Hem schijnt de Belgische regeling voor Nederland zeer navolgenswaardig.

De meening van den heer WESTERDIJK vindt bij verscheidenen aanhang en wordt nog verder uitgewerkt door de heeren PRINS, COOLEN en BRUINSMA. Hetgeen men er tegen aanvoert, loopt voornamelijk over de niet-noodzakelijkheid en over de gewenschtheid van meer aan persoonlijk initiatief over te laten. De niet-noodzakelijkheid van eene interventie der Rijkspostspaarbank wordt voor de zuidelijke provincies aangevoerd door den heer P. J. TRUYEN en voor de gemeente Lonneker door den heer JACOBS. [1]) De kleine kredietbanken in deze streken

---

[1]) Door den heer JACOBS is in zijne gemeente een coöperatieve vereeniging in het leven geroepen, die, behalve krediet verleenen, zich ten doel stelt den aankoop en verkoop, op coöperatieven grondslag, van benoodigdheden voor het bedrijf. Bij dit denkbeeld, dat door het Landbouw-comité wordt aanbevolen, heeft men wellicht Frankrijk tot voorbeeld genomen, waar vele dergelijke vereenigingen bestaan.

Zie hierover „Landbouwcoöperatie in Frankrijk, een voorbeeld ter navolging" van Mr. R. J. G. BOISSEVAIN.

klagen niet over gebrek aan geld, maar juist over overvloed. Wat betreft het particulier initiatief, men moet de landbouwer zelf de zaak laten aanvatten; hij moet kunnen spreken van *zijn* bank, *zijne* inrichting, door *hem zelf* in het leven geroepen. Wat den landbouwer van overheidswege wordt aangeboden wekt bij hem wantrouwen.

Zeer terecht wordt hierop door den Heer WESTERDIJK gerepliceerd, dat die overvloed van geld een gelukkig verschijnsel is, en niets tegen zijn stelling bewijst. Evenals de Heer WESTERDIJK verwijzen wij naar de Belgische Staatsspaarbank. (Zie boven pag. 234 vlg.) Ook in België doet zich het verschijnsel voor, dat van het beschikbaar krediet betrekkelijk weinig wordt gebruik gemaakt, hetgeen verklaring vindt in het feit, dat de coöperatieve landbouwbanken voortdurend in kracht vooruitgaan, zeer vele spaargelden en deposito's ontvangen, uit deze bedragen voldoende in de kredietbehoeften kunnen voorzien en daarenboven het overvloedige geld in rekening courant met de Caisse d'Epargne plaatsen, waaraan een hoogere rente wordt vergoed dan aan de gewone spaarinlagen. [1])

Deze organisatie die dus ook indirekt een heilzame decentralisatie van gelden in de hand werkt, vindt haar kracht in den steun der Staatsspaarbank.

Voor het particulier initiatief blijft genoeg te doen. De bankjes worden zelfstandig opgericht en de relaties, die zij onmiddelijk kunnen aanknoopen met een

1) Zie de verklaring van den heer O. LEPREUX boven pag. 257.

centrale bank en met de Staatsspaarbank zal niet dan tot den bloei en de snellere ontwikkeling der instellingen bijdragen. Hoe grooter de kans van slagen wordt door een flinke organisatie, hoe meer het particulier initiatief, dat toch in dit punt hier te lande nu niet zoo groot is, zal geprikkeld worden.

De conclussie door den Heer WESTERDIJK aan het bureau overhandigd en als volgt geformuleerd: „Ondergeteekende stelt voor, dat het congres zich wende tot de Regeering met verzoek te willen bevorderen, dat aan de Postspaarbank bevoegdheid wordt verleend gelden beschikbaar te stellen voor plaatselijke landbouwkredietvereenigingen bij wijze van rente gevende voorschotten en rekeningen-courant te openen voor die plaatselijke kredietvereenigingen, min of meer op de wijze als dat in België geschiedt," — wordt door middel van zitten en opstaan met groote meerderheid van stemmen door het congres aangenomen.

Ten slotte eenige bijzonderheden over de Raffeissenbanken hier te lande.

Op het oogenblik bestaan twee Centrale Banken, waarvan de eene te Eindhoven, de andere te Utrecht is gevestigd. [1]) Volgens het verslag van de Coöperatieve Centrale Boerenbank te Eindhoven over het derde boekjaar (1901), [2]) waren 62 leenbanken bij de Centrale Bank aangesloten, die ieder één aandeel

---

1) Van beide banken werden ons welwillend inlichtingen verstrekt.

2) Uitgebracht op de Algemeene Vergadering van aangesloten leenbanken van 14 Mei 1902.

hadden van *f* 1000, zoodat het kapitaal bedroeg *f* 62 000. Dat bij de afzonderlijke leenbanken genoeg gelden worden ingelegd voor de gevraagde voorschotten en zelfs veel meer dan daarvoor noodig is, blijkt wel uit het feit, dat 58 leenbanken bij de Centrale in het credit stonden voor een bedrag van *f* 388 867,38 en er slechts vier debiteuren waren voor een bedrag van *f* 5 990,49. Uit het overzicht van de operatiën der locale leenbanken blijkt het volgende: 59 leenbanken[1]) hadden op 31 December 1901: 4018 leden met 3293 spaarboekjes, waarop een te goed van *f* 1 161 946,69. Er waren uitgegeven 1196 voorschotboekjes. Op 31 December 1900 was het bedrag der uitstaande voorschotten *f* 221 406,26. Gedurende 1901 werden aan nieuwe voorschotten verstrekt, *f* 320 722,93 en terugbetaald, *f* 142 688,01. Het aantal boekjes in loopende rekening was 51, waarop verstrekt *f* 26 475,62½.

Bij de Utrechtsche Centrale Bank zijn aangesloten 52 banken. In het verslag over 1901 lezen wij het volgende: „In het geheel is in den loop van het boekjaar *f* 442 269,64 bij ons belegd. Deze gelden worden, voor zooverre zij niet dienden om voorschotten te geven, door ons uitgezet op prolongatie, of op deposito, terwijl tevens een gedeelte is belegd in effekten. Het uitleenen van geld aan de anngesloten banken geschiedde steeds op promessen. In het afgeloopen boekjaar is door ons *f* 96 550 uitgeleend. De deposito's waren gedurende het afgeloopen jaar

[1]) Van drie leenbanken waren opgaven nog niet ingekomen,

steeds voldoende om in de geldbehoeften der aangesloten banken te voorzien, zoodat wij niet verplicht waren, evenals vorige jaren, onze promessen te verdisconteeren."

Een statistiek van het bedrijf der leenbanken bestaat nog niet, zoodat wij de operatien dier banken niet kunnen vermelden.

Wat nu ten slotte de gewenschte interventie van de Rijkspostspaarbank in de organisatie van het landbouwkrediet betreft, hieromtrent zijn de opinies verdeeld.

Sommigen willen een regeling, zooals in België bestaat. De Rijkspostspaarbank moet onder zekere voorwaarden voorschotten kunnen verstrekken [1]) aan de locale landbouwbanken door middel van de Centrale Banken en tevens de overvloedige gelden in deposito nemen. Anderen (vooral in Noord-Brabant en Limburg) oordeelen, dat bij de locale banken met de hulp der Centrale Bank gelden voor voorschotten steeds in voldoende mate aanwezig zullen zijn en wenschen alleen, dat de Rijkspostspaarbank de overbodige gelden in deposito zal nemen. Deze regeling zou dan hierop neerkomen, dat door wetswijziging het rentegevend maximum te goed van inlagen bij de Rijkspostspaarbank voor landbouwbanken zou moeten verhoogd worden met vergoeding van een hoogeren interest. Wederom anderen wenschen, dat de Rijkspostspaarbank een rekening-courant opene

1) Van de Centrale Bank te Utrecht vernamen wij, dat zij nog onlangs genoodzaakt was om bij een kassiers firma, tot een aanzienlijk bedrag, geld op te nemen, daar de gelden bij de bank gedeponeerd niet toereikend waren, om de gevraagde voorschotten te verstrekken.

met de Centrale Banken, ook met hoogere rente dan de Rijkspostspaarbank voor de gewone spaar-inlagen uitkeert.

De aanhangers van de laatste twee meeningen zijn vooral gekant tegen staatshulp. [1]) Zij koesteren een zeker te overdreven vrees, dat staatshulp een ongewenschte staatsinmenging zal tengevolge hebben. Wij willen hier nogmaals wijzen op het verschil, dat er bestaat tusschen *staats*hulp en *staatsspaarbank*-hulp, welk verschil ook bij de organisatie van het landbouwkrediet blijft bestaan.

Ongetwijfeld heeft de ontwikkeling der Raiffeisen-banken invloed gehad op de resultaten der eigenlijk gezegde spaarbanken. Vooral voor de Rijkspost-spaarbank is dit feit duidelijk te constateeren. Reeds uit het laatste jaarverslag dier instelling (over 1900) blijkt, dat in 21 plaatsen, waar boerenleenbanken opgericht zijn, aangesloten bij Eindhoven, de uit-betalingen der Rijkspostspaarbank de inlagen aan-merkelijk overtroffen. [2]) In Sittard ging het tegoed

---

[1]) Zie hierover in het Katholiek Sociaal Weekblad van 19 April 1902 pag. 150, het artikel van den heer TH. H. A. M. VAN DEN MARCK, Staats-hulp en Landbouwcrediet.

[2]) Bij de postkantoren van de volgende dorpen, waar boerenleenbanken zijn opgericht. vond dit plaats. (Het eerst-vermelde bedrag is het saldo der inlagen en terugbetalingen op 31 December 1899, het tweede bedrag idem op 31 December 1900:

Provincie Noord-Brabant:	Berlikum	van	*f*	23 174	op	*f*	20 927.
	Best	„	„	92 965	„	„	87 658.
	Beugen	„	„	21 783	„	„	17 495.
	Heeswijk	„	„	10 014	„	„	6 695.
	Leende	„	„	24 140	„	„	22 433.
	Mierloo	„	„	34 299	„	„	33 845.
	Oirschot	„	„	203 643	„	„	183 848.

der inleggers in 1899 bij de particuliere spaarbank *f* 7 445 achteruit (n.l. van *f* 21 403 op *f* 13 958).

Ook in eenige plaatsen, waar boerenleenbanken zijn opgericht, aangesloten bij de Centrale Bank te Utrecht doet zich hetzelfde feit voor. [1])

Van de meest bevoegde zijde vernamen wij, dat in Noord-Brabant en Limburg in den laatsten tijd, de Rijkspostspaarbank veel meer geld uitbetaalt dan in ontvangst neemt.

Dit verschijnsel wijst er op, dat velen de belegging van gelden bij de coöperatieve leenbank in hun woonplaats nuttiger oordeelen dan ze in te leggen bij de Rijksinstelling.

Provincie	Noord-Brabant:	Sambeek	van	*f*	37 900	op	*f*	29 414.
		Schijndel	„	„	36 863	„	„	36 569.
		Udenhout	„	„	37 578	„	„	37 001.
		Vierlingsbeek	„	„	45 187	„	„	36 998.
		Wagenberg	„	„	29 077	„	„	27 079.
		Westerhoven	„	„	— 508	is opgeheven.		
„	Gelderland:	Groesbeek	„	„	64 264	op	*f*	58 286.
		Wamel	„	„	21 213	„	„	18 214.
„	Limburg:	Baexem	„	„	53 966	„	„	49 281.
		Maasbracht	„	„	12 820	„	„	11 095.
		Swalmen	„	„	48 711	„	„	45 520.
		Wilre	„	„	48 771	„	„	47 152.

[1]) Provincie	Gelderland:	Netterden	van	*f*	17 863	op	*f*	13 675.
„	Zuid-Holland:	Moordrecht	„	„	7 403	„	„	4 131.
„	Noord-Holl.:	Obdam	„	„	14 657	„	„	13 473.
		Ouderkerk	„	„	43 597	„	„	39 413.
		Spanbroek	„	„	19 460	„	„	17 222.
		Spierdijk	„	„	?	„	„	— 888.
		Uithoorn	„	„	35 544	„	„	33 848.
		Wervershoof	„	„	3 768	„	„	2 959.
		Westwoud	„	„	— 421	„	„	— 824.
„	Utrecht:	Lopik	„	„	6 915	„	„	5 485.
		Schalkwijk	„	„	15 590	„	„	12 923.

Is hier niet reeds een kiem te bespeuren van een heilzame decentralisatie van spaargelden, hoewel verkregen zonder medewerking van de spaarbank maar door particulier initiatief? Nog degelijker zal de organisatie worden, wanneer de Rijkspostspaarbank kan medewerken en wij hier te lande een regeling krijgen van het landbouwkrediet, zooals in België. Niet alleen ter wille van het landbouwkrediet en andere volksbelangen is het te wenschen, dat de Rijkspostspaarbank, op voorbeeld van hare Belgische zusterinstelling, den weg der decentralisatie betreedt, ofschoon de gestadige opeenhooping van gelden, dank zij de rustige tijden, haar nog geen last heeft veroorzaakt en zij zelfs het haar door den wetgever aangewezen beleggingsterrein feitelijk nog inkrimpt. Want wil een spaarbank haar kracht en de juiste opvatting van haar taak toonen in moeilijke tijden, dan moet zij daartoe reeds maatregelen nemen in tijden van bloei en rust.

De Staatsschuldboekjes.

Wij dienen nog een enkel woord te zeggen over de zoogenaamde staatsschuldboekjes, welker invoering van verschillende kanten is bepleit geworden (o. a. door wijlen den heer A. C. Wertheim, door Mr. A. Kerdijk en Mr. F. S. van Nierop).

Over het vóór en tegen dezer boekjes weidden wij reeds uit bij de behandeling van de Belgische staatsspaarbank, die de „carnets de rente" reeds geruimen tijd uitgeeft. (zie boven pag. 244 vlg.) en wij verwijzen

nogmaals naar de aldaar aangehaalde brochure van den heer du Bois. Eén argument tegen de invoering der staatsschuldboekjes treft ons vooral. Wij laten het hier volgen:

,,Er is eene ernstige schaduwzijde aan verbonden, wanneer de Staat de spaarpenningen van het volk en langzamerhand een aanzienlijk deel van het nationaal vermogen tot zich trekt, met geen andere bestemming dan om het in effecten te plaatsen. De begrijpelijke en prijzenswaardige zorg om het niet dan in uiterst solide waarden te beleggen, maakt, dat de rente slechts gering kan wezen, en dat het steeds moeilijker wordt behoorlijke plaatsing van het geld te vinden. De beleggers worden wel is waar gemakkelijk ontheven van de zorg voor hun eigen spaarpenningen, maar ook van de bemoeiïng om ze zoo vruchtdragend mogelijk aan te wenden ten *eigen* bate en ten bate der *eigen* omgeving. Dit strekt nu juist niet om ondernemingsgeest en energie aan te moedigen, niet om het kapitaal zijne eigenaardige *sociale* bestemming te doen bereiken. Is de spaarbank eene uitkomst voor de kleine man, die zijne weinige spaarduitjes niet op andere en veiliger wijze vruchtbaar kan maken, zij moet niet het gemakkelijk middel worden voor hen, die het tot eene zekere welvaart hebben gebracht, om veilig hun geld in bewaring te geven en rustig hun rentetjes te trekken. Eene ontwikkeling der economische toestanden, waardoor een breede schare der bevolking zou *leeren* sparen, ten einde de aldus gevormde kapitalen in geheel of gedeeltelijk eigen

ondernemingen *productief* aan te wenden, wordt een veel grootscher ideaal geacht. [1])"

Dit argument betreft de centralisatie en bestrijdt de boekjes, omdat deze niet zoozeer medewerken om langzamerhand de mindere klassen de meest geëigende en voor de hand liggende gevolgen harer spaarzaamheîd in ruime mate te doen gevoelen dan wel om aan hare spaarzaamheid een vorm te geven, die voor den Staat minder waarborg meebrengt maar die voor den minderen man een voorloopig te ver van hem verwijderde is. Het zal, dunkt ons, hem aangenamer zijn, het zal zijn toestand en levensstandaard meer verbeteren, wanneer hij door middel van zijn spaarbank (dus ten gevolge van zijn spaarzaamheid) b. v. gezond kan wonen of zijn bedrijf kan uitbreiden, door dat hem op normale en niet-filantropische manier krediet verleend wordt, — dan wanneer de spaarbank hem bezitter van staatspapier maakt, waarvan hij de beteekenis maar half begrijpt en dat hem bij koersschommelingen soms leelijke teleurstellingen kan berokkenen.

Wij hebben thans ook de werkzaamheid en de geldbelegging van de Nederlandsche Spaarbanken trachten weer te geven en aan kritiek onderworpen.

Van den eigenaardigen toestand, waarin onze particuliere spaarbanken zich bevinden en waardoor zij zich van de meeste harer buitenlandsche zuster-

---

[1]) Aldus de schrijver van het Kamer-overzicht in het „Algemeen Handelsblad" van 3 Februari 1902.

instellingen onderscheiden n. l. de absolute vrijheid zonder eenige contrôle of toezicht van den Staat, — hebben zij in geenen deele weten partij te trekken.

Wanneer wij kortelings de resultaten van de drie groepen spaarbanken resumeeren, dan zien wij, dat de spaarbanken van de eerste groep onder het waakzaam oog der Regeering de juiste opvatting van hare roeping hebben kunnen doorvoeren en in soliditeit niet voor andere financieele instellingen behoeven onder te doen. Zij weten op hare werkzaamheid het stempel te drukken, niet alleen van een groote zorg voor de uitbreiding van de volkswelvaart, maar ook van de bewustheid, dat zij een tijdelijk karakter hebben en dat het haar taak is de inleggers naar een toestand van economische onafhankelijkheid te brengen, waarin de spaarzaamheid meer onmiddellijk haar beoefenaars door eigen toedoen ten goede kan komen.

Bij de tweede groep bemerken wij de gevaarlijke al te groote centralisatie van kleine spaargelden. De Staat heeft zijn krachten overschat en heeft de spaarbanken in een stelsel gewrongen, dat ze steeds verder afbrengt van haar eigenaardige roeping. De spaarbanken hebben haar karakter van tijdelijk hulpmiddel moeten inboeten; de steeds aanwassende vloeden van spaargelden storten zich uit in de uitgestrekte zee van staatsschulden en worden de meest overstelpende golven, wanneer er storm komt opzetten.

De spaarbanken van de derde groep lijden aan halfheid. Inderdaad is de gevaarlijke centralisatie

uitgesloten, maar van een krachtige werkzaamheid op het gebied der volkswelvaart is niet veel te bespeuren. Ofschoon door den wetgever niet gebonden, hebben de spaarbanken van de derde groep zich deze vrijheid niet ten nutte gemaakt, schijnen zich zelfs niet van hare roeping bewust en aarzelen pogingen in het werk te stellen, om de kwestie van absolute soliditeit te verbinden met de behartiging van waarachtige volksbelangen.

Wij hadden gelegenheid er op te wijzen, dat in enkele landen, waar het régime étatiste heerscht en waar de spaarbanken onder de tweede groep moeten gerangschikt worden, er pogingen in 't werk zijn gesteld, om de knellende banden der wet, langzamerhand losser te maken. Dat deze pogingen geslaagd zijn, hebben wij gezien in België en zelfs in Frankrijk hebben de spaarbanken meer vrijheid gekregen. Zal misschien bij verloop van tijd de tweede groep spaarbanken zich oplossen in de eerste, ook de derde groep moet ons inziens hare eigenaardigheid verliezen en als zoodanig verdwijnen, m. a. w. het is wenschelijk, dat de spaarbanken komen onder een gematigde speciale wetgeving en dat de Staat contrôle en toezicht uitoefent.

Zooals wij reeds vroeger (zie boven pag. 270) opmerkten, is de kwestie van een speciale wetgeving voor ons particulier spaarbankwezen tegelijkertijd ter sprake gebracht met de alom gewenschte invoering eener Rijksspaarbank. Vooral omdat eene wettelijke regeling van de particuliere spaarbanken de invoering der Rijksinstelling zou hebben vertraagd, zoo niet

verhinderd, werd de wenschelijkheid eener speciale wetgeving scherp bestreden. [1])

De argumenten der toenmalige tegenstanders kwamen voornamelijk hierop neer: Door eene wettelijke regeling zou het particulier initiatief op spaarbankgebied ten zeerste geschaad worden. De menschlievende mannen, die tot nog toe volkomen vertrouwen in hunne bemoeiing gevonden hadden, zouden zich het staatstoezicht ongaarne laten welgevallen en de animo om een spaarbank te beheeren zou verdwijnen. De Staat zou, indien al niet wettelijk, dan toch naar de schatting van het publiek feitelijk de soliditeit van instellingen waarborgen, die hij ondanks het strengste toezicht nooit voldoende beoordeelen kan. Is de Staat daartoe derhalve onmachtig, dan is het veel beter dat hij zich onthoude; immers, hij wiegt anders de spaarders in een zorgeloozen slaap; eventueele teleurstellingen zouden allereerst en terecht hem geweten worden. Verder zou een algemeene regeling, die aan alle gewoonten en gebruiken zou kunnen aangepast worden, moeilijk te treffen zijn.

Tegenover deze argumenten [2]) kan het volgende

---

[1]) Zie o. a. „Spaarbankwezen", redactie-artikel (Mr. J. C. DE BRUYN KOPS) en „de Rijks-spaarbank" door Mr. G. A. FOKKER in „de Economist" van 1872, 1ste deel pag. 192 en 393.

Zie ook Mr. J. D. VEEGENS „Overdreven Bedachtzaamheid" in „de Gids" van Oct. 1872. Pag. 69.

[2]) Zie o. a. de brochure van A. F. WILLINK „De Spaarbanken in Nederland" Amsterdam 1872.

Door den heer A. VAN ECK werden in de vergadering der Vereeniging voor de Statistiek in Nederland" van 20 April 1872, o. a. de volgende stellingen verdedigd:

„Geen spaarbank hebbe recht op bestaan, zonder te voldoen aan eischen, bij de wet te stellen;

gesteld worden: Waarom zou in een land waar de wet op bijzondere wijze de naamlooze vennootschappen, de loterijen, de coöperatieve vereenigingen enz. regelt, een wet op de spaarbanken moeten ontbreken? Genoemde wettelijke regelingen hebben ten doel het publiek te behoeden voor misleiding en door doeltreffende bepalingen te zijnen behoeve, de soliditeit der instellingen te bevorderen. Het spaarbankpubliek heeft een dergelijke bescherming nog in meerdere mate noodig, daar het moeilijk in staat is de soliditeit van spaarbanken te beoordeelen. Daarenboven bestaat in de meeste gevallen voor den spaarder geen keuze tusschen verschillende instellingen en is hij verplicht of bij de bestaande spaarbank in te leggen of niet te sparen.

Dat de Staat een zekere moreele verplichting op zich zou laden, wanneer een spaarbank, ondanks het staatstoezicht, het haar geschonken vertrouwen onwaardig maakte, zou waar zijn, indien de Staat de wettelijk omschreven contrôle en toezicht zou verwaarloozen. Dit mag echter niet verondersteld worden; daarenboven zal ook het spaarbankpubliek begrijpen, dat, ondanks de grootste nauwlettendheid van den Staat, fraudes en oneerlijkheid steeds mogelijk blijven.

Wat het particulier initiatief betreft, doen wij een

„Een toezicht, zoo weinig knellend als mogelijk is, worde van staatswege uitgeoefend, opdat de banken zich houden aan de wettelijke verplichtingen."

Ook de heer ARMAND SASSEN verklaart zich voor wetgeving op de particuliere spaarbanken.

Zie Spaarbankzaken in „de Economist" van Aug. 1887.

beroep op buitenlandsche toestanden. Wij hebben gezien, dat b.v. in Italië en Zwitserland het particulier initiatief, onder het waakzaam oog der Regeering, die de heilzame werkzaamheid der spaarbanken slechts kan toejuichen en steunen, in staat is geweest heel wat meer te verrichten dan het Nederlandsch particulier initiatief, dat geheel werd vrijgelaten. Mocht het sommigen bestuurders onaangenaam zijn hun beheer door eenige weinig knellende wetsbepalingen te zien geregeld — met het oog op het algemeen belang van den minderen man, dat behartigd wordt, zal hen dit toezicht toch niet van verdere bemoeiing afhouden, al zouden de wettelijke bepalingen voor speciale gevallen gemist kunnen worden. Van den anderen kant zal door de medewerking van den Staat aan dit volksbelang een frissche aandacht gewijd worden en velen aansporen, om zich met het spaarbankwezen te gaan bezighouden.

Gelukkig zijn oneerlijke spaarbankbeheerders hier te lande steeds rarae aves geweest en was zooals in Engeland [1]) een ingrijpen van den wetgever niet dringend noodzakelijk. Toch moet gewezen worden op de nog versch in het geheugen liggende spaarbankramp te den Boer, welke door het bewijs van solidariteit tusschen de Mij. tot Nut van 't Algemeen en hare departementen onderling, althans van de meest behoeftige inleggers geheel en van de andere voor een grooter of kleiner deel werd afgewend.

---

[1]) Zie over de fraudes door spaarbankbeheerders in Engeland gepleegd, het artikel van Mr. L. DE HARTOG in „de Gids" van Nov. 1870.

Het is natuurlijk een moeilijke kweste, hoe de gewenschte regelen te stellen. De wetgever mag niet tot in kleine bijzonderheden afdalen. Voorname elementen eener spaarbankwet zouden moeten zijn: Verplichte goedkeuring der statuten; zekerheid (het bestaan van een zeker waarborg fonds enz); onbaatzuchtig beheer (verbod, dat bestuurders direkt of indirekt eenige winst uit de spaarbank trekken) en openbaarheid (verplichte jaarlijksche openbaarmaking van den toestand der spaarbank, naar wettelijk vastgesteld formulier).

De statuten zouden o.a. moeten inhouden de nauwkeurig bepaalde wijze van belegging der gelden, liefst met een vastgesteld maximum voor een bepaald soort fondsen b.v. voor staatspapieren.

Geen spaarbank zal mogen worden opgericht zonder dat een waarborgfonds [1]) van een bepaald minimum bedrag door de oprichters is gestort. Ook het langzamerhand vormen van een reservefonds tot een minimum percentage der ingelegde gelden moet de wetgever verplichtend stellen. [2])

---

[1]) Ter gelegenheid van de behandeling van het wetsontwerp tot invoering eener Rijkspostspaarbank, werd door den heer DE SAVORNIN LOHMAN, die het ontwerp bestreed, de kwestie van speciale wetgeving op de particuliere spaarbanken aangeroerd. Hij wilde, dat geen spaarbank den titel van „volksspaarbank" zou mogen voeren, zonder aan zekere wettelijke vereischten te voldoen, o. a. het bezitten van een waarborgfonds.

Zie Handelingen van de Staten-Generaal 1879—1880, 2e Kamer, vergadering van 13 April pag. 898.

[2]) Over de reservefondsen der spaarbanken geeft de laatste Statistiek der Spaar- en Leenbanken in Nederland over 1899 de volgende gegevens:

In 1899 kwamen van 217 instellingen opgaven betreffende de kapitaalrekening in tegen 254 in 1898.

De aan de inleggers uit te keeren rente zal een zeker percentage (b.v. 3 %) niet mogen overtreffen.

De wet moet bepalen, op welke wijze de netto winst moet worden besteed, ten minste, hoeveel percent daarvan aan het reservefonds moet worden toegevoegd, tot dat dit een zeker bedrag (b.v. 10 % der inlagen) heeft bereikt. [1])

De spaarbanken zullen verplicht zijn jaarlijks aan het Centraal Bureau voor de Statistiek, volledige gegevens in te zenden volgens wettelijk vastgestelde formulieren. Deze maatregel zou ongetwijfeld aan een zoo volledige mogelijke statistiek der spaarbanken ten goede komen en de werkzaamheid van het Bureau

---

Inlagen in 1898: *f* 144 058 792 Reservefondsen *f* 10 493 142 = 6.73 %
„ „ 1899: „ 154 145 399 „ „ 9 547 794 = 5.83 „

Bij beschouwing van de afzonderlijke opgaven der spaarbanken bleken 3 spaarbanken (Workum, Uithuizermeeden en St. Pancras) geen reservefonds te bezitten. Ook troffen o. a. ons de volgende onvoldoende verhoudingen tusschen inlagenbedrag en reservefonds.

Spaarbank te	Inlagenbedrag	Reservefonds	%
Koog a. d. Zaan	*f* 202 140	*f* 6 237	3
Groningen	„ 23 886	„ 602	2.5
Midwoud	„ 13 578	„ 327	2.4
Hoogezand	„ 37 498	„ 881	2.3
Grijpskerk	„ 66 433	„ 1 283	1.9
Scheemda	„ 13 421	„ 169	1.3
Baarderadeel	„ 23 353	„ 298	1.2
Enschedé	„ 22 222	„ 185	0.8
Hengelo	„ 6 887	„ 1.98	0.03

[1]) Eigenaardige staaltjes van het gebruik der overwinsten van spaarbanken zijn de volgende: In Putten besloot het Bestuur der spaarbank in 1887 aan de gemeente te schenken een som van *f* 500 tot aanschaffing van meubelen voor een nieuw gemeentehuis. De Bredasche spaarbank besloot een som beschikbaar te stellen voor den bouw van een meisjesschool voor uitgebreid lager onderwijs. Zie de Spaarbankkroniek in „de Economist" van Nov. 1887

zou in dit geval niet langer afhankelijk blijven van de welwillendheid der spaarbankbesturen. [1])

Een speciale spaarbankwetgeving zou in allen gevalle reeds dit goede gevolg hebben, dat van zelf de verschillende spaarbankreglementen zouden moeten herzien worden. Wellicht dat onder den invloed van een breedere opvatting van het doel en de werkzaamheid der spaarbanken, van de leerrijke voorbeelden in het buitenland, van de dringende behoefte aan volkskrediet en van de zoozeer gewenschte behartiging van andere volksbelangen, de spaarbankbesturen zich niet door een zekere zelfvoldaanheid over den geregelden gang van zaken en over het toenemend bedrag der inlagen en over het stijgend aantal inleggers bij de spaarbanken, zullen laten weerhouden, om de instellingen meer direkt tot de

---

[1]) Het Bureau voor de Statistiek maakt er melding van dat 47 spaarbanken die over 1898 cijfers verstrekten, dit nalieten in 1899.

In het Weekblad voor Provinciale-, Gemeente- en Waterschaps-obligaties van 12 Febr. 1891, zegt de Heer SASSEN, de statistiek der Spaar- en Leenbanken besprekend: „Het verbaast ons inderdaad, dat de besturen dier instellingen, ten aanzien van welke zoo dikwijls en met zooveel klem de handhaving der onbeperkte vrijheid (die zij in tegenstelling met buitenlandsehe toestanden nog altijd in Nederland genieten), is bepleit, niet beter de noodzakelijkheid beseffen, om, minstens door het bereidwillig en volledig verstrekken der, gewis niet vele hun van Regeeringswege gevraagde inlichtingen, het bewijs te leveren, dat zij de hun hier te lande tot dusver steeds verbleven, volkomen vrijheid van beweging in voldoende mate op prijs stellen.

„Trouwens, reeds het besef dat het geheel of gedeeltelijk onthouden van bedoelde inlichtingen, natuurlijk door niet weinigen zal worden toegeschreven aan vrees om openlegging van zaken te geven, moest, dunkt ons, bedoelde besturen er toe geleid hebben, zich te plaatsen op een gansch ander standpunt.

„Wat ons aangaat, wij blijven — gewis niet enkel om de aangeduide reden, maar om tal van andere, veel gewichtiger motieven — warme voorstanders eener wettelijke regeling", enz.

welvaart van de volksklassen aan te wenden. In een concept-reglement voor spaarbanken van regeeringswege zou dit denkbeeld kunnen ingeweven worden.

Wij zijn thans aan het einde van onze taak genaderd en willen ten slotte nogmaals terugkomen op de drie groepen, waarin wij de spaarbanken verdeeld hebben. Wij hebben de oplossing bepleit van de twee laatste groepen in de eerste, omdat de spaarbanken van deze groep, de groote rol der spaarzaamheid in 's menschen leven, verder de oorzaak van het ontstaan, het tijdelijk karakter en hierdoor het doel van het spaarbankwezen het best in hare werkzaamheid hebben weten door te voeren. Het argument, dat voornamelijk tegen deze actie gebruikt wordt, dat n. l. die spaarbanken, ofschoon met de loffelijkste bedoelingen bezield, zouden transigeeren met de absolute soliditeit, die bij het beheeren van spaargelden op den voorgrond moet staan, is van geen waarde.

Wij hebben gelegenheid te over gehad om met verkregen resultaten en officieele cijfers niet alleen het tegendeel aan te toonen, maar ook om bloot te leggen, welke parten de zoogenaamde absolute soliditeit van spaarbanken met centraliseerenden werkkring en beperkte belegging den inleggers spelen kan.

Niet het ideaal van een grootsche instelling met zóóveel millioen inleggers en zóóveel millioen inlagen zal de spaarbank, welke een juiste opvatting van haar taak heeft, in de oogen schitteren, maar

veel meer de mogelijkheid, om langzamerhand de mindere klassen, zelve haar gespaard geld op de meest nuttige wijze te leeren gebruiken door het steunen van het volksbankwezen, van de coöperatieve beweging ter verbetering der volkshuisvesting en tot het toegankelijk maken van goed en goedkoop krediet voor den kleinen boer, in één woord door het bevorderen van het plaatselijk vereenigingsleven.

Kortom bij de spaarbanken, die hare roeping ten volle begrijpen, geeft het zoo juiste idee van PAUL MATRAT de richting aan:

„La caisse d'épargne est le premier degré de l'éducation financière du peuple. Elle doit donc servir de point de départ, au lieu d'être considérée par les intéressés comme le but final dans la voie de la prévoyance." [1])

---

[1]) t. a. p. pag. 80.

TABEL VII.

BELEGGING DER NEDERLANDSCHE SPAARBANKGELDEN *)
EINDE 1899.

AARD DER BELEGGING.	Bij de Particuliere Spaarbanken.	Bij de Rijks-postspaarbank.	Totaal der Belegging.	Percentage van de totale Belegging.
Staatsschuld ten laste van Nederland . .	*f* 7 439 089	*f* 31 258 948	*f* 38 698 037	25.11
Staatsschuld ten laste van andere landen.	„ 2 590 118		„ 2 590 118	1.64
Schuldbrieven ten laste van publiekrechtelijke lichamen (provincies, gemeenten enz)	„ 9 493 754	„ 25 169 699	„ 34 649 278	22.05
Binnenlandsche aandeelen	„ 813 351		„ 813 351	0.52
Buitenlandsche aandeelen	„ 216 068		„ 216 068	0.14
Binnenlandsche obligaties en pandbrieven.	„ 13 098 303	„ 8 712 928	„ 21 811 231	14.08
Buitenlandsche „ „ „	„ 3 350 597		„ 3 350 597	2.14
Hypotheken	„ 23 194 502		„ 23 194 502	15.06
Prolongatiën	„ 10 742 516	„ 10 231 000	„ 20 973 516	13.61
Belegging van anderen aard	„ 4 367 479	„ 3 042 581	„ 7 410 060	5.65

*) Uit: Statistiek der Spaar- en Leenbanken over het jaar 1899. Pag. 112 en 113.
Het aantal spaarbanken, die hiervoor voldoende gegevens verstrekten, bedroeg 217.